

JYU DISSERTATIONS 51

Auli Pohjolainen

Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 51

Auli Pohjolainen

**Julkista lastensuojelun
perhetyötä yksityiskodissa**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen Ulappa-salissa
tammikuun 11. päivänä 2019 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in Kokkola University Consortium Chydenius, Ulappa hall, on January 11, 2019 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2019

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Ville Korkiakangas

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2018, by University of Jyväskylä

This is a printout of the original online publication.

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7646-0>

ISBN 978-951-39-7646-0 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-7646-0

ISSN 2489-9003

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2019

ABSTRACT

Pohjolainen, Auli

Family work in child welfare in a private home

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2019, 178 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 51)

ISBN 978-951-39-7646-0 (PDF)

The purpose of this doctoral dissertation in social work is to illustrate the open care child welfare support that is conducted in private homes. Family work in this study is seen as essentially morally charged work, because the study's theoretical background approaches social work from a perspective of reflective, relation-based theory. The object of the study is parents' and family workers' experiences of family work, especially within a private home setting.

The research data were collected from eight family workers and eight parents from six different families. These individual interviews were conducted as thematic interviews in 2014 and 2015. The data were analysed using thematic content analysis, adapting a phenomenological-hermeneutic approach. The concept of moral agency served as an interpretational context while the thematic interviews were analysed by forming categories, called 'meaning entities'.

These meaning entities attached to family work and home by the parents and the family workers were mainly similar. However, some tension can be perceived from the interview data. Both parties regarded respect, trust, joint planning and guided support as central. According to my findings, *relations of recognition and support* are the working resources of public child welfare, which strengthen the identity of parenting and citizenship. Family workers guided family members towards different services. However, these efforts were recognized to be outside the scope of ordinary family work. Among the parents, this citizenship-supporting service coordination was seen as an extra benefit. *Reflective professionalism* is a prerequisite of moral agency. The parents emphasised the traits of family workers that can affect the work. These included confidentiality, patience and flexibility in a family's everyday life situations. Good family work can be described as jointly realised action that is situational and engages the parents. From the perspective of the development of *moral integrity*, the parents and the family workers had differing views on values, which proved to be challenging in the homes. The tensions that appeared related to education practices, working with other parties and/or the family members' feeling of control at the beginning of family work. The gender of the family worker was perceived to be linked to the development of the children's identity development. There were also differences in the experiences of *privacy* between the parents and the family workers. Differences related to the openness of the home environments and the topics of conversation.

According to the findings, relations of recognition provide a basis for accepting support in the situational, unforeseen, charged and multifaceted child welfare family work conducted in private homes. Family work as institutional support and the supervision work of child welfare can be seen as a social virtue, the goal which is to enable families to live a good daily life and highlight the child's best interests.

Keywords: family work, child welfare, child protection, moral agency, home, privacy, phenomenology, hermeneutics

Author's address Auli Pohjola
University of Jyväskylä, Kokkola University
Consortium Chydenius, Talonpojankatu 2B, 67100
Kokkola
ausepoh@gmail.com

Supervisors Professor Aila-Leena Matthies
Kokkola University Consortium Chydenius
University of Jyväskylä, Finland

Professor Mikko Mäntysari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Associate Professor Johanna Hurtig
University of Lapland, Finland

Professor Merja Laitinen
University of Lapland, Finland

Opponent University Lecturer Aino Ritala-Koskinen
University of Tampere, Finland

TIIVISTELMÄ

Pohjolainen, Auli

Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2019, 178 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 51)

ISBN 978-951-39-7646-0 (PDF)

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata yksityiskodeissa tehtävää lastensuojelun avo-
huollon perhetyötä. Perhetyötä analysoidaan moraalisenä työnä reflektiivisen suhde-
perustaisen sosiaalityön näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena ovat vanhempien ja
perhetyöntekijöiden kokemukset perhetyöstä sekä yksityiskodista perhetyön toteutta-
misen tilana. Kokemusten kuvauksista pelkistettyjen teemojen avulla laadittiin merki-
tyskokonaisuuksia, joita tulkittiin moraalisen toimijuuden kontekstissa.

Tutkimusaineisto kerättiin kahdeksalta perhetyöntekijältä ja kuuden perheen
kahdeksalta vanhemmalta. Yksilöhaastattelut tehtiin teemahaastatteluna vuosina 2014–
2015. Aineisto analysoitiin temaattisella sisällönanalyysillä soveltaen fenomenologis-
hermeneuttista lähestymistapaa.

Vanhempien ja perhetyöntekijöiden perhetyölle ja kodille antamat merkitykset
olivat pääosin samansuuntaiset, mutta niissä oli tulkittavissa myös jännitteisyyttä. Per-
hetyössä koettiin keskeisiksi kunnioitus, luottamus, yhteinen suunnittelu ja ohjauksel-
linen tuki. Tutkimustulosteni mukaan sosiaalityön perhetyössä *tunnustussuhteet ja tuki*
ovat julkisen lastensuojelun toimintaresurssi, joka vahvistaa vanhemmuuden identi-
teettiä sekä kansalaisuutta. Kansalaisuutta tukeva palveluohjauksellinen työ sisältyi
perhetyöhön. Vanhemmat arvostivat tällaista ohjausta, mutta perhetyöntekijöiden ar-
vioitiin tehneen enemmän työtä kuin kuuluisi varsinaiseen perhetyöhön. Moraaliselta
toimijalta vaaditaan *reflektiivistä ammatillisuutta*. Vanhemmat korostivat perhetyönteki-
jöiden luonteenpiirteitä, jotka liittyvät toimintaan. Tällaisia olivat esimerkiksi luotta-
muksellisuus, kärsivällisyys ja joustavuus perheen arkielämän tilanteissa. Hyvän per-
hetyön voidaan kuvata olevan tilannekohtaista ja vanhempia osallistavaa, työntekijöi-
den kanssa yhdessä tehtävää toimintaa. *Moraalisen integriteetin* kehittymisen kannalta
haasteita olivat kodeissa vanhempien ja perhetyöntekijöiden erilaiset arvonäkemykset.
Työskentelyssä ilmenevät jännitteet liittyivät kasvatuskäytäntöihin, yhteistyötoimijoi-
den kanssa tehtävään työhön sekä perheenjäsenten kontrollin tunteeseen perhetyön
aloitusvaiheessa. Perhetyöntekijän sukupuolella koettiin olleen yhteyttä lasten identi-
teetin kehittymiseen. Vanhempien ja perhetyöntekijöiden *yksityisyyden* kokemuksissa
oli eroja. Erot liittyivät kodin tilojen ja puheenaiheiden avoimuuteen.

Tutkimustulosten mukaan tilannekohtaisessa, ennakoimattomassa, jännitteisessä
ja monimuotoisessa, yksityiskodissa tehtävässä lastensuojelun perhetyössä tunnustus-
suhteet ovat lähtökohta tuen vastaanottamiseen. Lastensuojelun perhetyötä institutio-
naalisena lastensuojelun tuki- ja kontrollityönä voidaan pitää yhteiskunnallisena hy-
veenä, jonka tavoite on mahdollistaa perheen hyvä arki ja painottaa lapsen etua.

Avainsanat: perhetyö, lastensuojelu, moraalinen toimijuus, koti, yksityisyys,
fenomenologia, hermeneutiikka

ESIPUHE

Oppimisen iloni kaikkeen uuteen syttyi saatuani aapisen siihen aikaan, kun peruskoulujärjestelmää kehitettiin Suomeen. Elämänlaajuinen opiskelun into on säilynyt noilta ajoilta, mutta väitöskirjan tekemiseen sitoutuminen vuosiksi eteenpäin oman työn ohella tuntui lähes mahdottomalta tehtävältä. Tässä vaiheessa väitöskirjan valmistuttua huomaan, miten väitöskirjan työstämisprosessi on ollut looginen jatkumo aapiskukon antamalle opiskelun innolle. Nyt on aika luopua väitöskirjaprosessista ja lausua lämpimät kiitokset kaikille teille, jotka olette antaneet minun kehittää tutkijan valmiuksiani ja tukeneet minua tekemään mahdottomasta mahdollisen.

Tutkimusmatkani ei olisi edennyt ilman ympärilläni olleita keskustelevia yhteisöjä, joissa olen saanut elää ja osallistua. Lausun suurimman kiitoksen jatko-opintojeni suunnittelusta ja tutkimukseni ohjaamisesta sosiaalityön professorille Aila-Leena Matthiesille. Hänen vahva pedagoginen osaamisensa aikuisopiskelijan tuutoroinnista on ihailtava taito. Häneltä saamani konkreettinen ohjaus opiskelusuunnitelmani edistämiseksi on ollut jatko-opiskeluni perusta. Professori Aila-Leena Matthiesin sitoutuminen tutkimukseni ohjaamiseen sekä häneltä oikeaan aikaan saatu kannustava ja rohkaiseva palaute ovat antaneet minulle toivoa työn valmistumisesta juuri niinä hetkinä, kun luottamukseni omiin taitoihin on horjunut. Sydämelliset kiitokset voimaannuttavasta ohjauksesta! Kiitän myös sosiaalityön professoria Mikko Mäntysaarta arvokkaista pohdinnoista etenkin työni loppuvaiheessa. Saamani kommentit ovat olleet tärkeitä työni loppuunsaattamiseksi. Lisäksi professori Mikko Mäntysaaren ajattelua herättävät tekstit ovat ohjanneet mielenkiintoani sosiaalityön eettiseen eettöseen.

Kiitän professori Merja Laitista sekä apulaisprofessori Johanna Hurtigia tutkimukseni esitarkastuksesta ja saamastani arvokkaasta kriittisestä palautteesta tutkimuksellisen ajatteluni kehittämiseksi. Kiitän suuresti sosiaalityön yliopistonlehtoria Aino Ritala-Koskista suostumisesta vastaväittelijäksi.

Tutkimukseni ei olisi toteutunut ilman innokkaita vanhempia ja perheyöntekijöitä, jotka jakoivat omia kokemuksiaan perhetyöstä ja antoivat aikaansa tutkimukselleni – kiitän sydämellisesti teitä kaikkia! Olen kiitollinen niille rohkeille vanhemmille, jotka suostuivat tutkimukseeni, avasivat kotiovensa vieralle tutkijalle tai muulla tavoin halusivat osallistua tutkimukseen. Kiitän perheyöntekijöitä, joiden innostunut asenne omaan työhön välittyi myös suhtautumisessa tutkimukseeni. Teette erittäin arvokasta työtä yhdessä perheiden ja muiden toimijoiden kanssa. Kiitän tutkimukselleni tutkimusluvan antanutta peruspalvelukuntayhtymän hallinnon henkilöstöä. Luvan antaminen kertoo teidän kehittämismyönteisestä suhtautumisestanne lastensuojelutyöhön.

Minulla on ollut ilo työskennellä sosiaalialan opettajana Savonia-ammattikorkeakoulun edistyksellisessä ja innovatiivisessa ilmapiirissä. Olen tehnyt tutkimustani kokopäivätyön ohessa siten, että kirjoittamisprosessini on painottunut loma-aikoihin. Työyhteisö on ollut tärkeä voimavara opiskeluprosessini aikana. Kiitän kollegoja, kirjaston henkilökuntaa, tukipalveluita ja hal-

linnon henkilöstöä kehittämismyönteisestä työympäristöstä. Työni voimavaroina ovat olleet myös motivoituneet opiskelijat, joiden kysymykset innostavat minua opettajana kehittämään opettajuuttani – kiitos kaikille opiskelijoilleni. Kiitän myös Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen ja Jyväskylän yliopiston henkilöstöä saamastani ystävällisestä palvelusta opiskeluprosessini aikana.

Väitöskirjan tekijän elämään kuuluu myös arkielämä iloinen ja suruinen, vaikka tutkimuksen luku- ja kirjoittamisprosessiin liittyvä ajattelutyö on vaatinut usein vetäytymistä omaan rauhaan. Kiitän läheisiäni, että olen voinut pysyä mukana arkielämän tapahtumissa tutkimusprosessini aikana. Iäkkäät vanhempani ovat aina kannustaneet opiskelemaan – kiitos teille myös myönteisestä, huumorin sävyttämästä elämänasenteesta. Kiitän sisaruksiani, joiden lasten elämänvaiheiden seuraaminen on palauttanut ajatukseni elämän inhimillisiin kysymyksiin silloin kun olen vaipunut tutkimuksen maailmaan. Tutkimusprosessini etenemisestä lausun suurkiitokset lapsilleni Armille ja Istolle, joiden opiskelunnon tartuttamana palasin myös itse yliopisto-opintoihin. Te olette uskoneet äidin oppimiskykyyn ja olette jaksaneet kuunnella prosessini vaiheita. Teiltä saamani henkinen kannustus sekä konkreettinen tuki teknisten laitteiden kanssa on ollut korvaamaton. Lähettämämme WhatsApp-viestit kuvineen ovat pitäneet teidät ajatuksissani, vaikka opiskelunne ovat vieneet teitä kauaskin maailmalle. Omistan tämän väitöskirjan rakkaille lapsilleni sekä edesmenneelle puolisololleni, joka jaksoi aina kannustaa minua toteuttamaan omia haaveitani. Väitöskirjani sivuihin liittyy oppimisen ilo, mutta varjona on kulkenut myös surutyö. Tässä vaiheessa pystyn jo näkemään tutkimusprosessillani olleen itselleni eheyttävä voima lisätä palanen ymmärrystä elämän kokonaisuudesta. Tutkimus päättyy, mutta tutkiva mieli elämää kohtaan jatkuu.

Iisalmessa, kodissa, 6.12.2018

Auli Pohjolainen

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimuksen kohde (vrt. Bowden 2005).....	64
KUVIO 2	Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen eteneminen	67
KUVIO 3	Aineiston hermeneuttinen kehä (ks. Lavery 2003).....	76
KUVIO 4	Tutkimuksen fenomenologisen analyysin vaiheet (soveltaen Giorgi 1997; 2005; Colaizzi 1978).....	78
KUVIO 5	Tilanneherkkä, tukea antava luottamussuhde vanhempien kokemana	84
KUVIO 6	Vanhempien käsitykset vaihtelevia rajoja sisältävästä kodista perhetyön toimintaympäristönä	90
KUVIO 7	Yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen perhetyöntekijöiden kokemana.....	94
KUVIO 8	Kodin jännitteiset rajat perhetyöntekijöiden kokemana.....	103
KUVIO 9	Vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityskokonaisuuksien tulkinta moraalisen toimijuuden kontekstissa	112
KUVIO 10	Hyvän perhetyön tunnuspiirteet	131

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Yksityisyysteorioiden luokittelu (ks. Fuchs 2011)	52
TAULUKKO 2	Esimerkki merkityksellisten ilmausten erottamisesta aineistosta ja pelkistämisestä merkitysyksiköiksi ja alateemaksi	81

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Tutkimuksen tausta ja perustelut.....	11
1.2	Perhetyö jännitteisenä tehtäväalueena ja tutkimuskontekstina.....	19
1.3	Tutkimuksen rajaukset.....	27
2	MORAALINEN TOIMIJUUS JA YKSITYISKOTI PERHETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ.....	31
2.1	Moraalinen toimijuus	31
2.2	Moraaliset suhteet perhetyössä	43
2.3	Koti yksityisyyden tilana	47
2.3.1	Yksityisyyden ulottuvuudet.....	47
2.3.2	Julkista lastensuojelua kodin kontekstissa	52
3	TUTKIMUSASETELMA.....	57
3.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	57
3.2	Laadullinen lähestymistapa ja tieteenfilosofiset lähtökohdat.....	59
3.3	Tutkimuksen kulku	66
3.4	Aineiston keruu.....	68
3.4.1	Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä	68
3.4.2	Työntekijähaastattelut	70
3.4.3	Vanhempien haastattelut	71
3.5	Temaattinen sisällönanalyysi.....	72
3.6	Analyysin vaiheet	76
3.6.1	Ensimmäinen vaihe - ennakkokäsityksien reflektointi.....	78
3.6.2	Toinen vaihe - haastattelujen litterointi ja avoin lukeminen	79
3.6.3	Kolmas vaihe - merkitystä sisältävät yksiköt.....	79
3.6.4	Neljäs vaihe - hierarkkiset teemat.....	81
3.6.5	Viides vaihe - kokonaisuuden kuvaus	82
4	VANHEMPIEN JA PERHETYÖNTEKIJÖIDEN PERHETYÖLLE JA KODILLE ANTAMAT MERKITYKSET	83
4.1	Vanhempien kokemukset perhetyöstä ja kodista perhetyön tilana	84
4.1.1	Tilanneherkkä, tukea antava luottamussuhde	84
4.1.2	Kodin vaihtelevat rajat	89

4.2	Perhetyöntekijöiden kokemukset perhetyöstä ja kodista perhetyön toimintaympäristönä.....	93
4.2.1	Yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen	93
4.2.2	Kodin jännitteiset rajat	102
4.3	Yhteenvedo kokemuksille annetuista merkityksistä.....	110
5	MERKITYKSELLISTEN KOKEMUSTEN TEOREETTINEN TARKASTELU	111
5.1	Tunnustussuhteet ja tuki	113
5.1.1	Arvostava vuorovaikutus	113
5.1.2	Yhteisymmärrys perhetyöstä	117
5.1.3	Voimavaraistava ohjaus	119
5.2	Reflektiivinen ammatillisuus	120
5.3	Moraalinen integriteetti	123
5.3.1	Jännitteiset suhteet	124
5.3.2	Jännitteet monitoimijaisessa yhteistyössä	126
5.3.3	Sukupuoli-identiteetti.....	126
5.4	Yksityisyyden rajat	127
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	132
6.1	Tulosten tarkastelua	132
6.2	Eettiset kysymykset.....	140
6.3	Tutkimuksen luotettavuus	144
	LÄHTEET	151
	LIITTEET.....	176
	LIITE 1. Haastattelulomake/perhetyöntekijät.....	176
	LIITE 2. Kirjallinen suostumus haastatteluun ja sen nauhoittamiseen.....	177
	LIITE 3. Haastattelulomake/vanhemmat	178

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja perustelut

Tutkimukseni aiheena on yksityiskodissa lastensuojelun avohuollon tukitoimena annettu perhetyö. Tutkimusintressini taustalla on oma kokemukseni perheiden kanssa työskentelystä sekä myöhemmin kouluttajana toimimisesta. Itseäni ovat pohdituttaneet lastensuojelun perheinterventioihin liittyvät moraaliset kysymykset. Perhetyöntekijä lastensuojelun instituution edustajana joutuu puuttumaan kotikasvatukseen. Tutkimuksellisesti on kiinnostavaa selvittää asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten pohjalta, millaisia merkityksiä he antavat perhetyölle ja kodille sekä mistä rakentuu hyvä perhetyö. Kotiin ammatillisen työskentelyn tilana liittyy moraalisen arvona pidetyn yksityisyyden kysymyksiä. Haluan tutkimuksellani tuoda näkyviin sosiaalityön perhetyöhön liittyviä moraalisia näkökulmia sekä kodin tilaan liittyvää yksityisyyden tematiikkaa. Etenkin yksityisyyttä on tutkittu vähän Suomessa.

Omaan esiyymmärrykseeni yksityiskodeissa tehtävästä perhetyöstä ovat vaikuttaneet työkokemukseni ja kirjallisuus. Perusteluja perhetyön tutkimukseen löysin kirjallisuudesta sekä aiemmista tutkimuksista. Pidän perhetyön tutkimista ajankohtaisena aiheena, sillä hyvinvointivaltion palvelujen järjestämisen vastuunjaossa joudutaan miettimään myös perhepalvelujen toteuttamismuotoja ja sisältöjä. Perhetyölle asetetaan suuria haasteita lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa. Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014)¹ vahvistaa peruspalveluja, ja perheellä on oikeus saada välttämättömät sosiaalipalvelut lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kunnan tehtäväksi on säädetty järjestää sosiaalityötä yhtenä sosiaalipalvelun muotona (sosiaalihuoltolaki 710/1982, 13. §; sosiaalihuoltolaki

¹ ”Perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi.” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18. §.)

1301/2014, 14. §). Vuoden 2008 alusta voimaan tullut lastensuojelulaki (417/2007) ja siihen tehty muutos (1304/2014, 36. §)² korostavat entisestään yhteistyötä perheiden kanssa.

Perhetyö on sosiaalityössä yksi lastensuojelun avohuollon tukitoimenpide. Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana avohuollon tukitoimien piirissä oli vuonna 2016 yhteensä 57 784 lasta ja nuorta. Määrä väheni 16 100 asiakkaalla (22 %) edellisestä vuodesta (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2017, 1). Arvioin asiakasmäärän vähenemisen johtuvan 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain muutoksesta (sosiaalihuoltolaki 1301/2014), joka mahdollisti perhetyön saamisen ilman lastensuojelun asiakkuutta.

Osa avohuollon tukitoimista toteutetaan kotiin annettavana perhetyönä. Perhetyöllä pyritään estämään kodin ulkopuolelle tapahtuvia lastensuojelun sijoituksia lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelutyössä. Perhetyön tavoitteena on myös vähentää lapsiperheiden eriarvoisuutta sekä estää ja lieventää huonosuoraisuutta. Kirjallisuuden pohjalta lapsia ja nuoria koskeva huolikeskustelu näyttää olevan kansainvälinen ilmiö eikä pelkästään hyvinvointivaltioihin liittyvä. Stanley Cohen (2002) kirjoittaa ”moraalipaniikista”. Myös lastensuojelussa alettiin käyttää tätä käsitettä huolen rinnalla esimerkiksi Britanniassa etenkin 1980- ja 1990-luvuilla. Tällöin sijoitettiin paljon väkivaltaa kohdanneita lapsia kodin ulkopuolelle. (Ks. myös Parton 1981; Harrikari 2008, 121–129; Clapton, Cree & Smith 2013.)

Pidän yksityiskotia haasteellisena ammatillisen työn toteuttamisen paikana, koska työntekijä menee toisen ihmisen yksityisalueelle. Lastensuojelun asiakkuus tuo jännitteitä perhetyöhön, sillä sosiaalityöllä on yhteiskunnallista valtaa ja normatiivinen tehtävä tukea vanhemmuutta lapsen edun toteuttamiseksi. Lainsäädännön mukaan perhetyö avohuollon tukitoimenpiteenä on lapsille ja lapsiperheille tarkoitettu vapaaehtoinen sosiaalipalvelu. Työntekijät joutuvat kuitenkin puuttumaan kulttuurissamme yksityisinä pidettyihin perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Lastensuojelun työntekijöiden tehtävä on tukea vanhempia heidän kasvatus- ja huolenpitoitehtävässään. Työntekijät joutuvat myös arvioimaan vanhemmuutta sekä lapsen ja vanhemman välisiä suhteita lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. (Gambrill 2006, 8; Pösö 2007, 65; Mäntysaari 2016, 75, 77.) Tuen ja kontrollin samanaikaisuus voi aiheuttaa työntekijälle eettisiä ristiriitoja. Mikko Mäntysaari (2016, 77) esittää, että sosiaalityön keskeisenä arvopäämääränä on asiakkaan oikeus tehdä elämäänsä koskevia valintoja. Tämä on kuitenkin ristiriitainen päämäärä silloin, kun se ei edistä omaa hyvinvointia.

² ”Lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimina: 1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, 2) lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä, 3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja, 4) tehostettua perhetyötä, 5) perhekuntoutusta, 6) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja tukitoimia.” (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014, 36. §.)

Perustelen lastensuojelun perhetyön tutkimisen tärkeyttä perus- ja ihmisoikeuksien pohjalta. Jo YK:n ihmisoikeuksien julistuksen mukaan jokaisella yhteiskunnan jäsenellä on oikeus sosiaaliseen turvallisuuteen ja elämisen minimivaatimukseen (Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous 1948). Samoin YK:n yleissopimuksessa lasten oikeuksista (20.11.1989) korostetaan lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön (Yhdistyneet kansakunnat 1989). Julkisen hyvinvointivastuun velvollisuutena on turvata, tukea ja edistää yksilöiden sosiaalisia oikeuksia, toimeentuloa ja palveluja (Stakes 2006, 25). Suomen perustuslaki (731/1999) sisältää taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (TSS-oikeudet) ja asettaa julkiselle vallalle yleisen velvollisuuden turvata niiden toteuttaminen. Osa julkisen vallan tehtävistä määritellään yksilön oikeuksiksi (perustuslaki 731/1999, 19. §). Tällaisia ovat perustoimeentulon turva erilaisissa elämäntilanteiden muutoksissa, kuten työttömyyden, sairauden tai työkyvyttömyyden kohdatessa. Osa tehtävistä taas määritellään julkisen vallan tehtäviksi. Niihin kuuluu esimerkiksi turvata jokaiselle tarpeelliset sosiaali- ja terveyspalvelut, tukea perheiden mahdollisuuksia turvata lastensa hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua sekä edistää jokaisen oikeutta asuntoon. (Julkunen 2006, 17.) Perustuslain pohjalta katson perhetyön toteuttavan lapsen ja vanhemman oikeutta huolenpitoon. Samoin hyvinvointivaltion julkisen vallan moraalinen tehtävä on tukea perheitä.

Arto Laitinen (2008, 58–59) lähestyy hyvinvointia nojautuen filosofi Joseph Razin (esim. 2004) ajatuksiin. Hän esittää, että liberaalien valtioiden tulee aktiivisesti edistää autonomisten ihmisten hyvinvointia. Valtion tehtävä ei kuitenkaan ole päättää, miten yksilöt elävät tai valitsevat erilaisten päämäärien kesken. Tämä nostaa mielenkiintoisen kysymyksen pohtiessani lastensuojelun perhetyötä. Ammatillisilla työntekijöillä voidaan ajatella olevan valtuudet edistää asiakkaiden hyvinvointia kodeissa ja käsitystä hyvästä elämästä. Asiakkaat kuitenkin itse päättävät lopulta oman elämäntapansa. Mutta missä kulkee riittävän hyvän elämäntavan raja suhteessa lapsen etuun? Hyvinvointivaltiossamme on korostettu kumppanuusajattelua perheiden ennalta ehkäisevässä neuvonta- ja ohjaustyössä. Lastensuojelun tehtäväalueilla voi syntyä moraalisia ristiriitoja, kun joudutaan puuttumaan perheiden elämään, kuten päihteitä käyttävien vanhempien vanhemmuuteen. Tuen ja kontrollin yhdistäminen asettaa haasteita työntekijöille.

Sosiaalityön etiikkaan vaikuttavat globaalit trendit. Postmodernissa yhteiskunnassa joudumme uudella tavalla pohtimaan ihmisten vastuita, arvoja ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta samalla kun yhteiskunnallisia resursseja on käytössä entistä vähemmän. Tarvitsemme Sarah Banksin mukaan (2008; 2012, 19, 28, 34) nykyistä tietoisempaa yhteyttä sosiaalityön ja politiikan välillä. Sosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa ovat läsnä eettiset kysymykset. Samalla joudutaan tarkastelemaan myös oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon kysymyksiä palvelujen jakamisessa. Siten yksittäisten sosiaalialan ammattilaisten eettistä harkintaa ja päätöksentekoa ei voi tarkastella irrallaan politiikasta ja poliittisesta kontekstista. Tämä koskee mielestäni myös per-

hetyön ammattilaisia, jotka toimivat aina organisaatioiden vaikutusten alaisina, ja politiikka on heidän toimintansa kehyksenä.

Työkokemukseni pohjalta ymmärrän jokaisen perheen elävän omaa arkielämäänsä, mikä vaatii työntekijältä kykyä sopeuttaa omaa toimintaansa perheen kotitilanteisiin. Itseäni on jäänyt kiinnostamaan, miten vanhemmat kokevat auttamistilanteet ja millaisista asioista voi syntyä näkemuseroja vanhempien ja työntekijöiden välillä. Muun muassa Hannele Forsberg (2012, 8) on korostanut moraalisten kysymysten esille nostamisen ja keskustelun tärkeyttä. Hänen mukaansa käytännön työtilanteet ovat monimukaistuneet ja ne voivat sisältää toimijoiden erilaisia näkemyksiä. Tällöin yleinen eettinen säännöstö ei pysty antamaan riittävää ohjeistusta ristiriitaisten arkitilanteiden ratkaisuun. Siksi tarvitaan myös eettisen pohdinnan tunnistamista ja tätä koskevaa tutkimusta. (Ks. myös Fleck-Henderson 1991; Pösö 2008; Laitinen & Väyrynen 2011, 165; Raitakari & Juhila 2011, 190.) Asiakkaiden ja ammattilaisten kokemuksista sekä tavoista ratkaista eettisiä jännitteitä auttamistyön arjessa oli melko vähän tutkimusta vielä 1990-luvulla (ks. Gomby, Culross, Patti & Behrman 1999). Sosiaalityössä kiinnostus eettisiin kysymyksiin on kuitenkin lisääntynyt 2000-luvulla (Banks 2012, 27, 29-30).

Tutkimuksessani koti on lastensuojelun perhetyön toimintakonteksti. Koti on ollut yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vähemmän tutkimuksen kohteena kuin esimerkiksi perhe ja työ. Sosiaalityössä ja lastensuojelussa on vähän huomioitu paikkaa, jossa tehdään työtä. Esimerkiksi kotikäynteihin on kiinnitetty vähän huomiota, ja nykyisin tiedetään vähän kotikäyntien käytännöistä. Toisen kotiin ja tilaan mentäessä olisi otettava huomioon kulttuurinen diversiteetti, sosiaaliluokka, sukupuoli ja etniset erot. (Ferguson 2009; 2011, 39-40.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna Barbara Wasik ja Donna Bryant (2001) kuvaavat teoksessaan "Home Visiting: Procedures for Helping Families" perheen omassa elinympäristössä tehtyjen kotikäyntien ja erilaisten perheinterventtioiden toteuttamisen hyötyjä ja haasteita. He kirjoittavat, että sosiaalityön historiassa kotikäynneillä on pitkät perinteet, vaikka sosiaalityön historiassa on kirjoitettu vähän kotiin tehtävästä sosiaalityöstä. Jo sosiaalityön pioneeri Mary Richmond (1861-1928) loi pohjaa sosiaalityön moraalille käsitykselle (Richmond 1922). Richmondin yksilökohtaiseen sosiaalityön perinteeseen sisältyi myös kenttäsosiaalityön kehittäminen haasteellisissa elinoloissa elävien ihmisten parissa. Kati Närhi ja Aila-Leena Matthies (2001) kirjoittavat artikkelissaan Mary Richmondin ja Jane Addamsin (1860-1935) edustaneen sosiaalityön ekologisen tradition alkujuuria. Richmond ja Addams korostivat molemmat ympäristön merkitystä ihmisen hyvinvoinnille painottaen eri näkökulmia. Richmond korosti sosiaalityössä kykyä nähdä ihmisen ja ympäristön välisten suhteiden merkitys. Addams puolestaan korosti ympäristössä poliittis-rakenteellisia tekijöitä ja fyysistä ympäristöä. Wasik ja Bryant (2001, 7-8) esittävät Richmondin hyväntekeväisyysjärjestöissä tehtyjen kotikäyntien olleen alku perheitä tukevalle ekologiselle sosiaalityölle.

Suomessa lastensuojelun avohuollon perhetyötä ammattikäytäntönä on tutkittu viime vuosina lähinnä sosiaalityön ammatillisissa lisensiaattitöissä (mm.

Kaikko 2004; Korkiakangas 2005; Myllärniemi 2007). Anniina Myllärniemi (2007, 83-84) nostaa esille perhetyön eettisissä näkökulmissa sosiaalityön tuen ja kontrollin ”kaksoisroolin” haasteen. Käytännön perhetyössä tämä ilmenee luottamuksellisen asiakassuhteen ja vanhemmuuden arvioinnin välisenä jännitteenä. Perhetyön onnistumisen edellytyksenä toimintatutkimukseen osallistuneet työntekijät pitivät luottamuksellisen suhteen rakentumista perheenjäsenten kanssa. Myös Kirsi Kaikon (2004, 68) tutkimuksen tuloksissa korostuivat asiakkaan ja työntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen liittyvät periaatteet, kuten asiakkaiden kunnioittaminen. Perhetyön sisällölliseksi haasteeksi nousi isien ja läheisverkostojen osallistumisen aktivointi.

Johanna Hurtig (2003) on tutkinut väitöskirjassaan lapsen paikan rakentumista lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Tutkimuksessa tuli esille, että auttamistyössä lapset jäävät yksilöinä aikuisten varjoon. Lasten oikeuksien voi tulkita kohdistuvan vanhempiin ja perhe-elämään. Kotikäynneillä työntekijät painottivat vuorovaikutuksellisen suhteen luomista vanhempiin. Kodin tilassa työskentely rajoitti työntekijöiden mahdollisuuksia säädellä omaa työtään. Tutkimuksessa tuli esille, että ammatillisuuteen kuului kotikäynneillä välttää mahdolliset jännitteet. Työntekijät eivät ottaneet moraalisesti kantaa kodin tilanteissa vaan pyrkivät välttämään normatiivisia kannanottoja. Toimintaa kuvasi tilannekohtainen moraalinen. Hannele Forsberg (1998, 274) on tutkinut sosiaalitoimistojen ja perhetukikeskusten lastensuojelun toimintakäytäntöjä ja tuonut esille, että toimintakäytännöissä painottui vanhempien kanssa työskentely, mutta myös lapsen yksilöoikeudet olivat jonkin verran esillä. Lastensuojelun on esitetty painottavan enemmän vanhempien etua kuin lasten oikeuksia (Pösö 2007). Lastensuojelulain (417/2007) uudistuksessa alettiin korostaa lapsen osallisuutta lastensuojeluprosessissa, mutta lapsen aseman toteutuminen ammattikäytännöissä edellyttää jatkuvaa arviointitiedon hankintaa.

Työhistoriassani minulla on ollut mahdollisuus työntekijänä saada kokemuksia lapsiperheiden koteihin menemisestä. Itseäni on jäänyt mietityttämään, miten perheenjäsenet kokevat ulkopuolisen työntekijän olemisen heidän yksityisyyden alueella. Silva Tedre (1999, 84-85) vanhustenhuollon kotipalvelua koskevassa väitöskirjassaan ”Hoivan sanomattomat sopimukset” totesi kodin vahvistavan sanomattomia hoivasopimuksia. Yhtenä kotipalvelua ohjaavana sanomattomana sopimuksena pidetään jaettua käsitystä kodin yksityisestä, ei-julkisesta luonteesta. Myös hoiva arkisena auttamisena liitetään kulttuurisesti naiseen. Yleensä hoiva-alan ammattiteissa työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisessa on läsnä monia sanomattomia sopimuksia, joiden arvioin olevan läsnä myös kodeissa tehtävässä perhetyössä. Leena Autonen-Vaaraniemi (2008) on tutkinut kodin tilaa miesten vallankäytäntöinä kriittisestä miestutkimuksen näkökulmasta, ja hän esittää tutkimuksensa pohjalta kodin tarkastelemista arkisina toimintoina ja tekoina. Kotia ei tulisi pitää staattisena tilana eikä liittää liikaa yksityisen ja julkisen tilan vastakkainasetteluun. Autonen-Vaaraniemi (2008) lähestyy kotia uudenaikaisesta näkökulmasta, sillä arkikäytäntöjen tarkastelulla hän kyseenalaistaa kodin näkemisen pelkästään naisen paikkana.

Pirjo Pölkki, Riitta Vornanen ja Riina Colliander (2016) ovat perhetyön vaikuttavuutta koskevassa tutkimuksessaan todenneet suojelun liittyvän lapsen edun arviointiin, lapsen etua koskevan tiedon tuottamiseen sekä lapsen tilanteen seurantaan. Tutkimukseen osallistuneet perhetyöntekijät olivat korostaneet lapsen turvallisuuden tunteen mahdollistuvan luottamuksellisessa työskentelysuhteessa ammatilliseen aikuiseen. Hämäläisen (2006) mukaan perhetyön tekemistä on mallinnettu useissa perhetyön hankkeissa. Käytännön työntekijöillä on tarve löytää erilaisia työmenetelmiä perhetyön toteuttamiseen. Tieteellinen tutkimus perhetyön alueelta on vielä vähäistä, ja perhetyöntekijöiden arjen työstä ja sen taustalla olevista teoreettisista ajattelumalleista on tuotettu vähän tietoa. Hämäläinen esittää perhetyön ja vanhemmuuden tukemiseen suuntautuvien työmuotojen kokonaisuuden vaikuttavan sirpaleiselta ja teoreettisesti jäsentymättömältä.

Kansainvälistä kirjallisuutta tarkastellessani perehdyin lähinnä Ison-Britannian lastensuojelua koskevaan kirjallisuuteen, joka liittyi kotikäynteihin ja perhe-interventioihin. Isossa-Britanniassa lastensuojelun sosiaalityö on ollut laajana huomion kohteena jo yli 20 vuotta (Clapton, Cree & Smith 2013, 803). Eileen Monro (2011) on nostanut esiin uudelleen suhdeperustaisen sosiaalityön tärkeyden puhuttaessa laadukkaasta lastensuojelun palvelusta. Lastensuojelun kotikäynteihin liittyvistä eettisistä haasteista on kirjoitettu paljon, mutta tutkimustietoa on vähän (esim. Bryant, Lyons & Wasik 1991; Ferguson 2011, 3). Donna Bryant, Claudia Lyons ja Barbara Wasik (1991) olivat seuranneet 12 vuoden ajan koteihin tehtyjä varhaisen intervention kotikäyntejä ja niihin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Kotikäyntien tavoitteena oli ollut vahvistaa vanhemmuutta sekä antaa vanhemmille ongelmanratkaisutaitoja. He totesivat tutkimuksessaan, että ammattieettiset ohjeistukset ovat tärkeitä, mutta ne eivät tee helpoksi arjessa päätösten tekemistä. Kotikäynnit voivat auttaa muutoksen tekemiseen, mutta kotikäynteihin liittyy aina eettisiä ristiriitoja. Vastuullinen työntekijä voi kuitenkin edistää asiakkaan hyvinvointia eettisistä ristiriidoista huolimatta.

Harry Ferguson (2016) havaitsi tutkimuksessaan Isossa-Britanniassa, että kotikäynneillä sosiaalityöntekijä ei juurikaan tavannut lasta kahdestaan. Työntekijällä oli yleensä vähän aikaa perhekäynneillä. Työntekijöiden kommunikaatiotaidot vaihtelivat. Kun työntekijällä oli hyvät kommunikaatiotaidot, hän sai luotua vuorovaikutteisen yhteyden sekä vanhempien että lasten kanssa. Ferguson (2017) pitää tärkeänä lapsen näkyväksi tekemistä ja lapsilähtöisyyttä. Hän on tuonut tutkimuksessaan esille, että lapset ovat kotikäynneillä lähellä työntekijää, mutta fyysinen ja emotionaalinen läheisyys jää vähäiseksi. Syynä on perhetilanteissa monien yhtäaikaisten tekijöiden läsnäolo sekä useat vuorovaikutussuhteet vanhempien ja lasten välillä sekä lasten keskinäiset vuorovaikutussuhteet. Gillian Ruch (2007) on painottanut holistista reflektiivistä ammattikäytäntöä, jossa sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus reflektoida kotikäyntien jälkeen tilanteita sekä saada mahdollisuus puhua ja jakaa tunteitaan kokemuksistaan. Tällöin sosiaalityöntekijä voi saada kielteiset tunteet oman työnsä voimavaraksi.

Tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia vanhempien suhtautumisesta lastensuojelun interventioihin. Osassa tutkimuksista tulee esille vanhempien tyytyväisyys saamiinsa palveluihin (esim. Kapp & Vella 2000; Platt 2001), mutta on myös tutkimuksia, joiden tulosten mukaan vanhemmat eivät ole olleet tyytyväisiä saamaansa palveluun (esim. Drake 1994). Tuolloin vanhemmat olivat kokeneet perheintervention pelottavaksi tilanteeksi (Anderson 1998) ja he olivat tunteneet tulleen väärinymmärretyiksi (Corby, Millar & Young 1996). Gary Dumbrillin (2006) tutkimuksen tulosten perusteella vanhemmat olivat kokeneet perheinterventiossa käytetyn vallan kontrolliksi ja myös voimaannuttavaksi. Vanhemmat olivat reagoineet interventioihin kolmella tavalla: he olivat vastustaneet avoimesti interventiota, he olivat esittäneet yhteistyöhalukkuutta tai he olivat työskennelleet yhteistyösuhteissa työntekijöiden kanssa. Vallan kokemuksiin ei ollut vaikuttanut se, olivatko vanhemmat saaneet palveluja ei-vapaaehtoisesti vai vapaaehtoisesti. Tutkimustulosten mukaan työntekijöiden ja poliittisten päättäjien on tärkeää tietää vallan liittyvän työntekijän ja vanhemman vuorovaikutussuhteisiin. Dumbrill (2006) on esittänyt, että intervention alkuvaiheessa työntekijöiden tulisi ymmärtää vanhempien tapaa nähdä asiakkuuden syntyyn liittyviä ongelmia. Samoin työntekijän tulisi huomata, miten vanhemmat reagoivat työntekijän käyttämään valtaan.

Eri maiden lastensuojelussa on nostettu esille lasten osallisuuden tukeminen. Pohjoismaista Norjassa, Tanskassa ja Suomessa lastensuojelussa on kiinnitetty huomiota lastensuojelulasten suureen määrään ehkäisevästä lastensuojelusta huolimatta. Lastensuojelussa perheorientaatio ja vähiten puuttuvien toimenpiteiden periaate jättävät lasten tarpeet taustalle. Haasteena onkin lapsiorientaatio, jossa lasten oikeudet ja tarpeet otettaisiin työskentelyssä huomioon. (Pösö, Skivenes & Hestbæk 2014.)

Eettisiä ristiriitoja on tutkittu runsaasti etenkin hoitotyössä. Kirsten Fjetland ja Gunn Elisabeth Søreide (2010) tutkivat norjalaisen julkisen sektorin palveluksessa olevien terveydenhuollon sairaanhoitajien kokemia eettisiä ristiriitoja vanhempien kanssa tehtävässä ohjaustyössä. Tutkimustulosten mukaan eettiset ristiriidat liittyvät työntekijöiden erilaisiin rooliodotuksiin olla virallisena auttajana, yksilöllisen identiteetin tukijana sekä psykososiaalisten ongelmien ehkäisijänä vanhempien ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimustulosten mukaan ristiriidoista neuvotellaan ohjausprosessin edetessä ja ristiriidat voivat olla työn voimavaroina. Työntekijät sopeuttivat ohjaustaan ohjattavan tarpeiden ja toiveiden mukaisesti huomioiden kuitenkin myös organisaation asettamat velvoitteet. He esittävät, että jatkossa olisi tarvetta tutkia vanhempien kokemuksia ohjausprosessista.

Kansainväliseen kirjallisuuteen perehtymisvaiheessa havaitsin, että yksityisyydestä ja etiikasta on kirjoitettu paljon etenkin Yhdysvalloissa eri tieteenaloilla, varsinkin terveydenhuollon alueella. Tutkimuksia yksityisyydestä on toteutettu esimerkiksi puoliyksityisissä (semi-private) organisaatioissa, kuten sairaaloissa (esim. Burden 1998) ja dementoituneiden vanhusten hoitokodeissa (Bharucha ym. 2006). Tutkimuksissa tulee esille, että ihminen kokee subjektiivisesti yksityisyyden tunteen ja niiden asettamisen rajat. Puoliyksityisissä organi-

saatioissa tarvittaisiin lisää tutkimusta siitä, miten asiakkaiden tai potilaiden autonomian toteutuminen ja organisaation säännöt ja normit sovitetaan yhteen. Hoitotyön eettisten arvojen toteuttamisessa keskeisenä tulisi olla potilaan kohtaaminen, eivätkä ulkoiset työskentelyolosuhteet saisi vaikuttaa kohtaamiseen (Casterlé 2015). Britanniassa Jay Woogara (2001) on tuonut esille tutkiessaan hoitotyön opiskelijoita ja ammattilaisia, että yksityisyyden esiin nostaminen ja konkretisointi hoitotyön käytännöissä ja koulutuksessa on tärkeää jo ihmisoi-keuksienkin vuoksi. Mary Hunter ja Richard M. Grinnell Jr (1978) toivat 1970-luvulla esille, että sosiaalityössä ei ole juurikaan tutkittu yksityisyyttä. Suomesakin yksityisyyttä on tutkittu vähän sosiaalityöissä, vaikka yksityisyyttä voidaan pitää yhtenä moraalisena arvona. Terveystieteissä sen sijaan yksityisyyttä on tutkittu jonkin verran sairaalaympäristössä. Esimerkiksi Riitta Lämsä (2013) etnografisessa väitöskirjassaan ”Potilaskertomus” toi esille potilaiden yksityisyyttä tukevien toimintakäytäntöjen kehittämisen tärkeyden. Suomessa yksityisyyden tarkastelu on liittynyt pääasiassa tietosuojaan ja hallintotieteisiin (esim. Posio 2008).

Tutkimuksessani rajaudun tutkimaan vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksia perhetyöstä ja kodin tilasta. Tutkimuksissa on nostettu sosiaalityössä tärkeäksi näkökulmaksi myös lasten toimijuus ja lapsilähtöisyys (ks. esim. Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006). Perhetyössä lapsen edun ja lapsen hyvän arjen toteutuminen on keskeinen tavoite, ja siksi lasten kokemukset ovat tärkeitä perhetyön kehittämisessä. Tässä tutkimuksessa tutkimusasetelmani kysymyksenasettelussa olen kiinnostunut yksityisyyden rajoista, joiden näen määrittävän perhetyössä aikuisten kesken.

Tutkimusraportin rakenne

Tutkimukseni on edennyt laadullisen tutkimuksen tavoin prosessimaisesti. Tutkimusraporttini koostuu kuudesta pääluvusta. Luvussa 1 kuvaan tutkimukseni lähtökohtia, perusteluja sekä rajoja. Lisäksi olen avannut perhetyön jäsentymistä sosiaalityön asiakkuuteen ja lastensuojelun kontekstiin. Luvussa 2 käsittelen moraalista toimijuutta, joka on ollut ajatteluni väljänä kehyksenä ohjaamassa kirjallisuuteen perehtymistä. Perehdyin ennen empiiristä tiedonhankintaan lähinnä etiikkaa ja moraalialueeseen koskevaan kirjallisuuteen. Minulla ei ollut kuitenkaan ennen empiiristä tiedonkeruuta selkeitä teoreettisia käsitteitä, joihin olisin kiinnittänyt tiedonkeruuni. Yksityisyys-käsite tuli mielenkiintoni kohteeksi lukiessani eri tiedealojen 1960–1980-luvuilla ilmestynyttä kotia koskevaa kirjallisuutta. Nojaudun teoreettisessa katsauksessani perhetyön tarkastelussa sosiaalityötä käsittelevään kirjallisuuteen. Perustelen valintaani sillä, että tutkimukseni rajautuu sosiaalityön lastensuojelun perhetyöhön eikä perhetyötä ole juurikaan teoreettisesti jäsennetty omana ammattialana (ks. Hämäläinen 2006). Tutkimukseni suunnittelun alkuvaiheessa rajasin perhetyön kontekstiksi asiakkaiden yksityiskodin, jota avaan myös luvussa 2. Lukuja 1 ja 2 voi luonnehtia esiyymmärrystäni sisältäviksi luvuiksi.

Luvussa 3 esittelen tutkimusasetelmani: tutkimustehtävän, tutkimusmetodologisen lähestymistavan, haastattelun tiedonkeruumenetelmänä sekä aineiston hankinnan ja analyysin. Luvussa 4 kuvaan vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityskokonaisuuksia perhetyöstä ja kodista heidän kokemustensa pohjalta. Luvussa 5 esittelen merkityskokonaisuuksien kokonaisrakenteen moraalisen toimijuuden kehikossa. Näin syvennän ymmärrystäni tutkimastani ilmiöstä moraalisen toiminnan näkökulmasta. Luvussa 6 esittelen tutkimustulosten johtopäätökset kuvaamalla kodin tilassa toteutettavan perhetyön ymmärryksen muutosta hermeneuttisen ajatteluprosessin tuloksena. Lopuksi pohdin tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta.

1.2 Perhetyö jännitteisenä tehtäväalueena ja tutkimuskontekstina

Nostan esille lyhyesti perhetyön kehityslinjoja Suomessa sekä lastensuojelun tehtäväalueeseen liittyviä jännitteitä. Erilaisten jännitteiden tiedostaminen antaa pohjaa ymmärtää yksityiskodeissa tehtävää perhetyötä. Tarkastelen myös kotia, joka on mielenkiintoni kohde ammatillisen perhetyön toimintakontekstina.

Lastensuojelullisella ajattelulla ja toiminnalla on pitkät perinteet Suomen historiassa, ja ne ulottuvat 1700-luvulle (ks. Härmäläinen 2007, 24). Perhetyön historiallista kehittymistä Suomessa on jäsentänyt Mirja Satka (1994, 329–330). Satka katsoo lastensuojelun perhetyön historiallisten lähtökohtien paikantuvan toisen maailmansodan jälkeiseen Suomeen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto alkoi järjestää ensimmäisiä kodinhoitajien koulutuskursseja sodan jälkeen. Tällöin monilapsiset ja varattomat perheet alkoivat saada konkreettista apua kodinhoidon tehtävissä. Lisäksi kodinhoitajat antoivat valistusta ja neuvontaa lasten hoidosta ja kasvatuksesta sekä kodinhoidosta.

Tehostetun perhetyön idea tuli Suomeen Ruotsissa kehitetystä hemma hus-toiminnasta ja yhdyskuntatyön vaikutteista. Sosiaalhallitus ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto aloittivat kokeilun tehostetusta perhetyöstä vuonna 1976, ja tavoitteena oli kehittää moniongelmaperheille suunnattua kotipalvelua. Kokeilussa innostettiin perheitä vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa sekä opastettiin vanhempia lasten- ja kodinhoidossa. Tällainen tehostetun perhetyön toimintamuoto levisi nopeasti eri kuntiin, ja Satkan (1994, 330) esittämän arvion mukaan palvelua oli saatavissa jo 80 kunnassa vuonna 1980. Mikko Reijonen (2005, 9) arvioi kodinhoitajan tehtävien alkaneen tuolloin muuttua kodinhoitotyöstä enemmän perhettä omasta elämästään vastuuttavaksi, keskustelevaksi ja auttavaksi työksi. Reijosen mukaan lastensuojelun perhetyön kehittymisen kannalta 1980- ja 1990-lukuja voidaan pitää lastensuojelun perhetyön kehittymiselle tärkeänä ajanjaksona laitosrakenteiden muuttumisen vuoksi (ks. myös Heino, Berg & Hurtig 2000, 13–23). Tällöin alettiin tehdä avoimuusmallista lastensuojelutyötä painottaen etenkin ratkaisukeskeisyyttä (Forsberg 1998, 147). Perhetyön sisällöllisessä ideologisessa muutoksessa heijastuvat myös uuden las-

tensuojelulain (417/2007) periaatteet. Viranomaisen tehtävänä on tukea huoltajia kasvatustehtävässään, mutta ensisijaisesti kasvatustavastuussa ovat huoltajat. Koska tarkoitus on osallistaa vanhempia kasvatustav- ja huolenpitotyöhön, ammatilliseen työskentelyyn tarvitaan uudenlaista orientaatiota.

Perhetyö perustui tilapäiskäynteihin vielä 1990-luvun alussa ja oli luonteeltaan vain konkreettista auttamista kotitöissä. Lapsiperheiden taloudellisia ja psykososiaalisia ongelmia lisäsivät 1990-luvun lamavuodet (Hämäläinen 2007, 391). Tehostetun perhetyön osuus alkoi korostua, ja sitä tehtiin aiempaa enemmän suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Tämän vuoksi tiivistyi yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa. Perhetyö-käsite vakiintui sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten käyttöön 1990-luvun loppupuolella, ja kunnat alkoivat palkata työntekijöitä perhetyöntekijä-nimikkeellä sosiaalitoimistoihin lastensuojelun avohuollon työhön. (Reijonen 2005, 9; Heino, Berg & Hurtig 2000.)

Perhetyön kehittämisen rinnalla myös sosiaalialan ammatit ovat olleet muutoksessa viime vuosikymmenien ajan. Sosiaalialan työhön on koulutettu sosiaalikasvattajia, -huoltajia ja -hoitajia 1920-luvulta saakka, mutta sosiaalityön ammatillisen kehittämisen kannalta ratkaisevaa on ollut 1970-luvun lopussa alkanut sosiaalityön kehittyminen omana tieteenalana. Sosiaalityö akateemistui, ja yliopistoissa alettiin kouluttaa sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityö tuli itsenäiseksi akateemiseksi oppialaksi 1990-luvulla. Sosiaalityö ymmärrettiin professioksi, oppialaksi ja yhteiskunnalliseksi toimintajärjestelmäksi, joka koostuu koulutuksesta, tutkimuksesta ja käytännön sosiaalityöstä. Sosiaalialan keskias-teen koulutukselle 1980-luku oli tärkeä vuosikymmen, koska tuolloin alettiin kouluttaa opiskelijoita sosiaaliohjaajan, kehitysvammaohjaajan ja sosiaalikasvattajan ammatteihin neljävuotisella opistoasteisella koulutuksella. Tärkeä koulutuksellinen uudistus sosiaalialalla oli ammattikorkeakoulun koulutusasteen aloittaminen 1990-luvulla. Ammattikorkeakoulusta sosiaalialan laaja-alaisiin tehtäviin valmistuneiden tutkintonimikkeeksi on vakiintunut sosionomi (AMK). (Satka 1994, 332–333; Hämäläinen 2007, 399, 404; Opetusministeriö 2007, 18–22.)

Perhetyön tehtäväalueella työskentelee perhetyöntekijöinä erilaisilla koulutustaustoilla ja työorientaatioilla toimivia työntekijöitä, kuten sosiaalikasvattajia, kodinhoitajia, lähihoitajia, ammattikorkeakoulun sosionomitutkinnon suorittaneita ja sosiaalityöntekijöitä (esim. Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 86). Tutkimukseeni osallistuneet perhetyöntekijät olivat koulutukseltaan pääosin sosionomeja (AMK), ja lisäksi joukossa oli sairaanhoitajia ja kouluasteen tutkinnon suorittanut työntekijä. He kaikki työskentelivät perheiden kotona. Perhetyöntekijöiden työ painottui kotona tapahtuvaan arjen ohjaamiseen. Tässä tutkimuksessa rajasin näkökulman perhetyöntekijöiden työhön, jossa työntekijät toteuttivat sosiaalityön lastensuojelun asiakassuunnitelmaa yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon työnjaon kehittämistä koskevan raportin (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2016, 29, 34, 39) mukaan sosiaalityöntekijöillä on keskeinen vastuu lastensuojelussa asiakkuusprosessin kokonaihallinnasta, suunnittelusta ja arvioinnista. Lisäksi sosiaalityöntekijän tehtävänä on vastata palvelukokonaisuuksista, moniammatillisesta yhteistyöstä ja sosiaalisesta ra-

portoinnista. Lainsäädännössä sosiaalityöntekijöiden kelpoisuutta vaaditaan perusoikeuksia rajoittavissa tai niihin puututtavissa tehtävissä (laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005). Perhetyöntekijät voivat tuottaa sosiaalityön asiakasprosessissa perheen arjen toimivuutta koskevaa arviointitietoa. Tätä tietoa sosiaalityöntekijä kokoaa vaikuttaakseen myös ennaltaehkäisevästi ja korjaavasti lastensuojelun toimintaan yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla (vrt. Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 32).

Lastensuojelun tehtävälueella tarvitaan työntekijöiden erilaista osaamista. Myös tiedonmuodostuksessa hyödynnetään eri tieteitä. Juha Hämäläinen (2007, 466–468) nostaa keskusteluun monitieteellisen lähestymistavan tarpeellisuuden kysymällä: ”Onko lastensuojelussa kyse ensisijaisesti sosiaali- vai sivistyspoliittisesta työ- ja hallintoalueesta, huollosta vai kasvatuksesta?” Tämän lisäksi lastensuojeluun liittyy terveystieteellistä kysymyksenasettelua. Lastensuojelua voidaan tarkastella eri intressien näkökulmista, ja toiminnassa voi olla myös intressien välisiä jännitteitä. Hämäläinen tuo esille myös pedagogisen ja poliittisen vaikuttamisen jännitteen. Pedagogisessa vaikuttamisessa painotetaan yksilö- ja yhteisötasoilla ihmisiin ja kulttuuriin, mutta poliittinen vaikuttaminen kohdistuu yhteiskunnan sosiaalisiin rakenteisiin, instituutioihin ja lainsäädäntöön. Kyseessä voidaan ajatella olevan kasvatuksen ja huollon välinen jännite, joka liittyy yhteiskunnallisen vastuunkin määrittelyyn lastensuojelussa. Yksi jännite koskee myös sitä, missä määrin korostetaan lapsen, vanhemman, perheen tai yhteiskunnan etua. Tutkimuksessani juuri avohuollon lastensuojelussa perhetyön yhtenä jännitteisenä piirteenä on usein huostaanoton uhka, mikä antaa toiminnalle aivan erityisen luonteen (esim. Hämäläinen 2006, 181).

Vanhempien oikeutta kasvattaa itse lapsensa on pidetty kansalaisyhteisönä. Julkisen vallan oikeudella kontrolloida perheiden kotikasvatusta ja huolenpitoa pyritään turvaamaan lapsen hyvä elämä. (Hämäläinen 1992, 2011.) Perhetyössä ohjataan kotikasvatusta, ja perhetyöhön voi liittyä myös kontrollia. Mielenkiintoisen näkökulman tuo Pirkko-Liisa Rauhala (1991, 133–134) kirjoittaessaan sosiaalialan työhön sisältyvästä disiplinaaritehtävästä, joka on yhteydessä aina yhteiskunnallisiin, ideologisiin, poliittisiin ja taloudellisiin tavoitteisiin. Rauhala kuvaa sosiaalialan työtä monimuotoiseksi moraalityöksi, joka tuottaa sosiaalista arvostusta mutta myös disiplinaari. Sosiaalihuollolla on useita tehtäviä yhteiskunnassamme. Sosiaalihuollon tavoitteet ohjaavat eri asiakasryhmien kanssa tehtävää työtä. Sosiaalialan ammatillisen työntekijän tekemää työtä voidaan kuitenkin tulkita eri lailla kuin järjestelmän asettamia tavoitteita. Myös tutkimassani perhetyössä työntekijän ja lastensuojelun järjestelmän tavoitteet voivat sisältää ristiriitaisuuksia. Tällöin esimerkiksi perhetyössä työntekijän tavoitteena on auttaa perhettä, mutta institutionaalisenä julkilausumattomana tavoitteena voi olla perheiden elämäntavan normalisointi. Yksilön edun ja yhteiskunnan yhteensovittamiseksi yksittäinen työntekijä voi käyttää ristiriitaisessa disiplinaaritehtävässään sovittelun ja suostuttelun menetelmiä. Keskeiseksi kysymykseksi arvioin nousevan, millaiset suostuttelun menetelmät ovat eettisesti perusteltuja. Rauhalan (1991, 132) mukaan sosiaali-valtiokriittisen

tutkimuksen pohjalta huoltoa voidaan nimittää kontrolliksi, joka liittyy ”palvelujärjestelmän normi-, neuvonta- ja kasvatustehtäviin sekä erilaisiin ristiriitojen sovittelumenettelyihin”.

Toimintateoreettisesta näkökulmasta katsottuna kysymykset perheen ja julkisen vallan suhteesta, perheen autonomian rajoista ja yhteiskunnallisen vallankäytön oikeutuksesta kuuluvat olennaisesti lastensuojelullisen perhetyön kokonaisuuteen (Hämäläinen 2006). Perhetyöntekijä on viranomainen, vaikka kaikki asiakkaat eivät välttämättä pidä häntä sellaisena. Viranomaistoiminta sisältää aina vallankäyttöä, jota säädökset omalla tavallaan määrittävät. Jo joutuminen lastensuojelun toimenpiteiden kohteeksi eli perhetyön asiakkaaksi voidaan tulkita puuttumiseksi perheen yksityiselämän suojaan. Tutkimukseeni osallistuneilla perhetyöntekijöillä voidaan ajatella olevan valtaa lastensuojelun avohuollossa, vaikka juridista valtaa on virallisesti vain sosiaalityöntekijällä ja sosiaalitoimen toimielimellä (ks. lastensuojelulaki 417/2007).

Institutionaalisen lastensuojelun tehtävä on suojella lasta hänen vanhemmiltaan tai häneltä itseltään silloin, kun lapsen kohdistuva uhka tai haitta on havaittavissa. Tämä tehtävä on nimenomaan lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla (ks. Pösö 2007, 66), johon myös tutkimukseni perhetyö kuuluu. Suomalainen lapsilainsäädäntö pyrkii lasten laaja-alaiseen suojeluun, ja lasten suojelemiseen velvoitetaan useita muitakin ammatillisia toimijoita kuin lastensuojelun työntekijät. Ihmisten käyttäytymisen muuttamiseen pyrkivät palveluorganisaatiot tekevät moraalista työtä. Institutionalisoituneet organisaatiot säätelevät rakenteellaan ja käytännöillään moraalisia systeemejä. Moraaliset systemit ja säännöt tulevat monilta eri tahoilta, kuten kansallisista voimakkaista intressiryhmistä, organisaation toimijoilta sekä kansalaisilta (Hasenfeld 2000). Myös lastensuojelun sosiaalipalvelut ovat yksi sosiaalinen instituutio, joka ohjaa moraalikäsitteitä siitä, miten tulisi elää.

Kansalaisten itsemääräämistä alettiin korostaa 1990-luvulla sosiaalivaltio-kansalaisen oikeutena. Lastensuojelun kannalta on olennaista, että ajattelutapaa alettiin soveltaa mahdollisuuksien mukaan myös lapsiin. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2001, 8. §) todetaan: ”Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteutukseen.” Johanna Hurtig (2003, 177–178) toteaa väitöskirjassaan, että lastensuojeluntyön auttamisen tavoite voi olla ristiriidassa dialogista suhdetta ja moniarvoista sopimuksellisuutta korostavien ideologioiden kanssa. Lastensuojelun asiakasprosessin suunnittelussa työntekijät voivat määrittellä ulkoapäin vanhemmille velvoitteet. Lapsen paikka suojeltavana voi kuitenkin jäädä epämääräiseksi. Modernin ihmisoikeusperustaisen lastensuojelun oikeusnormiston perustana ovat vapaus- ja hyvinvointioikeudet. Hämäläinen (2007, 420, 424) esittää, että Suomen lastensuojelua oikeusperiaatteiden näkökulmasta voidaan pitää korkeatasoisena. Postmodernille aikakaudelle pidetään tunnusomaisena piirteenä yksilön arvovalintojen ja yksilöllisen vastuun korostamista. Samalla korostetaan moraalisen auktoriteetin ja yhteisten normien puuttumista.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tämä näkyy kiinnostuksena ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin ja heidän asioille antamiinsa subjektiivisiin merkityksiin.

Lastensuojelun tehtävänä voidaan pitää lasten suojelemista heitä uhkaavilta riskitekijöiltä (Swift & Callahan 2009, 119). Mutta kenellä on vastuu huolehtia lapsista silloin, kun vanhemman voimavarat eivät riitä? Raija Julkunen (2006, 12) teoksessaan "Kuka vastaa?" analysoi hyvinvointivaltion rajojen asettamista ja hyvinvoinnin vastuukysymyksiä. Hän tuo esille, että pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa on korostunut julkinen vastuu, mutta nykyisessä epävarmuuden yhteiskunnassa pyritään jakamaan vastuuta monenlaisille toimijoille, kuten kansalaisille, valtiolle, kunnille, poliitikoille, hallituksille, yrityksille, johdolle, perheille ja omaisille. Yksilöille ja perheille on säädetty lailla tiettyjä vastuita, kuten oman lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen. Tällöin myös viranomaisen on tuettava vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään (lastensuojelulaki 417/2007, 2. §). Lakiin ja sopimukseen perustuvan vastuun lisäksi oletetaan, että suojelua tarvitsevista henkilöistä on myös yhteistä moraalista vastuuta. Länsimaiseen sosiaalityön perinteeseen on vaikuttanut vahvasti liberaali individualismi, jonka mukaan yksilöt ja perheet ovat ensisijaisesti vastuussa omasta hyvinvoinnistaan. Professionaalinen työ on resurssi vain sellaisissa tilanteissa, kun yksilölle tai perheelle tulee jotakin yllättävää eivätkä omat voimavarat riitä. Tutkimuksessani sosiaalityön perhetyö on yksi tällainen resurssi auttaa perhettä haasteellisessa elämäntilanteessa. Sosiaalipalveluihin liittyvät perusarvot, kuten kunnioittaminen ja itsemääräämisoikeus, konkretisoituvat käytännöissä. Käytännön työssä liberalismien abstraktien arvojen toteuttamiseen vaikuttavat paikalliset yhteisöt ja traditio kuten myös toteuttajien elämänhistoria ja luonne. (Ks. Clark 2006.) Perhetyöntekijät konkretisoivat perhetyössä sosiaalialan arvoja, jotka voivat olla ristiriidassa asiakkaiden arvomaailman kanssa.

Lastensuojelun perhetyötä tehdään perheiden arjessa. Mutta mitä on arki? Arki käsitteenä muotoutui modernin teollisuusyhteiskunnan syntyessä (Lefebvre 1991). Arki on meillä kaikilla jatkuvasti läsnä, mutta sitä on ollut vaikea käsitteellistää. Arjen arkisuus, konkreettisuus ja ruumiillisuus ovat olleet erityisesti feministisen arkitutkimuksen tärkeitä teemoja. Feministi Dorothy Smith (1987) väittää, että arki näyttää valta-asetelmat ja siten arkilähtöinen tutkimus antaa asioista totuudenmukaisemman kuvan kuin jos lähdetään abstraktilta tasolta. Perhetyöntekijä työskentelee perheen arjessa. Tämä vaatii ammatillista osaamista havainnoida perheen arkielämää. Perheen kanssa työskennellessä tulisi havainnoida seuraavia seikkoja: perheen elinympäristö, perheen verkostot, stressitekijät, perheen vahvuudet ja voimavarat, vuorovaikutustavat, säännöt, uskomukset, arvot ja vallankäyttö (Gambrill 2006, 678).

Rita Felski (2000) on käsitteellistänyt arkea kolmen ulottuvuuden eli ajallisuuden, tilallisuuden ja modaalisuuden avulla. Arjen ajallisuus on toistavaa, tilallisuus kodintuntua ja modaalisuus tavanmukaisuutta. Perheen arjessa modaalinen arjen ulottuvuus sisältyy tapoihin, jotka ovat Felskin mukaan sekä tekoja että asenteita. Tavat ovat puoliautomaattisia, hajamielisesti ja tahattomas-

tikin toistettuja tekoja. Hedelmällisempänä Felsk pitää fenomenologista lähestymistapaa, jonka mukaan arki on tietty tapa kokea maailma.

Tutkimuksessani lastensuojelun perhetyön ammatillinen toiminta paikantuu arjessa perhetyöntekijöiden sosiaali-ohjaukselliseen työhön (ks. Honkakoski 2005) osana sosiaalityön asiakasprosessia. Sosiaali-ohjauksen ymmärrän Honkakosken (2005) esittämällä tavalla sosiaalisena toimintana, jossa ohjaus kiinnitetään yhteiskunnalliseen kontekstiin. Sosiaali-ohjauksellisen työn tavoitteena voidaan ajatella olevan hyvinvoinnin ja ”hyvän elämän” edistäminen sekä Heikki Ikäheimoa (2008) lainaten ”sosiaalisuuden edistäminen”, jolla hän kuvaa sosiaalityön tavoitetta. Ammatillisen toiminnan päämääränä olevaan hyvinvointiin liittyy arvojen lisäksi normatiivisia tekijöitä, kuten hyveet, oikeudet ja velvollisuudet, joita ilman hyvinvoinnin yleisiä periaatteita on vaikea määritellä. Perhetyössä hyvinvoinnin kannalta työntekijöiden sekä vanhempien arvojen tai subjektiivisten hyvien tunteminen on tärkeää, jotta ammatillisella työllä pystytäisiin auttamaan yksilöitä ja perheitä saavuttamaan tai ylläpitämään hyvinvointia. Urho Sormusen (2011, 47) mukaan hyvinvointi näyttäytyy subjektiivisena kokemuksena ja siksi hyvinvointi on myös hyvää tekevän vaikutuksen kohteena olemista.

Liberalismin neutraalisuus hyvästä elämästä luo paradoksia sosiaalityöhön. Sosiaalityössä korostetaan liberaalia sitoutumista oikeuksiin, velvollisuuksiin ja käytännön etiikkaan. Toisaalta käytännön työssä sosiaalityöntekijät työskentelevät ihmisten kanssa, joilla on tietyt arvot hyvästä elämästä ja henkilökohtaiset sitoumukset ja valinnat. Asiakkaiden elämän valinnat ja arvot eivät välttämättä ole samanlaisia kuin työntekijöillä. Työntekijän ei tulisi painostaa asiakkaita omilla näkemyksillä esimerkiksi elämäntavasta, vaan asiakkaan tulisi tulla tietoiseksi omista valinnoistaan, jos ne eivät vahingoita toista ja noudattavat lakia. (Clark 2006.)

Sosiaalityöllä on tärkeä moraalinen rooli yhteiskunnissa. Sosiaalityöntekijät tekevät ja soveltavat yhteiskunnan puolesta moraalisia päätöksiä. Sosiaalityö ei voi koskaan olla taloudellisesti, poliittisesti, esteettisesti tai moraalisesti neutraalia. Päätökset tulee tehdä aina professionaalisen päätöksenteon kehityksessä. (Payne 1999.) Muun muassa Chris Clark (2006) esittää vastaväitteitä sosiaalityöntekijän mahdollisuudesta olla neutraali. Sosiaalityöntekijä ihmisenä ei pysty autenttisissa tilanteissa olemaan ilman omia tunteita käsitellessään asiakkaan elämäntilanteita. Arvioidessaan esimerkiksi kasvatus- tai adoptiovanhempia hän joutuu arvioimaan hyvää tai huonoa perhe-elämää. Sosiaalityöntekijät sekä muut lastensuojelun toimijat eivät voi käytännössä välttää asettamasta riittävän ja hyvän elämän standardeja. Sosiaalityössä vaadittavat persoonalliset ominaisuudet ja käytännön moraalien periaatteet voidaan analyttisesti jaotella geneerisiin ja kontekstisensitiivisiin. Geneerisesti sosiaalityöntekijän tulee noudattaa yleisiä ihmisoikeuksiin kuuluvia julistuksia ja lakeja. Toisaalta sosiaalityöntekijä päivittäin soveltaa moraalista asiakastyön erilaisissa konteksteissa. (Clark 2006.) Yleisten moraalisten periaatteiden sekä kontekstisidonnaisen moraalien välillä on siten tietynlainen jännite. Sosiaalityöntekijöiden kuten myös perhetyönteki-

jöiden voidaan ajatella olevan väistämättä kontekstisensitiivisen moraalin toteuttajia.

Tutkimuksessani yksityiskoti on perhetyön toteuttamisen paikka. Koti institutionaalisen työn toimintaympäristönä on julkisen ja yksityisyyden kohtauspaikka (esim. Twigg 2000). Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa luottamus valtiollisten ja kunnallisten hoivapalveluiden saatavuuden kasvuun on Anni Vilkon (2010) mukaan ollut vahvaa. Vilkon näkemyksen mukaan perhe- ja sukupolvisuhteiden muuttuminen hoivasuhteiksi sekä yksityiskoti tämän hoivan toteutumisen paikkana vaatisivat kuitenkin huomattavasti enemmän keskustelua ja tutkimusta kuin tähän asti on tapahtunut. Myös kansainvälisesti on korostettu kodin ja hoivasuhteiden tutkimuksen tärkeyttä etenkin ikäihmisten kotona annettua hoivaa koskevissa tutkimuksissa. Lisätutkimusta tarvittaisiin muun muassa paikan yhteydestä hoivasuhteiden muotoutumiseen mikrotasolla, mutta myös makrotasoisten tekijöiden näkymisestä hoivasuhteissa (Milligan 2003; Martin-Matthews 2007).

Useat tutkijat ja käytännön työntekijät pitävät kotiin tehtävää sosiaalityötä perusteltuna, koska tuolloin asiakas nähdään hänen omassa luonnollisessa ympäristössään (Gomby, Culross & Behrman 1999; Wasik & Bryant 2001, 26–27). Isosta-Britanniasta Suomeen lastensuojelutyöhön tulleen systeemitoteuttamiseen ajatteluun pohjautuvan Hackneyn mallin arvoihin kuuluu vanhemmuuden tukeminen siten, että lapset voivat elää turvallisesti omissa perheissään. Kotiin menevät työntekijät näkevät perheitä heidän omassa ekologisessa kontekstissaan, ja se mahdollistaa yksilöllisten palvelujen antamisen perheen tarpeisiin. Lähtökohtana systeemisessä lähestymistavassa on, että vastaukset ja vastuu ovat luonnollisissa verkostoissa elävillä ihmisillä eli perheenjäsenillä, sukulaisilla ja ystävillä. Suomessa ihmissuhdeperustainen ja psykososiaalinen sosiaalityö ovat olleet vahvoja lähestymistapoja. Hackneyn mallin sovelluksessa systeeminen ajattelutapa viedään organisaatorakenteiden kaikille tasoille, jolloin myös vastuu jakaantuu eri toimijoiden kesken. Hackneyn mallista on Isossa-Britanniassa kokeiluvuosina 2007–2013 saatu hyviä tuloksia, ja esimerkiksi huostaanotot ovat vähentyneet. (Fagerström 2016, 11, 14, 19.) Suomessa haetaan mallista sovellusideoita suomalaisen lastensuojelutyön kehittämiseen. Malli on kuitenkin luotu Isossa-Britanniassa paikallisiin olosuhteisiin ja mallin tuloksiin on ristiriitaista suhtautumista.

Kirjallisuuden perusteella ymmärrän paikan ja ihmisen käyttäytymisen välillä olevan yhteyttä. David Smith (2007) kirjoittaa, että paikalla on suuri vaikutus yksilölliseen ja sosiaaliseen elämään. Paikalla on myös moraalinen sisältö. Michael Curry (1999) on tuonut esille lisäksi paikan normatiivisen merkityksen. Paikat auttavat ymmärtämään, missä paikoissa käyttäytyminen voi olla hyvää tai huonoa. Robert Sack (1993) esittää paikoilla olevan moraalista valtaa. Susanna Helavirta (2011) tuo esille, että lapsen koti on lastensuojelussa keskeinen, sillä lastensuojeluasiakkuuden taustalla on perhe- tai kotitilanteeseen liittyvä huoli lapsen tilanteesta. Tällöin lapsen arki ja kodin olosuhteet kaipaavat arviointia, tukea ja kontrollia, joita tutkimuksessani perhetyöntekijöiltä odotetaan. Lastensuojelussa koti toimii myös yksityisen ja julkisen kohtaamispaikkana,

sillä perheitä tavataan usein heidän kodeissaan. Elina Leppihalme (2010) näkee yksityisyyden etiikan ja identiteetin rakentumisen olevan keskeisiä kotiin liittyviä voimia, joita työntekijät kohtaavat. Hän pohtii kuitenkin, kuinka voisi lähestyä tutkimusaiheena kotia, joka on ideaalien ja normien lataama ja kuormittama, ja miten tällöin voisi tarkastella yksilöllisen ja sosiaalisen solmiutumista yhteen.

Koti yksityisalueena ja perhetyön toteuttamisen paikkana tuo omat erityispiirteensä. Ulkopuolisen perhetyöntekijän tuleminen kotiin tekee kodista jaetun tilan. Ammatillisen perhetyöntekijän läsnäolo muuttaa kodin tilan perheen yksityisestä tilasta tilaksi, jossa on yhteisiä ja perheenjäsenten yksityisiä tiloja. (Järvinen-Tassopoulos 2010.) Arjessa on osattava sopia asioista ja sopeutua kodin rytmiin. Kodin käyttöä säätelevät sosiaaliset normit ja roolit (Werner, Altman & Oxley 1985). Koti on moraalisesti latautunut aihe, ja se herättää herkästi esiin työntekijöiden näkemyksiä ja kannanottoja lapsen hyvästä. Usein näissä keskusteluissa luodaan vahvoja ja kyseenalaistamattomia moraalisia normeja hyvään elämään kuuluvista ja uhkaavista asioista. Kodin olosuhteiden sekä hyvän ja sopivan elämän arvioiminen on usein työntekijöille vaikeaa ja jopa kiistanalaista, koska meillä ei ole yhteneväisiä käsityksiä ja kriteereitä siitä, mistä kaikesta lapsen hyvä elämä rakentuu (esim. Hollis & Howe 1987; Fink 2004; Clark 2006). Hämäläinen (2011, 47) tuo esille, että sosiaalityön etiikka on paljon esillä kansainvälisessä keskustelussa. Sosiaalityön tutkimuksen alueella ei kuitenkaan ole erillistä tutkimusperinnettä, jossa tarkasteltaisiin sosiaalityössä toteutettujen perheinterventioiden etiikkaa.

Perhetyö käytännön toimintana

Tutkimuskontekstin hahmottamiseksi kuvaan tiivistetysti lastensuojelun perhetyön käytännön toteuttamista yksityiskodeissa. Perhetyön tavoitteellista ja suunnitelmallista käytäntöä ohjaavat lastensuojelun asiakassuunnitelma ja siihen linkittyvä avohuollon lastensuojelun perhetyön suunnitelma. Asiakkuutta koskevasta suunnitelmasta vastaa sosiaalityöntekijä. Perhetyön suunnitelmaan kirjataan yhdessä perheenjäsenten ja työntekijöiden kanssa tehdyt tavoitteet. Perhetyölle yhdessä asetettuja tavoitteita väliarvioidaan yhdessä sosiaalityöntekijän, perhetyöntekijän, perheenjäsenten sekä tarvittaessa muiden yhteistyötoimijoiden kanssa.

Valtakunnallisesti on todettu, että perhetyön toteuttamistavat vaihtelevat eri kunnissa (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 18). Perhetyön kesto voi olla muutamasta kuukaudesta yleensä 1–2 vuoteen perheen elämäntilanteen mukaan. Yhdellä työntekijällä olevien perheiden lukumäärä voi vaihdella paljon (esim. 5–12 perhettä), koska perheiden tuen tarve on erilainen. Perhetyön prosessin alkuvaiheessa kotikäyntejä on tiiviisti, mutta ne harvenevat tuen tarpeen vähentyessä. Perhetyöntekijät käyvät perheissä yhdestä muutamaan kertaan viikossa perheen tuen tarpeiden mukaan. Kodeissa tapahtuva työskentelyaika vaihtelee yleensä noin yhdestä tunnista kahteen tuntiin, mutta tarvittaessa se voi kestää pidempään esimerkiksi erilaisiin tapahtumiin osallistumisen tai kodin ulkopuolelle suuntautuvien asiointikäyntien yhteydessä. Perhetyöntekijät

sopivat kotikäyntien ajankohdista vanhempien kanssa, ja tämä pohjautuu perhetyön suunnitelmaan.

Perhetyöntekijöiden kotona tehtävä työ painottuu ohjaustyöhön. Ohjaustyössä keskeisenä on voimavaraistava ja vanhempia osallistava työorientaatio. Käytännön työtehtävät ovat erittäin vaihtelevia ja tilannekohtaisia. Käytännössä työtehtävät voivat tarkoittaa keskusteluja ja kodin arkeen liittyvien työtehtävien yhdessä tekemistä, johon osallistetaan myös perheen lapsia. Perusperiaatteena on, että asioita ei tehdä puolesta vaan usein käytetään osallistavia toiminnallisia menetelmiä. Kaiken toiminnan lähtökohtana on lapsen edun huomiointi. Vanhempia tuetaan lapsen kehitystä ja kasvua edistävän päiväryhmin toteuttamisessa (esim. ravinto, nukkuminen, ulkoilu, terveys, turvallisuus). Lapsen arkeen liittyviä asioita ohjataan keskustelujen ja mallintamisen avulla. Perhetyössä on tärkeää tehdä lapsi näkyväksi. Työntekijä voi käydä keskustelua lasten tarpeista sekä mallintaa vuorovaikutusta esimerkiksi leikkimällä ja ulkoilemalla yhdessä lasten ja vanhempien kanssa. Hän voi myös ohjata tai käydä yhdessä lasten ja vanhempien kanssa erilaisissa palveluissa tai harrastuksissa, esimerkiksi uimahallissa, kirjastossa ja virastoissa. Tavoitteena on tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja vanhemmuuden vahvistumista. Perhetyöntekijät osallistuvat myös eri viranomaisten kanssa tehtäviin yhteistyöpalavereihin. Työskentely kodeissa tapahtuu pääsääntöisesti virka-aikana, mutta toisinaan työntekijät voivat käydä perheessä auttamassa aamu- tai iltarutiineissa. Vanhemmille on annettu tietoa palveluista, joista he voivat saada neuvoa perhetyöntekijöiden työn virka-ajan ulkopuolella.

1.3 Tutkimuksen rajaukset

Perhetyötä tehdään monissa eri toimintaympäristöissä, ja perhetyön palveluja tuottavat eri tahot. Perhetyön käsitettä on pidetty monimerkityksellisenä. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 10, 21–23; Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Rajaan perhetyön tarkastelun perhetyöntekijöiden tekemään lastensuojelun perhetyöhön yksityiskodin kontekstissa (lastensuojelulaki 2007, 36. §, muutos 30.12.2014/1302). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) voimaantulon yhteydessä lastensuojelun avohuoltoon koskevaan pykälään lisättiin uusina käsitteinä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus (lastensuojelulaki 417/2007, muutos 1302/2014, 36. §). Tutkimuksessani käytän käsitettä perhetyö, jolla tarkoitan lastensuojelulain muutoksessa nimitettyä tehostettua perhetyötä.³ Avohuollon perhetyö on asiakkaille aina vapaaehtoista, mutta työntekijöillä on lastensuojelulain ja -asetuksen määräämiä velvoitteita arvioida perheiden elämää lapsen edun toteutumiseksi. Perhetyön peruslähtökohtana ovat perheiden elämästä nousevat tarpeet, jotka voivat liittyä lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin, elinolojen järjestämiseen, vanhemmuuden tu-

³ Käsitteitä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus ei ole riittävästi määritelty ja konkretisoitu valtakunnallisesti. Tämä vaikeuttaa palveluita käyttävien lasten ja vanhempien mahdollisuuksia ymmärtää perhetyön ja perhekuntoutuksen tarjoamaa käytännön tukea. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 13.)

kemiseen tai perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen (lastensuojelulaki 417/2007, 4. §; Rönkkö & Rytönen 2010, 33–35, 40–41).

Käytän tutkimuksessani nimitystä ”vanhemmat” puhuessani lastensuojelun asiakkaina olevien lasten huoltajista tai biologisista vanhemmista. Tutkimustehtäväni kannalta ei ole olennaista tietää tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien ja lasten välistä juridista suhdetta, vaan vanhempi on itse määritellyt itsensä vanhemmaksi. Lastensuojelun asiakkaina ovat lapset ja huoltajat. Tutkimuksessani käytän asiakas-käsitteen sijasta vanhempi-nimitystä, koska työni rajautuu asiakkuudessa vanhempien kokemuksiin.

Määrittellessäni perhetyötä joudun määrittelemään lähestymiskulman perheeseen yhteiskunnallisena instituutiona. Kriittinen perhetutkimus kyseenalaistaa perheen yksiselitteisyyttä. Myös kriittisesti suhtautuva feministinen tutkimus pitää tärkeänä perheen tutkimista. (Forsberg 2003.) Perhettä voidaan tutkia ideologisesta näkökulmasta tai käytäntöjen kautta. Sitä voidaan tarkastella myös suhteiden kautta kuten sukupolvisuhteina (hoiva, huolenpito, kasvatusta) tai sukupuolisuhteina (rakkaus-, valta tai seksuaalisuhteina). Lisäksi perheiden suhteita kuvaa sukulaisuussuhde (perintösuhde), johon sisältyy myös kotitalouteen liittyvät suhteet (aineellinen tuotanto ja työnjako). (Ks. Barrett & McIntosh 1982, 83; Vuori 1989, 29.) Perhe on myös lasten keskeinen elämänkenttä, kuten Aino Ritala-Koskinen (2001, 212) kirjoittaa lasten uusperhesuhteista. Tarkastelen tutkimuksessani perhetyötä lähinnä sukupolvisuhteina, joihin työntekijät vaikuttavat tukemalla vanhempien antaman hoivan, huolenpidon ja kasvatuksen toteutumista.

Perhe-käsitteen epämääräisyyden rinnalla myöskään vanhemmuuskäsitettä ei ole aina määritetty. Vanhemmuudesta puhuttaessa ei Marjo Kurosen (2001, 18) ja Jaana Vuoren (2001, 361) mukaan yleensä erotella sukupuolta, vaan sukupuolettoman vanhemmuuden taustalla ovat usein äidit. Hyvän äitiyden ja isyyden voidaan katsoa olevan yhteydessä kulttuuriin, poliittisiin ja eettisiin valintoihin, ja ne liittyvät kuhunkin aikakauteen ja kontekstiin. Perheasiantuntijat ovat viime vuosikymmenten kuluessa kiinnittäneet yhä enemmän huomiota isiin ja isyyteen. Miesten vanhemmuuden tukemisesta onkin tullut tärkeä tavoite kasvatuksen, sosiaalityön ja terveydenhoidon tehtävälalueilla. (Vuori 2001; Kolehmainen 2004.) Hyvinvointivaltiossamme hoivatyö on pääsääntöisesti naisten tekemää. Palkkatyönä hoivapalvelut ovat eriytyneet lähinnä naisten töiksi ja ammateiksi. Melkein kaikki julkisen sektorin hoivatyöntekijät ovat naisia. Työtä ei voi pitää sukupuolineutraalina silloin, kun se on pelkästään toisen sukupuolen tekemää. Myös työn sisällöllä täytyy tällöin olla sukupuoli. (Ks. esim. Kinnunen & Korvajärvi 1996; Kuronen, Granfelt, Nyqvist & Petrelius 2004.) Tutkimuksessani tiedostan sukupuolen olevan läsnä huolenpitoa sisältävissä perhetyön suhteissa. Sukupuoli ei kuitenkaan ole keskeinen tutkimustehtäväni kannalta tässä tutkimuksessa.

Perhetyö jäsenyi omassa ajattelussani kirjallisuuden pohjalta sosiaalisena toimintana etiikan näkökulmasta ja perhetyön ammattikäytännöt moraalisen toimintana. Lähestyn moraalista perhetyön ammattikäytännöissä sosiaalityetien näkökulmasta. Tutkimuksessani en ota kantaa moraalifilosofiin kysy-

myksiin, koska se vaatisi etiikan alueen asiantuntijuutta. Tarkastelen perhetyön käytäntöä inhimillisenä toimintana, johon liittyy moraalisia näkökulmia. Lähestyn moraaliteoreettisessa taustoituksessa kuvaamalla eri moraaliteorioita. Moraaliteorioiden avulla jäsenän etiikan aluetta, mutta en hyödynnä kaikkia teorioita tulosten tulkintaan. Moraaliteoriat ovat luoneet ymmärrystä moraaliseen toimintaan. Empiirisen aineiston pohjalta olen hakenut lisäkirjallisuuden avulla ymmärrystä käytännölle.

Perhetyöntekijä työskentelee ensisijaisesti mikrotasolla perheiden arjessa vuorovaikutuksessa perheenjäsenten kanssa, mutta läsnä ovat myös yhteisölliset ja yhteiskunnalliset normit. Tutkimuksessani olin kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia perhetyöntekijöillä ja vanhemmilla on arkielämän konkreettisesta vuorovaikutuksesta (Kuusela 2011, 64). Yhteiskuntateoriassa lähtökohtana on ajatus siitä, että todellisuus muotoutuu ajallisesti ja paikallisesti monitasoisista sosiaalisista ilmiöistä (Alasuutari 2007, 26). Tiedostan, että tässä ja nyt perheen kotona olevassa todellisuudessa ovat läsnä myös yhteiskunnalliset ilmiöt.

Tutkimuksessani lähestyn perhetyötä suhdepohjaisena käytäntönä (relationship-based practice), johon liittyy toimijoiden tunteita (mm. Trevithick 2003; Cooper 2005; Ruch 2005). Suhdepohjaisessa käytännössä pyritään ymmärtämään ihmisen monimutkaisuutta, ainutkertaisuutta ja ongelmia sekä ymmärtämään kutakin tilannetta. Tässä lähestymistavassa on kyseessä psykososiaalinen näkökulma, joka painottaa ulkoisten tekijöiden vaikutusta ihmisen elämän muutokseen ja sosiaaliin olosuhteisiin. Samalla huomioidaan ihmisen sisäinen emotionaalinen maailma ja kyky olla rakastava, turvallinen ja huolehtiva yksilö. (Schofield 1998.) Suhteita painottavassa lähestymistavassa pyritään saavuttamaan kokonaiskuva yksilöstä ja rakennetekijöistä, jotka vaikuttavat toisiinsa. Jo Mary Richmond korosti yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan välisiä suhteita. Suhteisiin perustuvan lähestymistavan lähikäsite on reflektiivinen käytäntö. Reflektiivisessä käytännössä tarkoituksena on tuottaa tietoa ja ymmärrystä palvelujen käyttäjien ja työntekijöiden välisestä suhteesta, tunteita herättävistä kokemuksista sekä arvojen ja tiedon merkityksestä omassa työssä. Reflektiivisessä käytännössä myös työntekijä ymmärtää entistä paremmin itseään ja omia kokemuksiaan. (Esim. McBeath & Webb 2002; Pawar & Anscombe 2015, 37–38.)

Kirsi Juhila (2006, 13, 231, 258, 261–262) kirjoittaa asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välisten suhteiden rakentavan sosiaalityölle toisistaan poikkeavia yhteiskunnallisia tehtäviä ja paikkoja. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhdetta voidaan tarkastella vuorovaikutussuhteena rakentuvana suhteena, ammatillisena, institutionaalisenä tai yhteiskunnallisena suhteena. Sosiaalityön suhteita voidaan kuvata moninaisiksi yksilöllisyyden sijaan. Sosiaalityössä tarvitaan kaikkia näitä suhdeulottuvuuksia. (Ks. myös Jokinen 2016, 138.) Eri tasoilla oleville suhteille voi kohdistua ristiriitaisia odotuksia. Myös perhetyöntekijöiden tekemässä lastensuojelun perhetyössä ymmärrän olevan läsnä Juhilan esittämät suhteet eli liittämisen- ja kontrollisuhteet, kumppanuussuhde, huolenpitosuhde ja vuorovaikutuksessa rakentuva suhteet (Juhila 2006, 13–14). Lastensuojelutyössä työntekijöiden tehtävänä on liittää vanhemmuutta yhteiskunnan valtakulttuuriin ja näin turvata lapsen etu ja turvallinen lapsuus. Tähän

suhteeseen liittyy myös vanhemmuuden kontrollointi. Vanhempien ja perhetyöntekijöiden neuvotellessa identiteeteistään asetelmat voivat samankin kohtaamisen aikana vaihdella kontrolli- ja liittämisen-, kumppani- ja huolenpitosuhteiden välillä.

Monet tutkijat näkevät kodin moniulotteisena, ja siksi tarvittaisiin tieteen välistä tutkimusta kodista nykyistä enemmän (Mallett 2004). Tutkimuksessani tarkastelen kotia perhetyön toteuttamisen paikkana, jolle on annettu merkityksiä fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena yksityisyyden tilana (ks. esim. Altman 1976; Westin 1967, 31–35). Daniel Millerin (2001, 1–2) mukaan koti on materiaalsen kulttuurin ilmentymä ja koti vaikuttaa siihen, miten ihminen elää ja toimii. Suurin osa ihmiselle tärkeistä asioista tapahtuu suljettujen ovien takana yksityisellä alueella. Lähestyn kotia toimijoiden subjektiivisina kokemuksina.

Tutkimuksessani tuon esille vanhempien ja ammatillisten perhetyöntekijöiden näkökulmat perhetyöstä. Pidän tärkeänä tässä tutkimuksessa tuoda esille vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksia, koska he ovat lapselle keskeisiä aikuistoimijoita perhetyön prosessin aikana. Vanhempien kokemukset perhetyöstä voivat välillisesti vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Myös perhetyöntekijöiden kokemukset työskentelystä kodin yksityisyyden alueella heijastavat ammatillisen työn mahdollisuuksia edistää lapsen hyvää elämää. Tutkimukseeni vanhemmat valikoituivat työntekijöiden kautta, mikä on voinut vaikuttaa myönteisimmin suhtautuvien vanhempien osallistumiseen tutkimukseen. Tutkimukseeni osallistuneiden perhetyöntekijöiden peruspalvelukuntayhtymässä oli luotu yhteisiä linjauksia lastensuojelun perhetyön tarkoituksesta.

Yhteenvetona tutkimukseni aihepiirin taustoituksesta esitän, että perhetyön jännitteisyyttä voi kuvata osittain vastakkaisillakin käsitteillä, kuten tuki-
kontrolli, yksityinen–julkinen ja asiakkaan kokemusmaailma – viralliset rakenteet. Perhetyössä oleviin suhteisiin sisältyy monenlaisia yhteiskunnan asettamia odotuksia vanhemmille ja työntekijöille. Koti perhetyön toteuttamisen paikkana on perheiden yksityisyyden aluetta, jossa on läsnä ammatillisen työntekijän tuomia ulkopuolisia odotuksia. Kirjallisuuteen perehtyessäni valitsin esiymmärrykseni laajaksi teoreettiseksi kehikoksi käsitteet moraalinen toimijuus ja yksityisyys (luku 2). Näiden käsitteiden kautta haen ymmärrystä moraalisesta toiminnasta, jossa moraalisisina toimijoina ovat vanhemmat ja perhetyöntekijät.

2 MORAALINEN TOIMIJUUS JA YKSITYISKOTI PERHETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

2.1 Moraalinen toimijuus

Tutkimuksessani tarkastelemani moraalisen toimijuuden analyysi on ollut väljä teoreettinen lähtökohta perhetyön lähestymiseen. Ymmärrän toimijuuteen liittyvien suhteiden olevan aina moraalisia suhteita (ks. Banks 2012, 39). Avaan tässä luvussa moraalista toimijuutta toiminnan käsitteen kautta sekä kuvaamalla erilaisten moraaliteorioiden lähestymistapoja toimintaan. (Esim. Hugman 2010, 121–135; Banks 2012, 69–70.)

Toimintateoreettisesta näkökulmasta lähestyttäessä moraalinen toimijuus voidaan ymmärtää toiminnaksi, johon liittyy toimintateoreettisten ja eettisten teorioiden ulottuvuudet. Perhetyön toimintaan kuuluu arviointia sekä arvoja sisältävien toimintojen valintaa. (Ks. Kemp 2012, 222–223.) Sosiaalitieteissä toimijuus on ollut peruskäsite keskusteltaessa yhteiskunnan ja yksilön välisistä suhteista. Toimijuutta (agency) on kuitenkin pidetty ongelmallisena käsitteenä. Eroja on lähinnä siinä, miten ymmärretään toimijuuden ja rakenteiden suhde ja pidetäänkö rakenteita ensijaisesti rajoitteina vai resursseina. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011.) Jotkut voluntaristit näkevät toimijan refleksiivisenä ja päätöksistään tietoisena, kun taas enemmän deterministiset ajattelijat katsovat yksilön toiminnan olevan vähemmän tietoista ja sosiaalisen kontekstin määrittämää (Elder-Vass 2010, 2).

Metodologisen individualismin mukaan sosiaalista toimintaa ei voi selittää yksilön ulkopuolisilla tekijöillä. Yksilöillä on kyky suunnitella, määritellä, ymmärtää, organisoida ja toteuttaa omaa toimintaansa. Yhteiskuntaa on pidetty yksilön luovuuden, rationaliteetin ja autonomian tuloksena. Saksalainen sosiologi Max Weber (1864–1920) korosti ihmistä tällaisena intentionaalisenä, rationaalisenä toimijana. Weberin lähestymistapaa ei voi kuitenkaan pitää täysin individualistisena, sillä hän määritteli sosiaalisen toiminnan syntyvän vastaisitten, kun toimijan subjektiivinen merkityksenanto ottaa huomioon muut toi-

mijat. Weber määritteli sosiaalisen toiminnan tyypit päämäärärationaliseen, arvorationaaliseen, affektuaaliseen sekä perinteiden ohjaamaan toimintaan. Toiminnassa on kuitenkin usein piirteitä monesta toiminnan tyypistä. (Weber 1978; Kuusela 1996, 51.)

Itävaltalainen filosofi ja sosiologi Alfred Schütz (1899–1959) kehitti Weberin pohjalta sosiaalisen toiminnan käsitettä. Schützin mukaan suunniteltuja intentionaalisia toimintoja voidaan kutsua sosiaalisiksi (Barber 2004, 25–26, 28–29; Schütz 2007). Kuusela (1996, 42) tuo esille, että sosiaalisesta toiminnan teoriasta ja ihmisten sosiaalisuudesta puhuttaessa on tärkeää tiedostaa, millä tasolla ilmiöstä puhutaan. Ilmiöissä voi olla kyse välittömistä intiimeistä vuorovaikutussuhteista, pienryhmistä tai laajemmista yhteisöllisistä ja yhteiskunnallisista normeista. Henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen liittyvä mikrotaso on arkielämän konkreettinen vuorovaikutuksen taso, kuten tutkimuksessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden vuorovaikutus. Organisaatioiden ja laajempien sosiaalisten ryhmien toimintaan liittyvällä mesotasolla olevat ilmiöt eivät ole pitkäkestoisuutensa vuoksi palautettavissa yksilötasolle. Makrotasoiset yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ilmiöt koskevat koko yhteiskuntaa. Tällaiset ilmiöt ovat yleisiä ja myös ylikansallisia. Nykyisin yhteiskuntateoriassa lähtökohtana on ajatus siitä, että todellisuus muodostuu ajallisesti ja paikallisesti monitasoisista sosiaalisista ilmiöistä. Samoin myös tutkimassani perhetyössä on läsnä jokaisen perheen oma kulttuurihistoria, nykyisyys sekä yhteiskunnalliset ilmiöt.

Teoreetikoista rakenteiden hallitsevuutta ihmisen käyttäytymiseen korosti ranskalainen sosiologi ja antropologi Émile Durkheim (1858–1917). Alexander Rileyn (2015, 204–206) mukaan Durkheimin ajattelun lähtökohtana olivat ”sosiaaliset tosiasiat” ja säännöt, jotka jäsentävät ja organisoivat ihmisen käyttäytymistä. Tällöin perhesiteissä olevan moraalin ymmärtämiseksi on moraalijärjestyksen rinnalla tutkittava moraalina osana perheen toimintaa ja historiaa. (Ks. myös Durkheim 2004.) Strukturalistit ja poststrukturalistit ovat pyrkineet yhdistämään toimijaa ja rakennetta. Strukturalisteista Anthony Giddens (esim. 1984) ja Pierre Bourdieu (esim. 1984) ovat korostaneet sekä toimijan että rakenteen tärkeyttä, mutta he katsovat rakenteiden piilevän ainakin osaksi yksilöissä. Myös poststrukturalisteista Margaret Archer (1995) korostaa toimijan ja rakenteen tärkeyttä, mutta hän painottaa toimijan ja rakenteen näkemistä erillisinä. Rakenne sijaitsee yksilön ulkopuolella.

Omaan ajatteluuni on vaikuttanut Archerin (1995, 249–260) lähestymistapa. Archer esittää reflektiivisyyden olevan mahdollisuus löytää rakenteen ja toimijuuden välinen yhteys. Archerin ajatusten mukaisesti ymmärrän toimijuuden olevan henkilökohtainen ja kollektiivinen ominaisuus. Tällöin toimijuus tarkoittaa sosiaaliin olosuhteisiin saatua muutosvoimaa, jota toimija saa käymällä reflektiivistä sisäistä keskustelua (ks. myös Kostianen 2011). Archerin mukaan reflektiivisyys on perittyä ja se on jokaisella sosiaalisella toimijalla. Reflektiivisyys toteutuu sisäisten dialogien avulla, kun toimijat pohtivat sosiaalisia asemiaan, identiteettejään, toimintaansa ja ajatuksiaan suhteessa muihin toimijoihin. Archerin ajatusten pohjalta näen, että perhetyö sosiaalisena toimintana vaatii epävarmoissa ja muuttuvissa yhteiskunnallisissa tilanteissa työntekijöiltä

reflektiivistä kykyä. Ihminen kohtaa vaatimuksia eri puolilta ympäristöstä, ja nuo vaatimukset eroavat hänen omista sosialisoinnin kautta saaduista odotuksistaan. Tällöin hän voi reflektion avulla laajentaa sosiaalisia roolejaan ja ymmärtää normatiivisista ja kulttuurisista odotuksista. Reflektiivisyys tarjoaa yksilölle mahdollisuuden oppia kokemuksista ja päivittää omat subjektiiviset odotukset ulkoisten objektiivisten todellisuuksien mukaisiksi. Archerin teoreettisen lähestymistavan mukaan perhetyössä vanhemmat ja perhetyöntekijät ovat toimijoita, jotka voivat tulla reflektion avulla tietoisiksi omista moraalisisista periaatteista ja toimintatavoista sekä niihin liittyvistä kulttuurisista odotuksista.

Reflektiivisyys mahdollistaa ihmiselle moraalisten päätelmien tekemisen, mikä perhetyön reflektiivisessä ammattikäytännössä voi näkyä eettisten kysymysten pohdintana. Reflektiivisyyteen sisältyy henkisiä toimintoja, joiden ansiosta voi harjoitella puhumista, kuvitella tulevaisuutta ja arvioida toimintaan parhaiten soveltuva vaihtoehto. Tällöin perhetyössä reflektiivisen moraalisen järjestyksen ja päättelyn avulla on mahdollista arvioida omaa toimintaa institutionaalisen lastensuojelun kehityksessä. Reflektiivisellä toimijalla on kuvattu olevan kyky toimia samanaikaisesti kuuntelijana ja puhujana. Tällainen toimija esittää kysymyksiä ja vastaa niihin sekä toteaa ja korjaa tosiasiatietoja. (Archer 1995.)

Pertti Alasuutari (2007, 47–48) tuo reflektiivisyyden määrittelyyn tarkkailun sekä kehysten näkökulmat. Hän korostaa reflektiivisyyden viittaavan yhteiskuntateoriassa yksilöiden ja instituutioiden reflektiivisen toiminnan tarkkailuun. Ihmisillä on reflektiivisiä kehyksiä, joiden avulla he kuvailevat, määrittävät ja arvioivat toimintaansa, kulttuuriaan sekä yhteiskuntaansa. Tällöin mielenkiintoinen näkökulma perhetyön moraalisen toiminnan reflektiivisissä kehyksissä on se, miten perhetyön toimijat kuvailevat ja arvioivat toimintaansa suhteessa myös lastensuojelun instituutioon.

Perhetyön inhimilliseen toimintaan ja myös toimijoiden reflektiivisyyteen liittyvät eettiset ja moraaliset kysymykset. Eettisten kysymysten ymmärtämiseksi joudutaan jäsentämään etiikan ja moraalin käsitteet. Etiikka⁴ moraalista tutkivana tieteenalana on tutkimusta oikeista elämäntavoista, elämän merkityksestä ja elämisen arvoisista asioista (Sormunen 2011, 52). Etiikan tehtävänä on moraalisiin valintoihin liittyvien perusteiden filosofinen tarkastelu ja hyvän elämän lähtökohdan rakentaminen. Etiikassa on olennaista teoreettinen käsitys hyvästä elämästä, kun taas moraalissa korostuu käytäntöön soveltaminen. (Harva 1980, 22–26; Koskinen 1995, 29–32; Pietarinen & Poutanen 1998, 12–13.) Moraalin tutkimuksessa selvitetään moraalitajunnan luonnetta, moraalin syntyä ja kehitystä, pohditaan toiminnassa hyvän ja pahan eroa sekä tarkastellaan moraalinormeja ja niiden pätevyyttä (Harva 1980, 22; Pietarinen & Poutanen 1998, 12–13). Leevi Launonen (2000, 31) toteaa väitöskirjassaan tekemässään etiikan ja moraalin käsitteanalyysissä, että etiikan ja moraalin käsitteillä on ero tieteen kielessä, mutta arkikielessä niitä käytetään synonyymeinä (ks. myös Pietarinen & Poutanen 1998, 14). Tämä näkyy myös siinä, että adjektiivit eettinen ja moraalinen sekä substantiivit etiikka ja moraalit tarkoittavat englanninkielisessä

⁴ Kreikan kielessä sana *ethos* tarkoittaa tapaa. Latinan kielessä sama sana on *mores*, johon pohjautuu moraalit-käsite (Harva 1980, 22).

kirjallisuudessa usein samaa (Launonen 2000, 31). Tutkimuksessani käytän rinnakkain molempia käsitteitä, mutta painotan moraalikäsitettä tarkoittaessani käytännön toimintaa.

Perhetyön työntekijät joutuvat arvottamaan kotikasvatukseen liittyviä asioita puheellaan ja toiminnassaan sekä siten tekemään moraalisia valintoja. Siksi perhetyössä joudutaan ottamaan kantaa myös arvoihin. Kaiken inhimillisen toiminnan – myös perhetyön – oletan palvelevan jotakin päämäärää, joka myös määrää toimintaa ohjaavia sääntöjä (Sormunen 2011, 61). Siten moraalisen toimijuuden taustalla ovat arvot ja etiikka. Arvot ilmentävät ideaaleja, joihin pyritään. Arvoja pidetään hyvinä ja niitä pyritään saavuttamaan, koska ne ovat yhteisöllisesti ja sosiaalisesti välttämättömiä. Arvoja tarkasteltaessa keskeistä on tutkia ihmisen hyvää elämää, kuten sitä, millainen perhetyö on hyvää ihmisen hyvinvoinnille. Jokaisella ihmisellä on arvoja, mutta niiden järjestys vaihtelee. Arvot eivät välttämättä osoita tiettyä käyttäytymisen tapaa.

Perhetyötä inhimillisenä toimintana voidaan tarkastella erilaisten moraaliteorioiden näkökulmasta. Sarah Banks (2012, 39) jakaa sosiaalityön etiikan teoreettiset lähestymistavat toiminnan periaatteita koskeviin sekä moraaliseen toimijaan ja hänen suhteisiinsa liittyviin lähestymistapoihin. Tutkimuksessani näen moraalisen toimijuuden liittyvän suhteisiin. Moraalisen toimijuuden taustalla ovat moraaliteoriat. Moraaliteorioiden peruskäsitteet ilmaisevat epäsuorasti, mitä teorian kannalta pidetään moraalisesti merkityksellisenä. Kaikkien teorioiden taustaoletuksena ovat moraalisen toimijuuden osatekijät: tarkoitus – teko – seuraus (esim. Hämäläinen & Niemelä 1993). Teoriat antavat niille erilaisen korostuksen sen mukaan, millaisia asioita tarkastellaan.

Filosofisessa etiikassa teoriat jaotellaan teoreettiseen ja soveltavaan etiikkaan. Teoreettinen etiikka voi olla normatiivista etiikkaa tai analyttistä eli metaetiikkaa. Normatiivisen etiikan tekemistä painottavissa teorioissa korostetaan toiminnan motivaatiota. Normatiivisista teorioista seurausetiikassa (konsekventialismi) teon moraalinen arvo määräytyy teon hyödyn ja haitan perusteella. Hyötyjä voivat olla hyvinvointi ja onnellisuus. Seurausetiikan muotona utilitarismi on saanut arvostelua arvojen asettamisesta etusijalle, jolloin ei ole kiellettyjä tekoja. Kiistellyn utilitarismin mukaan teon moraalinen hyvyys määräytyy sen toimijalle tuottaman hyvyyden perusteella. Tällöin mikään moraalinen teko tai sääntö ei ole olennaisesti väärin. Normatiivisiin teorioihin kuuluvat myös velvollisuusperustaiset teoriat (deontologia). Velvollisuusetiikan mukaan oikea toiminta perustuu oikeaan velvollisuuteen ja oikeuteen. Tunnetuin velvollisuusetiikan teorian edustaja oli Kantin moraaliteoria. Velvollisuusetiikkaa on kritisoitu moraalista toimintaa motivoivien, toisten toimijoiden tunteiden sekä kulttuurisesti värittyneiden hyväksitysten sivuuttamisesta. Normien noudattamiseen keskittyvä toiminta syrjäyttää todellisen toisen toimijan. (Esim. Harva 1980; Koskinen 1995; Pietarinen & Poutanen 1998; Tännsjö 2013.) Käytännön soveltavassa etiikassa käytetään normatiivisen etiikan teorioita tietyssä kontekstissa. Työntekijöillä ammattieettiset periaatteet ohjaavat työtä, mutta niiden periaatteiden toteutuminen käytännössä edellyttää arkitilanteiden tutkimista. Normatiivista etiikkaa ovat kehittäneet muun muassa fenomenologisen

ja feministisen filosofian edustajat. (Harva 1980; Koskinen 1995; Pietarinen & Poutanen 1998, Tännsjö 2013.) Sosiaalityössä seuraus- ja velvollisuusetiikka ovat olleet usein teoreettisina kehyksinä (Laitinen & Väyrynen 2011, 163).

Normatiivisissa teorioissa olemista korostavassa hyve-etiikassa painopiste on persoonassa. Moraalin normatiivisena päämääränä on hyveiden eli moraalisesti suotavien luonteenpiirteiden kehittäminen, mitä etenkin Alaistair MacIntyre (esim. 1999) on tutkinut. Moraalista toimijuutta on kuitenkin haluttu laajentaa luonteenpiirteiden korostamisesta moraaliseen toimintaan. Tähän toimintaan sisältyvät esimerkiksi arvot, uskomukset, tarpeet, tavoitteet ja tunteet. (Esim. Manning 1994.) Oikeusperustaisessa etiikassa eli liberaalissa etiikassa oikea teko määrittänyt ihmisoikeuksien, ihmisarvon ja moraalisen toimijan kautta, joten ihmisen perusoikeudet ovat kaiken moraalin perustana. Tämän toin esille tutkimukseni perusteluissa (luku 1.1). Eettisten normien tehtävä on suojella ihmisoikeuksia ja pyrkiä takaamaan perusoikeuksien mahdollisimman täydellinen toteutuminen. Jokaisella yksilöllä on vapaus elää niin kuin hän haluaa, mikäli hän ei loukkaa toisen vastaavaa oikeutta.

Metaetiikassa keskeistä ovat moraaliset arvot eivätkä oikeat teot niin kuin normatiivisessa etiikassa. Metaetiikassa kysytään, ovatko moraaliset arvot objektiivisia vai subjektiivisia. Metaetiikassa pohditaan, mitä merkitsee, että toiminta on moraalista. Metaetiikassa ollaan kiinnostuneita myös siitä, mitä tarkoittaa, että joku on moraalinen toimija. (Mm. Koskinen 1995, 29–30; Pietarinen & Poutanen 1998, 12–13.)

Deskriptiivisen etiikan suuntaus eroaa normatiivisesta etiikasta ja tarkoittaa jonkin ryhmän kannattamien moraalisten arvojen ja normien empiiristä tutkimusta. Deskriptiivinen etiikka on lähellä metaetiikkaa, sillä siinä pyritään ymmärtämään, kuvaamaan ja analysoimaan, millaisia käsityksiä on hyvästä ja pahasta sekä oikeasta ja väärästä. Se myös ymmärtää ja selittää moraalisten käsitysten syntyä ja soveltamista muiden tieteiden avulla. (Koskinen 1995, 39.) Deskriptiivisessä etiikassa pyritään antamaan kuvaus jonkin olemassa olevan moraalisen ilmiön piirteistä, mutta deskriptiiviseen etiikkaan liittyy usein myös normatiivisia tekijöitä. Deskriptiivinen etiikka pyrkii kuvaamaan, miten ammattilaiset todellisuudessa toimivat. Ammatillisessa työssä olisi tärkeää kuunnella, mitä ihminen itse tahtoo noudattaa, jotta välttytään ulkopuolisen tahon moralisoinnilta (Koskinen 1995, 30). Deskriptiivinen ja normatiivinen etiikka edustavat eroistaan huolimatta kahta toisiaan täydentävää näkökulmaa myös ammattieettisiin ongelmiin (Sormunen 2011, 53, 84–88). Tutkimuksessani kuvaan ja tulkiten vanhempien ja perhetyöntekijöiden arkielämän toimintaa ja siihen liittyviä jännitteitä heidän kertomiensa kokemusten pohjalta.

Edellä kuvaamissani moraaliteorioissa on eroja sen suhteen, kuinka moraalisiin voidaan vaikuttaa. Osa korostaa kasvatuksen pitkäaikaista vaikutusta ihmisen luonteeseen, ja toisissa luotetaan yksinkertaisten käskyjen normatiiviseen voimaan. Joissakin teorioissa painotetaan rationaalisen toimijan kykyä arvioida toiminnan seurausten suotuisuutta tavoiteltavien päämäärien kannalta. Moraaliteoriat päätyvät usein samanlaisiin käytännön toimintasuosituksiin. Niiden tueksi esitetyt perusteet poikkeavat kuitenkin toisistaan sen mukaan,

mitä seikkoja taustateoria pitää relevanttina. (Hämäläinen & Niemelä 1993, 26–34; Sormunen 2011, 54.) Itse en ajattele perhetyössä toimijoiden käyttäytymisen muuttuvan pelkästään ulkokohtaisten käskyjen avulla. Normit voivat ohjata yksilön ajattelua tiettyyn suuntaan. Tästä esimerkkinä toimii fyysisen kurittamisen kieltö. Toiminnan tasolla tapahtuva muutos kuitenkin vaatii, että moraalinen periaate hyväksytään osaksi omaa moraalista ajattelua.

Moraalia ja sen kehittymistä on tarkasteltu myös psykologisesta näkökulmasta. Ihmiset omaksuvat moraalien sosiaalisesta ympäristöstään, esimerkiksi perheeltä ja ystäviltä (ks. esim. Barsky 2010, 3–5). Moraalia koskevissa teorioissa on painotettu vuosikymmenten ajan kognitiivista järkeilyä moraalisten päätösten tekemisessä (esim. Kohlberg 1984; Eisenberg 2000). Ihmisten päätöksenteossa on kuitenkin alettu korostaa tunteiden ja intuition merkitystä filosofian, kognitiivisen psykologian ja neurobiologian tutkimuksessa (Rozin, Loewry, Imada & Haidt 1999; Haidt 2001). Ihminen arvioi jatkuvasti toisten käyttäytymistä moraalisten uskomusten pohjalta, jotka ovat vain tulkintoja toimijasta ja hänen tarkoituksistaan. Amerikkalainen psykologi James Rest (1999) loi tutkijaryhmänsä kanssa moraalisen käyttäytymisen ymmärtämiseksi viitekehyksen, joka poikkeaa kognitiivis-strukturalistista teoriaa kannattavien Lawrence Kohlbergin (1927–1987) ja Jean Piaget’n (1896–1980) moraalijattelusta. Kohlbergin ja Piaget’n yksilöllisiä kehitysvaiheita kuvaavia teorioita on kritisoitu siitä, että ne eivät kuvaa ihmisen moraalista hyvyyttä vaan painottavat liikaa järjen käyttöä.

Rest tutkijakollegoineen (1999) kehitti Kohlbergin teoriaa kokonaisvaltaisemman mallin moraaliseen toimintaan. Kehitetystä neljän osatekijän mallissa moraalisen toiminnan ajatellaan olevan eri osatekijöiden ja vuorovaikutuksen tulos. Mallin osatekijät ovat moraalinen sensitiivisyys, moraalinen päättely, moraalinen päätöksenteko ja moraalinen toiminta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että toimijan tulee ensin havaita tilanteessa oleva eettinen ongelma. Sen jälkeen ihminen joutuu miettimään oikeaa toimintatapaa. Ihmisen tulee motivoitua tilanteessa toimimaan moraalisesti noudattaen esimerkiksi omia ammattieettisiä periaatteita. Moraalisessa ongelmanratkaisussa ja päätöksenteossa ihminen joutuu harkitsemaan useiden vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia itselleen ja toisille. Eettinen toimeenpanotaito moraalissa toiminnassa edellyttää ihmiseltä kykyä toimia moraalisten näkemystensä ja arvojensa pohjalta ristiriitaisissakin tilanteissa. Moraalinen toiminta sisältää tahdon ja kyvyn tehdä moraalisia päätöksiä. (Rest, Narvaez, Bebeau & Thoma 1999, 3, 6, 10; Juujärvi & Myyry 2007.)

Perhetyön käytännön työssä moraaliteorioiden valintaa saattaa vaikeuttaa teorioiden moninaisuus. Toisaalta eri teorioita voi soveltaa vaihteleviin arkipäivän tilanteisiin. Moraaliin voi kuitenkin liittyä useita paradokseja. Moraalista tekoa painottavissa teorioissa hyvän teon oletetaan tuottavan hyviä seurauksia, kuten hyvinvointia. Toisaalta seurauksia painotettaessa joudutaan tarkastelemaan tekoa tai sen tekemättä jättämistä. Työntekijä joutuu käyttämään moraalista harkintaa miettiessään, mitä seurauksia hänen teoistaan tai tekemättä jättämisistään voi olla kullekin perheenjäsenelle. Perhetyössä rationaaliseen toimintaan voi liittyä irrationaalista toimintaa tai vastaavasti irrationaalinen toiminta voi saada rationaalisia piirteitä. Lisäksi persoonallisen autonomian ja ra-

tionaalisen objektiivisuuden tai altruismin ja egoismin sovittaminen yhteen voi olla haasteellista.

Moraali sisältää rationaalisuuden lisäksi myös välttämättömiä käytäntöjä. Käytäntöihin sisältyy oikeuksia ja velvollisuuksia määritteleviä moraalikoodeja, sääntöjä ja säännöksiä, kuten lastensuojelussa lainsäädäntö ja lasten oikeuksien sopimus. Moraali oikeudenmukaisuutena, hyvinvointina ja oikeuksina voidaan erottaa sosiaalisista sopimuksista, jotka ovat tietyn sosiaalisen ryhmän käyttäytymistä ohjaavat standardit. Moraalisessa toiminnassa painottuu toisen ihmisen hyvinvoinnin huomiointi, mutta normit ja säännöt pitävät yllä organisaatioiden järjestystä. (Airaksinen 1993; Koskinen 1995; Pietarinen & Poutanen 1998; Alasuutari 2007, 64–81.) Pauli Niemelä (2011, 15) erottaa normit arvoista, koska normit koskevat velvollisuuksia ja pakkoja. Ne ovat menettelytapoja, ja siksi ne eroavat päämääriin viittaavista arvoista.

Filosofi Immanuel Kantin (1724–1804) mukaan moraalisen toimijan olisi käyttäydyttävä sellaisen periaatteen mukaan, että samaa periaatetta voidaan käyttää yleisenä periaatteena (esim. Airaksinen 1993, 167; Kant 2009; Sormunen 2011, 23). Airaksinen (1993, 167, ks. myös Kant 2009) tulkitsee tahdon autonomian tarkoittavan Kantilla kaikkien moraalilakien ja niiden mukaisten velvollisuuksien perustaa. Ihminen järkiolentona on vapaa. Tällöin vapaa tahto ja kategorinen imperatiivi⁵ mahdollistavat järjen maailman jäsentäjinä. Kantin mielestä ”puhdas järki” on aisteja varmempi perusta niin kaiken hyvän kuin myös moraalisen toiminnankin kannalta. Sormunen (2011, 24) tiivistää teoksessaan kirjoittamalla, että Kantin pohjalta ajateltuna ”vapaus olisi hyvän ja sitä kautta hyvinvoinnin subjektin eräänlainen metafyyssinen perusedellytys”. Hyvä ja hyvinvointi kantilaisittain ajateltuna olisivat aistihavaintojen ja ymmärryksen synteesejä. Filosofi David Hume (1711–1776) ja Kantin näkemykset eroavat toisistaan moraalista toimijuudesta. Hume (2004, ks. myös Baillie 2000, 14; Damm 2010) esittää, että moraalinen uskomus on riittämätön moraaliseen toimintaan, sillä moraalinen uskomus on yhdistynyt tunteeseen. Kant puolestaan korostaa moraalisen velvollisuuden ohjaavan yksilön tahtoa. Kant tunnustaa tunteiden merkityksen moraalissa toiminnassa, mutta tunteet ovat toissijaisia. (Ks. myös Airaksinen 1993, 166–169.)

Toimijuudessa positiivista itsesuhteen vahvistumista korostaa Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian edustaja filosofi Axel Honneth (2005). Hän on kehittänyt tunnustussuhteiden teoriaa, jossa hän painottaa sosiaalisten suhteiden tärkeyttä persoonallisen identiteetin kehittymiselle. Honneth pohjaa ajatuk- sensa filosofi Hegelin (1770–1831) tunnustuksen käsitteeseen sekä hänen poliittiseen teoriaansa eettisestä elämäntavasta ja sen kolmesta toimintakentästä: perheestä, kansalaisyhteiskunnasta ja valtiosta. Honnethin tunnustuksen teorian taustalla on myös sosiaalipsykologi George Herbert Meadin (1863–1931) teoria minän synnystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä psykoanalyytikko Donald W. Winnicottin (1896–1971) objektiuhdeteoria, joka käsittelee pienen

⁵ Kategorinen imperatiivi: toimi niin, että toimintaperiaatteesi voi olla luonnonlaki ja niin, että voit haluta toimintaperiaatteesi toteutuvan kaikissa samanlaisissa tilanteissa (Airaksinen 1993, 67; Kant 2009, 18–19, kääntänyt Abbott).

lapsen itsenäistymistä symbioottisesta suhteesta äitiin. Honneth näkee sosiaalisuuden koostuvan persoonien välisistä asenteista ja suhteista, jotka voivat olla joko epämuodollisia tai institutionalisoituneita, ei-esineellisiä tai ei-välineellisiä suhteita. Näitä asenteita ja suhteita, joissa persoonat suhtautuvat toisiinsa persoonina, kutsutaan ”tunnustusasenteiksi” ja ”tunnustussuhteiksi”.

Honneth (2005, 92–130; 2001) erottaa kolme tunnustuksen muotoa tai tasoa, jotka ovat tarpeen yksilön terveen itsetunnon ja moraalin kehittymiselle. Nämä ovat: 1) rakkaus, joka on perheenjäsenten välisissä suhteissa itsetunnon synnyn edellytys, 2) yksilön valtiollisten oikeuksien tunnustaminen laissa, mikä on itsekunnioituksen edellytys, sekä 3) yksilön kykyihin ja panokseen perustuva tunnustaminen työssä ja kansalaisyhteiskunnassa. Tunnustuksen muodot ovat edellytyksiä itsearvostuksen kehittymiselle. Honnethin mukaan ihminen voi tulla moraalisesti vastuulliseksi toimijaksi itsearvostuksen ansiosta, johon kuuluu ihmisen mahdollisuus käyttää hänelle kuuluvia laillisia oikeuksia yhteiskunnassa. Honnethin tunnustusteoria pohjautui sosiologi T. H. Marshallin (1950) kansalaisuus-käsitteeseen. Marshallin mukaan kansalaisuus perustuu laillisiin kansalaisoikeuksiin sekä poliittisiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Honnethin mukaan oikeudet liittyvät kansalaisuuteen.

Oikeudet voivat olla tunnustuksen yksi muoto, mutta samalla ne voivat olla kontrollin muoto. Oikeuksien tärkeys itsekunnioitukselle perustuu siihen, että nämä oikeudet varmistavat todellisen mahdollisuuden toteuttaa persoonallisuutta. Ihmisellä ilman oikeuksia on kyllä itsekunnioitusta. Autonominen henkilö voi kuitenkin saada eniten itsekunnioitusta, kun hän huomaa itsellään olevan laillisen henkilön suorituskykyä ja hän on moraalisesti vastuullinen toimija. Honneth (2005) rakentaakin tunnustussuhteen ympärille yhteiskuntapoliittisen teorian: yhteiskunnallisia instituutioita arvioidaan sen mukaan, kuinka hyvin tunnustaminen tai sen kieltäminen niissä toteutuu. (Ks myös Petherbridge 2013, 4–6.) Siten myös lastensuojelun instituutioon kohdistuva arviointi perustuu tunnustamisen toteutumiseen. Honnethin teoriaa on kritisoitu kysymällä, missä määrin instituutiot voivat tuottaa persoonien välistä tunnustamista (esim. Deranty 2013).

Stan Houston (2016) tulkitsee, että Honnethin ajattelun taustalla ovat Aristoteleen hyve-etiikkaan pohjautuva kommunitaristinen ajattelu (yksilön ominaisuudet ovat vahvasti sosiaalisesti välittyneitä), liberaalinen piirre (loukkaamat-tomuuden piirre, joka muistuttaa Rawlsin oikeudenmukaisuuden periaatetta), uuskantilainen lähestymistapa (abstrakti moraalinen toimijuus) sekä psykososiaalinen ajattelutapa (intiimit objektisuhteet). Honnethin teoriassa yhdistyy sosiologinen, psykologinen ja filosofinen perspektiivi. Hän otti huomioon inhimillisen toimijan ja toimijuuteen vaikuttavat sosiaaliset voimat. Honnethin tunnustuksen teoriassa ymmärrän olevan yhteyden suhdeperustaiseen sosiaalityöhön. Tunnustus, vastavuoroisuus ja kunnioitus ovat suhdeperustaisessa työssä keskeisiä eettisiä elementtejä.

Stan Houston ja Pat Dolan (2008) esittävät, että tunnustuksen teoriat ovat yhteydessä persoonan identiteetin kehittymiseen sellaisissa sosiaalisissa suh-

teissa, joissa yksilön olemassaolo saa tunnustusta. Honnethin teoriaa on kuitenkin kritisoitu suhteiden psykologisoinnista ja siitä, että suhteita tarkastellaan liiaksi mikrotasolla (esim. Garrett 2010; Webb 2010). Honneth itse ei kuitenkaan ajatellut näin, vaan hän korosti kokemukseen liittyvien tunteiden ja sosiaalisuuden ulottuvuuksia. Hän ymmärsi yksilön sisäisiä intrapsyykkisiä prosesseja, jotka yhdistyvät laajempiin sosiaalisiin suhteisiin. Tunnustuksen teoriaan pohjautuvan suhdeperustaisen lähestymistavan on ajateltu korostavan enemmän psykologista näkökulmaa kuin sosiaalista, mutta psykologisen näkökulman ymmärtäminen yhdistyy sosiaaliseen. Tunnustuksen teoriassa huomioidaan kokemuksen eri tasojen välinen jännite ja niiden vuorovaikutus. Siksi se mahdollistaa sen, että yksilön toiminnassa ilmenee suhteiden dynamiikkaa. (Turney 2012.)

Ikäheimo (2008, 22–25) on pohtinut Honnethin ajatusten pohjalta sosiaalityön tehtävää. Hän esittää, että ”sosiaalityön tehtäväksi voitaisiin ymmärtää sellaisen olosuhteiden edistäminen, joissa vastavuoroisen rakastamisen (tai sosiaalisen välittämisen), kunnioittamisen sekä yhteistoiminnallisen arvostamisen asenteet voisivat elää. Näissä olosuhteissa yksilöt voisivat kokea tulevansa rakastetuiksi, kunnioitetuiksi ja arvostetuiksi. Tällöin ihmisillä olisi psyykkisiä voimavaroja omata näitä asenteita toisia kohtaan.” Tästä näkökulmasta katsottuna sosiaalityö olisi sosiaalisuuden edistämistä, mutta myös sosiaalisuuden puutteita ilmentävien sosiaalisten ongelmien ehkäisemistä, vähentämistä ja poistamista. Perhetyössä tulkitsemän tämän tarkoittavan, että työntekijä välittää perheenjäsenistä heidän itsensä vuoksi. Rakastaminen tunnustusasenteena antaa perheenjäsenten kokea itsensä persoonina arvokkaiksi. Yhteistoiminnallinen arvossapitäminen tarkoittaa perheenjäsenten kohtelemista yhteistoiminnan kumppaneina, ja työntekijöillä ja perheenjäsenillä on yhteiset tavoitteet. Perheenjäsenten tulisi kokea olevansa osallisia omissa tavoitteissaan. Kunnioittaminen edellyttää perheenjäsenten kohtelemista oman elämänsä subjekteina eli perheenjäsenten näkemysten kunnioittamista ja mahdollisuutta olla osallisina omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa. Kunnioitus on demokraattisen elämänmuodon keskeinen hyve. Honneth tarkoittaa demokraattilla inhimillisen toiminnan muotoja. Tällöin toimintaan osallistuu useampi kuin yksi persoona tai toiminnalla on vaikutuksia useampaan kuin yhteen persoonaan. Demokraattinen elämänmuoto on keskinäisen kunnioituksen tila, ja myös perhettä voidaan pitää tällaisena tilana. (Ks. Honneth 2005, 121–130; Petherbridge 2013.)

Suhteisiin sisältyvää moraalista toimintaa edustaa myös hoivan etiikkaa tutkinut Rita S. Manning (1994). Hän tuo kriittisesti esille, että moraalinen toimijuus on liian helposti rajattu koskemaan vain moraalisia luonteenpiirteitä. Siksi Manning laajentaa moraalisen toimijuuden käsitettä nojautumalla Jeffrey Blusteinin, sosiologi Ann Oakleyn ja Marion Smileyyn ajatuksiin. Blusteinin (1992, 6) mukaan ihmissuhteet ovat välttämättömiä hyvässä elämässä. Ne auttavat moraalisen toimijan itsetuntemuksessa ja antavat merkitystä elämässä. Feministi Ann Oakley (1994, viitattu Manning 1994, 203–220) toi keskusteluun vanhemmuuteen liittyviä kielteisiä tunteita. Smiley (1992, 21–26) näki moraalisen vastuun olevan yhteydessä sosiaalisiin ja poliittisiin käytäntöihin. Manning

(1994) esitti, että ensiksikin moraalitoimijat ovat henkilöitä, joilla on sitoumuksia, ja osa niistä liittyy identiteettiin. Hyvällä moraalilla toimijalla on moraalinen integriteetti persoonallisen integriteetin lisäksi. Tällöin toiminta on yhdenmukaista tehtyjen sitoumusten kanssa. Tämä vaatii olemaan sensitiivinen yksilöllisille ratkaisuille. Toisekseen moraalitoimijoiden sitoumukset liittyvät ihmisuhteisiin, joihin liittyy myös tunteita. Manning (1994) näkee moraalisten toimijoiden olevan ainutkertaisia persoonia omine arvoineen. Moraalisella toimijalla on myös tunnepuolen ja rationaalisen ajattelun kykyjä. Manningin esittämän ajatuksen perusteella moraalilla toimijalla on sosiaalisia rooleja ja odotuksia, miten käyttäytyä tilanteiden mukaisesti.

Kanadalainen filosofi Charles Taylor (esim. Taylor 1994) on korostanut suhteissa moraalisia arvostuksia. Arto Laitinen (2003, 54–57, 63–65) tukeutuu väitöskirjassaan Taylorin teksteihin kirjoittaessaan vahvoista arvostuksista. Taylor korostaa ihmisen toiminnan mielekkyyden syntyvän ainoastaan tiettyjä merkityshorisontteja vastaan. Ihminen suuntaa toimintaansa sellaisiin asioihin, joita hän pitää arvokkaina. Näitä asioita voidaan kutsua vahvoiksi arvostuksiksi. Osa vahvoista arvostuksista voi olla piileviä. Moraalisessa toiminnassa pitäisi pystyä erottelemaan, millainen toiminta on hyvää tai pahaa ja arvokasta tai arvotonta. Moraalia ja arvoja ei ole olemassa ilman moraalisia toimijoita. Ihmisen toiminnassa yksittäiset teot voivat olla arvoneutraaleja, mutta ihmisen toiminta kokonaisuudessaan liittyy arvoihin. Taylor ajattelee, että emme voi vapaasti valita tai päättää asioiden arvoa, vaan moraalinen todellisuus rajoittaa käsityksiämme. Olemme suhteessa itseen sekä maailmaan, ja nuo suhteet sisältävät käsityksiä hyvästä eli ovat arvolutautuneita. Moraaliteorian keskeinen tehtävä on tuoda esille piilossa olevia ja julkilausumattomia käsityksiä. Taylorin teoriassa motivaatio moraaliseen toimintaan on yhteydessä käsityksiimme siitä, mistä arvokkaana pitämämme asian hyvyys peräisin.

Olen tehnyt katsausta moraaliteorioihin, mutta miten moraaliset kysymykset konkretisoituvat perhetyössä? Perhetyö on sosiaalista käytäntöä, jossa muotoutuvat yksilölliset identiteetit, ja se sisältää moraalisia näkökohtia. Moraaliset näkökulmat todentuvat käytännössä, ja siksi niitä voidaan pitää sosiaalisina tosiasioina. Arvot, normit ja hyveet ovat läsnä ihmisen sosiaalisessa olemisessa, mutta on eri asia, mitä ne ovat ja miten niitä tavoitellaan. Ihmisoikeudet – esimerkiksi koulutus ja liikkumisen vapaus – ovat vahva lähtökohta monilla alueilla. Yksilöllä on ihmisoikeudet, koska hän kuuluu ihmislajiin, ja hän on siten moraalinen toimija eli yksilö. Hän on kykenevä asettamaan itse henkilökohtaiset tavoitteensa ja käsityksensä ”hyvästä elämästä” ja toteuttamaan sitä jokapäiväisessä elämässä. Ammattilaisten velvollisuutena on toimia niin, että asiakkaan perusihmisoikeudet autonomiaan ja hyvinvointiin ovat kunnioitettuja niin kauan kuin toisen ihmisoikeuksia ei vahingoiteta (ks. Connolly & Ward 2008).

Ammatillisessa työskentelyssä etiikan vaarana on, että toimintaa pidetään pelkästään rationaalisenä ongelmanratkaisuna. Perhetyössä etiikka tulisi nähdä käytäntönä, jossa toimimisen tavat käytännössä luovat ja tekevät näkyväksi toimijaa osana hänen olosuhteidensa haasteita. (Kass 1990.) Moraalinen toimi-

juus eettisissä dilemmoissa edellyttää, että tunteet otetaan huomioon motivaatioissa eikä älyllinen tieto pelkästään riitä (Rachels 1984). Reflektio auttaa ymmärtämään tiedon merkitystä. Merkitys tulee kuuntelemalla toisten kertomuksia ja kunnioittamalla heidän kokemuksiaan. Moraaliset arvot ja uskomukset ovat merkityksellisiä vain silloin, kun ne on viety toimintaan.

Etiikassa joudutaan määrittelemään ”oikea” toiminta, joten perhetyössäkkin on perusteltua huomioida tilanteiden kokonaisuus ajattelun avulla. Eettisessä ajattelussa kaksi tärkeää elementtiä ovat rationaalisuus ja kunnioitus. Rationaalisuus on oman toiminnan intentionaalisuutta (Goodpaster 1983). Rationaalisuus auttaa ammatillista työntekijää määrittelemään oikean toiminnan sen syiden pohjalta. Koska eettiset dilemmat ovat usein monimutkaisia, järkeily auttaa näkemään ja ymmärtämään tosiasiat. Toisiin suuntautuva kunnioitus huomioi toisten ihmisten näkökulmat, ja yksilö pääsee itsekeskeisyyden ulkopuolelle. (Goodpaster 1983.) Kunnioitus on erittäin tärkeää varsinkin silloin, kun toiset poikkeavat meistä itsestämme ja heillä on esimerkiksi erilainen etninen tai rodullinen tausta, uskonnolliset uskomukset, seksuaalinen orientaatio tai arvot.

Nostan esille vielä toimijuuteen liittyvän vallan näkökulman, koska yksilöiden ja yhteisöjen vuorovaikutukseen sisältyy aina valtaa. Valta tuo moraalista vastuuta kunnioittaa toisen toimijuutta. Perhetyön ammatillisessa toiminnassa perhetyöntekijöillä on asiantuntijuuteen liittyvää tietoa, johon liittyy valtaa. Vanhemmilla puolestaan on vanhemmuuteen liittyvä kokemustieto omasta lapsesta. Toimijuuden ja vallan käsitteet antavat perusteita ymmärtää ja edistää toimijuutta ja oman elämän hallintaa. Myös valtasuhteiden ymmärtäminen ja näkyväksi tekeminen on tärkeää, jotta voisimme tulla entistä paremmin tietoisiksi niistä. Tällöin pystytään suhtautumaan kriittisesti erilaisiin vallan muotoihin eli toimijuutta edistävään ja mahdollistavaan sekä myös sitä tukahduttavaan valtaan. Perheiden hyvinvointiin vaikuttavat myös yhteiskunnan esimerkiksi lainsäädännössä antamat resurssit käyttää valtaa oman hyvinvoinnin lisäämiseksi. (Esim. Alhanen 2007, 117, 121–122; Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011.)

Yhteenvetona totean, että moraaliteorioita on jaoteltu eri tavoin, mutta ne eivät keskenään ole ristiriitaisia vaan ne pikemminkin korostavat eri asioita. On sanottu, että sosiaalisen elämän monimuotoisuuden ymmärtämiseen tarvitaan erilaisia moraaliteorioita, mutta usein näiden teorioiden käytännön yhteyden on sanottu jäävän etäiseksi. Tutkimuksessani lähestyn perhetyötä käytännön moraalisenä toimintana, johon osallistuvat toimijoina vanhemmat ja perhetyöntekijät.

Ymmärrän etiikan ja moraalin ilmenevän perhetyön toiminnassa, jossa ihminen moraalisenä toimijana voi olla vastuussa teon tarkoituksesta, itse teosta ja teon seurauksista. Sosiaaliin suhteisiin liittyy aina normatiivisia odotuksia, joten moraalisia päätelmiä ei voi erottaa sosiaalisista suhteista. Moraali ei ole ihmisen ulkopuolinen asia, sillä moraalialia ei ole ilman toimijaa. Näen moraalisen toimijan teleologisen selitysmallin mukaan intentionaalisena ja toimintaan kykenevänä. Moraalin noudattaminen vaatii toimijalta kykyä harkita ja asettaa

päämääriä sekä tavoitella niitä omalla toiminnalla, joten teko selitetään tekijän tavoitteiden, arvojen ja uskomusten pohjalta. Tutkimuksessani tarkastelen vanhempia ja perhetyöntekijöitä moraalisisina toimijoina, jotka kykenevät asettamaan päämääriä toiminnalleen. Moraalinen toimija on rationaalinen toimija, joka ymmärtää syy-seuraussuhteita ja osaa arvioida toimintansa vaikutuksia. Rationaalisuus, intentionaalisuus ja toimintakyky ovat ominaisuuksia, joiden perusteella voidaan arvioida henkilön vastuullisuutta teoistaan. Moraalinen toiminta ei kuitenkaan ole ainoastaan rationaalista toimintaa, vaan siihen nivoutuvat keskeisesti tunteet. Perhetyössä mielenkiintoinen kysymys toimintaan liittyvät tunteet, kun tehdään työtä toisen kodissa. Moraalisessa toiminnassa moraalisen toimijan arvot ymmärrän ilmenevän moraalisisissa arvostuksissa. Perhetyössä vanhemmat ja perhetyöntekijät puhuvat heille tärkeistä asioista, jotka kertovat välillisesti toimijoiden arvostuksista. (Esim. Niemelä & Hämäläinen 1993, 51–52; Airaksinen 1993; Taylor 1994; Koskinen 1995; Pietarinen & Poutanen 1998; Hallamaa 2017, 26.)

Moraalisen toiminnan tavoitteena on tuottaa moraalisesti hyvää, ja perhetyössä se tarkoittaa hyvän tuottamista perheenjäsenille. Toiminnan käsitteen ymmärrän liittyvän hyvän käsitteeseen, koska toiminnan päämääränä on toimijan kannalta toivotun saaminen. Moraalisesti hyvä toiminta voi olla hyvää toiminnan hyvyuden tai toiminnalla aikaansaatuisten asioiden hyvyuden kannalta. Toimijuuden edellytyksenä ei voi pitää käyttäytymistä ohjaavia ulkokohtaisia normeja vaan myönteistä suhtautumista toisen toimijuuteen. Toimijuuden toteutumiseksi tarvitaan toisten oikeuksien kunnioittamista. Ihmisellä on vapaus asettaa ja tavoitella hyvänä pitämiään päämääriä sekä resursseja niiden päämäärien saavuttamiseksi. Toimijoilla voi kuitenkin olla erilaisia intressejä, ja intressit voivat olla ristiriidassa keskenään, esimerkiksi toimijoiden erilaiset käsitykset lapsen hyvästä elämästä. Moraalisessa toiminnassa keskeistä on perhetyön toimijoiden ja vanhempien vastavuoroisuutta toteuttava yhteistoiminta. Tällöin toimijoilta edellytetään sitoutumista hyvän tuottamiseen. (Ks. Hallamaa 2017, 35, 38, 41.)

Ymmärrän moraalien olevan yhteisöjen ja niiden jäsenten piirre. Perhetyö on suhteisiin perustuvaa moraalista toimintaa, kommunitaristista toimintaa, jossa sosiaaliset perhesuhteet ovat yksilön hyvinvoinnin kannalta keskeisiä. Jokapäiväinen moraalinen edellyttää perhetyöntekijöiltä moraalista järkeilyä ja päättelyä, koska arjen tilanteissa voi olla ristiriitoja institutionaalisten sääntöjen, sosiaalisten normien sekä perheenjäsenten yksilöllisten arvojen välillä. Perhetyön käytäntöihin ymmärrän sisältyvän normatiivista moraalista, koska perheen kanssa työskentely vaatii muutosta perheen arjessa. Ihmisen moraaliseen ajatteluun vaikuttavat yksilön ulkopuoliset asiat, mutta yksilö pystyy kehittämään moraalista ajatteluaan reflektiivisyyden avulla. Moraalista puhuttaessa tarkoitetaan ihmisten välisiä vastavuoroisia suhteita. Tällöin keskeistä on se, miten ihmiset tunnustavat toisensa vastavuoroisesti, esimerkiksi perhetyöntekijä ja vanhempi. Näissä suhteissa vanhemmat ja työntekijät kohtaavat toisensa moraalisisina toimijoina. Tunnustusteoriassa (Honneth 2001, 2005), kuten hoivaeti-

kan teorioissa, korostetaan suhteisiin sisältyvää huolenpitoa, jota tarkastelen seuraavaksi (luku 2.2).

2.2 Moraaliset suhteet perhetyössä

Tutkimuskontekstinani olevassa lastensuojelun perhetyössä asiantuntijuus on käytäntösidonnaista ja perhetyöntekijät soveltavat saamaansa koulutusta ja tietoa. Päivi Tynjälä, Hannu Heikkinen ja Rauno Huttunen (2005) kuvaavat asiantuntijuuden kehittyvän prosessimaisesti: teoreettinen tieto yhdistyy eri konteksteissa saatuun käytännölliseen ja kokemukselliseen tietoon. Sosiaalialan perhetyössä käytännöt rakentuvat tilanne- ja asiakaskohtaisesti, ja niille on tyypillistä monimuotoisuus (Nyqvist 2001, 38). Britanniassa suhddepohjaisen sosiaalityön käytännön kehittymisen taustalla on ollut tarve ymmärtää asiakkaita uudella tavalla. Asiakkaat on nähty pelkästään rationaalisina olentoina, mutta asiakkaiden ymmärtäminen yksilöinä edellyttää myös irrationaalisen ja emotionaalisen käyttäytymisen ymmärrystä. Monimutkaisuus, riski ja epävarmuus lasten sosiaalityössä on ohitettu käsitteellistämällä asiakkaat ”yksilöiksi, joilla on ongelmia” (individuals with difficulties) ja palvelujen käyttäjiksi. Näiden rajoittuneiden näkökulmien ja ihmisen käyttäytymisen reduktionistisen ymmärtämisen rinnalle on tullut muutostarve ymmärtää ihmisen käyttäytymistä monimutkaisena ja ainutkertaisena. (Howe 1994; Parton 1994.) Käytännön työntekijöiden tulee olla kykeneviä selviytymään hyvin erilaisissa yksilön olosuhteissa, ja he tarvitsevat monipuolisia tiedonlähteitä monimutkaisten ja ennustamattomien ongelmien ratkaisussa. Suhddepohjainen käytäntö lähestymistapana pyrkii löytämään syvää ymmärrystä ihmisen monimutkaisuudesta, yksilön ainutlaatuisuudesta sekä kulloinkin kohdatuista ongelmista. Suhddepohjainen lähestymistapa auttaa ymmärtämään käytäntöä neljästä näkökulmasta: asiakas, ammatillinen minä, organisatorinen konteksti ja käytäntöä muovaavat tiedot (Ruch 2005).

Tarkastelen perhetyötä sosiaalityön asiakasprosessissa toteutuvien suhteiden kautta, jotka voivat olla hyvin eripituisia. Suhdetta voi pitää lastensuojelun perheintervention ensisijaisena välineenä. Kaikki sosiaalityön interventiot pohjautuvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, ja sosiaalityön käytäntö tukeutuu suhdperustaiseen määrittelyyn. Pamela Trevithick (2003) näkee suhddepohjaisen sosiaalityön käytännön olevan lähellä psykososiaalisia lähestymistapoja ja yksilökohtaisen sosiaalityön tradition psykodynaamisia lähestymistapoja. Käytännön työntekijän ja asiakkaan suhde on tärkeä tiedon lähde käytännön toimijalle siitä, miten tulee auttaa. Suhde on myös väline, jolla tarjotaan apua ja interventiota. Suhddepohjainen käytäntö mahdollistaa sen, että perhetyön toimijat voivat kehittää ja ylläpitää ammatillisia suhteita ainutlaatuisissa ja haastavissa perhetilanteissa. Suhteet haastavat perhetyön toimijat myös arvioimaan uudelleen käytännön tapoja ja ammatillista tietoa sosiaalityön monimutkaisissa ympäristöissä ja epävarmuudessa. (Howe 1998; Lishman 1998.) Perhetyön suhddepohjaisessa käytännössä keskeistä on tunnistaa ja hallita sekä työntekijöiden

että asiakkaiden huolta ja pelkoa. Näiden tunteiden ymmärtäminen primitiiviksi emotionaaliseksi reaktioiksi ahdistavassa ja epävarmassa tilanteessa on tärkeää. (Howe 1998; Schofield 1998.)

Suhdepohjainen käytäntö edellyttää työntekijöiltä kykyä kehittää reflektiivistä osaamistaan. Sosiaalityön reflektiivisessä perhetyössä käytännön työntekijät ovat tiedon tuottajia. Suhteita tarkastelemalla pyritään lisäämään ymmärrystä palvelujen käyttäjistä ja auttamissuhteista mutta myös työntekijän kokemuksista. Reflektiivinen työkäytäntö merkitsee oman toiminnan tutkimista vastakohtana mekaaniselle, useimmiten tiedostamattomalle toiminnalle, jossa ihminen ei juuri pysähdy tutkimaan tekojensa seurauksia. Reflektiivisessä työkäytännössä teoria on läheisesti nivottu ihmisen kokemukseen ja päivittäiseen toimintaan, josta vallitseva käyttöteoria on syntynyt. Yksinkertaistettuna käyttöteoria on suuressa määrin persoonallisen kokemuksellisen oppimisemme tulos. Käyttöteorian sisältö merkitsee yksinkertaisesti niitä ajatuksia, ideoita ja olettamuksia, joiden varassa ihminen ajattelee, miten kussakin tilanteessa toimia. (Esim. Yelloly & Henkel 1995; Ruch 2005.) Reflektiota tapahtuu työntekijän toiminnan aikana (in action), esimerkiksi perhetyön kotikäyntien aikana, mutta myös toiminnan jälkeen tapahtuvana arviointina (on action). Reflektiivinen käytäntö on yleensä yhdistetty sosiaalikonstruktivismiin ja tiedon hermeneuttiseen ymmärtämiseen. (Schön 1983; Ferguson 2011, 9.)

Tarkastelen perhetyötä suhdepohjaisena työnä hoivan ja ohjauksen näkökulmista. Pohjoismaissa hoivatyön yhteiskunnallistaminen on tehnyt hoivatyöstä palkallista, aivan kuten tutkimuksessani myös lastensuojelun perhetyö on palkkatyötä. Hoivatyön on ajateltu olevan pääasiassa naisten tekemää työtä, ja naiset tekevätkin suurimman osan palkallisesta ja usein näkymättömästä palkattomasta hoivasta yhteisöissään. (Anttonen & Zechner 2009, 27.) Hoivatutkijat näkevät, että hoivatyössä on erilainen logiikka ja vastuurationalisuus kuin muussa työssä. Anneli Anttonen ja Minna Zechner määrittelevät hoivatyön kohdistuvan hoivaa tarvitsevaan henkilöön. Hoivan ja kotityön erottaminen toisistaan on usein vaikeaa, koska kokonaisvaltaiset hoivan tarpeet voivat liittyä myös kotityöhön. Kotityön on määritelty olevan esimerkiksi ruuanlaittoa, siivousta ja vaatehuoltoa.

Hoivassa korostetaan ihmisyyteen liittyviä suhteita. Hoivassa vältetään kahtiajakoa, dualismia, kuten auttaja–autettava. Hoivan kuvataan olevan muutoksiin pyrkivää muuttavaa, transformatiivista työtä, ja tällöin hoivatyön moraalit ei perustu velvollisuusetiikkaan eikä toisten pakottamiseen. Hoivassa korostetaan yksilön hoivamuistoja hoivattavana olemisesta. Nämä muistot vaikuttavat siihen, miten yksilö kokee, mikä on hyvää. Hoivan antaja heijastaa omia moraalisia tunteitaan ja toimintaansa hoivattavaan. Hoivasuhteen on katsottu olevan ensisijainen suhde. Vasta hoivasuhteen syntymisen jälkeen voivat syntyä muut hyveet, kuten luottamus, kunnioitus ja rehellisyys. Hoiva kehittyy moraaliseksi orientaatioksi, hoivaetiikaksi, kun se liittyy minuuteen ja suhteisiin. Hoivan etiikka sisältää moraaliset päätökset, ja se ohjaa, miten käyttäytyä elämässä. (Puka 1990; Manning 1997; Turiel 2002, 18–19; Noddings 2013, 8–9.)

Tulkitsen hoivasuhteen painottuvan myös Honnethin tunnustusteoriassa, jossa hän korostaa perheenjäsenten rakkauden tärkeyttä itsetunnon kehittymiselle.

Hoiva näkyy perhetyön käytännön toiminnassa päämääräsuuntautuneena moraalisenä toimintana ja tekoina. Yhteiskunnassa kansalaiset suuntaavat huomionsa toisten tarpeisiin. Siten hoiva on enemmän suhteisiin liittyvää kuin toimijaan keskittyvää. Hoivaetiikka eroaa muista etiikan lajeista siinä, että moraalinen toimija on yhteydessä toisiin eikä ole pelkästään yksilö. Moraalinen autonomia hylätään tässä lähestymistavassa. Moraalinen keskinäinen riippuvuus suuntautuu yksilöiden asettamiin tavoitteisiin. Toimintaa ei ole ilman motivaatiota. Hoiva on suuntautunut moraaliseen keskinäiseen riippuvuuteen, joka muodostaa ihmisyyden todellisen motiivin. Hoiva pyrkii luomaan olosuhteita, jotka vahvistavat hyvyyttä. (Noddings 2002, 29–30.)

Hoivan yhteydessä puhutaan hoivaetiikasta ja huolenpitoetiikasta (care ethics, ethics of care). Molemmat tarkoittavat läheisiin ihmissuhteisiin keskittyvää etiikkaa, joka korostaa emotionaalista sitoutumista eettisen toiminnan perustana. Toisinaan käytetään myös ilmausta välittämisen etiikka. Käytän käsitettä hoivaetiikka, sillä yhdistän hoivan perhetyössä perheenjäsenten hyvinvoinnista huolehtimiseen. Hoivaetiikka on feministinen käsite, joka lähestyy moraalialueita ja päätöksentekoa suhteiden ja kontekstisidonnaisuuden kautta. Hoivaetiikka ei ole absoluuttista ja kiistatonta. (Esim. Hamington 2008.) Hoivaetiikkaa ovat kehittäneet etenkin psykologi Carol Gilligan (esim. 1982) ja filosofi Nel Noddings (esim. 1984) 1980-luvun puolessavälissä. Myöhemmin hoivaetiikkaan ovat vaikuttaneet muun muassa filosofi Annette Baier (1994), filosofi Sara Ruddick (esim. 1983) ja politiikan tutkija Joan Tronto (1994). Hoivaan liittyviä eettisiä teorioita on nimetty eri tavoin esimerkiksi hoivaetiikaksi (esim. Gilligan 1982; Noddings 1984), maternalistiseksi etiikaksi (esim. Ruddick 1983) tai empatian etiikaksi (esim. Meyers 1993).

Hoivateorioiden yhteisenä piirteenä on toisten ihmisten tarpeisiin vastaaminen. Elizabeth Campbell (2003, 35–36) on tutkinut opettajien moraalista toimintaa. Hän on esittänyt, että huolenpitoon suuntautunut opettaja tukee sensitiivisellä ohjauksella ohjattavansa huomaamaan oikean ja väärän. Moraalinen toimija auttaa ohjauksella toista myös noudattamaan oikean ja väärän periaatteita käytännössä. Tällöin on tärkeää, miten toimija itse käyttäytyy ohjattavansa kohtaan. Myös perhetyössä moraalisten kysymysten ohjaus vaatii herkkyyttä. Perhetyössä haasteena ovat tilanteet, joissa vanhempien ja lasten tarpeet ovat ristiriidassa. Tällöin ammatillinen perhetyöntekijä joutuu edustamaan yhteiskunnan puolelta kontrollia lapsen turvallisten kasvuolosuhteiden vähimmäisvaatimusten turvaamiseksi.

Päivi Petrelius (2004, 65–66) korostaa hoivaeettisiin lähestymistapoihin liittyvän sosiaalityön näkökulmasta paljon hyvää, mutta myös rajoituksia. Eettisissä hoivateorioissa ei kiinnitetä riittävästi huomiota asiakkaiden hoivan tarpeiden syntymisen olosuhteisiin. (Ks. myös Orme 2002.) Asiakkaiden tarpeiden määrittely on työntekijän käsityksiä, joihin vaikuttavat työntekijän tiedostetut ja tiedostamattomat ajatukset. Eettisissä hoivateorioissa ei myöskään ole sellaisia periaatteita, joiden pohjalta voitaisiin ratkaista ristiriitaisia näkemyksiä sisältä-

viä tilanteita. (Petrelius 2004.) Varsinkin lastensuojelun alueella asiakkailta, työntekijöillä ja yhteiskunnalla voi olla näkemyseroja lapsen edusta.

Olen tarkastellut suhteisiin perustuvaa hoivaa, mutta mitä on suhteissa tapahtuva ohjaus? Honkakoski (2005) näkee sosiaaliohjauksen voivan toimia eriarvoistumisen vastavoimana yhteiskunnassamme. Sosiaaliohjauksella on yleisen ohjaustehtävän lisäksi erityisenä tehtävänä tukea ja ohjata kansalaisia. Ohjauksen tavoitteena on mahdollistaa kansalaisille kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia pääomia oman elämänsä hallintaan. Täten sosiaalihojaus kiinnittyy elämänhallintaan. Ohjauksen tavoitteena on vahvistaa toimijoiden subjektiutta. Ohjaus voidaan nähdä sukupuolisensitiivisenä toimintana, ja sukupuolistuneiden rakenteiden ja ohjausprosessien vaikutuksia voidaan tunnistaa (Nummenmaan & Korhonen 2000). Perhetyössä tapahtuva ohjaus institutionaalisenä palveluna, rakenteiden, lakien ja politiikan muotona määrittää ja uusintaa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmää (vrt. Nummenmaa & Korhonen 2000). Perhetyöntekijä tuottaa sukupuolta esimerkiksi silloin, kun hän käyttäytyy eri tavalla mies- ja naisasiakkaiden kanssa tai kun hänellä on tietyt näkemykset siitä, millaisia vanhempia isien tai äitien tulisi olla. Sukupuolten erilaisten olemisen muotojen näkyväksi tekeminen sekä sukupuolen määrittämien prosessien tunnistaminen ovat sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa keskeisiä.

Ohjausta voidaan tarkastella myös tajuntaan vaikuttamisen kautta. Lauri Rauhala (2005, 32) esittää ihmisen olemassaolon perusmuodot: tajunnallisuus (psykykkis-henkinen), kehollisuus (olemassaolo orgaanisena tapahtumisena) ja situationaalisuus (olemassaolo suhteina todellisuuteen). Tajunnan kanavan kautta vaikuttaminen on keskeistä kotikasvatuksessa ja lasten ja nuorten koulukasvatuksessa. Myös aikuisille tarkoitettussa ammattikasvatuksessa ja monenlaisissa muissa kaikille soveltuvissa vapaissa tietoa ja taitoa lisäävissä koulutusmuodoissa pyritään vaikuttamaan tajunnan kautta, jolloin ihminen pyrkii kehittämään itseään. Arvioin, että perhetyössä vanhemmuuden tukemisessa yhtenä näkökulmana on pyrkimys vaikuttaa tajunnan kautta vanhempien kasvatustietoisuuden kehittämiseen. Kasvatustietoisuuden lisääntyessä vanhempi voi tiedostaa omaa toimintaansa vanhempana ja pyrkiä kehittämään toimintaansa.

Perhe ja vanhemmuus eivät ole muusta yhteiskunnasta eristäytyneitä, vaan yhteiskunnan kasvatustieteiden ideologiat vaikuttavat myös perheisiin. Siten vanhemmat välittävät myös jotakin kasvatustieteiden filosofiaa ja toimivat kasvattajina, vaikka he eivät itse näin ajattelisi. Vanhemmuus on yleisten kasvatustieteiden ja moraalikäsitysten ja lainsäädännön säätelemä instituutio. Jokapäiväisessä kasvatustieteessä isä tai äiti eivät kuitenkaan tietoisesti edusta lapselleen perheinstituutiota, eikä perheellä ole samalla tavalla julkisesti määrättyjä tehtäviä verrattuna esimerkiksi kouluun. Kasvattajana olemisen merkitsee ensisijaisesti vastuuta toisesta ja vastuuta toiselle. Koska kasvattajalla on lähtökohtaisesti valtaa kasvatettavaansa, ei ole samantekevää, millä tavoin hän suhtautuu kasvatettavaansa ja välittämäänsä kasvatustieteeseen hyvään. (Ks. Värri 2000, 20, 27; Hämäläinen 1992, 39-40.)

Postmodernissa yhteiskunnassa sosiaalityö joutuu kohtaamaan yhä enemmän eettisiä ristiriitoja. Susan Manningin (1997) mukaan sosiaalityön yhtenä tehtävänä on moraalisen kansalaisen tukeminen. Sosiaalityössä työntekijällä tulisi olla kyky nähdä eettisiä ristiriitoja ja keskustella niistä. Ristiriitojen ratkaisussa rationaalinen toiminta on tärkeää samoin kuin asiakkaiden kunnioitus. Sosiaalityön tehtävänä on integroida sosiaalityön arvoja yhteiskunnalliseen keskusteluun ja siten muokata kulttuuria.

Ymmärryksen perhetyöhön liittyvistä hoiva- ja huolenpitosuhteista jäsenyivät moraaliseksi toiminnaksi. Vuorovaikutussuhteissa saadut hoivan kokemukset mahdollistavat luottamuksen syntymistä ja moraalisen toimijan kehittymistä. Hoiva on kokonaisvaltaista yksilön kohtaamista, jolloin perhetyössä kotitöiden yhdessä tekeminen voi kietoutua hoivan kokemuksiin. Hoivaan liittyy vahvasti naissukupuoli ja äitiys, jotka ovat yhteydessä myös kulttuurisiin käsityksiin. Hoiva liittyy myös kotikasvatukseen, jolloin yksityinen koti hoivan toteuttamisen paikkana voi olla haasteellinen.

2.3 Koti yksityisyyden tilana

Moraalisesta toimijuudesta on sanottu, että se ei rakennu pelkästään vuorovaikutussuhteissa, vaan myös paikalla on merkitystä moraaliseen toimijuuteen (esim. Peter 2002). Tutkimuksessani yksityiskoti on lastensuojelun perhetyön moraalisen toiminnan konteksti. Paikoilla on tärkeä merkitys yksilöille ja sosiaalisille ryhmille. Ihmismaantieteilijät näkevät paikalla, etiikalla, vallalla ja sukupuolella olevan yhteyksiä. Paikka voi edistää tai estää esimerkiksi ammatillisten työntekijöiden valtaa. (Peter 2002; Smith 2007.) Siten paikkaa, kuten tässä tutkimuksessa kotia, ei voida pitää neutraalina tilana. Tilat on tehty materiaalista, mutta niitä ylläpidetään käyttäytymiseen liittyvillä tarkoituksilla sekä arvoilla. Michael Curry (1999) viittaa paikan normatiivisuuteen. Paikat auttavat määrittelemään, mikä on hyvää ja huonoa käyttäytymistä kussakin paikassa. Paikalla voi olla positiivinen rooli moraalissa.

Kotia on pidetty perinteisesti yksityisyyden ja turvallisuuden tilana. Käsitteellistän kodin yksityisyyden tilaksi, jossa on erotettavissa fyysinen, psykologinen, sosiaalinen ja tiedollinen ulottuvuus (ks. Johansson & Saarikangas 2009). Avaan yksityisyyden käsitteen monimuotoisuutta eri näkökulmista. Tällä tavoin rakennan pohjaa kodin ymmärrykselle moraalisenä tilana yksityisyyden näkökulmasta. Käsitteelen tutkimuksessani kotia yksilöiden subjektiivisten kokemusten kannalta määrittäen kodin tilaksi (space), jolle fyysinen paikka (place) luo kontekstin (ks. esim. Tuedio 2009).

2.3.1 Yksityisyyden ulottuvuudet

Yksityisyyttä ja luottamuksellisuutta on pidetty keskeisinä eettisinä periaatteina sosiaalityön käytännöissä (esim. Congress & McAuliffe 1999). Mike Colligrige, Seumas Miller ja Wendy Bowles (2001) esittävät, että yksityisyys ja luottamus

sekoitetaan liian helposti keskenään ja luottamusta korostetaan liaksi ensisijaisena eettisenä periaatteena. He näkevät luottamuksen pohjautuvan yksityisyyden ja kunnioituksen periaatteisiin. Yhdysvalloissa sosiaalityön eettisissä periaatteissa yksityisyyden periaatetta pidetään ensisijaisena. Sosiaalityössä tulee kunnioittaa asiakkaiden oikeutta säilyttää yksityisyytensä, ja asiakas voi valita, millaista tietoa jakaa itsestään. Tämä mahdollistaa luottamuksen kehittymisen. (NASW 1999, 10; ks. myös Talentia 2017.) Yksityisyydellä on yksilölle tärkeitä tehtäviä, mutta siitä huolimatta tutkimusta ei juurikaan ole tehty yksityisyyden arvosta, kommunikoinnista ja laillisuudesta, henkilökohtaisista preferensseistä, yksityisyydestä, luottamuksellisuudesta tai tiedosta. Yksityisyyden on esitetty antavan mahdollisuuden yksilön rentoutumiseen roolien paineista, itseä koskevan elämän suunnitteluun, luottamuksellisen vuorovaikutuksen luomiseen lähimpien kanssa sekä henkisten rajojen asettamiseen vuorovaikutussuhteissa (esim. Schoeman 1992, 14; McCloskey 1980).

Yksityisyyttä on määritelty hyvin eri tavoin, ja se on monimerkityksellinen. Yksityisyydestä ei ole kansainvälistä määritelmää, ja monet tutkijat kokevat vaikeaksi kansainvälisen määrittelyn (esim. MacCormick 1974; Schuster 1976; Westin 2003). Yksityisyys-käsitteen ongelmana on se, että sitä käytetään hyvin vaihtelevissa merkityksissä puhuttaessa samanaikaisesti etiikan ja politiikan teorioista. Toisinaan yksityisyys yhdistetään tehtäessä eroa sosiaalisen elämän julkisen ja yksityisen välillä (ks. taulukko 1). Jürgen Habermas (1987, 118–119) on käsitteellistänyt modernin yhteiskunnan mallissaan yksityisen ja julkisen suhteen. Elämismaailma on yksityinen alue (perhe, kotitaloudet, intimitetti), ja erikseen on julkinen alue (kommunikatiivisella toiminnalla yksilö voi osallistua esim. kulttuuriin).

Yksityisellä alueella ihminen voi eniten kontrolloida omaa toimintaansa. Chandran Kukathas (2002) määrittää yksityisyyden yksilön vapaudeksi yksityisyyden alueella, johon ulkopuolinen ei pääse häiritsemään. Kapea-alaisesti yksityisyys voidaan Charles Friedin (1984, 209) tavoin liittää henkilökohtaisen tiedon kontrollointiin. Hän tuo esille, ettei yksityisyys ole vain meitä koskevan tiedon puuttumista toisten mielessä vaan myös sitä, miten voimme kontrolloida itseämme koskevaa tietoa. Yksityisyyden tiedon kontrolliteoria ei kuitenkaan ole riittävä ymmärtämään yksityisyyttä. Mielenkiintoisen näkökulman yksityisyyteen liittyvästä tiedosta on esittänyt W. A. Parent (1983), jonka mukaan yksityisyys on myös toisten tietämää ei-dokumentoitua tietoa henkilöstä. Parentin yksityisyyden määritelmä korostaa enemmän tiedon sisältöä kuin tiedon kontrollointia.

Psykologisena käsitteenä yksityisyydestä on lukuisia määritelmiä (Margulis 2003). Psykologisesti ihmisen ajatellaan tarvitsevan yksityistä tilaa sekä julkisesti että yksityisesti. Sosiologisesta näkökulmasta katsottuna ihmisten tulee olla vapaita käyttäytymään, liittymään toisiin ja laajentamaan sosiaalisia tapoja ilman toisten havainnointia. Taloudellisesta näkökulmasta ajateltuna yksilön tulisi olla vapaa innovoimaan. Innovaatioiden tekijät poikkeavat normeista, mutta heillä tulisi olla yksityistä tilaa kokeilla uusia innovaatioita. Poliittisesti ihmisen tulee olla vapaa ajattelemaan, argumentoimaan ja toimimaan. (Clarke

2006.) Yksityisyyden voidaan nähdä olevan jotakin sellaista, mistä yksilö voi nauttia, kun hänellä on turva ulkopuolisia ei-toivottuja tunkeutujia kohtaan: esimerkiksi perhe iloitsee siitä, etteivät ulkopuoliset häiritse heidän asioitaan. Toisaalta ihmiset voivat nauttia yksityisyydestä myös toisten kustannuksella, joten ihmisen yksityisyyden kunnioitus aiheuttaa toisille vapauden rajoitteita. (Kukathas 2008.)

Yksityisyyden selkeä ja johdonmukainen määrittely on vaikeaa (esim. McCloskey 1980). Termi *privacy* tulee latinan kielen sanoista *privatus* ja *privo*, joka tarkoittaa riistää, viedä tai jättää ilman. Sanan alkuperäinen merkitys oli sotilaallinen, ja termi tarkoitti aseman riistämistä (ks. Leino-Kilpi ym. 2001). Yksityisyyden ja sen sukulaiskäsitteiden – esimerkiksi salassapitovelvollisuuden ja nimettömyyden – suhteet ovat kiistanalaisia, koska yksityisyys-käsitteen rajoista on eri näkemyksiä. Monesti yksityisyydessä korostetaan positiivista puolta, koska sen katsotaan suojaavan yksilöä yhteiskunnan arvostamalta käyttäytymiseltä. Jotkut tutkijat tarkastelevat yksityisyyttä neutraalisti ja kulttuurisena ilmiönä, sillä yksityisyys mahdollistaa myös laittoman toiminnan (esim. Westin 1967; Altman 1976; Altman & Chemers 1984, 91). Tällaisena esimerkkinä voi olla muun muassa kodin sisällä tapahtuva lähisuhdeväkivalta. Yksityisyyttä arvona on siten kyseenalaistettu, sillä sen voi nähdä korostavan individualismia, joka estää yhteisen hyvän kehittymistä. Yksityisyyden on esitetty olevan länsimaiseen kulttuuriin liittyvä käsite, jota ei olisi individualistisessa merkityksessä ei-länsimaisissa kulttuureissa. (Burk 2005; Fuchs 2011.)

Osa koulukunnista painottaa yksityisyyden ongelmia, jotka liittyvät valvonta- ja tiedonkäsittelylaitteisiin. Toiset koulukunnista puolestaan painottavat yksityisyyteen liittyviä arvoja, kuten autonomiaa, arvokkuutta ja intimitteettiä. Kirjallisuuden pohjalta voidaan luokitella neljän tyyppisiä teorioita yksityisyydestä: ne, jotka 1) suojaavat yksityisiä paikkoja, 2) suojaavat yksityistä päätöksentekoa, 3) pohjautuvat yksityiseen tiedonsaantiin sekä 4) korostavat ”minuuteen” pääsemisen rajoittamista (ks. esim. Margulis 2003). Leino-Kilpi ym. (2001) jakavat yksityisyyden neljään alueeseen: fyysinen yksityisyys eli se, miten se kehollisesti on saavutettavissa, psykologinen yksityisyys eli kyky kontrolloida kognitiivisia ja emotionaalisia prosesseja, muodostaa arvoja ja säilyttää oma identiteetti, sosiaalinen yksityisyys eli kyky selviytyä sosiaalisista vuorovaikutussuhteista ja informaatioyksityisyys eli kyky hallita itseä koskevaa tietoa. Daniel J. Solove puolestaan (2002) tiivistää erilaiset yksityisyyden lähestymistavat kuuteen teemaan: 1) oikeus olla yksin, 2) rajoitettu pääsy minuuteen, 3) salaisuus, 4) henkilökohtaisen tiedon kontrollointi, 5) yksilöllisyys ja 6) intimitteetti. Jokaisella teemalla on erillinen lähestymistapa yksityisyyteen huolimatta niiden osittaisesta päällekkäisyydestä.

Solove (2002) ja Tavani (2008) arvioivat yksityisyyden käsitteellistämisen olevan ongelmallista, eikä se ole ollut heidän mukaansa riittävää tutkimuksissa. Siksi he ovat esittäneet pragmaattisen näkökulman yksityisyyteen ja pyrkineet ymmärtämään yksilön yksityisyyden kokemuksia osana käytäntöjä. Myös pragmatistit William James (1842–1910) ja John Dewey (1859–1952) korostivat tiedonhankintaa kokemuksista eikä universaaleista periaatteista. He toivat esille,

että yksityisyydestä tulisi hankkia tietoa kokemusten kautta ja sitä tulisi ymmärtää konteksteissa. Yksityisyyden käsitteellistämisen tulisi lähteä käytännön tilanteista. (Solove 2002.)

Yksityisyys on yhdistetty usein muihin moraalisiin käsitteisiin, kuten vapautteen ja ihmisoikeuksiin, ja sen vuoksi monet filosofit eivät pidä yksityisyyden kysymystä erillisenä (Thomson 1975). Filosofisesti etenkin Euroopassa ihmisiä pidetään tärkeinä heidän itsensä vuoksi. Ihmisarvo ja integriteetti ovat tärkeitä joissakin maissa, kuten myös autonomia ja itsemäärääminen. Jotkin traditiot tukevat ihmisoikeuksia. Filosofit ovat perustelleet yksityisyyden tärkeyttä monin tavoin. Stanley Benn (1988, 264) on painottanut yksityisyyttä toisten ihmisten kunnioittamisena, Charles Fried (1984, 207–209) korostaa yksityisyyden olevan tärkeä rakkaudelle ja ystävyydelle sekä James Rachels (1984, 292) pitää yksityisyyttä tärkeänä sosiaalisten suhteiden luomiselle. Kaiken kaikkiaan yksityisyyden nähdään edistävän monipuolisia suhteita ja autonomista päätöksentekoa (Moor 1990).

Usein yksityisyyden kunnioittaminen on osa muita arvoja. Tällaisina arvoina voidaan pitää autonomiaa, intimitteettiä, arvokkuutta ja identiteettiä. Chandran Kukathasin (2002) mukaan yksityisyys lisää yksilön autonomisuutta. Jos ihminen on vapaa suuntaamaan omaa elämäänsä jossakin määrin, hän myös pystyy kontrolloimaan elinolosuhteitaan. Vapautta ja omaisuutta suojaavat lait ja sopimukset antavat ihmiselle kontrollin mahdollisuutta jonkin verran. Vapautta ja omaisuutta suojelevat säännöt eivät ole riittäviä turvaamaan autonomiaa, koska ne eivät mahdollista oman elämän kontrollia. Yksi syy tähän on, että säännöt ja lait eivät mahdollista henkilökohtaisten asioiden salaamista ympäröivältä maailmalta. Yksilölle on kuitenkin tärkeää, että hän voi itse päättää, mitä paljastaa ja mitä salaa.

Intimiteetti on yksityisyyden suojaama arvo. Hyvälle elämälle on tärkeää, että ihminen pystyy nauttimaan yksityisesti läheisistä ihmissuhteista, myös intiimeistä. Yksityisyys voi suojata ihmisen arvokkuuden tunnetta. Ihmiset tuntevat ylpeyttä ja häpeää miettiessään, mitä toiset ajattelevat heistä. Siten yksityisyys voi auttaa säilyttämään arvokkuutta. Yksityisyyden normit suojelevat myös meidän identiteettejämme. Oma identiteetti on tärkeä, eikä toinen saa viedä sitä. Näin ollen identiteettien suojaaminen on tärkeää.

Stephen T. Margulis (2003) tarkastelee artikkelissaan yksityisyyttä sosiaalisena kysymyksenä ja käyttäytymisen käsitteenä. Hän vertailee Westinin (1967) ja Altmanin (1976) teorioita yksityisyydestä. Altmanin teoria korostaa yksityisyyttä sosiaalisen vuorovaikutuksen tasojen säätelynä, ja Westinin teoriassa painottuvat yksityisyyden tilat ja toiminnot. Molemmat teoriat ovat esimerkkejä rajoitetusta lähestymisestä (limited-access approaches to privacy), eli yksilöt tai ryhmät kontrolloivat tai säätelevät lähelle pääsemistään. Molemmat teoriat kuvaavat myös tarvetta yksityisyyteen jatkuvana dynaamisena sisäisten ja ulkoisten olosuhteiden muutoksena. Muutoksiin vastataan säätelemällä yksityisyyttä siten, että saavutetaan haluttu yksityisyyden taso. Yksityisyyden säätely voi epäonnistua, ja saadaan enemmän tai vähemmän yksityisyyttä kuin on haluttu. Yksityisyydellä on monia muotoja, ja sillä on myös universaaleja piirteitä. Yksi-

tyisyyden muodot vaihtelevat eri kulttuureissa. Molemmat teoreetikot ovat yhtä mieltä siitä, että yksityisyydellä voi olla ei-laillisia tavoitteita, ja he erottavat yksityisyyden muodot ja toiminnot. Yksityisyyden toiminnot mahdollistavat itsearviointin sekä vaikuttavat identiteetin ja yksilöllisyyden kehittymiseen. Altmanin teoriaa pidetään laajana teoriana yksityisyyden ilmiöstä, kun taas Westinin teoria painottuu tiedon yksityisyyteen.

James H. Moorin (1990) määritelmän mukaan yksityisyyttä on yksilöllä tai ryhmällä vain sellaisissa tilanteissa, joissa yksilö ja ryhmä on suojeltu toisten tunkeutumiselta, tarkkailun kohteelta tai valvonnalta. Tilanteella on laaja määritelmä, joten se voi tarkoittaa paikkaa (esim. koti) tai henkilöiden välistä suhdetta (esim. perhetyöntekijä ja vanhempi). Yksityisiä tilanteita on kahdenlaisia: luonnollisesti yksityisiä ja normatiivisesti yksityisiä. Luonnollinen yksityisyys tarkoittaa, ettei sitä ole määritelty juridisesti. Yksityisyys on myös normatiivista, koska esimerkiksi toisen kotiin tunkeutuminen ei ole laillisesti sallittua. Luonnollisen ja normatiivisen yksityisyyden ero on keskeistä yksityisyyden tarkastelussa. Kaikki tilanteet, joissa kerätään toisesta tietoa ja havainnoidaan, eivät ole yksityisyyden vastaisia. Esimerkiksi kaduilla voidaan havainnoida toisia, ja kadut ovat julkisia paikkoja. Tilanteiden normatiivinen yksityisyys määrittyy kulttuurisesti. Myös kulttuurin sisällä yksityisyyttä koskevat tilanteet voivat muuttua ajan kuluessa. Toisaalta tulee olla jatkuvan moraalisen ja rationaalisen argumentoinnin kohde, millaisten tilanteiden pitäisi olla avoimia.

Roger Clarke (2006) on mielenkiintoisella tavalla yhdistänyt esittämänsä yksityisyyden neljä tyyppiä Maslow'n tarvehierarkiaan. Clarke ajattelee ihmisen kehon⁶ yksityisyyden olevan yhteydessä fysiologisiin ja biologisiin tarpeisiin ja turvallisuuteen. Käyttäytymisen⁷ ja henkilökohtaisen kommunikation⁸ yksityisyys puolestaan liittyy Maslow'n tarvehierarkiassa yhteenkuulumisen ja itsearvostuksen tunteeseen. Henkilökohtaisten tietojen yksityisyys⁹ liittyy Clarken mukaan itsensä toteuttamiseen. Havainnollistan yksityisyyden teoreettisia lähestymistapoja taulukossa 1. Taulukko pohjautuu Christian Fuchsin (2011) tekemään jaotteluun.

6 bodily privacy

7 privacy of personal behavior

8 privacy of personal communication

9 privacy of personal data

TAULUKKO 1 Yksityisyysteorioiden luokittelu (ks. Fuchs 2011)

Teoreettinen kriteeri	Lähestymistapa yksityisyyteen	Yksityisyyden kuvaus
Subjektivismi	Kontrolli mm. Westin (1967), Fried (1984), Solove (2002)	Yksityisyys on yksilön kontrollia, ja yksilö itse määrittää toisten pääsyä omaan yksityisyyteensä.
Objektivismi	Rajoitettu pääsy ¹⁰ mm. Schoeman (1992)	Yksityisyys on oikeus tai normi, jolla rajoitetaan toisen yksityisyyden alueelle pääsyä. Yksityisyys on moraalinen arvo, joka suojelee ihmisiä. Julkinen voi mennä yksityisyyden alueelle.
Subjektin ja objektin dialektisuus	Rajoitettu pääsy ja kontrolli (RACL-teoria) ¹¹ mm. Nissenbaum (2010), Solove (2002; 2008)	Yksityisyys on prosessi, jossa toiminta säätelee yksityisyyden alueita ja mahdollistaa suojaavia alueita, joissa yksilö voi toimia yhteiskunnassa.

Tässä tutkimuksessa lähestyn yksityisyyttä pragmaattisesta näkökulmasta, jossa yksityisyys liittyy perhetyön institutionaaliin ammattikäytäntöihin ja kodin tilan yksityisyyteen. Teoreettisesti ymmärrän yksityisyyden lastensuojelun perhetyön tehtäväalueella prosessiksi, jossa yksilö voi määrittää yksityisyyttään mutta yhteiskunta säätelee normeilla pääsyä vanhemmuuden yksityisyyden alueelle lapsen edun turvaamiseksi. Tulkiten haastateltavien käsityksiä yksityisyydestä heidän kokemustensa pohjalta. Näen yksityisyyden liittyvän arvona moraaliseen toimijuuteen, joka ilmenee perhetyön vuorovaikutuksellisissa suhteissa.

2.3.2 Julkista lastensuojelua kodin kontekstissa

Lastensuojelutyössä koti on keskeisessä asemassa monin tavoin. Lastensuojelun asiakkuus syntyy useimmiten siitä, että koti- tai perhetilanteessa jokin asia herättää huolta lapsen hyvästä elämästä ammatillisille työntekijöille.¹² Tällöin perheiden arki ja kodin olosuhteet tulevat lastensuojelullisen arvioinnin, tuen ja kontrollin kohteeksi.

Yksityiskoti ammatillisen työn toteuttamispaikkana on monin tavoin haasteellinen. Suomalaisessa kulttuurissa perheellä on voimakas yksityisyyden suo-

¹⁰ restricted access theories

¹¹ Restricted Access / Limited Control (RALC)

¹² Lastensuojelulaki, 27. § (30.12.2014/1302). Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalilyöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että: 1) lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja 3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia.

ja. Jo perustuslakimme turvaa sen: ”Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.” (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 10. §.) Samoin globaalit ihmisoikeudet määrittelevät: ”Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkä loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaista puuttumista tai loukkausta vastaan.” (Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous 10.1.2.1948, 12. artikla.) Yksityisyyden säilyttäminen kotioloissa katsotaan ihmisoikeuteen kuuluvaksi, ja kaikilla perheenjäsenillä on oikeus yksityisyyteen. Yksityisyys tässä yhteydessä viittaa toisen henkilön saavutettavuuteen, eli yksilö säätelee vuorovaikutustaan toisten kanssa kodin sisällä ja ulkopuolella. Yksityisyys sallii henkilön tuntea itsensä kokonaisena ihmisenä, riippumattomana toisista, ja yksityisyys erottaa julkisen ja yksityisen minän. Kotona ihminen voi hylätä ”sosiaalisen maskin”, jota hän näyttää toisille kodin ulkopuolella.

Yksityisyyden menettäminen tapahtuu, kun toiset yksilöt tunkeutuvat yksityiselle alueelle: yksityiskotiin, sukulaissuhteisiin tai toisen intiimeihin rutiineihin. Yksityisyys on sivilisaatioyhteiskunnassa perusoikeus, ja toisen yksityiselämään tunkeutumisella on psykologisia, eettisiä ja laillisia seurauksia. Yksityisyyteen liittyy läheisesti oikeus yksinäisyyteen ja eristäytyneisyyteen. Ihminen voi kotona kokea yksinäisyyttä, mutta hän ei ole toisista eristäytynyt. Kotona yksilöllä on henkilökohtainen tila, joka on toisten kunnioittama. Psykologisesti koti liittyy ihmisen perustarpeisiin ja tunteisiin. Kotona ihminen tuntee yleensä turvallisuutta. Kodilla on tärkeä merkitys yksilön olemiselle ja identiteetin kehittymiselle. Kotona yksilö suorittaa päivittäiset toimet, joihin kuuluvat esimerkiksi henkilökohtainen hygienia, ruuan laittaminen, syöminen ja nukkuminen. Koti on myös osa yksilön historiaa; ympäristöllä ja suhteilla on tärkeä emotionaalinen merkitys. (Tamm 1999.)

Koti on lähes universaalisesti tunnustettu arvo modernissa yhteiskunnassa (Leppihalme 2010, 81). Kodille annettu merkitys vaihtelee yksilöllisesti ja kulttuurisesti, joten koti on monimuotoinen materiaallinen ja ideologinen kulttuurinen rakennelma. Kodille annettaviin merkityksiin ja kodin tiloihin vaikuttavat sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset tekijät. Rakenteidensa kautta se tuottaa sosiaalista todellisuutta. Kotiin on liitetty yleensä sukupuoli, identiteetti ja toimijuus. (Mallett 2004; Johansson & Saarikangas 2009.) Kotia on pidetty feminiinisenä, hoivaa antavana tilana etenkin feministisessä tutkimuksessa. Historiallisesti tarkasteltuna kotien tilaa on pidetty myös sukupuolittuneena. Samoin miehillä kodin tilassa on nähty olevan auktoriteettia, ja heillä on ollut naisia vähemmän vastuuta kodinhoidosta ja lasten kasvattamisesta (esim. Mallett 2004). Kuitenkin esimerkiksi naisten työssäkäynnin lisääntyessä sukupuolen merkitys kodin tehtävien jakaantumisessa on vähentynyt. Stuart Shapiron (1998) mukaan historiallisen kehityksen perusteella voisi todeta, että koti on jossakin määrin yksityisyyden paikka ja muutokset kodin tilan rajoissa vaikuttavat myös yksityisen rajan erottamiseen julkisesta. Kodin muodostama raja on julkisen ja yksityisen välisen rajan kanssa osaksi samanaikainen. Osittain teknologis-

ten innovaatioiden vuoksi yksityisen ja julkisen raja on tullut monimutkaisemmaksi ja useat paikat ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Kotia on kuvattu usein sanomalla ”kotini on linnani”. Kodilla nähdään yleensä olevan erityinen merkitys ihmiselle suhteessa muihin paikkoihin, esimerkiksi työpaikkaan, julkisiin instituutioihin tai toisten koteihin. Kotiin liitetään monia sääntöjä, tapoja ja oikeuksia, jotka suojelevat ihmistä ulkopuolelta. Koti mahdollistaa myös sen, että yksilö voi kontrolloida elämänsä toisella tavalla kuin työssä. Koti henkilökohtaisena alueena auttaa ihmistä luomaan järjestystä, ennustettavuutta ja pysyvyyttä elämäänsä. Kotona yksilön oletetaan olevan autonominen. Hän voi valita elämää ohjaavat arvot sekä päättää asioista vapaana ulkopuolisista auktoriteeteista. (Ks. esim. Tamm 1999.) Kotiin liitetään yleensä myönteisiä asioita. Vaikka kotia pidetään turvallisuuden paikkana, kotiin voi liittyä myös rajoittamista ja väkivaltaa, erilaisia kielteisiä tunteita ja perheenjäsenten välisiä vallan suhteita. Kodissa kohdataan myös kunkin identiteetin kehittämiseen liittyvät haasteet (Tucker 1994; Tuedio 2009).

Huolenpitotyössä ympäristöä on jäsennetty luonnollisen, rakennetun, symbolisen ja sosiaalisen kautta (ks. esim. Smith, D. M. 2007). Robert Sack (1993) korostaa paikan moraalisia voimia. Hän esittää, että on hyvä luoda paikkoja, jotka lisäävät tietoisuutta todellisuudesta ja sen moninaisuudesta. Tämä auttaa meitä ymmärtämään, mikä olisi moraalisesti parempi kuin nykyinen ja mitä pitäisi tehdä. Hän väittää, että paikoilla on vaikutusta hyvään ja huonoon. Moraalisen toimijuuden yhteys paikkaan on kuitenkin ongelmallinen. Paikat ovat ihmisen toiminnan tulosta, ja niiden taustalla ovat moraaliset arvot (Smith, D. M. 2007).

Tedre (1999) on todennut tutkiessaan vanhustyön kotipalvelua, että kodin yksityinen luonne on osoittautunut hankalaksi työntekijöiden asemalle. Kodin voi katsoa yksityistävän työtä, ja samalla koti häivyttää työn yhteiskunnallisen luonteen. Kotona tehtävää työtä ei välttämättä pidetä ammatillisena palkkatyönä. Koti mielletään perheen ja sellaisena yksityiselämän ja tunteiden paikaksi pikemminkin kuin konkreettisen työn ja tekemisen paikaksi. Tedren (1999) tutkimuksessa olleella julkisella kotipalvelutyöllä sekä tutkimuksessani lastensuojelun perhetyöllä on yhteisenä piirteenä se, että julkisen vallan työntekijät menevät koteihin. Tällöin myös julkisen elämän arvot tulevat kotiympäristöön. Koti on moraalisesti yksityisaluetta ja julkinen puolestaan markkinoiden säätelystä aluetta. Markkinoiden moraalit ovat usein utilitaristinen, eli hyötyperiaate on tärkein. Nämä kaksi moraliteettia ovat harvoin sovittavissa yhteen. (Ks. Tamm 1999.) Ammatillisen työntekijän meneminen perheen arjen yksityisalueelle tukijana ja kontrolloijana tuo omat haasteensa.

Perhetyöntekijä joutuu puuttumaan kotikasvatukseen, jota on pidetty kulttuurissamme pitkälti perheiden omana asiana. Kasvatus on aina moraalista toimintaa, ja siten perhetyössä liikutaan moraalisten kysymysten parissa. Perhetyöntekijä työskentelee monenlaisilla rajapinnoilla: tuki ja kontrolli, yksityinen ja julkinen sekä elämismaailma ja systeemimaailma. Tuen ja kontrollin yhdistelmä näyttäytyy erittäin keskeisenä lastensuojelun perhetyössä. Huolen kasvatus myös kontrollin osuus väistämättä lisääntyy. Työn normatiiviset vaati-

mukset voivat alkaa ohjailla työtä, ellei työntekijällä ole herkkyyttä nähdä kun-kin perheen yksilöllistä elämäntilannetta. Työntekijältä vaaditaan taitoa ymmärtää perheen omaa sisäistä perhekulttuuria mutta myös suhdetta perheen ulkopuolisiin systeemeihin, kuten läheisiin, sukulaisiin ja viranomaistahoihin.

Aulikki Kananoja (2004, 26–29) näkee, että hyvinvointijärjestelmän ja sosiaalihuollon tulisi ohjautua ihmisten elämästä ja juuri sosiaalinen muutostyö on työskentelyä ihmisten elämäntilanteiden, toimintaedellytysten tai sosiaalisten olosuhteiden parantamiseksi. Elämäntilanteista lähtevä muutostyö luo uudenlaisia yksilöllisten ja sosiaalisten kokemusten areenoita. Näiden areenoiden tavoitteena on vahvistaa ihmisen toimintaedellytyksiä ja osallisuutta. Näen perhetyössä yksityiskodin olevan työntekijän ja perheenjäsenten välinen areena, jossa työntekijä pyrkii vanhemman yksityisyyden alueella vahvistamaan perheenjäsenten toimintaedellytyksiä.

Tedre (1999) on pohtinut kotia ammatillisen työn ja yksityisyyden välisenä suhteena. Hän tuo esille, että virallisesti solmittuja työsuhteita on vaikea käsitteellistää, jos työntekijä työskentelee yksityisessä elämänpiirissä. Tällöin julkisen vallan viralliselle logiikalle järjestäytyneet sosiaaliset suhteet eivät välttämättä sovi epäviralliselle logiikalle. Tedren (1999) mukaan on vaikeaa käsitteellisesti ilmaista virallisen edustajan työntekijän työssä olemista vieraassa, epävirallisessa kodissa. Ammattien ja palkkatyön näkökulmasta työn tekeminen yksityisissä kodeissa aiheuttaa jännitettä. Sosiaali- ja terveysalan viralliset ohjeet ohjaavat sosiaali- ja terveydenhuollon palkkatöitä. Yksityisessä kodissa tehtävä työskentely voi kyseenalaistaa koti- ja perheinstituutioiden omat säännöt ja ruutiinit. (Tedre 1999; 2004.)

Kodin tilan ristiriitaisuutta on tuonut esille myös Bonnie Honig (1994). Ristiriitaisuus näkyy kodeissa sellaisissa tilanteissa, joissa esimerkiksi kaksi arvoa, velvollisuutta tai sopimusta on ristiriidassa toistensa kanssa ja niistä joudutaan jatkuvasti neuvottelemaan. Tällaiset ristiriidat kuuluvat osaksi perheenjäsenien identiteettienkin kehitystä. Työntekijät menevät toisten tilaan vieraina, ja heidän on löydettävä oma tilansa vieraassa kodinomaisessa ympäristössä ja mukauduttava kodin sääntöihin ja nomeihin (Järvinen-Tassopoulos 2010). Normit kumpuavat kulttuurin yhteisestä uskomusjärjestelmästä, johon sisältyvät käsitykset oikeasta ja väärästä. Valta ymmärretään yleisesti henkilön tai instituution kyvyksi toteuttaa oma tahtonsa vastustuksesta huolimatta. Toisin sanoen valtaan sisältyy kyky asettaa normeja toisten käyttäytymiselle. Samaan tapaan lasten kasvatusta ja sosiaalistumista tarkastellaan siitä näkökulmasta, että vanhemmat tai muut yhteiskunnan jäsenet opettavat tietyt normit uudelle sukupolvelle, joka sisäistää ne. Perhetyössä perhetyöntekijät tukevat vanhempien antamaa kotikasvatusta, mutta samalla he välittävät ammatillisen työn normeja.

Tietyissä tilassa ja paikassa ihmiset noudattavat erilaisia sääntöjä, joita on läsnä myös kodissa tehtävässä perhetyössä. Alasuutari (2007, 51, 62–63) esittää regulatiivisten sääntöjen eli sosiaalisten normien pakottavan yksilön käyttäytymään sääntöjen mukaan. Konstitutiivisia sääntöjä puolestaan noudatetaan kommunikoidessa. Nämä kaksi sääntöryhmää muodostavat merkityksen sosi-

aaliselle toiminnalle. Toiminnassa keskeisenä kysymyksenä ovat toimijan motiivit tietynlaiseen käyttäytymiseen. Käyttäytymisen selittäminen pelkästään sosiaalisten normien avulla on liian pintapuolista. Sosiaalisen todellisuuden selittämiseen voidaan käyttää myös tulkinnallista metodia, jolloin ilmiöt selitetään niiden sosiaalisen tai kulttuurisen merkityksen kautta. Tästä näkökulmasta ihmisen käyttäytyminen voidaan ymmärtää vain, jos tiedetään, mitä teot ja objektit merkitsevät heille eli kuinka ihmiset kokevat oman ja muiden käyttäytymisen. Sääntöjä voidaan ymmärtää vain sen perusteella, kun tiedetään, mitä niiden kunnioittaminen merkitsee ihmisille. Merkitysteoria voikin antaa laajemman ymmärryksen sosiaalisesta toiminnasta kuin normiteoria. Vaarana on kuitenkin, että yhteisön jäsenten tietoisuus omasta käyttäytymisestä ylikorostuu heidän kulttuurisen tiedostamattomuutensa kustannuksella. Arkielämässä toimijat tiedostavat harvoin täysin asioiden merkityksen.

Kootusti totean kotiin tehtävän lastensuojelun perhetyön olevan suhteisiin perustuvaa työtä, jossa on läsnä yhteiskunnallisen ammatillisen työn moraalinen sekä vanhempien moraalinen. Moraalisen toimijuuden paikkana kodilla on erityispiirteitä, koska kotia pidetään yksityisyyden alueena. Yksityisyyden katson olevan yksi moraalinen arvo. Tutkimuksessani sosiaalityön asiakasprosessiin paikantuvan perhetyön suhteita luonnehtii sosiaalityön eettinen lähtökohta, kun toteutetaan sosiaalityön tavoitteita lapsen hyvän elämän turvaamiseksi. (Ks. esim. Westin 1967; Altman 1976; Schön 1983; Rhodes 1986; Manning 1994; Howe 1998; Ruch 2005; Ferguson 2011; Banks 2012; von der Pfordten 2012; Talentia 2017.)

3 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimuksen tekemisessä tutkimustehtävä ja tieteenalan paradigma ohjaavat tutkimuksen menetelmän valintaa (esim. Anttila 1996, 216). Kuvaan tässä luvussa tutkimukseni tutkimustehtävän ja analyysimenetelmän taustalla olevat metodologiset ja metodiset sitoumukseni. Lähestymistapaani kuvaa parhaiten fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote. Tutkimusaineistona ovat vanhempien ja perhetyöntekijöiden haastatteluaineistot. Valitsin tutkimusmetodiksi haastattelun, koska haastattelulla on mahdollista saada tietoa kiinnostukseni kohteina olevista kokemusten essentiaalisista merkityksistä perhetyössä. Sen lisäksi haastattelu antaa vanhemmille ja perhetyöntekijöille mahdollisuuden pohtia omia kokemuksiaan ja siten tulla tietoisiksi perhetyöhön ja kotiin liittyistä merkityksistä. Tutkimustehtävän kuvauksen jälkeen esittelen laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofisia lähtökohtiani, haastatteluaineiston keruun sekä analyysiprosessini etenemisen temaattisella sisällönanalyysillä.

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus on lisätä ymmärrystä lastensuojelun perhetyöstä sekä kodista perhetyön toimintaympäristönä moraalisesta näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on kuvata ja tulkita vanhempien ja perhetyöntekijöiden antamia merkityksiä perhetyölle ja yksityiskodille perhetyön toimintaympäristönä. Perhetyön inhimillisen toiminnan ymmärrän tässä tutkimuksessa lähinnä Aristoteleen tavoin praxis-tyyppisenä toimintana, jossa on kyse persoonallisuuden sekä elämäntilanteen laadusta. Perhetyön eettinen ulottuvuus ilmenee praxis-toiminnassa. (Balaban 1990; Aristoteles VII 2005.) Praxis-toiminnassa korostuu ihmissuhteiden hoitaminen, kuten lasten kasvatus ja hoito. Inhimillisen toiminnan praxis-toiminnassa on kuitenkin samanaikaisesti läsnä myös poiesis-toiminta, sillä perhetyössä joudutaan refleктоimaan esimerkiksi kodin hoitoon liittyviä teknisluonteisia suorituksia. Tällöin työntekijällä tulee kuitenkin olla

harkintaa myös päämääristä hänen arvioidessa työmenetelmien soveltuvuutta. Siksi praksis (toiminta) ja poiesis (tekeminen) toiminnan muodot ovat toisiinsa liittyneitä eikä niitä voi selkeästi erottaa toisistaan. (Ks. Juntunen & Mehtonen 1977, 40; Venkula 1993, 7; Haverinen 1996, 60–61.)

Tutkimuksessani teoreettinen esiymmärrykseni pohjautuu moraalisen toimijuuden näkökulmaan (ks. luku 2.1). Moraalinen toimijuus sisältää moraalisen toiminnan ja moraalisen toimijan. Moraalinen toimijuus konkretisoituu perhetyössä olevissa suhteissa: suhteet muihin, suhteet itseen sekä suhde tilaan. Lähtökohtani moraalisten näkökulmien esiin tuomiselle on empiirinen. Tutkimuksessani tulkitsen perhetyön ammattikäytäntöihin liittyviä moraalisia näkökulmia toiminnan, sen jännitteiden ja kodin tilan kautta. Moraalisessa toiminnassa suhteet toisiin näkyvät moraalisisina arvostuksina eli ihmisen tärkeinä pitäminä asioina. Oletuksena on, että ihmiset puhuvat heille tärkeistä asioista. Moraalista toimintaa ohjaavat päämäärät, jotka heijastavat toimijan moraalisia arvostuksia. Perhetyössä hoivaeettisestä näkökulmasta vanhemmat ja perhetyöntekijät moraalisisina toimijoina ovat yhteydessä toisiin ihmisiin, ja moraalinen keskinäinen riippuvuus ilmenee perhetyön toiminnassa heidän asettamiinsa tavoitteissa. (Ks. Puka 1990; Manning 1997; Turiel 2002, 18–19; Noddings 2002, 29–30; 2013, 8–9.)

Moraalisena toimijana ihminen luo suhdetta itseensä oman arvomaailmansa ja ympäristön odotusten välillä. Moraalisen toimijan suhde itseen ja omiin moraalisiin käsityksiin muodostuu suhteissa. Moraalinen toimija toimii tietyssä paikassa, ja paikalla on yhteyttä moraaliseen toimijuuteen (esim. Curry 1999; Peter 2002, Smith, D. M. 2007, ks. luku 2.3). Tutkimuksessani lähtökohtana on ollut kodin tematisointi moraalisisena arvona pidetyn yksityisyyden näkökulmasta (luku 2.3.1). Kiinnostavia ovat yksityisyyden alueella olevat moraalisten toimijoiden väliset jännitteet ja yksityisyyden rajat. Lähestyn kotia subjektiivisena kokemuksellisenä tilana, jolle fyysinen paikka luo kontekstin. Käytän tutkimuksessani kodin yhteydessä tila-käsitettä, ja paikka-nimitystä viitatessani kodin fyysisiin tiloihin. (Ks. Tuedio 2009, ks. luku 2.3.)

Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat paikannan suhdepohjaiseen ja reflektiiviseen sosiaalityön alueeseen. Lastensuojelun perhetyö on avoimuuden tukitoimi, ja siten asiakkaan ja työntekijän suhdetta kuvaa vapaaehtoisuus, joskin taustalla voi olla vanhempien huoli lapsen huostaanotosta (vrt. esim. Rooney 1993; Trotter 2006, 2; Calder & Archer 2015, 239). Sosiaalityön ytimeen liittyvät eettisyys ja vaatimus vahvasta eettisestä osaamisesta. Sosiaalityöhön – ja tässä tutkimuksessani perhetyöhön osana sosiaalityön prosessia – liittyy ammattikäytäntöön normatiivisia kysymyksiä (esim. Banks & Williams 2005). Tutkimuksellani haluan tuoda näkyville vanhempien ja perhetyöntekijöiden ääntä sosiaalityön lastensuojelun perhetyöstä. Pidän tärkeänä peilata asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksia toisiinsa, koska suhteisiin perustuvissa perhetyön ammattikäytännöissä kohtaavat yhtä aikaa toimijoina vanhemmat ja työntekijät. Tutkimuksessani haluan nostaa esille kodin tilan yhteyttä perhetyön tekemiselle sekä yksityisyyden tematiikkaa, jota on tuotu vähän esille sosiaalityössä. Vanhemmille ja perhetyöntekijöille tekemäni haastattelun teemat olivat väljät (liite 1, 3),

koska halusin haastateltavien kertovan mahdollisimman vapaasti omista kokemuksistaan perhetyöstä, siihen liittyvistä haasteista, kotiin liittyvistä tunteuksista sekä yksityisyyden kokemuksista. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kuusi oli äitejä ja kaksi isiä. Yhteensä tutkimuksessa oli mukana kuusi perhettä. Haastatteluun osallistui kahdeksan perhetyöntekijää.

Tutkimustehtävässäni selvitän erikseen perhetyölle ja kodille annettuja merkityksiä, vaikka ne liittyvät kiinteästi toisiinsa. Tämä ratkaisu auttaa hahmottamaan paikan yhteyttä perhetyön toimintaan. Perhetyötä tarkastelen toimijuuden kautta, johon kuuluu suhteita sisältävää toimintaa ja toimijan.

Tutkimustehtävääni haen vastauksia seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- 1) Millaisia merkityksiä vanhemmat ja perhetyöntekijät antavat perhetyölle ja kodille?
- 2) Millainen merkitysrakenne muodostuu vanhempien ja perhetyöntekijöiden antamista merkityksistä ja miten se jäsentää kotona tehtävää perhetyötä?

3.2 Laadullinen lähestymistapa ja tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tutkimukseni lähestymistapa kodeissa tehtävään lastensuojelun perhetyöhön sekä kotiin perhetyön toimintakontekstina on kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen lähestymistapa soveltui haastateltavien kokemusten kuvailemiseen ja näkyväksi tekemiseen, koska olin kiinnostunut tutkittavan ilmiön laadullisista piirteistä. Tässä tutkimuksessa tarkastelin laadullisen tutkimuksen tavoin vanhempien ja perhetyöntekijöiden elämismaailmaa subjektiivisena merkitysten maailmana. Merkitykset ilmenevät ihmisen toimintana, päämäärien asettamisena, suunnitelmina, hallinnollisina rakenteina ja yhteisöjen toimintana. Elämismaailman kaikki ilmiöt ovat riippuvaisia ihmisistä, koska merkitykset syntyvät vain ihmisten kautta. Kvalitatiivisen tutkimuksen periaatteen mukaisesti pyrin kuvaamaan tutkimaani ilmiötä monista eri näkökulmaista. (Esim. Denzin & Lincoln 1994; Bryman 2012, 35–36; Varto 2005, 28–30, 83–86.)

Tutkimus vaatii minulta tutkijana aktiivista otetta tulkinnassa, sillä tulkinta on keskeistä laadullisessa tutkimuksessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto on symbolista, ja se jättää tilaa tulkinnalle. Tutkimuksessani haastatteluissa verbaalisesti tuotettua materiaalia voi tulkita eri tavalla, ja eri puolia painottavat tulkinnat voivat olla yhtä valideja. Laadullinen tutkimus on merkitysten ymmärtämisen konstruktiiivinen prosessi, johon yhdistyy myös oma taustani eri tavoin. Laadullisessa tutkimuksessa on olemassa useita merkityksiä ja moninaisia tulkintoja, ja ne vaihtelevat ei aikoina ja eri ihmisten kesken. Laadullinen tutkimus on tulkinnallinen myös tutkimuskysymysten suhteen, koska yleensä tutkitaan kokemusten henkilökohtaisia merkityksiä tai henkilöiden so-

siaalisia merkityksiä, normeja tai tapahtumia. (Denzin & Lincoln 1994, 12–13; Varto 2005, 88–90; Flick 2014.)

Laadullisessa tutkimuksessani avaan merkityksiä vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemusten kautta (Varto 2005, 83–87). Suuntausta voi kutsua ymmärtäväksi tutkimukseksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 33). Laadullista tutkimusta voidaan pitää monella tavoin myös tulkitsevana eli interpretivistisenä tutkimuksena. Toisinaan laadullista tutkimusta ja interpretivismiä pidetäänkin synonyymeinä (Denzin & Lincoln 1994, 12–13). Interpretivismillä usein tarkoitetaan ihmistieteiden kaikkia laadullisia lähestymistapoja, jotka eivät ole hypoteettis-deduktiivisia lähestymistapoja. Toiset puolestaan tarkoittavat interpretivismillä suppeasti laadullisen tutkimuksen interpretivismin lähestymistapaa. (Denzin & Lincoln 1994, 2.) Tutkimuksessani interpretivistinen paradigma liittyy lähinnä konstruktivismiin tulkitessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden antamia merkityksiä. Tieteellisen tutkimuksen lähestymistavoissa puhutaan myös nomoteettisesta ja idiografisesta lähestymistavasta. Tutkimuksessani voi väljästi tulkittuna nähdä olevan molempia lähestymistapoja, koska aineistoni yksittäisistä kokemuksista (ideografinen) muodostin abstraktioita (nomoteettinen) (ks. esim. Alasuutari 2011, 39; Bryman 2012, 28, 30–31).

Tutkijana omat ontologiset ja epistemologiset taustasitoumukseni määrittävät sen, miten kohtaan tutkittavat, millaisiksi käsitän tutkittavat ilmiöt sekä miten raportoin ja tulkiten tulokseni. Tutkimukseni tieteenfilosofisia lähtökohтия kuvaa lähinnä fenomenologis-hermeneuttinen filosofia (Juntunen & Mehtonen 1977, 24–25). Deskriptiivisellä fenomenologisella lähestymistavalla lähestyn vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksia heidän kokemusmaailmassaan (Giorgi 2012). Tutkimustani ei tee kuitenkaan fenomenologiseksi pelkästään se, että tutkin kokemusta. Fenomenologia edellyttää myös, että tiedostamisen kautta tapahtuu irtaantuminen esioletuksista. (Ks. esim. Entwistle 1997; Judén-Tupakka 2008, 63.) Tutkimukseni saa hermeneuttisen lähestymistavan piirteitä tulkitessani merkityksiä teoreettisen kirjallisuuden, omien käsityksieni ja ajattelutapojeni pohjalta (ks. esim. Nikander 2010a). Leena Kakkori (2016) kuitenkin tuo esille, että fenomenologinen metodi ei muutu hermeneuttis-fenomenologiseksi vain siksi, että ymmärrämme ja tulkitsemme asioita. Hän kritisoi Max van Manenin (1996) laadulliseen tutkimukseen kehittämää hermeneuttis-fenomenologista metodia. Fenomenologialla ja hermeneutiikalla on erillainen totuuskäsitys. Kakkori (2016) esittää, että fenomenologian päämääränä ja pyrkimyksenä on löytää asioiden olemus ja hermeneutiikan mukaan asiat ovat niitä, mitä ne ovat kielen ja tulkinnan perusteella. Käytän tutkimuksessani fenomenologian ja hermeneutiikan yhdistelmää, vaikka tiedostankin näiden kahden välisen jännitteen.

Taustoitan tutkimustani avaamalla fenomenologian ja hermeneutiikan filosofisia piirteitä. Fenomenologian voidaan luonnehtia olevan filosofinen oppi tai suuntaus, jonka tutkimusalueita ovat tietoisuus, minuus ja kokemus (Kakkori & Huttunen 2011). Laajasti ymmärrettynä fenomenologia tarkoittaa deskriptiivis-interpretatiivista fenomenologiaa. Fenomenologia kuuluu tutkimuksen lähestymistavoissa interpretivistiseen traditioon. Fenomenologia on aina kuvai-

leva ja interpretatiivinen, kielellinen ja hermeneuttinen. Vaikka kaikki fenomenologia sisältää tulkintaa, kaikki hermeneutiikka ei ole fenomenologiaa. Fenomenologia on ensisijaisesti metodi kysymiseen. (van Manen 2014.) Fenomenologinen tutkimus on induktiivista ja deskriptiivistä. Fenomenologian mukaan totuus on saatavissa sisäisen subjektiviteetin kautta (Thorne 1991) ja ihminen on osa ympäristöä. Tutkimuksessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemukset ovat subjektiivisia osana heidän ympäristöään.

Fenomenologisen suuntauksen oppi-isänä pidetty Edmund Husserl (1859–1938) kuvasi fenomenologian olevan filosofinen suuntaus, joka pyrkii tutkimaan tietoisuuden rakenteita havaintokokemuksessa. Husserlin kehittämä fenomenologiaa pidetään eideettisenä metodina, jossa on kiinnostuttu siitä, miten asiat ilmenevät yksilöille heidän kokemuksissaan. Se pyrkii identifioimaan ilmiön keskeiset osatekijät ja kokemukset, jotka tekevät niistä ainutlaatuisia ja muista erottavia. (Pietkiewicz & Smith 2014.) Fenomenologisen tutkimuksen tavoin olen kiinnostunut siitä, miten vanhemmat ja perhetyöntekijät kuvaavat kokemuksiaan. En kuvannut ilmiötä tarkkaan ennalta asetettujen kategorioiden tai käsitteellisten ja tieteellisten kriteerien pohjalta.

Tarkastelen kokemusta fenomenologian mukaisesti tietoisuuden rakenteena. Fenomenologinen erityistiede on kiinnostunut tiedostamattomista ja tietoisista kokemuksista. Nostan esille Juha Perttulan (1964–2015) ja Lauri Rauhalan (1914–2016) käsityksiä kokemuksesta, koska he ovat tuoneet esille elämäntilanteen yhteyden kokemukseen. Tutkimuksessani haastateltavien kokemusten voidaan nähdä merkityksellistyvän osana lastensuojelun elämäntilannetta. Perttula (2005) on pohtinut kokemuksen ontologista kysymystä Rauhalan (2005) ja psykologi Amedeo Giorgin (1997) vaikutteiden pohjalta. Perttulan mukaan fenomenologiassa tajunnallisen toiminnan ytimenä on intentionaalisuus, joka tekee ihmisestä tajunnallisen. Rauhala käyttää intentionaalisuuden rinnalla sanaa mielellisyys. Molemmat tarkoittavat tajunnallisuuteen kuuluvaa tapaa suuntautua johonkin oman toimintansa ulkopuolelle. Ihminen kokee elämyksiä sen jälkeen, kun tajunnallinen toiminta on valinnut kohteensa. Kohde ilmenee elämyksissä ihmiselle jonakin. Todellisuus ei ole enää merkityksetön vaan tarkoittaa jotain. Toisinaan kohde on helppo tunnistaa, mutta joskus ihmisen on vaikea tai mahdoton käsittää, mistä hänen kokemuksensa on tullut. Elämys on kuitenkin aina todellinen, vaikka kokemuksen kohde jäisi epäselväksi. Perttula (2005, 119) esittää, että ”kokemus on ymmärtävä (kokemuksen tajuava puoli) ja merkityksellistävä (kokemuksen elämäntilanteellinen puoli) suhde tajuavan ihmisen ja elämäntilanteen välillä”.

Todellisuus merkityksellistyy vasta, kun se sisältyy elämäntilanteeseen ihmisen asettuessa suhteeseen todellisuuden kanssa. Perttula pitää todellisuutta yleiskäsitteenä kokonaisuuksille, joista ihmisen elämäntilanteet voivat koostua. Hän erottaa aineellisen, ideaalisen, elämänmuodollisen ja kehollisen todellisuuden. Elämäntilanne voi muodostua kaikesta siitä, mihin ihminen on suhteessa. Kokemuksen empiirisessä tutkimuksessa merkityksellistyminen ja ymmärtäminen ovat tärkeitä. Elämäntilanne on se, joka merkityksellistyy, ja tajunnallinen toiminta on se, joka ymmärtää. Kokemuksen rakenteeseen kuuluvat

nämä molemmat. Tajunnallisen toiminnan kannalta ihminen ymmärtää vain sitä todellisuutta, joka sisältyy hänen elämäntilanteeseensa. Perttula (2005, 119) esittääkin, että ”ilman suhdetta todellisuuteen – eli ilman että todellisuus muuttuu elämäntilanteeksi – tajuavakin olento on ilman ymmärrystä; hän on tajuamaton. Elävä sidos arkeen on kokemuksen edellytys eikä yksikään kokemus ole ihmiselle vieras, väärä, abstrakti tai outo.” Haastattelemini vanhempien ja perhetyöntekijöiden arvokkaiden yksilöllisten kokemusten lähtökohtana on sidos perhetyön arkikäytäntöihin.

Tajunnallisuuden toimintatapaa voin ymmärtää myös Rauhalan (2005, 63–86) ajatusten pohjalta. Hän erottaa psyykkisen ja henkisen tajunnallisuuden tavan. Nämä ovat tajunnan kaksi erilaista tapaa ymmärtää elämäntilannetta. Psyykkinen ja henkinen toimintatapa ovat erilaisia, mutta niillä on myös yhteinen tajunnallinen tila. Tällä tajunnallisella tavalla elämäntilanne pyritään saamaan sellaiseksi, että se merkitsee jotakin ihmiselle. Kokemuksen muodostumisen perusmekanismi on kaikessa tajunnallisessa toiminnassa sama. Psyykkinen merkityksellistää elämäntilannetta ilman kieltä, käsitteitä ja sosiaalisesti jaettuina merkityksiä. Psyykkisen tajunnallisuuden tavan suhde elämäntilanteeseen on välitön ja suora. Ihminen ei kuitenkaan psyykkisen avulla pysty tiedostamaan itseään. Tiedostamiseen tarvitaan henkistä toimintaa. Henkisen toiminnan kautta yksilö pystyy luomaan elämäntilanteelle merkityksen kielen ja siihen sisältyvän sosiaalisen maailman avulla. Henkisen avulla ihmisestä tulee tajunnallisesti intersubjektiivinen. Tällöin ihminen voi käsittää ainakin jotain siitä, millainen ymmärrys toisilla ihmisillä on. Henkisen toiminnan avulla ihminen voi myös kuvata kokemuksiaan toisille, ja ihmiset voivat käydä dialogia erilaisista tavoista ymmärtää. Henkinen antaa välineitä myös järkeilyyn, kun ihminen kykenee muodostamaan abstraktioita. Ihminen pystyy henkisen tajunnallisuuden tavan ansiosta ymmärtämään elämäntilannettaan ottamalla etäisyyttä siitä ja sen konkretiasta ajattelun ja teoretisoinnin avulla. Tutkimuksessani kieli mahdollistaa itselleni pyrkimystä luoda ymmärrystä toisen kokemuksiin ja elämäntilanteisiin. Samoin kieli on haastateltaville väline luoda ymmärrystä omaan todellisuuteen. Moni nykyelämän arkinen toiminta vaatii Rauhalan (2005) mukaan henkistä kykyä luoda käsitteitä ja operoida niiden välisillä suhteilla.

Tutkimukseeni osallistuneilla vanhemmilla ja perhetyöntekijöillä oli kokemusta kotona tehdystä perhetyöstä. Vanhemmilla oli haastatteluhetkellä yksi kokonainen elämäntilanne, jossa oli läsnä aineellinen, ideaalinen, elämänmuodollinen ja kehollinen todellisuus (vrt. Perttula 2005, 117). Jokaisella haastateltuun osallistuneella vanhemmalla ja perhetyöntekijällä oli elävä sidos perhetyön arkeen, ja jokaisen kokemus oli tärkeä ja yhtä arvokas. Tutkijana minun ei tullut olettaa toisten elävästä kokemuksesta sisällöllisesti mitään. Sen sijaan tutustuin tutkimukseen osallistuneiden vanhempien ja perhetyöntekijöiden elämäntilanteisiin. Etsin tutkimukseeni sellaisia henkilöitä, joiden elämäntilanteeseen kodissa tehtävän lastensuojelun perhetyön aihe sisältyi. Sen jälkeen pyrin tavoittamaan tutkimukseen osallistuneiden kokemusten tajunnallista puolta.

Ference Marton (1981) esittää, että kokemuksen pohjalta luodaan käsityksiä ja rakennetaan ajattelua. Kokemus (noesis) on prosessi, joka tähtää käsityk-

siin (noema) ja niiden tarkennukseen. Kokemus heijastuu käsitysten kautta. Kaikki, mitä ihminen on kokenut, on läsnä käsitysten rakentumisen prosessissa. Käsitys on mielensisältö, joka heijastaa kokemusta ilmiöstä sellaisena kuin tutkittavat henkilöt sen kokevat. Kokemukset muodostuvat subjektin ja ilmiön välisinä suhteina. Tällöin todellisuutemme ja tapamme kokea asioita muodostavat mielessämme kognitioita maailmasta. Kyse on kokemusten kognitiivisesta sisällöstä, kognitioista. Siten fenomenologinen tutkimus koskee kognitiivisia sisältöjä, ihmisten kokemuksia ja niistä rakentuvia käsityksiä tuosta sisällöstä. (Niikko 2003, 18.) Tämän vuoksi käsitteitä kokemus ja käsitys käytetään usein synonyymeinä.

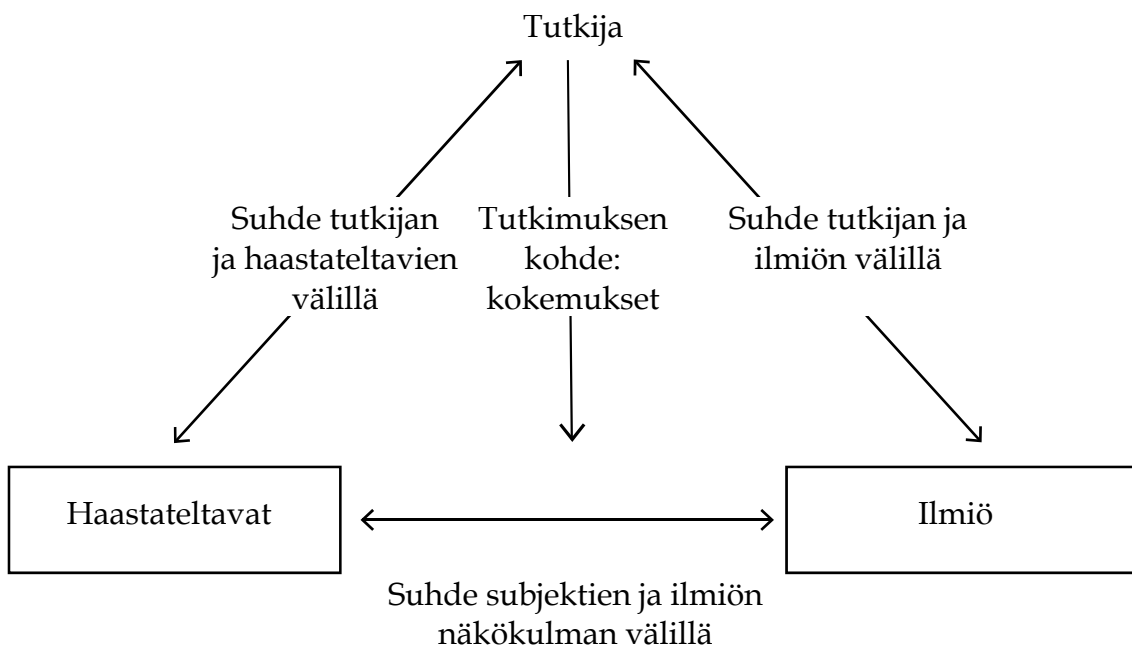
Avaan Husserlin kehittämää reduktio-käsitettä, joka on keskeinen mutta myös kiistelty käsite filosofisessa fenomenologisessa metodissa. Analyysini etenemisessä on reduktion piirteitä, kun pyrin syventämään ymmärrystä perheyön ilmiöstä moraalisenä toimintana. Tutkimuksessani tarkoitan reduktiolla tekemiäni valintoja, joiden kautta pääsen lähelle osallistujien kokemuksia ja tutkimaani ilmiötä. Husserl piti merkittävimpänä saavutuksenaan kehittämänsä reduktiota eli niin sanottua sulkeistamista. Reduktiolla Husserl tarkoitti muutosta: tavallinen, yksinkertainen, luonnollinen asenne kohdata maailmassa olevia objekteja muuttuu reflektiiviseksi asenteeksi. Tutkimuksessani olen tarkastellut tutkimaani ilmiötä aluksi lähellä haastateltavien elämismaailmaa. Sen jälkeen olen pyrkinyt ymmärtämään fenomenologisessa konstruktiossani perheyön moraalista toimintaa. (Ks. Hankamäki 2003, 247-248.)

Husserl puhui reduktiosta kolmella tasolla, mutta reduktiosta on jälkeensä ollut erilaisia näkemyksiä ja reduktion mahdollisuus on jopa kyseenalaistettu. Husserl poissulki eli sulkeisti maailman olemassaolon ja keskittyi sen sijaan tietoisuuteen ja siihen, miten asiat ilmenevät tietoisuudessa. Husserl ei kuitenkaan kiistänyt maailman olemassaoloa. (Ks. Juntunen 1986, 70-71.) Yleisesti reduktiolla tarkoitetaan maailman sulkeistamista. Kaikki kohtaamamme asiat tulevat ilmiöiksi, jotka tiedetään ja kohdataan tietoisuudessa. Reduktiossa sulkeistetaan ulkoiset fyysiset olemassaolot, kulttuuriset rakenteet, ennakkokäsitykset ja ajattelutottumukset. Näin jäljelle jää vain olemisen ilmiö eikä yksittäisiä seikkoja. (Juntunen & Mehtonen 1977, 121-122, 153.) Tutkimuksessani näen olevan reduktion piirteitä lähinnä pyrkimyksissäni sulkeistaa omia ennakkokäsityksiä suhteessa tutkimaani ilmiöihin.

Reduktion toisella tasolla tavoitteena on tavoittaa se, mikä yksittäisessä ja ainutlaatuisessa on yleistä. Tätä Husserl nimitti eideettiseksi reduktioksi. Eideettisen reduktion tarkoituksena on saada esille ilmiön olemus, eidos. Tämä vaatii jonkinlaisen esikäsityksen kulloinkin tarkasteltavana olevasta kokemukstyyppistä. Tätä voi nimittää eideettiseksi intuitioksi tai näkemiseksi. (Juntunen & Mehtonen 1977, 121.)

Kolmas reduktio on transsendaalinen reduktio, jonka avulla päästään transsendentaaliseen egoon tai puhtaaseen tietoisuuteen. Fenomenologian tehtävänä on tuolloin kuvata ja tutkia, miten puhdas tietoisuus tosiasiallisesti toimii. Juntunen on tulkinnut Husserlin tarkoittaneen fenomenologisella reduktiolla nimenomaan transsendentaalista reduktiota. (Juntunen 1986, 70, 82-99.) Fe-

nomenologia näin ollen tutkii ja kuvaa olevan aluetta, jolle ei yllä empirinen tarkastelu vaan ainoastaan fenomenologinen kuvaus (kuvio 1).

KUVIO 1 Tutkimuksen kohde (vrt. Bowden 2005)

Saksalainen filosofi Martin Heidegger (1889–1976) oli fenomenologisen hermeneutiikan perustaja, ja sen kehittäjiä olivat saksalainen Hans-Georg Gadamer (1900–2002) ja ranskalainen Paul Ricoeur (1913–2005). Heidegger kyseenalaisti Husserlin täydellisen reduktion ajattelun ja kehitti fenomenologiaa eksistentiaaliseen filosofiaan ja hermeneutiikkaan (Heidegger 1996). Hermeneutiikan keskeinen idea on merkityksien etsiminen. Kulttuuri ja sosiaalinen todellisuus ovat merkityksien läpäisemiä, ja niiden tutkiminen on esiintyvien ilmiöiden merkitysten etsintää. Kulttuurinen ja sosiaalinen elämä ovat olemassa merkityksien kautta. Tutkimuksessani on hermeneuttisen ajattelutavan piirteitä, sillä pyrin ymmärtämään vanhempien ja perhetyöntekijöiden ajattelutapaa sekä kieltä, joka välittää heidän kokemuksiaan perhetyöstä (ks. Freeman 2008). Hermeneuttinen ymmärrys perhetyöstä muodostuu esiyymmärryksen perustalle. Fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan pohjalta ymmärrän essentiaalisen merkityksen olevan tutkimukseen osallistujille tuttu käytännön elämästä. Tämä tuttuus näkyy elämäntavassa toimintojen, tarinoiden ja reflektion kautta. Tutkimuksessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden eletyn elämän kokemukset kiinnittyvät haastatteluteksteihin, joita tulkitsen. (Vrt. Kafle 2011.)

Ymmärryksen syventymistä kuvaan hermeneuttisella kehällä, joka rakentuu sosiaalista ja kulttuurista tietoa sisältävistä käsitteistä ja merkityksistä. Esiyymmärryksen kehittymisen tavoitteena on ylittää ennakkoluuloja ja luoda kriittistä etäisyyttä tutkimaani kohteeseen. (Ks. Juntunen & Mehtonen 1977, 125–130.) Hermeneuttinen fenomenologia pyrkii ymmärtämään ilmiötä tietyssä historiallisessa ajassa. Hermeneutiikan periaatteiden mukaisesti minun tulee

tutkijana tuoda julki oma esiyymmärrykseni tutkittavasta asiasta. Teoreettisia lähtökohtiani käsitellessäni (luku 2) olen avannut esiteoreettista ymmärrystäni lastensuojelun perhetyöstä, sen kontekstista sekä kodista. Oman ymmärryksen syventymistä olen kuvannut tutkimustulosten yhteydessä ja johtopäätöksissä (luvut 5 ja 6).

Teoriakirjallisuudessa käytetään vaihtelevasti nimityksiä fenomenologinen, hermeneuttinen ja omaa tutkimustani kuvaava fenomenologishermeneuttinen tutkimus. Yhteenvetona voi todeta suuntausten eroista, että Husserlin fenomenologia on välitöntä ilmiön kuvausta, kun taas Heidegger korosti tulkitsevaa metodologiaa. Heideggerin mukaan mitään kohtaamista ei ole ilman ihmisen taustan ymmärtämistä ja jokaiseen kohtaamiseen liittyy toisen taustaan perustuva tulkinta (Koch 1995). Van Manen (esim. 2014) esittää fenomenologishermeneuttisen suuntauksen pohjalta, että hermeneuttinen fenomenologia pyrkii paljastamaan eletyn kokemuksen sisäiset merkitysrakenteet. Kokemukset tulee kuvata ja tulkita, jotta voidaan ymmärtää kokemuksen merkitykset. Van Manenin mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa tuotettu kuvaus on kokemuksen laadun kuvausta mutta myös kokemuksen ilmauksen kuvausta. Kokemuksen laadun kuvaus on kokemuksen välitön tuotos, ja kokemuksen ilmaus on tuotettu tulkitsemalla. Tässä ymmärtäminen on välttämätöntä.

Tutkijana minun pitäisi ilmiöitä kuvatessani kyetä selittämään, mitä olen tavoittanut ilmiöistä. Fenomenologinen kuvaus on aina yksi tulkinta eikä siten ainoa tulkinta ihmisen kokemuksesta. Tutkimusprosessin aikana voi tulla esille muita täydentäviä tai syvällisiä kuvauksia. Todellisuus ei ole minusta tutkijana eikä tutkimukseen osallistuvista erillistä, sillä olen osa osallistujien maailmaa oltuani vuorovaikutuksessa heidän kanssaan koko tutkimusprosessin ajan. (Ks. van Manen 1996; 2014; Bowden 2005.)

Epistemologiset sitoumukset

Tutkimukseni epistemologia ohjaa, mitä voin sanoa aineistostani ja miten voin teoretisoida merkityksiä. Hermeneuttis-fenomenologinen tutkimus pohjautuu subjektiiviselle tiedolle, eli tieto on mahdollista subjektiivisten kokemusten kautta. Tutkimuksessani käytän vanhempien ja perhetyöntekijöiden subjektiivisiin kokemuksiin pohjautuvaa tietoa. Fenomenologian epistemologia korostaa merkitysten paljastamista, ei uuden teorian luomista. Tiedon löytämistä ei voi saavuttaa empiiris-analyttisillä tieteillä vaan ainoastaan jakamalla yhteisiä historian, kulttuurin ja kielen tuottamia merkityksiä. Kognitiiviset merkitykset liittyvät tietoon, käsityksiin sekä tekstien ja kielen merkityksiin, jotka mahdollistavat sosiaalisen ymmärtämisen. Ei-kognitiivisten merkitysten liittäminen kognitiivisiin merkityksiin rikastuttaa jokapäiväistä elämää. (van Manen 2007.) Fenomenologinen tieto auttaa luomaan ymmärrystä ja kehittämään toimintaa konstruktionismin avulla. Kaikki tieto ja merkityksellinen todellisuus ovat riippuvaisia ihmisten käytänteiden rakentumisesta sosiaalisissa konteksteissa (Crotty 1998, 4).

Merkitykset ovat ihmisten luomia ja syntyvät heidän tulkitessaan maailmaa. Tehtävänäni tutkijana on analysoida tietoisuuden intentionaalisia koke-

muksia ja ymmärtää, miten ilmiöille annetaan merkityksiä. Siten pyrin saavuttamaan yksityiskodeissa tehtävän perhetyön olemusta. Sosiaalinen konstruktivismi käsittää merkityksen luomisen yhteisössä. Crotty (1998) tuo esille, että emme saa jäädä totuttuihin merkityksiin, vaan avoimuus mahdollistaa uudenlaisia tulkintoja.

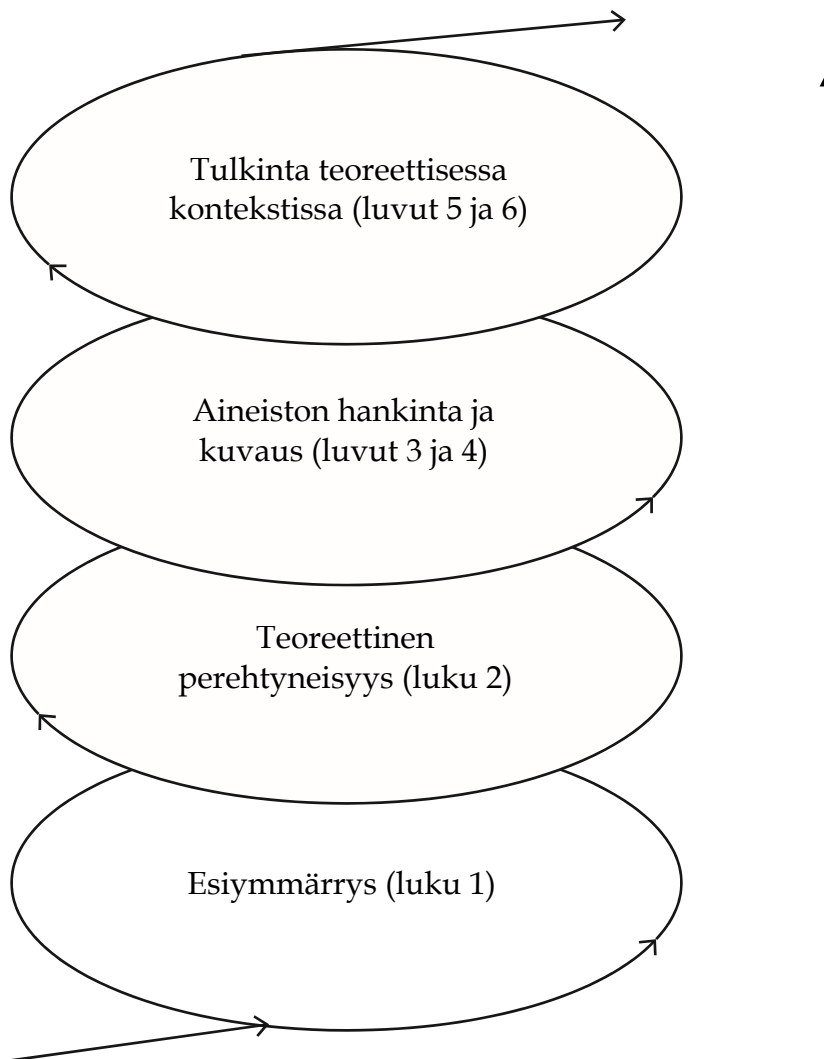
Fenomenologiassa deskriptiivisen ja interpretatiivisen lähestymistavan välillä on eroa siinä, miten löydöksiä yleistetään ja käytetään professionaalisessa tiedossa (Lopez & Willis 2004). Husserlin (Smith, D. W. 2007) painottamassa deksriptiivisessä fenomenologiassa filosofinen elämismaailman käsite on tärkeä (ks. myös Niikko 2003; Varto 2005). Tutkimuksessani painotan Husserlin tavoin vanhempien ja perhetyöntekijöiden subjektiivisen tiedon tärkeyttä, jotta ymmärrän ihmisen motivaatiota. Haastateltavieni toimintoihin vaikuttaa se, minkä he kokevat todelliseksi. Tällöin tutkimuksessa on tärkeää saada esille perhetyössä elettyjen kokemusten keskeiset osatekijät. Husserlin ajattelun mukaan kaikki tieto nojaa esiteoreettiseen kokemukseen. Esiteoreettisen kokemuksen maailma on elämismaailma. Siksi palautuminen kokemuksen maailmaan on samalla palautumista elämismaailmaan. Elämismaailma on se maailma, jossa vanhemmat ja perhetyöntekijät elävät ja joka luo pohjan kaikelle tietämiselle ja kaikelle tieteelliselle määrittelylle. (Vrt. Hankamäki 2003, 246; Varto 2005.) Elämismaailma muodostaa kehyksen, jossa todellisuutta koskeva tietomme on tietoa, ja toisaalta tietomme ohjaavat elämismaailman käytännöllisiä intressejä. Kun elämismaailma redusoidaan, jää jäljelle maailman merkitysrakenne (noema), jota Husserl ajattelee voivansa analysoida reflektoiden ei-teoreettisia intressejä sitoutumatta niihin. Näin tutkijan aiemman persoonallisen tiedon vaikutuksen tutkimukseen voisi estää. (Juntunen & Mehtonen 1977, 121–122.)

Interpretatiivista fenomenologista suuntausta kannattava Heidegger (1996) esitti, että tutkimisessa keskipiste pitäisi olla eletyt kokemukset eikä painottuminen ihmisiin ja ilmiöihin. Hermeneutiikka menee keskeisten käsitteiden ja olemusten kuvauksista pidemmälle etsiessään yleisiin käytäntöihin liittyviä merkityksiä (Lopez & Willis 2004). Tärkeintä on se, mitä ihmiset kokevat, ei niinkään se, mitä he tietävät. Vanhempiin ja perhetyöntekijöihin sekä minuun tutkijana vaikuttaa maailma, jossa me elämme. Ymmärtämiseni on tulkintaa, joka etenee kielen ilmaisuista sosiaaliseen todellisuuteen. Ihmisen ymmärtämisen alkuperä on kollektiivisessä historiassa. Todellisuus on olemassa ihmisten ajatusten ja ihmisten tekojen tuottamissa merkityksissä.

3.3 Tutkimuksen kulku

Havainnollistan tutkimukseni kulkua hermeneuttisella kehällä kuviossa 2 (vrt. Anttila 1996, 136; Heikkinen 2001). Hermeneuttisella kehällä tarkoitan metodologista prosessia tulkita laadullista aineistoani (ks. Thompson, Locander & Pollio 1994). Viittaan sillä myös filosofiseen näkemykseen, jonka mukaan tieteellisen tiedon uskomukset ja oletukset pohjautuvat kulttuuriin. Siten tulkintani on välttämätöntä tieteellisessä ymmärtämisessä. Hermeneuttisessa tutkimuk-

nessa identifioidaan ne tavat, joilla tietyt kulttuuriset näkökulmat on ilmaistu kielen avulla, ja yksilö käyttää kieltä omien merkitysten ilmaisemiseen. (Laine 2001; Kafle 2011.) Tutkimuksessani vanhemmat ja perhetyöntekijät käyttivät kieltään omien merkitystensä ilmaisemiseen ja tutkijana käytin omaa kieltäni merkityskokonaisuuksien tulkinnassa. Hermeneuttisella kehällä haluan kuvata sitä, miten toimintani on perustunut jo ymmärrettyyn, ja olen pyrkinyt uudelle tulkinnan tasolle muuttuneen ymmärryksen pohjalta (esim. Finlay 2013).

KUVIO 2 Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen eteneminen

Hermeneuttinen näkökulma ymmärtämiseen eroaa perinteellisistä käsityksistä, sillä hermeneutiikassa ennakkokäsitykset nähdään positiivisina enemmän kuin negatiivisina (Arnold & Fischer 1994). Gadamerin (1976) mukaan ennakkokäsitykset auttavat ymmärtämään maailmaa. Tutkijana minun teoreettinen ja kulttuurinen tietoni muodostaa siten väliaikaisen perspektiivini, josta voin kehittää ymmärrystäni (ks. Gadamer 1976, 29). Yksilölliset ymmärtämiset liittyvät aina kulttuurisesti jaettuun tietoon, uskomuksiin, ideoihin ja sosiaalisessa elämässä itsestään selvinä pidettäviin olettamuksiin. Näin myös oma esiymmärrykseni

on liittynyt omaan kasvukulttuuriini suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksilölliset merkitykseni ja aikomukseni eivät ole erillään sosiohistoriallisista merkityksistä. Perhetyöhön ja kotiin liittyviin ennakkokäsityksiini vaikuttaneita asioita voivat olla media, poliittiset organisaatiot, akateeminen tutkimus, taide ja eettiset traditiot. (Ks. Faulconer & Williams 1985.)

3.4 Aineiston keruu

Lähetin tutkimustani koskevan tutkimuspyynnön kahteen kuntayhtymään loppukeväästä 2014. Kuntayhtymät valitsin harkinnanvaraisesti sellaista maantieteellisistä alueista, joihin minulla ei ollut ammatillisia yhteyksiä. Sain toiselta peruspalvelukuntayhtymän palvelujohtajalta nopeasti myönteisen vahvistuksen halukkuudesta osallistua tutkimukseen. Toisesta kuntayhtymästä en saanut yhteydenottoa, mihin on saattanut vaikuttaa alkukesän kiireinen ajankohta. Arvioin tuossa vaiheessa, että myönteisen vastauksen antanut kuntayhtymä riittäisi aineistoni keräämiseen. Sain tutkimukseeni kirjallisen tutkimusluvan kesäkuussa 2014. Sen jälkeen olin yhteydessä johtavaan sosiaalityöntekijään, jonka kautta sain kuntien lastensuojelun perhetyöntekijöiden yhteystiedot. Otin yhteyttä perhetyöntekijöihin sähköpostitse ja puhelimitse haastattelujen ajankohtien sopimiseksi. Laadullisessa tutkimuksessani käyttämäni harkinnanvaraiseen näytteeseen (esim. Bryman 2012, 418) valitsin tutkittavat asettamieni kriteerin pohjalta (määritelty luvuissa 3.4.2 ja 3.4.3).

3.4.1 Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Aineistonkeruumenetelmän valinta on riippuvainen tieteen perusoletuksista, tutkittavan kohteen olemuksesta, kysymyksenasettelusta sekä erilaisista taustatekijöistä (Anttila 1996, 216). Laadullisessa tutkimuksessa tyypillisin ja yleisin tiedonhankintamenetelmä on haastattelu (esim. Mason 2002, 109; Åkerlind 2005; Bryman 2012, 209), jota käytin tutkimuksessani. Olin kiinnostunut siitä, millainen suhde vanhemmilla ja perhetyöntekijöillä oli heidän kokemukseensa perhetyöstä ja kodista perhetyön kontekstina. Tavoitteenani oli ymmärtää tutkimukseen osallistujien antama näkemys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Niikko 2003, 31; Varto 2005.) Siksi haastattelu sopi tiedonkeruumenetelmäkseksi. Fenomenologisessa tutkimuksessa kuvauksen on sanottu jäävän usein pinnalliseksi, eikä ilmiötä ole mahdollista saavuttaa ilman aineiston keruuta (Judén-Tupakka 2008, 71). Vaikka haastattelu tiedonkeruumenetelmänä on suosittu, tutkijan tulisi olla tietoinen siihen liittyvistä rajoituksista. Haastattelun rajoituksena voidaan pitää sen pohjautumista kieleen ja tekstiin, jota tuotetaan tietystä kontekstista. Tällöin sosiaalisen maailman visuaalinen, spatiaalinen sekä havaintotieto jäävät taka-alalle. Haastattelua menetelmänä on pidetty vaativana älyllisesti, käytännöllisesti, sosiaalisesti ja eettisesti. Siksi haastattelujen suunnittelu vaatii ennakkotyötä. Perehdyin haastattelumenetelmään tutkimusmenetelmäkirjallisuuden avulla ennen haastattelujen tekemistä (esim. Fon-

tana & Frey 1994; Räsänen, Anttila & Melin 2005; Hirsjärvi & Hurme 2004; Bryman 2012, 469–472).

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto kerätään yleensä luonnollisissa olosuhteissa. Tutkimuksessani aineiston keruu tapahtui haastatteluun osallistuneiden vanhempien ja perhetyöntekijöiden valitsemassa paikassa. Haastattelu voi olla strukturoitu, puolistrukturoitu (teemahaastattelu) tai avoin (esim. Kvale & Brinkman 2009, 27–28; Hirsjärvi & Hurme 2004, 45–47, 64). Tutkimukseni tavoitteiden saavuttamiseksi käytin yksilöllistä teema- eli puolistrukturoitua haastattelua (liitteet 1 ja 3). Olin miettinyt kirjallisuuteen perehtymisen pohjalta perhetyötä ja kotia koskevat väljät teemat. Teemahaastattelulla pystyin saamaan esille haastateltavien kokemukset, käsitykset, havainnot ja näkemykset kodista tilana ja siellä tehtävästä perhetyöstä. Teemahaastattelun teemat olivat samoja kaikille haastateltaville. Teemahaastattelu mahdollisti joustavan etenemisen, sillä pystyin etenemään tilanteen mukaisesti vaihtaen teemojen järjestystä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47–48; Bryman 2012, 477–478.) Etenin haastattelussa mahdollisimman keskustelunomaisesti ja pyrin antamaan haastateltavalle mahdollisuuden tuoda esille omia mielipiteitä, ajatuksia ja kokemuksia. (Fontana & Frey 1994, 365–366; Hirsjärvi & Hurme 2004, 48; Eskola & Suoranta 1999, 87.) Avointen kysymysten ajatellaan tarjoavan haastateltavalle mahdollisuuden valita ne kysymysten ulottuvuudet, joihin hän haluaa vastata ja kiinnittää huomiota (Marton 1995). Keskeisintä aineistoni keruussa oli kysymyksen asetteluun avoimuus, jotta erilaiset käsitykset pääsisivät tulemaan aineistosta ilmi.

Kokemusten tutkijalta edellytetään taitoa tehdä haastattelutilanteesta sellainen, että haastateltava voisi kuvata yksilökohtaisia ja yksityiskohtaisia, tiettyihin elämäntilanteisiin ja -tapahtumiin liittyviä kokemuksiaan (Giorgi 1997; Perttula 2007). Haastattelutilanteen alussa kerroin haastateltavalle, että olen kiinnostunut nimenomaan hänen kokemuksistaan kodissa tehtävästä perhetyöstä ja haastateltava voi vapaasti kertoa käsiteltävistä aiheista. En laittanut etukäteen haastateltavalle nähtäväksi teemahaastattelulomaketta. Perhetyöntekijöistä yksi toi esille, että olisi ollut hyvä saada etukäteen perehtyä teemahaastattelulomakkeeseen. Muut työntekijät olivat kokeneet hyväksi, ettei ollut tarvinnut valmentautua etukäteen. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat eivät tuoneet esille, että he olisivat halunneet saada tietoa ennakkoon haastattelukysymyksistä. Moni vanhempi mietti haastattelun lopussa, oliko hän osannut kertoa, mitä tutkimuksessa haluttiin saada esille. Aloitin haastattelut kysymällä haastateltavilta perhetyöhön liittyviä taustatietoja: työntekijän koulutus, työkokemuksen pituus perhetyössä, vanhempien saaman perhetyön ajallinen kesto, perheen koko ja perheiden lukumäärä. En käyttänyt taustatietoja erikseen tutkimustulosten raportoinnissa, mutta ne kontekstoivat tutkimaani ilmiötä, ja samalla kysymykset tukivat vuorovaikutuksen aloittamista haastattelutilanteessa.

Laadullisen tutkimuksen riittävästä osallistujamäärästä on tutkijoilla erilaisia käsityksiä (esim. Bernhard 2000, 144–146; Ritchie, Lewis & Elam 2003). Otoksen koko useimmissa laadullisissa tutkimuksissa on määritelty saturaation eli kylläntymisen perusteella (esim. Bryman 2012, 425; Eskola & Suoranta 1999,

62–63). Aineistoa on silloin riittävästi, kun uuden aineiston kerääminen ei tuo mitään uutta tutkimuksen kohteena olevasta. Janice Morse (1994) tuo kuitenkin esille, ettei tutkimuksissa useinkaan saturaatiota ole välttämättä todistettu vaan pelkästään todettu. Osa tutkijoista näkee saturaation liittyvän aineiston käsitteilyn syvyysasteeseen. Aineistossa syvälinen eteneminen pystyy aina tuottamaan jotakin uutta. Tutkimuksessani saturaatiopisteenä voi pitää sitä vaihetta, kun vanhempien ja perhetyöntekijöiden aineistoihin ei tullut enää uusia näkökulmia. (Bryman 2012, 426.) Tutkimukseeni osallistuneiden perhetyöntekijöiden (n = 8) aineiston saturaatioon on voinut vaikuttaa perhetyöntekijöiden ammattiryhmän homogeenisuus. Työntekijät olivat saman kuntayhtymän palveluksessa, ja heillä oli ollut yhteisiä tapaamisia, jotka liittyivät perhetyön työkäytäntöjen yhtenäistämiseen. Lisäksi työntekijöiden koulutustausta painottui sosiaali- tai terveysalaan. Vanhempien (n = 8) aineistossa oli näkyvissä samansuuntaisia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä, mikä voi johtua siitä, että tutkimukseen mahdollisesti valikoitui perhetyöhön myönteisesti suhtautuvia vanhempia ja heillä oli tietoa kuntayhtymän perhetyön tarkoituksesta. Tutkimustehtäväni kannalta vanhempien valikoitumisella ei kuitenkaan ole merkitystä, koska tarkoituksena on kuvata kokemuksia perhetyöstä, kodista ja yksityisyydestä, ja kaikki kokemukset ovat yhtä tärkeitä ja arvokkaita.

3.4.2 Työntekijähaastattelut

Perhetyöntekijät työskentelivät eri paikkakunnalla. Otin yhteyttä perhetyöntekijöihin sähköpostitse sekä puhelimitse haastattelujen ajankohtien sopimiseksi. Otettuani yhteyttä perhetyöntekijöihin he organisoivat omilla paikkakunnillaan haastatteluaikat ja varasivat haastattelutilan työyksikkönsä tiloista. Haastatteluun ilmoittautuivat tutkimuskuntien kaikki yhdeksän perhetyöntekijää, mutta heistä yksi ei päässyt osallistumaan muuttuneen elämäntilanteensa vuoksi. Oma työskentelyäni helpotti perhetyöntekijöiden innokkuus osallistua haastatteluun sekä aktiivinen haastatteluajkojen ja tilojen organisointi. Haastattelin tutkimukseeni osallistuneet kahdeksan perhetyöntekijää yksilöllisesti syysmarraskuun 2014 aikana. Haastattelut kestivät noin yhdestä tunnista puoleentoista tuntiin (liite 1).

Haastatelluista (n = 8) viidellä oli sosiaalialan ammattikorkeakoulutus joko suoritettuna, tai he suorittivat sosiaalialan ammattikorkeakouluopintoja työn ohella. Kahdella työntekijällä oli terveydenhuollon korkea-asteen koulutus ja yhdellä terveydenhuollon toisen asteen koulutus. Työntekijöiden työkokemus lastensuojelun tehtäväalueella vaihteli puolesta vuodesta 13 vuoteen. Perheiden lukumäärä vaihteli kokoaikaisesti työskentelevillä työntekijöillä seitsemästä kymmeneen. Ajoittain työntekijällä oli saattanut olla 11–12 perhettä, mutta osa näistä perheistä ei enää ollut tarvinnut perhetyön tiivistä tukea. Asiakasperheissä lasten ikä vaihteli vauvaiästä 18 ikävuoteen. Yksi työntekijöistä toi esille työskennelleensä perhetyössä myös jälkihuollossa olevien nuorten kanssa. Tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista osa oli yksinhuoltajia, ja osassa perheistä oli molemmat vanhemmat. Tutkimukseen osallistuneissa perheissä oli 1–

14 lasta, mutta perhetyön saamisen aikaan kaikki perheen lapset eivät olleet enää asuneet kotona.

Haastattelun alussa kerroin lyhyesti tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimuksen etiikasta. Olin tehnyt kirjallisen suostumuslomakkeen allekirjoitettavaksi haastattelun nauhoittamista varten (liite 2). Jokainen perhetyöntekijä antoi kirjallisen suostumuksen nauhoittamiseen. (Esim. Bryman 2012, 135–136.) Nauhurin toimintaan olin perehtynyt huolellisesti ennen jokaista haastattelua ja varmistanut nauhoituksen toimivuuden. Mahdollisten teknisten ongelmien varalta mukamani oli varmuuden vuoksi toinen nauhuri. Kaikki haastattelut talentuivat nauhurille ilman äänihäiriöitä.

3.4.3 Vanhempien haastattelut

Tutkimusaiheeni sensitiivisyyden vuoksi tutkimukseen valikoituivat perhetyötä saavat tai saaneet vanhemmat perhetyöntekijöiden kautta. Perhetyöntekijät arvioivat senhetkisen perheen elämäntilanteen perusteella, keillä vanhemmilla voisi olla mahdollisuus osallistua tutkimukseen. Valintakriteerinä oli myös se, että vanhemmat olivat saaneet perhetyötä kotonaan vähintään noin kaksi kuukautta. Myöhemmin työntekijöiden yhteydenoton jälkeen tarkensin, että tutkimukseen voivat osallistua myös sellaiset vanhemmat, joilla perhetyön saaminen on päättynyt. Tutkimustehtäväni kannalta tämä valintakriteeri oli perusteltua, sillä vanhempien kokemukset myös perhetyön päättämisvaiheesta ovat tärkeitä. Vanhempien valikoituminen tutkimukseeni työntekijöiden kautta on saattanut vaikuttaa tutkimustulosteni yhteneväisyyteen vanhempien kesken.

Työntekijät jakoivat laatimani tiedotteen tutkimuksesta ja siihen liittyvistä käytänteistä vanhemmille. Otin yhteyttä yhteystietonsa postitse lähettäneisiin vanhempiin joko sähköpostilla tai puhelimitse heidän esittämänsä yhteydenototavan mukaan. Sain yhteystiedot seitsemältä vanhemmalta, joista yksi ilmoitti molempien vanhempien tulevan samaan haastatteluun. Yhden ilmoittautuneen vanhemman kanssa jouduimme perumaan haastatteluajan hänen lapsensa sairastumisen vuoksi emmekä pystyneet sopimaan uutta aikaa. Ennakkotiedosta poiketen myös erääseen toiseen haastatteluun osallistuivat molemmat vanhemmat. Näin haastatteluun osallistui yhteensä kahdeksan vanhempaa.

Vanhempien haastattelut toteutin lokakuun 2014 ja maaliskuun 2015 välisenä aikana (liite 3). Olin antanut vanhemmille mahdollisuuden valita heidän elämäntilanteeseensa parhaiten soveltuvan osallistumistavan. Lähihaastatteluun osallistuneiden kuuden vanhemman haastattelut suoritin heidän valitsemissaan paikoissa heille sopivina ajankohtina. Näistä kaksi haastattelua tein vanhempien omassa kodissa ja kaksi vanhempien työtiloissa. Lisäksi yhden haastattelun toteutin puhelimitse ja yhden Skype-yhteydellä. Tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista kolme sai kotiin tehtävää perhetyötä haastattelujen ajankohtana, ja viiden vanhemman osalta perhetyö oli päättynyt 1–3 vuotta sitten. Näillä viidellä vanhemmalla oli kokemusta perhetyöstä useiden vuosien ajalta.

Kodeissa ja työtiloissa tekemiäni haastattelujen alussa kysyin vanhemmilta kirjallisen suostumuksen haastattelujen nauhoittamiseen (liite 2) sekä kerroin

tutkimuksen tarkoituksesta ja etiikasta. Olin kysynyt kotona tehtävien haastattelujen aikataulujen sopimisen yhteydessä jo alustavasti nauhoitusmahdollisuutta. Arvelin, että jos perheessä olisi läsnä pieniä lapsia, nauhoittaminen voisi olla haasteellista lasten äänien vuoksi. Vanhemmat olivat kuitenkin miettineet tarkkaan kodistaan sellaisen haastattelutilan, jossa ei ollut häiriötekijöitä. Itseäni yllätti vanhempien innokkuus kertoa perhetyöstä ja heidän avoimuutensa ottaa vastaan kotiinsa vieras tutkija. Yksi lähihaastattelu nauhoitettuna kesti noin yhdestä tunnista yhteen tuntiin ja viiteentoista minuuttiin. Lähitapaamisissa nauhoitin keskustelumme vain siltä ajalta, joka liittyi tutkimusaiheeseen.

Puhelin- ja Skype-haastatteluun osallistuneilta kysyin suullisen luvan nauhoittaa puhelut. Molemmat haastateltavat antoivat luvan nauhoittamiseen. (Esim. Bryman 2012, 488.) Puhelin- ja Skype-haastattelut kestivät noin 45 minuuttia. Koen, että itselleni lähihaastattelu oli luontevampaa kuin puhelinhaastattelu. Huomasin, että puhelinhaastattelussa aloin toisinaan puhua liian aikaisin, jos tuli hiljainen tauko, vaikka haastateltava saattoi vielä miettiä kertomansa jatkamista. Nonverbaalisen viestinnän näkymättömyys toi haasteita vuoropuheluuni haastattelun etenemisessä. Puhelinhaastattelun nauhoitus onnistui teknisesti. Skype-yhteydessä oli aluksi teknisiä ongelmia äänen kuuluvuuden kanssa. Alkuvaikeuksien jälkeen tekninen kuuluvuus parani ja pystyin nauhurilta litteroimaan tekstin. Liikkuva kamerayhteys ei toiminut.

3.5 Temaattinen sisällönanalyysi

Sovelsin tutkimukseni analyysissä fenomenologista metodia vanhempien ja perhetyöntekijöiden kielellisesti tuottamaan haastatteluaineistoon, jossa he kuvaivat kokemuksiaan tutkimukseni kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä (esim. Giorgi 2012). Hermeneuttinen tulkinnallinen ote heijastuu tutkimukseni siten, että pyrin syventämään ymmärrystäni tutkittavasta ilmiöstä peilaamalla haastateltavien kokemuksia ja esiyymmärrystäni teoreettiseen tietoon. Laadulliset kuvailevat lähestymistavat, kuten kuvaileva fenomenologia, temaattinen analyysi ja sisällönanalyysi, ovat sopivia tutkimuksiin, joissa tulkinta on vähäinen. Monet tutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että sekä kuvailevat että tulkitsevat lähestymistavat sisältävät tulkintaa, ja tämä pätee omaankin tutkimukseeni (ks. Sandelowski 2010). Pyrin kirjaamaan selkeästi analyysini ja taustaoletukseni, jotta tutkimustani voidaan arvioida ja verrata vastaaviin tutkimuksiin (ks. Attride-Stirling 2001). Tutkijana minun tulisi tunnistaa omat teoreettiset positioni ja arvoni suhteessa laadulliseen tutkimukseen. Teoreettisen viitekehyksen ja metodien tulee olla yhteensopivia sen kanssa, mitä haluan tietää, ja minun täytyy pystyä näkemään tekemieni valintojen yhteys päätöksiini.

Laadullisen kuvailun avulla voidaan esittää ihmisten kokemuksia ja käyttää tutkimusmetodeja kokemusten kuvaajina, jotka vastustavat yksinkertaista luokittelua ja jäykkiä löytöjä (Giorgi 1997; Holloway & Todres 2003; Sandelowski 2010). Kvalitatiivisia lähestymistapoja on hyvin monenlaisia, ja ne ovat monimutkaisia ja vivahteikkaita (Holloway & Todres 2003). Oman ymmärryk-

seni myös analyysimetodeista on syventynyt tutkimusprosessin aikana, ja siksi kirjaan näkyviin ajatteluprosessini vaiheita. Perehdyin tutkimusaineistoni hankinnan aikana useisiin analyysimenetelmiin ja niiden filosofisiin lähtökohtiin ja pohdin kunkin menetelmän soveltuvuutta teoreettiseen viitekehykseen, tutkimuskysymyksiin, tutkimuksen otokseen ja tiedonhankintatapoihin (Miles & Huberman 1994, 430).

Laadullisilla metodologioilla ei ole yhtä tutkimuksen lähestymistapaa vaan erilaisia epistemologisia näkökulmia. Laadullisen aineiston analyysin on sanottu olevan luova prosessi, jossa ei ole tiettyä mallia (esim. Bryman 2012, 381). Perehdyin ennen analyysin aloittamista grounded theory -menetelmään (GT, ”ankkuroitu teoria”), fenomenografiaan ja sisällönanalyysiin. Aineistojeni litteroinnin ja niiden kokonaislukemisen jälkeen hahmottui aineistojen homogeenisuus vanhempien ja perhetyöntekijöiden haastatteluaineistoissa, joten suljin käsitysten erilaisuutta tutkivan fenomenografian käytön pois. Fenomenografiassa asetetaan käsityksiä hierarkkiseen järjestykseen, ja siksi pitää eettisestikin pohtia, voiko lastensuojelun perhetyön käsityksiä asettaa järjestykseen (vrt. Uljens 1996; Marton 1981; Ashwort & Lucas 1998). Halusin muodostaa aineistostani monipuolisen kuvan, eikä tavoitteenani ollut luoda teoriaa. Grounded theory metodina ei siten olisi soveltunut, koska kyseessä olevassa metodissa nostetaan ydinkategoria, johon aineisto on tiivistetty, ja siten luodaan uutta teoriaa (Bryman 2012, 567–568, 578).

Analyysimenetelmiin perehtymisen yhteydessä arvioin oman tutkimukseni analyysiksi sopivan parhaiten temaattisen sisällönanalyysin. Tämä edellytti tutustumista sekä temaattiseen analyysiin että sisällönanalyysiin. Tutkimuskirjallisuudessa näitä analyysejä ei aina eroteta toisistaan vaan puhutaan temaattisesta sisällönanalyysistä. Näillä analyysimenetelmillä kuitenkin katsotaan olevan eroja (Sandelowski & Leeman 2012). Perehdyttyäni temaattiseen analyysiin ymmärsin sen painottavan sisällönanalyysiä enemmän monipuolisesti materiaalin laadullisia näkökulmia (Boyatzis 1998, 4–7), joista olin kiinnostunut omassa tutkimuksessani ja asettamassani tutkimustehtävässä. Temaattista analyysiä laadullisen tutkimuksen metodina on käytetty tutkimuksissa laajasti, eikä ole selvää sopimusta, mitä temaattinen analyysi on ja kuinka se tehdään (esim. Boyatzis 1998; Attride-Stirling 2001; Roulson 2001; Tuckett 2005).

Temaattinen analyysi pitäisi nähdä kvalitatiivisten analyysien perusmetodina. Jotkut eivät pidä temaattista analyysiä tiettynä metodina vaan välineenä käyttäen erilaisia metodeja. Virginia Braun ja Victoria Clarke (2006) esittävät temaattisen analyysin olevan oma metodinsa. Temaattisen analyysin etuna pidetään joustavuutta, ja siksi sen avulla pystyin alkuvaiheessa luomaan aineistostani yksityiskohtaisen ja moniulotteisen kuvan. Temaattinen analyysi mahdollisti myös sen, että löysin koko aineistosta keskeiset johtoajatukset (Braun & Clarke 2006). Käytin temaattista analyysiä apuna analyysin alussa aineistoni teemoittelussa. Teeman on sanottu sisältävän jotakin tärkeää aineistosta suhteessa tutkimuskysymykseen, ja teema kuvaa jollakin tavalla mallinnettua vastausta (patterned response) tai merkitystä aineistossa. Teemat voidaan ymmärtää niin, että ne ovat elettyjen kokemusten kirjoitettuja tulkintoja. Hermeneutti-

nessa fenomenologiassa tutkitaan tekstejä ja reflektoidaan sisältöjen sisältämiä merkityksiä (Lavery 2003). Teemojen muodostuksen jälkeen tutkijana tavallaan kirjoitin uudelleen teeman tulkiten samalla ilmiön merkitystä tai elettyä kokemusta.

Temaattinen analyysi ei ole sitoutunut tiettyyn teoreettiseen viitekehykseen, vaan sitä voidaan käyttää erilaisissa teoreettisissa kehyksissä. Temaattinen analyysi essentiaalisena tai realistisena metodina selostaa kokemuksia, merkityksiä tai osallistujien todellisuutta, kuten tutkimuksessani haastateltavien todellisuutta. Konstruktionistisena metodina se tutkii, miten tapahtumat, todellisuudet, merkitykset ja kokemukset ovat yhteiskunnan diskurssien vaikutusten tulosta. Temaattinen analyysi voi olla myös kontekstuaalinen metodi essentiaalismin ja konstruktionismin välillä, ja sitä on kuvattu erilaisilla teorioilla kuten kriittinen realismi (esim. Willig 1999).

Omassa tutkimuksessani temaattisen analyysin käyttöä kuvaa parhaiten realismi, koska tarkastelen empiriasta nousevia kokemuksia. Toisaalta tutkimustani kuvaa myös konstruktionismi, koska tulkintani pohjautuvat kielen kautta välittyneisiin käsityksiin todellisuudesta. Tällöin merkitys ja kokemus ovat sosiaalisesti tuotettuja ja enemmän kuin yksilön tuottamia. Siten temaattinen analyysi konstruktionistisessa viitekehyksessä ei painotu motivaatioon tai yksilöpsykologiaan. Sen sijaan se pyrkii teoretisoimaan sosiokulttuurisia konteksteja ja rakenteellisia olosuhteita, jotka mahdollistavat yksilön antaman merkityksen. Sellainen temaattinen analyysi, joka painottaa latenteja teemoja, pyrkii olemaan enemmän konstruktionistinen, ja se on myös osittain päällekkäinen temaattisen diskurssianalyysin kanssa. Kaikki ”latentti” temaattinen analyysi ei kuitenkaan ole konstruktionistista. (Braun & Clarke 2006.)

Aineiston analyysin koodaamisessa on tärkeä kysymys, mitä pidetään teemana tai minkä kokoinen teeman tulisi olla. Tutkimusmenetelmäkirjallisuudessa ei ole konsensusta siitä, mikä määrittää teeman. Siksi tein päätöksen aineistoni ja oman harkintani pohjalta. Temaattisen analyysin joustavaan käyttöön eivät sovellu jäykät säännöt. Analyysin eteneminen kuitenkin vaatii minulta johdonmukaisuutta. (Braun & Clarke 2006.) Tutkijana minun itse on päätettävä, millaisen analyysin haluan tehdä aineistostani. Luomalla koko aineistosta monipuolisen temaattisen kuvauksen laadittujen teemojen avulla menetetään aineiston syvällisyyttä ja kompleksisuutta. Tällainen analyysi sopii niukasti tutkittujen ilmiöiden analyysiin. Toinen vaihtoehto on tuottaa temaattisen analyysin avulla yksityiskohtainen kuva aineiston tietystä teemasta tai teemoista (Braun & Clarke 2006). Tutkimuksessani tein kokonaiskuvaa aineistoista teemojen avulla. Käytännössä teemoittelu oli luokituksen kaltaista painottaessani mitä kustakin teemasta oli sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105).

Temaattisessa analyysissä teemat voidaan identifioida kahdella tavalla. Induktiivisesti lähestyttäessä teemojen identifiointi on vahvasti aineistolähtöistä (bottom up). Tällöin teemat eivät välttämättä ole suhteessa tiettyihin kysymyksiin, joita kysytään haastateltavilta. Ne eivät myöskään nouse teoreettisesta intressistä. (Esim. Frith & Gleeson 2004.) Deduktiivisesti tai teoreettisesti lähestyttäessä (top down) lähtökohtana ovat puolestaan teoreettiset ja analyttiset in-

tressit. Tällöin temaattisessa analyysissä painopiste on enemmän yksityiskohdainen analyysi jostakin aineiston aspektista eikä kokonaisuudesta. (Esim. Hayes 1997; Boyatzis 1998, 4.) Deduktiivinen ja induktiivinen jako perustuu tulkintaan tutkimuksessa käytetystä päättelyn logiikasta. Tällaista jaottelua on kuitenkin kyseenalaistettu, koska aineistolähtöisessä tutkimuksessa havainnot ovat yleisesti hyväksytyyn ajatuksen mukaan aina teoriapitoisia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109). Fenomenologis-hermeneuttisessa perinteessä painottuu aineistolähtöinen analyysi. Tulkinnallisessa perinteessä ”puhdas” fenomenologinen päättely ei tapahdu teoriasidonnaisesti tai abduktiivisesti. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 108-110.) Tutkimuksessani sovelsin aineistolähtöisen analyysin piirteitä saadakseni teoreettista ymmärrystä perhetyön kokemuksesta. Lähestyin haastatteluaineistoani induktiivisesti etsimällä aineistosta teemoja ilman selkeitä, ennakkoon valittuja teoreettisia käsitteitä ja etenin yksittäisistä havainnoista yleisiin väitteisiin. Tutkijana en kuitenkaan ole voinut olla täysin vapaa epistemologisista sitoumuksistani. Analyysiäni kuvaa myös teoriaohjaava analyysi kotia koskevien kokemusten osalta. Analyysiä ohjasi yksityisyyttä koskeva tieto, mutta en testannut teoriaa. Omaa päättelyäni kuvaan lähinnä abduktiiviseksi, koska lähdin empiriasta, mutta taustalla oli teoreettisena ideana moraalinen toimijuus. (Alasuutari 2011, 44-48; Tuomi & Sarajärvi 2018, 107-113.)

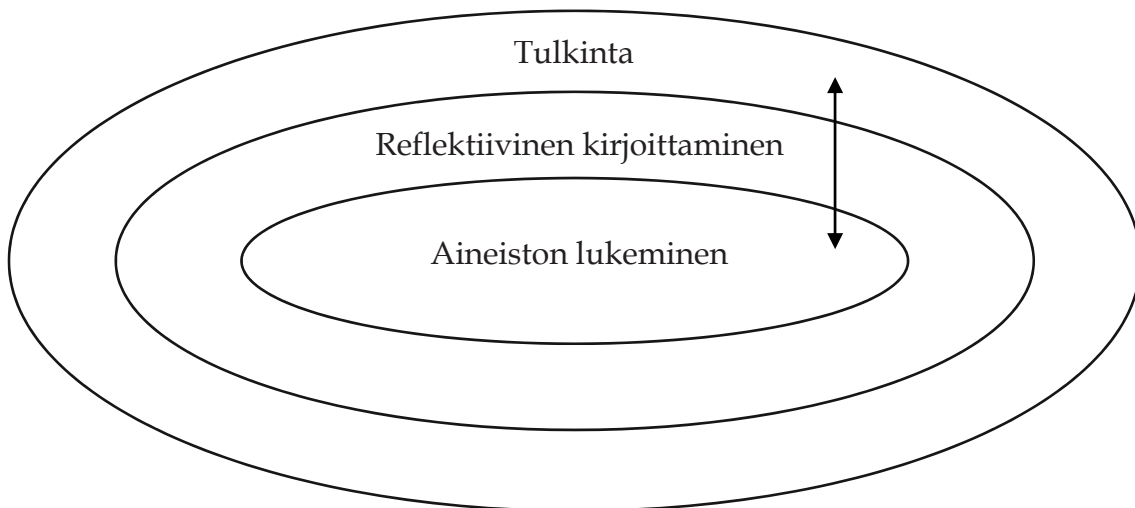
Tutkijana jouduin tekemään teemojen identifioimisessa valinnan semanttisen tai eksplisiittisen tason sekä latentin tai interpretatiivisen tason välillä (Boyatzis 1998, 4). Temaattinen analyysi on yleensä vain toisella tasolla. Semanttinen lähestymistapa on pintamerkitysten kuvaamista siten kuin haastateltava on sen kuvannut. Tällöin tutkija ei etsi mitään tutkittavan puheen tai kirjoittamisen takaa. Ideaalitapauksessa tutkija etenee kuvauksesta tulkintaan, jolloin pyritään teoretisoimaan teemojen tärkeys ja niiden laaja merkitys ja sovellus yleensä suhteessa aiempaan kirjallisuuteen (esim. Frith & Gleeson 2004). Latenttisessa temaattisessa analyysissä teemojen kehittäminen sinänsä sisältää tulkinnallista työtä, ja siten tuotettu analyysi ei ole pelkästään kuvausta, vaan se on teoretisoitu (Clarke & Braun 2013). Lähestymistapaani kuvaa lähinnä latenttinen tulkinta, jota tein peilattessani teemoja teoreettiseen kirjallisuuteen. Temaattinen analyysi latentilla tasolla pureutuu semanttiseen aineistoon ja pyrkii identifioimaan ja tutkimaan taustalla olevia ideoita, olettamuksia, käsitteellistyksiä sekä ideologioita, jotka teoretisoidaan muodostamalla aineiston semanttinen sisältö. Tulkinnallinen lähestymistapa tulee konstruktivistisesta paradigmasta, ja siten tulkinnallinen analyysi on lähellä diskurssianalyysiä, jota joskus kutsutaan temaattiseksi diskurssianalyysiksi. (Clarke & Braun 2006.)

Perehdyttyäni temaattisen analyysin rinnalla sisällönanalyysiin huomasin temaattisen sisällönanalyysin noudattavan sisällönanalyysin vaiheita. Siksi niiden erottaminen toisistaan ei ole selkeää. Sisällönanalyysi on yleinen nimitys tekstien analysoinnissa käytetyille strategioille. Sisällönanalyysin tavoitteena on systemaattisesti kuvata aineiston merkityksiä (Groeben & Rustemeyer 1994; Shapiro & Markoff 1997; Vaismoradi, Turunen & Bondas 2013). Sisällönanalyysi auttaa kuvaamaan aineistosta tiettyjä näkökulmia eikä koko aineiston merkitystä. Tämä on keskeinen ero muihin laadullisiin metodeihin. Sisällönanalyysissä

tutkimuskysymykset ohjaavat, millaisia asioita aineistosta tarkastellaan. (Schreier 2014, 81.) Sisällönanalyysissä on tärkeää tutkia koko materiaali ja päättää jokaisesta, mihin koodauskehukseen se sopii (Shapiro & Markoff 1997). Sisällönanalyysillä on mahdollista analysoida aineistoa laadullisesti ja samaan aikaan kvantifioida aineistoa. Sisällönanalyysissä tavoitteena on kuvata ilmiötä käsitteellisessä muodossa. (Cavanagh 1997; Elo & Kyngäs 2008; Schreier 2012.) Tutkimuskirjallisuuden perusteella päädyin temaattisen sisällönanalyysin soveltuvan parhaiten kuvaamaan analyysiäni. Analyysissäni on piirteitä laadullisesta sisällönanalyysistä vertaillessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksista muodostamani teemojen sisältöjen yhteneväisyyksiä ja eroja.

3.6 Analyysin vaiheet

Aineistoni analyysiä kuvaan hermeneuttiseksi, sillä aineiston ja kirjallisuuden lukeminen, reflektiivinen kirjoittaminen ja tulkintani ovat sitoutuneet toisiinsa (kuvio 3). Analyysin tavoitteena oli syventää ymmärrystä tutkimistani ilmiöistä. Olen edennyt analyysissäni aineiston esiymmärtämisestä teemoittelun kautta teoreettiseen jäsentämiseen. Aineiston keruun ja analyysin aikana jatkoin teoriakirjallisuuden lukemista ja sen kautta syvensin ymmärrystä perhetyölle ja kodin tilalle annetuista merkityksistä (esim. Varto 2005, 164–166; Kiviniemi 2015).

KUVIO 3 Aineiston hermeneuttinen kehä (ks. Laverty 2003)

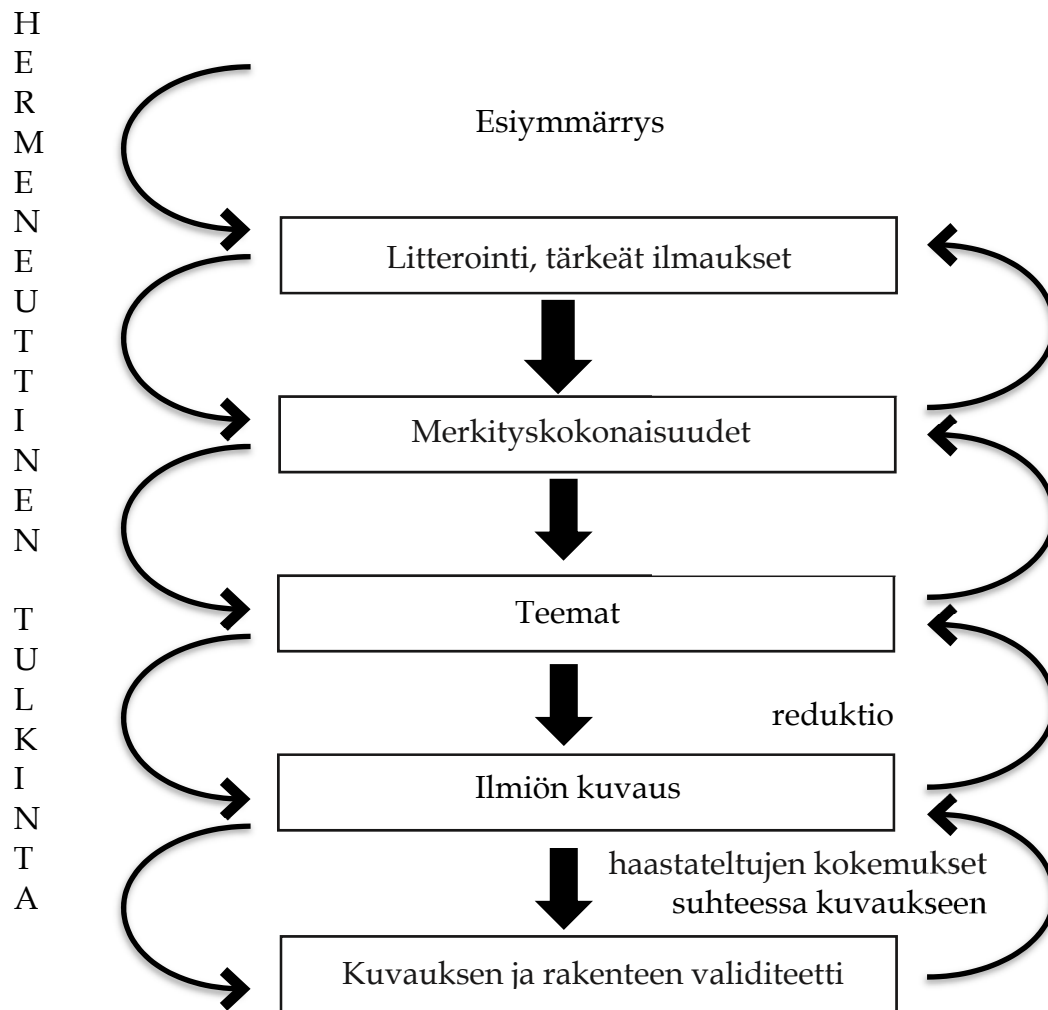
Tutkimuksessa käyttämäni hermeneuttista analyysiä olen soveltanut tutkimustehtäväni näkökulmasta. En laatinut yhtenäistä, loogista kertomusta kunkin haastateltavan kerronnasta erikseen vaan katsoin teemahaastattelun teemojen mukaisen litteroinnin riittäväksi tutkimustehtäväni varten. Tältä osin so-

velsin hermeneuttista analyysiä, sillä varsinaisessa hermeneuttisessa analyysissä laaditaan yleensä yksilölliset kertomukset (ks. esim. Ricouer 1991).

Analyysini vaiheet noudattavat laadullisen tutkimuksen yleisiä vaiheita. Analyysini ei ole kuitenkaan edennyt lineaarisesti, vaan analyysini on vaatinut tutkimuskirjallisuuden jatkuvaa lukemista analyysin tekemisen ohessa ja palaamista aineistoihin ja laatimiini teemoihin. Laadullisen tutkimuksen analyysini tarkoituksena on tiivistää aineiston sisältämä informaatio tuomalla esille tutkimustehtäväni kannalta keskeinen ydin. Tutkijana olen antanut uusia merkityksiä tutkimukseen osallistuneiden kokemuksille perhetyöstä ja kodin tilasta sekä tulkinnut niitä. Analyysini ja tulkintani ovat olleet limittäisiä tutkimusprosessin aikana. (Esim. Eskola & Suoranta 1999, 47.)

Sovelsin temaattisessa sisällönanalyysissä empiirisen fenomenologian kehittäjistä lähinnä Giorgin (esim. 1997; 2005) ja Colaizzin (1978) ajatusten pohjalta tehtyjä vaiheistuksia. Giorgi (1997; 2005) piti esikuvanaan Husserlin deskriptiivistä fenomenologiaa, kun taas Colaizzi (1978) painotti interpretatiivista näkökulmaa. Pienistä näkemyseroista huolimatta molemmilla oli yhteneväinen käsitys tutkimuksen analyysin etenemisen vaiheista. Judén-Tupakka (2008, 65) esittää, että menetelmällinen jäsenitys ja vaiheistus auttavat ymmärtämään vaikeasti avautuvaa fenomenologista filosofiaa.

Analyysissä etenin menemällä taakse- ja eteenpäin aineistossani erottamalla koodatut ilmaukset ja tuottamalla analysoitua aineistoa. Haastatteluai-
neiston tulkitseminen on tapahtunut vähitellen, ja tulkintani eteni alustavasta ymmärtämisestä analyysin kautta kodissa tapahtuvan perhetyön ymmärtämiseen moraalisena toimintana. Analyysin tavoitteena on ollut syventää ja etsiä uutta ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (mm. Kafle 2011). Koska tulkinta on laadullisen tutkimuksen päämenetelmä, pyrin kuvaamaan analyysiä siten, että lukija pystyy seuraamaan päättelyäni ja tarvittaessa myös kyseenalaistamaan tulkintani. Aineiston luokittelu- ja tulkintasäännöt pyrin esittämään analyysin kuvauksen edetessä. (Mäkelä 1990; Varto 2005.) Aineistosta laatimilleni teemoille etsin tulkintojeni tueksi kirjallisuudesta teoreettisia selityksiä ja vahvistusta moraalisuuden toimijuuden kehityksessä (Eskola 2001; Ryan & Bernard 2003; Huusko & Paloniemi 2006). Kuvaan tutkimukseni analyysin etenemisen kuviossa 4.

KUVIO 4 Tutkimuksen fenomenologisen analyysin vaiheet (soveltaen Giorgi 1997; 2005; Colaizzi 1978)

3.6.1 Ensimmäinen vaihe - ennakkokäsityksien reflektointi

Laadullisen tutkimuksen tavoin analyysiprosessini voidaan ajatella alkaneen jo aineiston keruun yhteydessä. Ennen jokaista haastattelua pyrin luomaan itselleni fenomenologista asennetta pohtimalla omia ennakkokäsityksiä lastensuojelun perhetyöstä. Naisena ja äitinä mietin ennakkoon, miten sukupuoleni voi vaikuttaa isien kokemusten kuulemiseeni. Tietoisen ajatteluni avulla pyrin sulkeistamaan omia aiempia kokemuksiani perheiden kanssa työskentelystä heidän kodeissaan. Ennen haastattelutilannetta käytin apuna mielikuvaharjoituksia oman mielen tyhjentämisestä, jotta pystyisin kuulemaan haasteltavaa hänen omassa kontekstissaan ja elämäntilanteessaan. Olin kuitenkin tietoinen siitä, että myös tutkijana näen ja kuulen maailmaa oman taustani lähtökohdista. Tein jokaisen vanhemman ja perhetyöntekijän haastattelun jälkeen muistiinpanoja erilliseen muistioon mielenkiinnon kohteistani ennen litterointia.

3.6.2 Toinen vaihe – haastattelujen litterointi ja avoin lukeminen

Litteroin itse kaikki haastattelut sanasta sanaan mahdollisimman nopeasti jokaisen haastattelun tekemisen jälkeen. Pyrin olemaan litteroinnissa tarkka, sillä litterointikäytäntö on osa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Poland 1995; Peräkylä 1997). Haastateltavien puheen purkaminen tekstiksi mahdollisti aineistoon palaamisen ja teki tulkintani näkyväksi, koska käytin haastateltavieni alkuperäisiä ilmauksia havainnoillistamaan aineistoani. Analyyttinen läpinäkyvyys lukijalle ja tulkintojen ankkuroituminen aineistoon ovat kurinalaisen laadullisen tutkimuksen validiteettia parantava piirre. Litteraatio ei kuitenkaan koskaan tavoita alkuperäistä puhetilannetta nonverbaalisine ilmauksineen, vaan se on minun tutkijana tekemä havaintojen ja valintojen tuote ja sellaisena epätäydellinen. (Nikander 2010b, 433.) Litteroinnin tekeminen itse sekä haastattelujen kuunteleminen vähintään kahteen kertaan auttoi minua pääsemään sisälle aineistooni.

Valitsin analyysini tarkoitusta varten tarkoituksenmukaisen litterointitavan (esim. Nikander 2010a; Eskola 2001; Hirsjärvi & Hurme 2004, 139–141; Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Litteroin jokaisen haastattelun erikseen teemoitain sanasta sanaa käyttäen mahdollisimman tarkkaan haastateltavan sanoja. Tällä tavoin pyrin varmistamaan, että haastatteluun osallistuneiden kokemusten alkuperäiset ilmaukset säilyvät osana heidän elämäntilanteensa. Tässä vaiheessa en aloittanut vielä varsinaista analyysiä, mutta aineistoon perusteellinen perehtyminen antoi minulle suuntaa analyysin valintaan (esim. Eskola & Suoranta 1999, 152; Henricson, Segersten, Berglund & Määttä 2009).

Litteroinnissa merkitsin tekstiin kolmella pisteellä (...) haastateltavan miettimisajat. Muuta nonverbaalista viestintää en kirjannut, koska se ei ollut olennaista tutkimustehtäväni kannalta. Kuuntelin nauhat toiseen kertaan ja täydensin ja korjailin ensimmäisellä kerralla kirjoittamaani tekstiä. Huomasin, että joissakin kohden olin kuullut väärin sanoja tai jokin sana oli jäänyt kirjaimatta. Syynä oli saattanut olla oma väsyminen. Palasin kuuntelemaan vielä muutamia haastattelukohtia kolmannenkin kerran varmistaakseni haastateltavan jokaisen sanan alkuperäisen ilmaisumuodon.

Perhetyöntekijöiden aineistoa kertyi yhteensä 120 sivua. Kaikkien haastattelujen jälkeen yksi perhetyöntekijä täydensi haastatteluaineistoa sähköpostilla. Hän kertoi, että perhetyöntekijät olivat keskustelleet keskenään haastattelusta. He halusivat lisätä vielä näkökulman vammaisten vanhempien sekä laaja-alaisista oppimisvaikeuksista kärsivien vanhempien kanssa tehtävästä perhetyöstä, mikä ei todennäköisesti ollut tullut esiin kenenkään haastatteluissa. Vanhempien litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 80 sivua. Skypen kautta tehdyn haastattelun litterointi vaati useampaan kertaan tiettyjen osien kuuntelemista, mutta puheesta pystyin litteroimaan sanat.

3.6.3 Kolmas vaihe – merkitystä sisältävät yksiköt

Luin litteroimani haastattelutekstit useaan kertaan saadakseni kokonaiskuvaa erikseen vanhempien ja perhetyöntekijöiden aineistoista tutkimustehtäviini.

Pyrin olemaan avoin aineistolle refleктоimalla ennakkokäsityksiäni (reduktio). Aluksi tein vapaamuotoisia merkintöjä (memot) litterointiliuskosten reunoihin perhetyön ja kodin tilan merkityksellisyyttä kuvaavista avainsanoista. Tässä vaiheessa perehdyin laadullisen tutkimuksen ATLAS.ti-ohjelmaan, mutta aineistoni pienen koon vuoksi päädyin käsittelemään sitä Word-ohjelmalla ja värikynätekniikalla. Vapaamuotoisten merkintöjeni jälkeen aloitin aineistoni uudelleenorganisoinnin. Aineiston organisoimisesta ja erittelystä käytetään tutkimuskirjallisuudessa monia nimityksiä, ja eri lähteissä puhutaan esimerkiksi luokittelusta, kategorisoinnista, koodien merkitsemisestä ja koodeista (vrt. Mason 2002, 150). Analyysissäni koodaaminen tarkoitti, että alleviivasin eri väreillä sekä numeroin litterointiteksteihini sellaisia kohtia, joissa puhuttiin samoista tai samankaltaisista asioista sekä poikkeavuuksia. Koodausyksikköinä käytin sanoja, lauseita ja virkkeitä. Käytin koodeina kirjain- ja numerosymboleja (esim. P1K = perhetyöntekijä1koti, V1T = vanhempil tunne). Koodaaminen auttoi minua näkemään, millaisia asioita aineistossani oli. Aineiston koodaamisen tarkoituksena oli jäsentää ja tunnistaa aineistosta tutkimuksen tavoitteen kannalta merkitykselliset asiat ja pelkistää aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–126). Koodaaminen oli siis tekemäni tulkintaa siitä, mikä aineistossani oli tutkimustehtävän kannalta olennaista. Koodausvaiheessa oli tärkeää, että koodasin kaikki aineiston ilmaisut siltä varalta, että tarvitsisin niitä jatkossa. Tein aineistolle tutkimustehtävääni tukevia kysymyksiä, esimerkiksi millaisia odotuksia vanhemmat asettavat perhetyölle, millaisia asioita perhetyöntekijät pitävät tärkeinä työssään ja millaiset tilanteet koetaan vaikeiksi kodissa. Masonin (2002) mukaan tutkija voi koodata aineistoa kirjaimellisen merkityksen pohjalta, tehdä käsitteellisempää koodausta tai reflektoida osallisuuttaan aineiston rakentumiseen ja siitä tehtäviin tulkintoihin. Udo Kelle (2007) puolestaan käyttää nimitystä sisältöön kytkeytyvä koodaaminen, jota käytin analyysissäni. Tulkitsin tutkimustehtävääni pohjalta aineiston eri kohtien soveltuvuutta kunkin koodin alle (Boyatzis 1998, 63; Jolanki & Karhunen 2010, 400). Koodausprosessi oli osa analyysiäni, sillä tuolloin ryhmittelin aineistoa merkityksellisiin ryhmiin ja valitsin ja nimesin koodit itse (Tuckett 2005; Jolanki & Karhunen 2010, 399; Bryman 2012, 578–581).

Lähdin koodaamisen jälkeen lukemaan aineistojani tarkkaan lause lauseelta etsien merkityksiä. Yhdessä virkkeessä saattoi olla useampi kuin yksi merkitys. Merkitysyksikköinä olivat lauseet ja virkkeet. Muotoilin merkitysyksiköt ensiksi merkityksellisiksi ilmauksiksi ja tiivistin merkitysyksiköksi (ks. taulukko 2). Perhetyöntekijöiden haastatteluaineistosta nostin yhteensä 653 merkitysyksikköä. Vanhempien haastatteluissa oli yhteensä 345 merkitysyksikköä. Kirjasin merkitysyksiköt erikseen perhetyöntekijöiden ja vanhempien word-tiedostoihin ja numeroin ne juoksevilla numeroinnilla, jotta myöhemmin pystyisin tarkistamaan asiayhteyden. Tällä tavoin pyrin varmistamaan, että pystyisin tulkitsemaan ilmausta mahdollisimman totuudenmukaisesti sen esitettyssä kontekstissa.

3.6.4 Neljäs vaihe – hierarkkiset teemat

Muodostamiani merkitysyksiköitä tarkastelin useaan kertaan ja arvioin niiden yhteyttä omaan ymmärrykseeni. Jouduin usein palaamaan aineistostani löytämiini merkityksellisiin ilmauksiin ja varmistamaan tulkintani haastateltavien puhekontekstin yhteyden. Tässä auttoi tekemäni merkitysyksiköiden numerointi. Arkikielelle tiivistämistäni merkitysyksiköistä etsin samankaltaisuutta ja erilaisuutta sisältäviä ilmauksia. Ryhmittelin merkitysyksiköitä eri tavoin ja hahmottelin, mitä ne kuvaisivat. Tämä vaihe oli itselleni haasteellinen, koska en ollut tehnyt aluksi riittävän selkeitä luokittelusääntöjä merkitysyksiköiden sijoittamiseksi. Jouduin useaan kertaan muuttamaan sijoittelua ja tuntui, että oli vaikeaa löytää toisiaan poissulkevia luokitteluja. Luokittelin tiivistetyt samankaltaisuutta ilmaisevat merkitysyksiköt, joista muodostin alateemat. Alateemoja peilasin uudelleen alkuymmärtämiseen tarkastelemalla, vahvistavatko ne sitä. Jouduin useaan kertaan palaamaan uudestaan merkitysyksiköihin ja siihen, miten ne soveltuvat nimeämieni teemojen alle. Analyysissä jouduin tarkistamaan ja muuttamaan tekstin osia laatimiini alateemoihin. Esimerkki aineiston pelkistämisestä näkyy taulukossa 2.

TAULUKKO 2 Esimerkki merkityksellisten ilmausten erottamisesta aineistosta ja pelkistämisestä merkitysyksiköiksi ja alateemaksi

Alkuperäinen ilmaus	Merkitykselliset ilmaukset	Merkitysyksikkö	Alateema
”Siinä on hirveen tärkeätä, että <u>perhe-työntekijä</u> <u>positiivisesti</u> ajattelee, ossaa luoda sellaisia mielikuvia, että tää on tätä, tästä <u>mennään etteenpäin</u> ja auttaa näkemään avarammin, niille <u>vanhemmillekin</u> <u>sellaista</u> <u>positiivista</u> ”	työntekijä ajattelee positiivisesti mennään eteenpäin vanhemmillekin sellaista positiivista	positiivinen asenne luottamuksen antaminen tulevaisuuteen	myönteisen ajattelun vahvistaminen

Alateemojen muodostamisen jälkeen tarkastelin vielä merkitysyksiköiden ja alateeman vastaavuutta sekä alateemojen yhteneväisyyttä. Sen jälkeen muodostin alateemoista yläteeman. Jos yläteema ei vastannut alkuperäistä aineistoa, hajotin teeman uudelleen osiin löytääkseni uusia merkityksiä. Teemat identifioin tuomalla yhteen erilaiset ideat ja kokemukset, joilla yksistään ei ollut merkitystä. Teemat tulivat yksilöiden kokemuksista, ja teemojen avulla loin ymmärrettävää kokonaiskuvaa kollektiivisesta kokemuksesta. (Leininger 1988.)

Luin teemojen sisälle sijoittamiani asioita ja pyrin katsomaan, että ne ovat loogisia keskenään. Mikäli sisältö ei ollut johdonmukainen, tarkistin teeman nimeä ja teemaan sijoitettujen aineiston asioiden soveltuvuutta teemaan. Tarkistin, että teemat olivat sisällöltään erillisiä. Huomasin, että joidenkin teemojen sisällöissä oli päällekkäisyyttä kuten esimerkiksi perheiden jäsenten välinen vuorovaikutus ja kasvatuskäytännöt. Jouduin hajottamaan teemoja ja pohtimaan uudelleen teeman sisältämiä merkityksiä. Tarvittaessa muodostin uuden teeman tai poistin teemaan kuulumattoman asian. Sen jälkeen tarkistin yksittäisten teemojen soveltuvuuden kokonaisuuteen ja sen, että teemat kuvaavat koko aineiston merkityskokonaisuutta. Tarkistin myös, että teemat ovat suhteessa koko tietokokonaisuuteen. Samalla tarkistin, ettei mikään aineisto ole jäänyt huomioimatta. (Esim. Hirsjärvi & Hurme 2004, 149–150; Braun & Clarke 2006.)

3.6.5 Viides vaihe - kokonaisuuden kuvaus

Kokonaisuuden ymmärtämiseksi tarkastelin uudestaan alkuperäistä aineistoa. Vertailin sisällöllisesti perhetyöntekijöiden ja vanhempien aineistoista muodostamiani ala- ja yläteemoja ja nimesin pääteemat. Vanhempien perhetyötä kuvaavien merkityksellisten kokemusten pääteeman nimesin tilanneherkkä, tukea antava vuorovaikutussuhde ja perhetyöntekijöiden pääteeman yhteistoinnallinen, kunnioittava kohtaaminen. Vanhempien kodille antamien merkityksellisten kokemusten pääteeman nimesin kodin vaihtelevat rajat ja perhetyöntekijöiden pääteeman kodin jännitteiset rajat. Analyysin tuotoksena syntyneitä ala- ja yläteemoja ja pääteemoja peilasin tutkimustehtäviin ja tutkimukseni kontekstiin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2004, 151–152; Bryman 2012, 578–581). Kokonaisuuden käsittämisessä minulla ei ollut tarkkoja metodologisia sääntöjä, vaan ymmärtämistä ja tulkintaani ohjasi itse aineisto.

Hermeneuttisen prosessin mukaisesti olen tulkinut laadullisen aineistoni osia (merkitysyksiköt, ala-, ylä- ja pääteemat) yhä uudestaan suhteessa kokonaisuuteen. Useaan kertaan tapahtuvien toistamisten kautta (iteraatio) olen tulkinut kokonaisuutta, ja perhetyön ja kodin hermeneuttiset tulkinnot ovat kehittyneet prosessin kautta. Muodostin merkityksiä sisältävien nimettyjen teemojen avulla kokonais kuvan perhetyölle ja kodille perhetyön toimintakontekstina. Kuvaan luvussa 4 perhetyölle ja kodille annetut merkitykset ja luvussa 5 teoreettisen ymmärrykseni syvenemistä.

4 VANHEMPIEN JA PERHETYÖNTEKIJÖIDEN PERHETYÖLLE JA KODILLE ANTAMAT MERKITYKSET

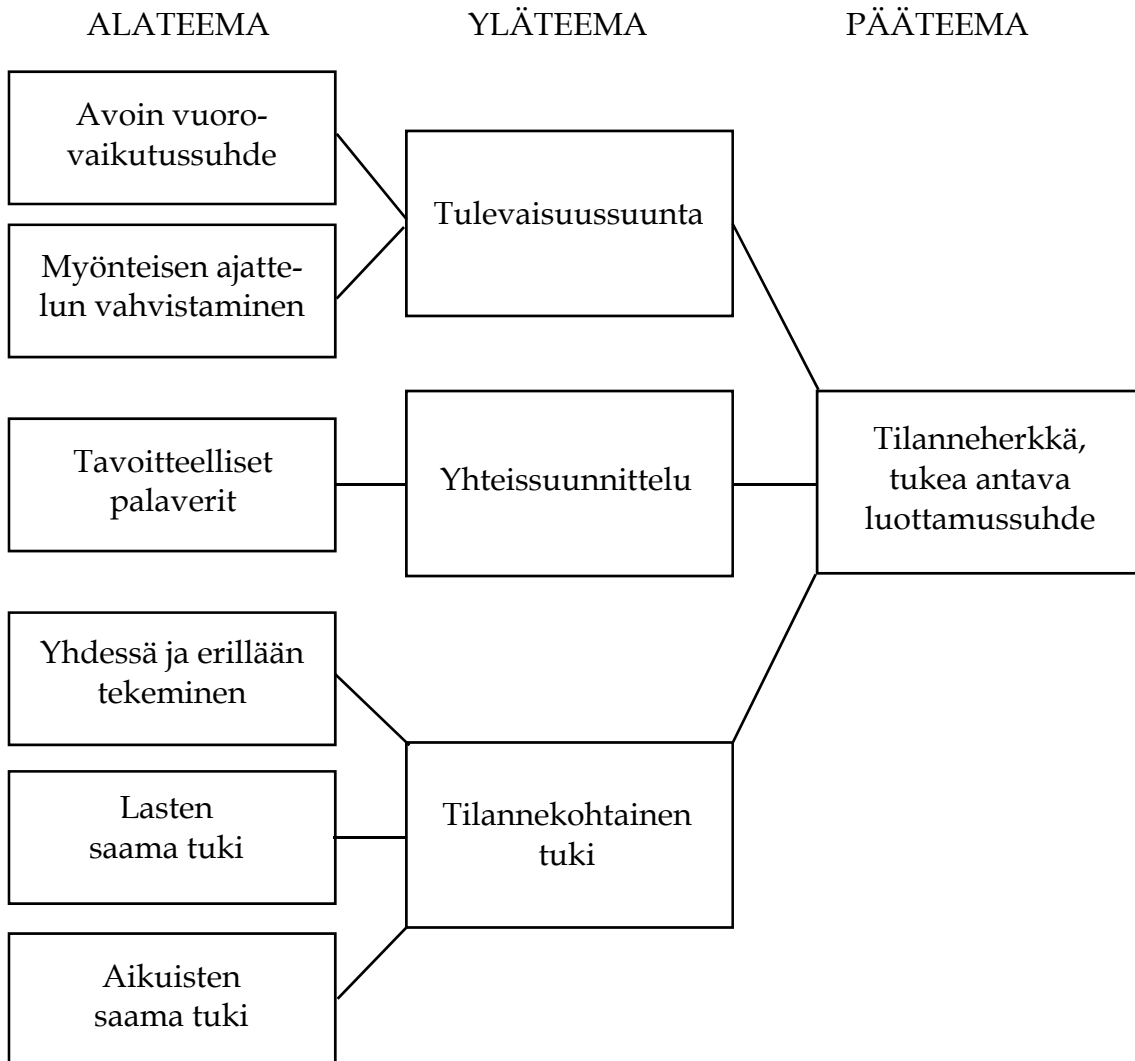
Tässä luvussa kuvaan vanhempien ja perhetyöntekijöiden perhetyölle ja kodille antamia merkityksiä. Fenomenologisen tutkimuksen mukaisesti pitäydyn mahdollisimman lähellä tutkimukseen osallistuneiden kokemusmaailmaa. Käytän merkityskokonaisuuksien yhteydessä suoria sitaatteja haastatteluista. Tällä tavoin haluan tuoda esille haastateltavien kielellisesti välittyntä kokemusmaailmaa. Sitaateilla havainnollistetut merkitykset ovat pohjana sille, että lukija voi arvioida tekemieni teoreettisten tulkintojen yhteyttä haastateltavien kokemusmaailmaan luvussa 5 (esim. Eskola & Suoranta 1999, 217–218; Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–42). Sitaateissa olen käyttänyt seuraavia merkintöjä: Vä = vanhempi/äiti, Vi = vanhempi/isä ja PT = perhetyöntekijä. Perhetyöntekijöiden sitaateissa en ole eritellyt vastaajan sukupuolta anonymiteetin suojaamisen vuoksi.

Keräämäni aineisto painottui määrällisesti perhetyöntekijöiden haastatteluaineistoon (luku 3.4.2). Vanhempien aineisto (luku 3.4.3) tuo asiakkaiden näkökulmaa suhteisiin perustuvasta perhetyöstä. Tutkimukseni tutkimusluvan myöntäneen peruspalvelukuntayhtymän hallinnon intressinä oli saada tietoa asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksista. Kuvaan tässä vaiheessa (luku 4) erikseen vanhempien ja perhetyöntekijöiden perhetyölle ja kodille antamat merkitykset, koska asiakkaat ja asiantuntijat kokevat asioita omista positioistaan (asiakas/työntekijä). Tällä tavoin teen perhetyön sisältöä näkyväksi eri näkökulmista.

4.1 Vanhempien kokemukset perhetyöstä ja kodista perhetyön tilana

4.1.1 Tilanneherkkä, tukea antava luottamussuhde

Vanhempien kokemuksissa korostui työntekijän ja vanhemman välisen luottamuksen syntyminen. Lisäksi luottamukseen liittyi luottamus tulevaisuuteen, mikä edellytti työntekijöiden ja vanhempien välistä tavoitteellista yhteissuunnittelua. Toiminnassa koettiin tärkeäksi työntekijän kyky sopeuttaa työskentelyään perheen kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Muodostin kuusi alateemaa: avoin vuorovaikutussuhde, myönteisen ajattelun vahvistaminen, tavoitteelliset palaverit, yhdessä ja erillään tekeminen, lasten saama tuki ja aikuisten saama tuki. Näille nimesin kolme yläteemaa: tulevaisuussuunta, yhteissuunnittelu ja tilannekohtainen tuki. Pääteemalle annoin nimen tilanneherkkä, tukea antava luottamussuhde (kuvio 5).

KUVIO 5 Tilanneherkkä, tukea antava luottamussuhde vanhempien kokemana

4.1.1.1 Tulevaisuussuunta

Avoim vuorovaikutussuhde

Vanhemmat toivat esille, että perhetyön onnistumisen lähtökohtana on luottamuksen rakentuminen työntekijän ja vanhemman välille. Luottamuksen kehittämiseen tarvittavan ajan koettiin vaihtelevan. Joskus luottamuksen arvioitiin vievän useita kuukausia ja toisinaan taas syntyvän hyvinkin nopeasti muuttamassa viikossa. Eräs vanhempi kuvasi luottamuksen syntymistä näin: *"Se on se joku, kenneen voi luottaa, sen aika äkkiä näkkee"* (Vä4). Luottamuksen rakentuminen uuteen perhetyöntekijään vie kuitenkin aina aikaa. Siksi yleensä toivottiin, että sama työntekijä voisi työskennellä mahdollisimman pitkään, jos on saatu syntymään luottamussuhde. Vanhemmat kokivat, että jos luottamusta ei synny työntekijän ja vanhempien välille, tuolloin voisi olla perusteltua vaihtaa työntekijää, mikäli mahdollista. *"Ja jos ei tuu sellasta luottamusta, niin se on ehkä turhaan se työ sitten, niin sillo minusta vähän harkita, että kokkeillaan jotakin toista työntekijää"* (Vi4).

Vanhemmat odottivat hyvältä perhetyöntekijältä kykyä ottaa kriittinen palaute vastaan ja taitoa käyttää saatu palaute oman ammatillisen kehittymisen tueksi. Vanhempien ja työntekijöiden avoin luottamuksellinen vuorovaikutussuhde oli mahdollistanut palautteen antamisen työntekijöille. Haavoittuvassa elämäntilanteessa oleva vanhempi oli saattanut ymmärtää työntekijän toiminnan hyvän tarkoituksen vasta myöhemmin. Siksi koettiin tärkeäksi, että epäselvyyksiä aiheuttaneista asioista keskustellaan avoimesti ja annetaan palautetta tasavertaisessa suhteessa. *"Hän on sanonut, että hän ottaa nyt tuon palautteen vastaan ja tavallaan ei ole anteeksi pyydellenkään vaan se on ollut semmosta tasavertaista, nyt otetaan tästä opiksi"* (Vä6).

Myönteisen ajattelun vahvistaminen

Vanhemmat kokivat, että perhetyöntekijä oli pystynyt antamaan heille positiivisen näkökulman elämäntilanteeseen ja uskoa seuraavaan päivään. Väsyneinä vanhemmat eivät olleet välttämättä itse jaksaneet hahmottaa elämäntilanteensa kokonaisuutta. Tällöin perhetyöntekijä oli pystynyt auttamaan heitä ajattelemaan tilannetta uusista näkökulmista ja luomaan uskoa kykyyn selvittää tilanteesta. Täten vanhemmat olivat saaneet tunteen mahdollisuudesta mennä eteenpäin elämässään. Vanhempien käsityksissä tuli esille, että perhetyöntekijöiden avulla he olivat kokeneet olevan hyväksyttävää tehdä asioita omien voimavarojen pohjalta. Auttavassa vuorovaikutussuhteessa vanhemmilla oli ollut tunne, ettei heiltä ollut vaadittu liikaa. Tämän osoittaa erään äidin kokemus: *"Mä koen, että on hiroeen tärkeitä, kun mä en oikeesti jaksanu, niin mua ei painostettu tekemään vaan teet, minkä pystyt ja nauti niistä onnistumisista"* (Vä6).

Ohjauksessa koettiin keskeiseksi juuri työntekijän positiivinen ajattelutapa. Perhetyöntekijän tulisi kyetä luomaan uskoa tulevaisuuteen ja perheen selviytymiskykyyn. Perhetyössä pitäisi lähteä etenemään siitä tilanteesta, jossa perhe on, ei menneisyydestä. Osa vanhemmista toi esille, että perhetyön alkuvaihees-

sa liian ulkoapäin tapahtuva neuvominen voisi herättää heissä vastustusta muutokseen. Vanhemmat toivat esille, että hyvä työntekijä osaa kysymysten avulla ohjata näkemään uusia näkökulmia haasteellisessa elämäntilanteessa. *”Ei se ihminen siinä vaiheessa, kun on väsynyt, se ottaa semmosen, siinä karvat pystyssä, jos mennään niin sanotusti neuvomaan, mutta heittää sinne jokin ajatus, se nimittäin ottaa jossaki vaiheessa onkeen, eikä tarvi olla iso juttu”* (Vi4).

Vanhemmat kokivat, että perheelle tulisi antaa riittävästi aikaa, koska muutoksen aloittaminen vaatii aikaa perheeltä. Vanhempien mukaan ohjauksessa on tärkeää, ettei heitä syyllistetä tilanteesta. Vanhemmat eivät tee tahallaan elämäntilannettaan, vaan se on seurausta heidän väsymisestään. Siksi on tärkeää, että heitä ei painostettaisi tekemään sellaista, mihin heillä ei ole voimavaroja.

4.1.1.2 Yhteissuunnittelu

Tavoitteelliset palaverit

Vanhemmat olivat kokeneet sosiaalityön asiakasprosessiin kuuluvat perhetyön suunnittelu- ja arviointipalaverit erittäin hyödyllisiksi ja tarpeellisiksi. *”Sellanen aivoriihi, missä iteki oikein pysähtyy miettimään, mikä on tarpeellista, ja pystyy sitten sillä hetkellä sanomaan sosiaalityön edustajille, se ei jää pelkäksi aiheeksi, tulee juteltua, käsiteltyä, ihan kaikki, mitä mulla on ollut mielessä”* (Vä1). Palaverien kuvattiin auttaneen vanhempia huomaamaan omaa edistymistään, koska palavereissa oli arvioitu perheen senhetkistä tilannetta yhdessä eri toimijoiden kanssa. Lisäksi palavereissa perheenjäsenten kanssa tehty jatkosuunnitelma oli auttanut jäsentämään perhetilannetta. Vanhemmat pitivät tärkeänä, että palaverit oli sovittu joustavasti sellaisiin aikoihin, jolloin molemmat vanhemmat olivat päässeet osallistumaan niihin. Niissä perheissä, joissa oli molemmat vanhemmat, koettiin tärkeäksi, että molemmat pääsevät osallistumaan yhtä aikaa palaveriinkin.

Osa vanhemmista toi esille, että palavereja olisi voinut olla useamminkin perhetyön prosessin edetessä. Vanhemmat kokivat, että heidän odotuksiaan ja mielipiteitään oli kuunneltu palavereissa. He toivoivat, että palaverit olisivat vapaamuotoisia ja että niissä ei olisi liikaa virkamiehiä. *”Siinä tullee monenlaista mielipietä tai asiaa, monenlaista näkökantaa palaverissa. Mutta sitte taas se, että ei sais niin isoks, että hirviä määrä virkamiehiä.”* (Vi4.) Liian virallisissa palavereissa vanhemmat kokivat, etteivät he uskalla välttämättä sanoa kaikkia asioita. Kotiympäristössä toteutetut palaverit koettiin vähemmän virallisiksi kuin esimerkiksi sosiaalitoimistossa pidetyt. *”Palavereissa sosiaalitoimisto ei oo hyvä paikka, mekkiin piettiin ihan kotona, just se, että oltas niinku kylässä, semmone, ei se tarvi olla sen vakavampi tilanne”* (Vä4).

Vanhempien käsitysten mukaan hyvä perhetyöntekijä pystyi etenemään vuorovaikutuksessa asetettujen tavoitteiden suuntaisesti ja toimimaan palavereissa sovittujen sopimusten mukaan. *”Mennee niitten asioiden mukana, mitä siinä ensimmäisiä palavereja on, käyvvään läpi, pysytään suhkoht hyvin niissä ei asioissa, ei lähetä pomppii ees taas asiasta toiseen, pysytään ite rungossaan”* (Vi4).

4.1.1.3 Tilannekohtainen tuki

Yhdessä ja erillään tekeminen

Perhetyöntekijät työskentelivät kodeissa pääsääntöisesti päiväaikaan noudattaen virka-aikaa. Tuona aikana perheen isät olivat yleensä töissä niissä perheissä, joissa oli molemmat vanhemmat. Äidit kokivat, että he itse olivat voineet tuoda esille omia toiveitaan, millaisia asioita perhetyöntekijät tekivät kullakin kotikäynnillä. Yleensä äiti olikin miettinyt etukäteen, mitä hän aikoi tehdä perhetyöntekijän tultua. *"Mulle on enemmänkin sanottu, että sano sää, mitä sää haluat, että tehään"* (Vä1).

Äidit kertoivat tehneensä yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa kodinhoito- tehtäviä sekä olleensa perhetyöntekijän ja lasten kanssa esimerkiksi kirjastossa. Äidit kuvasivat yhdessä tekemisen innostavaksi kokemukseksi varsinkin, jos itsellä oli ollut väsynyt olotila. Perhetyöntekijän kotona oleminen antoi äidille myös mahdollisuuden tehdä rauhassa yksin kodinhoitoon liittyviä askareita. Tällöin työntekijä oli ollut lasten kanssa ja tarvittaessa hoitanut itkuista vauvaa. Tuen tarpeen vaihtelevuutta osoittaa erään äidin kokemus: *"Semmonen perheen aktiivinti, että äitikin vois leikkiä enemmän täällä kotona, että ei ois aina kahestaan perhetyöntekijä, joka käy leikkimässä"* (Vä1).

Lasten saama tuki

Vanhemmat toivat paljon esiin perhetyöntekijöiden tärkeyttä heidän lapsilleen. Perhetyöntekijöiden koettiin oppivan tuntemaan perheen lapset yksilöinä, ja siten he pystyivät myös tukemaan lapsia heidän yksilöllisessä kehityksessään ja kasvussaan. Monilapsisissa perheissä äidit toivat esille, että perhetyöntekijän kotona oleminen oli mahdollistanut sen, että äidit pystyivät antamaan aikaa perheen isommille lapsille. Tämä koettiin tärkeäksi, koska nämä lapset saavat yleensä vähemmän huomiota kuin perheen pienet lapset. Äiti saattoi myös käydä perhetyöntekijän kotikäynnin aikana lapsensa kanssa eri palveluissa, ja siten lapsella oli mahdollisuus saada kahdenkeskistä aikaa äidin kanssa.

Vanhemmat kokivat perhetyöntekijöiden auttaneen perheen sisäisen toimivuuden kehittymistä osallistamalla myös lapsia ottamaan vastuuta perheen yhteisistä tehtävistä. *"Lapsetkin otettiin mukaan silla lailla, että meillähän oli nukkumaanmenolistoja, perhetyöntekijä aina teki, työlistoja... oon minä niitä listoja itekki joskus, mutta perhetyöntekijä toi niitä uusia, miten kannustaa tekemään, siinä mielessä erilaista"* (Vi5). Joissakin perheissä perhetyöntekijä oli ollut auttamassa aamuisin lasten kouluunlähtötilanteissa ja lasten nukkumaanmenotilanteissa. Vanhemmat olivat kokeneet nämä auttamistilanteet erittäin tärkeiksi itselleen silloin, kun vanhemman oma auktoriteetti ei ollut riittävä. Vanhempien käsityksissä tuli esille, että perhetyöntekijöiltä odotetaan taitoa työskennellä lasten kanssa, esimerkiksi leikkiä heidän kanssaan. Erikseen mainittiin taito työskennellä poikien kanssa niissä perheissä, joissa oli poikia. Perhetyöntekijät olivat osanneet opastaa lapsia osallistumaan perheen arkielämään tekemällä perheenjäsenille työvuorolistoja.

"Lapsia kuunnellaan ja otetaan tavallaan lapsen erityispiirteet huomioon ja annetaan aikaa kulleki lapselle erikseen, ei oo aina sitä, että otetaanpa klöntti mukaan ja tehään jotain, osaa sillä tavalla suunnata, että lapsella kestää se mielenkiinto sen ajan, kun perhetyöntekijä on täällä, keskittyy ja nauttii." (Vä1.)

Vanhemmat arvostivat perhetyöntekijöiden kykyä välittää perheille tietoa esimerkiksi lasten harrastusmahdollisuuksista, kesätöiden hakemisesta, koulutuksen apurahoista ja erilaisista leireistä. *"Sillä oli aina tietoa, voi mennä sinne ja järjesti sitä, harrastusmahollisuuksia kaikkea tämmöstä... arkisia asioita, ku ite ei jaksanu enää välittää eikä huolehtia tai puuttua"* (Vä2). Myös perhetyöntekijän ja lasten väliset kahdenkeskiset keskustelut esimerkiksi kouluvalinnoista olivat vanhempien käsitysten mukaan olleet hyödyllisiä lapsille. Vanhemmat arvioivat perhetyöntekijän olleen heidän lapsilleen tärkeä henkilö, joka oli antanut myös turvan tunnetta. *"Luulen, että lapset tykkäs, ja vieläki ne muistaa ja jos näkkee tuolla, niin puhuttelee perhetyöntekijää, se kasvo sellaseks tutuksi ja turvalliseksi"* (Vä2).

Aikuisten saama tuki

Äidit olivat kokeneet perhetyöntekijöiden antavan heille mahdollisuuden aikuiskontakteihin. Äidit pitivät tärkeinä noita kontakteja, ja osa äideistä kuvasi työntekijän olevan ikään kuin äidin kaveri.

"Joskus saattaa olla, että ollaan pöyvän ääressä ja lapset piirtää siinä vieressä, se niinku kaveri tulis käymään, hyvä kaveri, jonka kanssa jutellaan, niinku kaverin luona toisinaan laitetaan ruokaa, laitetaan niitä tiskejä koneeseen, jutellaan pöyvän ääressä, semmone on minun mielestä hyvä työntekijä." (Vä1.)

Vaikka useilla perheillä oli omia sosiaalisia verkostoja, äidit toivat esille, että he eivät halunneet rasittaa toisten perheitä kuluttamalla heidän aikaansa. Niinpä perhetyöntekijän käynti kodeissa oli odotettu, ja sovittu aika toi myös vaihtelua päivä- ja viikkojärjestykseen.

Vanhempien käsitysten mukaan perhetyö on ollut isona tukena lasten kasvatuksessa ilmenneiden ongelmien ratkaisussa. Jos perheessä oli murrosikäinen lapsi, perhetyöntekijä koettiin vanhemmuuden taakan jakajaksi. *"Se oli silloin, kun oli poika, kova homma saaha sitä kouluun ylös... se on uuvuttava semmoinen, ku joka aamu, se on aina sama, aina pittää monta kertaa, se on väsyttävä"* (Vä5). Osa vanhemmista koki perhetyön loppumisen jälkeen, että perhetyö oli kyennyt auttamaan heitä vaikean elämänvaiheen yli, ja siksi myöhemmin äitien oma kouluttautuminen ja työllistyminen olivat mahdollistuneet. *"Sekin oli jotenki, ku ihmisten pitäs siihen sannaan kaavaan, se perhetyöntekijä osas niin hyvin, ettei kaikilla mee samalla lailla. Se oli kannustavaa siinä, että rakentaa tulevaisuutta, sitten minä lähin opiskelemaan."* (Vä2.)

Perhetyö oli myös vahvistanut vanhempia tekemään elämäänsä liittyviä vaikeitakin ratkaisuja, joita ilman tilanne ei olisi kenties edennyt. Äideillä korostui henkisen tuen saamisen tärkeys etenkin sellaisissa elämäntilanteissa, joissa itsellä tai puolisoilla oli ollut terveydellisiä haasteita esimerkiksi mielenterveyden tai päihteiden käytön osalta. Äidit kokivat, että he olivat voineet jäsentää perhetilannettaan hyvinkin syvällisillä keskusteluilla perhetyöntekijän

kanssa. Äidit kuvasivat perhetyön olleen myös tietynlainen turva. *”Mä saan luvan kanssa olla, että kukaan ei tässä vaadi, se on niinku tuntunu hirveen hyöältä ja turvalliselta”* (Vä6).

Äidit toivat esille, että heidän oman jaksamisensa vuoksi perhetyöntekijän kotikäynnit olivat olleet erittäin tärkeitä. Jos äiti oli ollut väsynyt, hän oli pystynyt esimerkiksi lepäämään vähän aikaa perhetyöntekijän käynnin aikana. *”Ihan alkuun mä koin saavani sellasen hengähdystauon, minä voin silloin joko mennä tai levähtää”* (Vä1). Kotikäyntien aikana äideillä oli ollut myös mahdollisuus käydä hoitamassa kodin ulkopuolella välttämättömiä asioita esimerkiksi virastoissa tai kaupassa. Äidit kuvasivat, että usean lapsen kanssa lähteminen kodin ulkopuolelle vei paljon aikaa jo lasten pukemisenkin vuoksi. Siksi joidenkin asioiden hoitaminen olisi ollut mahdotonta ilman ulkopuolisen apua.

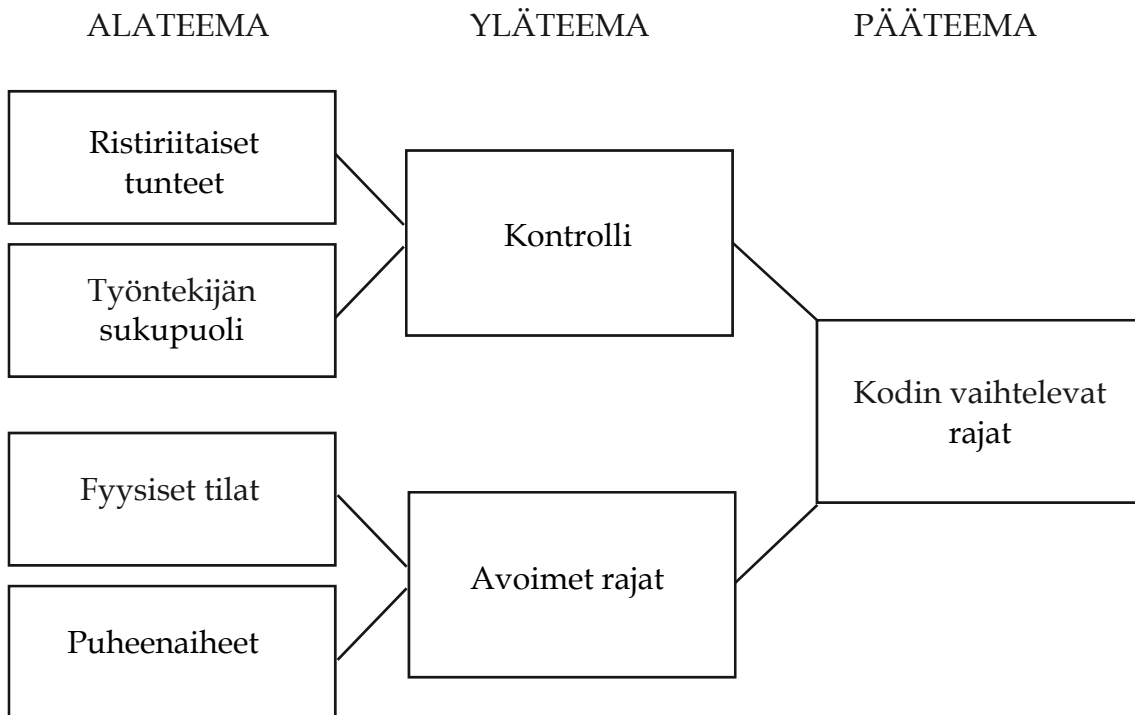
Osa äideistä koki, että he olisivat tarvinneet käytännön tukea kotitöihin saatua enemmänkin silloin, kun he olivat olleet kaikkein väsyneimmillään. Vanhemmat kuitenkin toivat esille ymmärrystään perhetyöntekijöiden vähäisestä määrästä, ja he olivat kiitollisia kaikesta saamastaan ajasta. Vanhemmat arvioivat perhetyöntekijöillä olleen ajoittain kiire seuraavaan perheeseen, mutta kiirettä ei kuitenkaan ollut näkynyt kotona tehtävän työskentelyn aikana. *”Tällä hetkellä tuo kerta viikkoon, se on toiminu mejän kohalla, toki onhan sitä toivonu, että ois enemmän niin pienen jakson ajan, mutta se kuitenkin tulee vastaan, että perhetyöntekijöitä on rajallinen määrä”* (Vä1).

Vanhemmat kuvasivat saamaansa perhetyötä matalan kynnyksen palveluksi, jossa heillä on mahdollisuus ottaa esille eteen tulevia vaikeita asioita. Vanhemmat kertoivat itsekin huomanneensa saamansa avun ansiosta, ettei oman elämän tarvitse olla niin vaikeaa. Perhetyöntekijän kanssa käydyt keskustelut olivat auttaneet elämässä eteenpäin. *”Sitä pidetään jotenkin, minäkin varmaan oon alakuun aatellut kauhinaa, kun tullee mun kottiin, että kannattaa ottaa, jos saa, ei sen elämän tarvi olla niin vaikeaa”* (Vä2).

Vanhempien käsitysten mukaan perhetyöntekijän kanssa muodostunut vuorovaikutussuhde oli auttanut vanhempaa hänen selviytymisessään kotona oman psyykkisen sairauden jälkeen. Perhetyöntekijältä saatu tuki oli koettu erittäin tärkeäksi, koska muut lähiverkoston ihmiset eivät olleet välttämättä ymmärtäneet sairautta vaan olivat ottaneet etäisyyttä. Vanhempi oli saanut rohkeutta lähteä liikkumaan kodin ulkopuolelle yhdessä työntekijän kanssa.

4.1.2 Kodin vaihtelevat rajat

Vanhemmat olivat kokeneet ristiriitaisia tunteita, kun perhetyöntekijä oli aloittanut työskentelyn kodin tiloissa. Perhetyön prosessin edetessä vanhemmat kuitenkin kokivat olevansa avoimia keskusteluissaan työntekijöiden kanssa. Samoin kodin tilojen koettiin olevan avoimia. Työntekijän sukupuolella oli merkitystä lähinnä identiteetin tukemisen kannalta. Vanhempien kodin tilaa koskevista käsityksistä muodostin neljä alateemaa: ristiriitaiset tunteet, työntekijän sukupuoli, fyysiset tilat ja puheenaiheet. Yläteemoja muodostin kaksi: kontrolli ja avoimet rajat. Pääteemaksi nimesin kodin vaihtelevat rajat (kuvio 6).

KUVIO 6 Vanhempien käsitykset vaihtelevia rajoja sisältävästä kodista perhetyön toimintaympäristönä

4.1.2.1 Kontrolli

Ristiriitaiset tunteet

Vanhemmat kuvasivat lastensuojelun perhetyön aloittamiseen kodeissa liittyneen erilaisia tunteita. Vanhemmat olivat suhtautuneet aluksi perhetyöntekijöiden tulemiseen heidän kotiinsa ristiriitaisin tuntein, joihin oli liittynyt pelkoa mutta myös turvan tunnetta. Ulkopuolisen kontrollin pelko oli vähentynyt luottamuksellisen suhteen synnyttyä. Useimmat vanhemmat toivat esille, että heillä oli ollut kielteisiä ennakkokäsityksiä lastensuojelusta, johon liittyi häpeä ja uhka lasten viemisestä sekä tarkkailun alle joutumisesta. Vanhemmat olivat kokeneet, että kielteisiä ennakkoluuloja oli myös perheen ulkopuolisilla henkilöillä, joille he olivat kertoneen saavansa perhetyötä. *"Sitte ne ihmiset, joille on sanonu, että meillä käy perhetyöntekijä, ja sitten tarkentanu, että se on lastensuojelun perhetyö, niin sillo ne on reagoinu. Miten sää uskallat?"* (Vä1.) Kielteiset käsitykset lastensuojelun perhetyöstä olivat kuitenkin vanhemmilla muuttuneet vähitellen perhetyön edetessä myönteisiksi, eikä perhetyötä enää ollut koettu lastensuojelullisena uhkana.

Vanhemmat kuvasivat perhetyöntekijän tulemistä omaan kotiin aluksi myös jännittäväksi, koska perhetyöhön liitettiin lastensuojelun kontrollointi ja tarkkailu. Useat äidit kertoivat perhetyön prosessin alkuvaiheessa siivonneensa kotiaan ennen perhetyöntekijän tuloa. Äitien huoli välittyi myös lapsiin, jotka puettiin ja joita ohjeistettiin käyttäytymään perhetyöntekijän aikana.

”Kyllähän se alakuun ennen kuin työntekijään tutustuu, sitä piti siivota etukätteen ja järjestellä paikkoja ja lapsia ojentaa: huomenna se tulee” (Vä2).

”Mä koin hirveetä painetta siitä, että pittää olla puhas ja siisti tuota niin, lapsilla pitää olla puhtaat vaatteet päällä, ja pitää olla asiat ihan tip top, ja tuota; mä toimin sillä lailla puoli vuotta enne kun yks perhetyöntekijä sitten otti hihasta kiinni ja sano: Siivoot sä ennen kuin myö tullaan, täällä on aina niin siistiä, jouvuin tunnustamaan, että kyllä näin on, mä teen hiki hatussa kaks tuntia töitä, että näyttää hyvältä, ku ne tulee, niin tuota, koin sen semmosena paineena.” (Vä1.)

Äidit kuvasivat alkujännityksen vähentyneen suhteellisen nopeasti perhetyön prosessin edetessä. Heidän käsitystensä mukaan ammattityöntekijä pystyi kuitenkin näkemään perheiden todellista elämäntilannetta realistisesti, mitä ei kannata peitellä. Vanhemmat kokivat, että toimistossa työskentelevät viranomaiset eivät pysty näkemään heidän todellista elämäänsä käymällä vain muutamana kerran vuodessa heidän kotonaan. Sen sijaan perhetyöntekijät näkevät heidän elämäntapaansa läheltä, eivätkä vanhemmat usein väsymyksen vuoksi jaksaa pitää perheen kulisseja yllä. *”Viranomaiset eivät näe sitä, ne on tuolla toimistossa ja ne käy ehkä kaks kertaa vuodessa, sitä todellisuutta. Se perhetyöntekijä näkkee sen todellisuuden, minkälaista se oikeasti on.”* (Vä2.)

Vanhempien kokemusten mukaan perhetyöntekijän käyntejä odotettiin sovittujen aikataulujen mukaan, ja työntekijä toi myös turvallisuuden tunnetta vanhemmille. Jos oma väsyminen oli ollut voimakkaimmillaan, tulevasta aikataulusta oli voinut syntyä orjuuttava tunne. Vanhemmat kuitenkin kokivat, että he olivat voineet vaikuttaa perhetyöntekijän käyntiaikoihin. *”Sitten toisaalta kun on väsy, niin se on ihan sama, mutta kyllä minä muistan vähä sitä pikkusen orjuuttavana”* (Vä4). *”Minä kyllä kokisin, että minä voin ilmoittaa, että tuota niin, voitaisko siirtää se käynti ens viikkoon”* (Vä1). Osa vanhemmista toi esille, että lähinnä murrosikäiset lapset olivat saattaneet kommentoida kielteisesti perhetyöntekijän tuleamista. Syynä saattoi olla nuorten vastuuttaminen yhteisiin kodinhoidollisiin tehtäviin. *”No pojat saatto: No, nytkö se taas tulee määräälemään tai jotaki, mutta kyllä ne varmasti tykkäskii”* (Vä5).

Vanhemmat olivat kokeneet perhetyön päättymisen helpottavaksi ja olivat siitä onnellisia, mutta toisaalta siihen liittyi myös tyhjyyden tunnetta. Vaikka perhetyöntekijä oli tullut hyvin tutuksikin perheelle, vanhemmat olivat kokeneet helpottavaksi, että he olivat pystyneet jatkamaan omassa kodissaan arkielämää ilman ulkopuolista henkilöä. Heille oli tullut tunne, että he olivat päässeet elämässään eteenpäin. *”Minä olin jotenkii huojentunut, että minä saan olla ihan, kuitenkin se vieras ihminen, vaikka sen on oppinu, mutta kuitenkin se on, että tulee joku”* (Vä4). Myös lasten arveltiin olleen tyytyväisiä perhetyön päättymiseen, vaikka osa lapsista oli kaivannut perhetyöntekijää käyntien loppumisen jälkeen.

Työntekijän sukupuoli

Vanhemmat kokivat, että perhetyöntekijöinä voivat työskennellä naiset ja miehet, vaikkakin suhtautumisessa oli vaihtelevuutta. Osalla vanhemmista oli kokemusta sekä nais- että miestyöntekijöiden työskentelystä kotona. Vanhemmat toivat esille, ettei työntekijän sukupuolella sinänsä ollut merkitystä, vaan tärke-

ää oli persoona. Isät pohtivat miestyöntekijän tärkeyttä poikien kehittymisen näkökulmasta. *"Se on semmone kakspiippune juttu. Toisaalta meillä pojat vilkkaampia ja kyllä vois olla miespuolinen työntekijä, saattaa tulla erilaisia näkökulmia, niinku poikia aatellen ja tietenki tyttöjä."* (Vi4.) Isien kokemuksissa oli kuitenkin havaittavissa, että perhetyöntekijän odotetaan olevan naispuolinen, mikäli itsellä oli kokemuksia vain naispuolisesta työntekijästä. *"Sitä vaan aina kuvittellee, että se on nainen automaattisesti"* (Vi5). Äidit toivat esille, että he eivät välttämättä olisi kertoneet kaikkia asioita niin avoimesti, mikäli työntekijä olisi ollut miespuolinen. Tällaisina asioina mainittiin esimerkiksi terveydelliset asiat.

"Mutta en ois varmaan niin avoimesti puhunu, jos se ois ollu mies. Kyllähän se varmasti ne samat arkiset työt ja lasten kanssa ois tultua tehtyä vaikka se ois mies. Mutta sitten ne kun me aina ohimenne keskusteltiin, niin... ei varmaan semmosta ois ollu." (Vä2.)

"Jos ois miespuolinen henkilö, niin henkilökohtaisista asioista, just näistä terveydellisistä jutuista, pitäsin suuni kiinni" (Vä3).

Eräs äiti koki, ettei haluaisi miespuolista työntekijää kotiinsa. Hän kuitenkin perusteli miestyöntekijän tärkeyttä poikalapsensa kehityksen tukemisella.

4.1.2.2 Avoimet rajat

Fyysiset tilat

Vanhemmat kokivat, että he eivät olleet rajoittaneet mitään kodin tiloja perhetyöntekijöiden käytöstä. Vanhemmat eivät myöskään tuoneet esille, että pitäisi rajoittaa työntekijöiltä pääsyä tiettyihin kodin tiloihin. *"Ei ainakaan meillä oo ongelmaa ikkään, saa olla missä vain"* (Vi4). Haastatteluaineistosta oli tulkittavissa, että kodin huoneisiin liittyi enemmänkin kulttuurisia, sanomattomia odotuksia kuin ääneen tehtyjä rajauksia. Muutamat vanhemmat kokivat suomalaisessa kulttuurissa makuuhuoneen yksityiseksi alueeksi, vaikka sitä ei ollut omassa kodissa rajattu perhetyöntekijöiden työskentelyltä. Kodin tilojen ajateltiin olevan henkilökohtaisia tiloja, joiden kunnioittamista vanhemmat odottivat. *"Se jotenki moitti, ku meillä oli niinku pommin jäjiltä, mutta se jäikin pois, se ei niinku alalle passannut, se tuntu sillo pahalta, ku ei itekkään jaksanu, sitten lasten kamariin mennään"* (Vä5).

Puheenaiheet

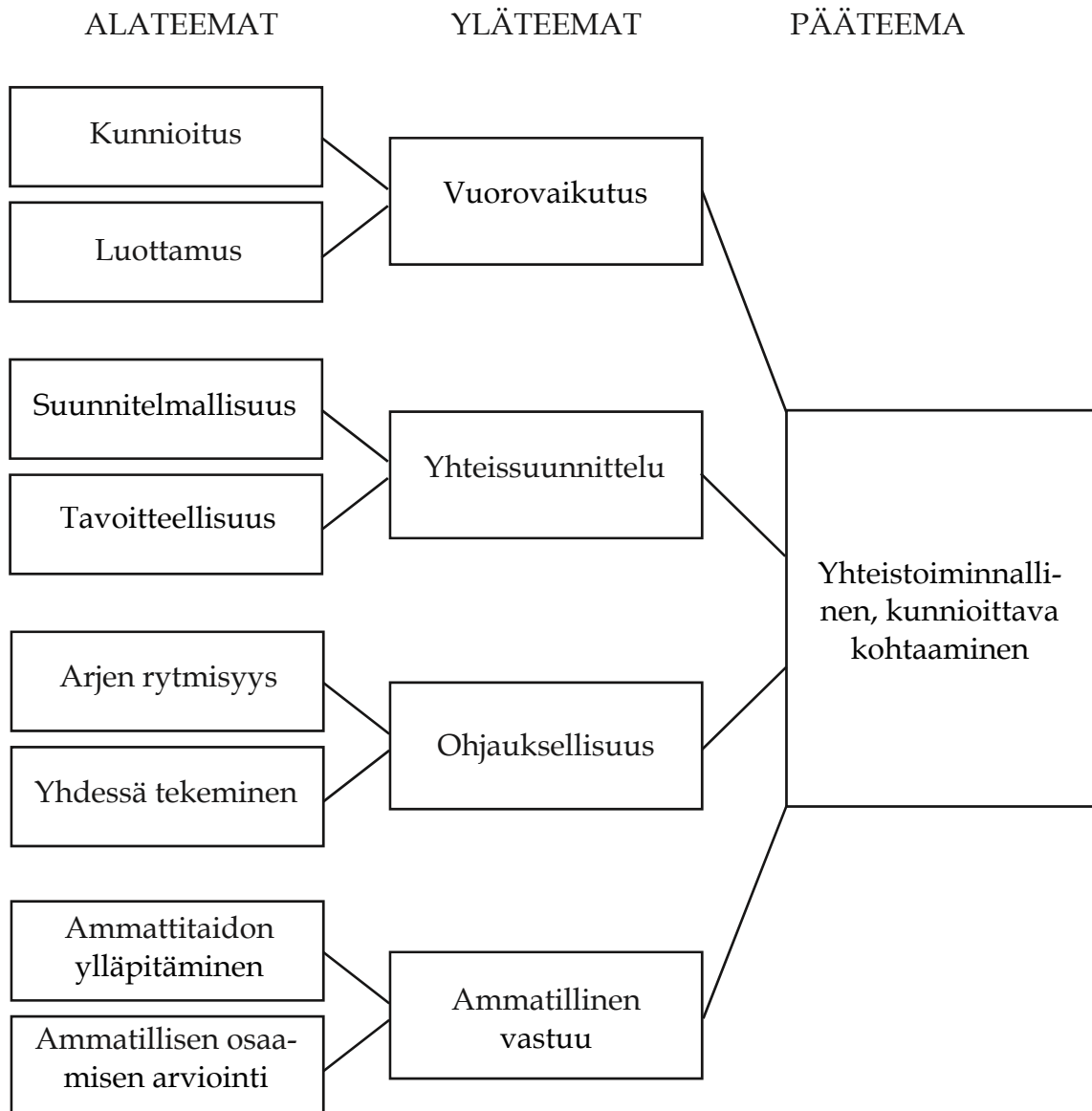
Vanhemmat kertoivat, että he olivat voineet puhua perhetyöntekijöiden kanssa kaikista niistä asioista, joista he olivat halunneetkin puhua. Vanhemmista toinen oli saattanut kokea, ettei toinen vanhempi välttämättä ollut halunnut puhua kaikista asioista perhetyöntekijän kanssa. Tällöin vanhemmat olivat kuitenkin sopineet keskenään, että toinen vanhempi voi puhua poissa olevan vanhemman asioista myös perhetyöntekijän kanssa. *"Mutta minä oon jakanu hänen puolestaan, niinku hän tietää sen ja hyväksyy sen että näin, oon puhunu niitten kanssa"*

hänelle se on ok, mutta ei ite mielellään” (Vä1). Luottamuksellisen suhteen kehityttyä vanhemmat kokivat, että he olivat voineet puhua hyvinkin henkilökohtaisista asioistaan perhetyöntekijän kanssa. ”Kun luottaa perhetyöntekijään, niin ei koe ongelmalliseksi puhua vaikeistakin asioista, kerran puhuttiin puoli tuntia, millainen on ollu lapsuus ja nuoruus” (Vä3).

4.2 Perhetyöntekijöiden kokemukset perhetyöstä ja kodista perhetyön toimintaympäristönä

4.2.1 Yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen

Perhetyöntekijät kokivat tärkeiksi vuorovaikutukseen liittyvän kohtaamisen sekä perhetyössä suunnitelmallisen ja ohjauksellisen työtteen. Omaan toimijuuteen liitettiin ammatillisuuden jatkuva arviointi. Muodostin kahdeksan alateemaa: kunnioitus, luottamus, tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus, arjen rytmisyys, yhdessä tekeminen, ammattitaidon ylläpitäminen ja ammatillisen osaamisen arviointi. Yläteemoja muodostin neljä: vuorovaikutus, yhteissuunnittelu, ohjauksellisuus ja ammatillinen vastuu. Pääteemaksi nimesin yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen (kuvio 7).

KUVIO 7 Yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen perhetyöntekijöiden kokemana

4.2.1.1 Vuorovaikutus

Kunnioitus

Perhetyöntekijöiden kokemusten mukaan kunnioitus on keskeinen periaate heidän työskennellessään perheenjäsenten kanssa. Perhetyöntekijöiden mielestä on tärkeää kunnioittaa perheen elämäntapaa ja kodin fyysisiä tiloja. Perheenjäsenillä koettiin olevan oikeus elää arjessa omalla tavallaan. Työntekijät eivät odottaneet perheenjäsenten elämäntavan tai kodin olosuhteiden tulevan samantaisiksi kuin työntekijöiden käsitykset asioista. He toivat esille, että kunnioituksen vaatimus kohdistuu myös perheiden arvojen kunnioittamiseen, kodin ja ihmisyden sekä yksityisyyden kunnioittamiseen. *"Kohdataan se ihminen siellä*

kotona ihan arvokkaana ja annetaan arvokas kohtaaminen tavallaan siellä, koska ne aika herkästi huomaa sitten ihmiset, jos ei ole aidosti läsnä” (PT8).

Perhetyöntekijät kokivat välttämättömäksi kunnioittaa perheenjäsenten kotia heidän omana turvapaikkanaan. Toisen kotiin menemisen ajateltiin edellyttävän hienovaraisuutta ja perheen ehdoilla etenemistä. Myös tietynlainen nöyryys tuotiin esille. Perheiden koettiin olevan jo valmiiksi ”haavoilla”, joten työntekijän ei tulisi lisätä perheille kärsimystä. *”Se perheiden arvojen kunnioittaminen ja heidän kodin kunnioittaminen, mä olen siellä kuitenkin vieraana, vaikka mä teen siellä töitä, sillai hienovaraisesti sitä työtä teen”* (PT3). Myös eri kulttuureista tulevien perheenjäsenten kanssa tehtävässä työskentelyssä korostettiin kunnioittamisen, avoimuuden ja ennakkoluuttomuuden vaatimusta. *”Se pitää vielä enemmän kunnioittaa ja kyllä minä oon suoraan tässä perheessä ja heidän kanssa pystyy puhumaankin, kysyn, mitkä on semmosia asioita, joihin minä en saa puuttua ja onko, mihin en saa koskea”* (PT5).

Luottamus

Perhetyöntekijät mainitsivat kunnioituksen ohella tärkeäksi luottamuksen syntymisen työntekijän ja perheenjäsenten välillä. Vasta vanhempiin saadun luottamuksen jälkeen perhetyöntekijät kokivat pystyvänsä käsittelemään perheenjäsenten kanssa vaikeitakin asioita ja tekemään muutostyötä: *”Ku rakennettua sen luottamuksen, niin sittenhä sitä pystyy niitä muutoksia sinne kottiinkin ujutamaan”* (PT5). Luottamuksen saamiseen kuluva aika vaihteli perheittäin. Työntekijät arvioivat luottamuksen saamisen jo toisella tai kolmannella kotikäyntikerällä, mutta joissakin perheissä sen koettiin vievän pitkänkin aikaa. *”Mutta kyllä varmaan lastensuojelun puolella se kestää normaalia pidempään, siellä on niin arkaluonteiset asiat, etteihän niistä mielellään puhuis ollenkaan, mutta kuitenkin semmonen perusluottamus varmaankin syntyy kuitenkin minun kokemuksen mukaan aika pian”* (PT7).

Perhetyöntekijät kertoivat luottamuksen saamisen perheenjäseniin vievän aikaa, ja siksi heidän mielestään perhetyössä ei saisi olla liian kiirettä. *”Ja yllensä tässä pitäis vaan muistaa, että liian kiire ei saa olla varsinkä ku uusi perhe alkaa, pitäis olla riittävästi aikaa niinku pysähtyä siellä perheessä”* (PT8). Perhetyöntekijöiden kokemusten mukaan varsinkin uuden perheen kanssa työskentelyn aloittaminen edellyttäisi riittävästi työaikaressursseja, jotta luottamussuhde pääsisi kehittymään. Perhetyön aloittamisvaihetta pidettiin hyvin tärkeänä perhetyön jatkumisen edellytyksenä. Perhetyön aloittamisen alkuvaiheessa perhetyöntekijöistä oli tärkeää vakuuttaa perheenjäsenille, ettei heidän asioitaan viedä eteenpäin heidän tietämättään. Tarvittaessa oli myös kerrottu vanhemmille ja lapsille selkeästi, jos jokin asia oli pitänyt viedä eteenpäin muiden toimijoiden tietoon. Luottamuksen rakentamisessa koettiin tärkeäksi saada vanhemmille tunne siitä, että työntekijän tehtävä on auttaa ja tukea perheenjäseniä. *”Jos sais luottamuksen rakennettua siellä kotona, että ne ymmärtäis, että me ollaan samalla puolella, että me halutaan että ne selviää, tästä kriisistä”* (PT8).

Toisinaan perhetyön alkaessa oli huomattu, että työntekijöiden ja vanhempien välille ei ollut päässyt syntymään luottamusta työntekijöiden ja van-

hemman tai vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen toimimattomuuden vuoksi. Tällöin oli voitu vaihtaa perhetyöntekijää. Yhteistyön toimimattomuuden esille ottaminen koettiin tärkeäksi, sillä tuloksellisen perhetyön ajateltiin vaativan molemminpuolista luottamusta. *”Jos sinä näät, ettei sinä siinä perheessä muutosta ja kemiat ei passaa, niin sillo pittää viejä se asia etteenpäin ja pittää tehdä muutos ja pittää vaihtaa työntekijä, silloin se voi olla tavoitteellista, mutta ei tuloksellista”* (PT4).

4.2.1.2 Yhteissuunnittelu

Suunnitelmallisuus

Perhetyöntekijät kuvasivat hyvää perhetyötä suunnitelmalliseksi, tavoitteelliseksi ja määräaikaiseksi. Perhetyöntekijät korostivat yhteissuunnittelun tärkeyttä perheenjäsenten ja sosiaalityöntekijöiden kanssa etenkin perhetyön aloittamisvaiheessa. Yhteiskeskustelussa pystyttiin löytämään yhteistä näkemystä perhetyön tarkoituksesta ja tavoitteista. *”Ku perheen kanssa tehään sävelet selväksi, kun perhetyö alkaa, niin on hirveen helppokin työskennellä”* (PT3). Perhetyöntekijät pitivät tärkeänä työn suunnitelmallisuutta myös perhetyön toteuttamisen edetessä. He kertoivat perhekohtaiseen suunnitteluun jäävän vähän aikaa silloin, kun joutui siirtymään kiireen vuoksi nopeasti perheestä toiseen. Haasteellisiksi työssä koettiin myös sellaiset tilanteet, jos työntekijä joutui siirtymään perheen kriisitilanteesta suoraan toiseen perheeseen. Tällöin työntekijän tunnetasolla tapahtuva muutos olisi vaatinut palautumisaikaa ennen seuraavaan perheeseen siirtymistä.

Aineistossa oli tulkittavissa perhetyön yhteissuunnitteluun viime vuosina tulleita haasteita. Aina ei ole ollut mahdollista riittävästi ennakoon perustella perhetyöntekijän tuleamista perheeseen. Tällöin perhetyöntekijä oli joutunut työskentelynsä alkuvaiheessa konkretisoimaan perheille lastensuojelun asiakkuuden syntymiseen johtaneita tekijöitä ja lastensuojelutyön toimintamahdollisuuksia. *”Kaipaen niitä aikoja, se oli niin selkee, että kun mentiin perheeseen, silloin sosiaalityöntekijä, esimies, perhetyöntekijä ja perhe. Silloin luettiin ääneen kaikki ne lastensuojeluilmoitukset, selitettiin, katottiin, että perhekin ymmärtää, minkä takia perhetyöntekijä on perheessä ja mitä se merkitsee.”* (PT8.) Perhetyön koettiin olevan määräaikaista työtä, jota arvioidaan kolmen neljän kuukauden välein. Perhetyöntekijät toivat esille, että väliarvioinnissa perheenjäsenillä pitäisi aina olla mahdollisuus lukea senhetkinen työntekijän laatima kirjallinen kuvaus heidän elämäntilanteestaan.

Tavoitteellisuus

Tutkimukseeni osallistuneet perhetyöntekijät korostivat perhetyön tavoitteiden asettamisessa asiakaslähtöisyyttä ja konkreettisuutta. Hyvässä perhetyössä on konkreettiset tavoitteet, joiden saavuttamisen jälkeen on mahdollista lopettaa perhetyö. *”No tavoitteellista, asiakasta kunnioittavaa – se on varmaan tavoitteellinen, että sinne ei mennä huvin vuoksi. Siinä on tavoite, ei oo tarkoitus, että perhe on*

ikuisesti asiakkaana – –.” (PT6.) Perhetyön suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden kerrottiin muotoutuneen asiakkaiden elämäntilanteessa olevien asioiden muutostarpeista. Tavoitteet oli kirjattu perheenjäsenien toiveiden pohjalta yhteistyössä sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän kanssa. Asetettujen tavoitteiden koettiin olleen pääsääntöisesti sopivia perheen elämäntilanteeseen, mutta toisinaan asetetut tavoitteet olivat olleet liian vaativia. *”Välillä ne (tavoitteet) tuntuu olevan kohallaan ja välillä tuntuu, että eihän näihin voi koskaan vastata työntekijänä”* (PT1).

Työntekijät kuvasivat, että perhetyön suunnitelmassa konkreettisia asioita olivat perhetyön tavoitteet, kuten lapsen koulunkäynnin sujuminen. Toisinaan tavoitteet oli saatettu kirjata yleisluonteisesti, kuten vanhemmuuden tukeminen. Toivottiinkin, että tavoitteisiin kirjattaisiin laajan tavoitteen saavuttamista tukevat konkreettiset lähitavoitteet. Osa perhetyöntekijöistä koki, että perhetyön tavoitteet laaditaan liian väljiksi, jolloin perhetyöntekijä joutuu miettimään paljonkin perhekohtaisesti tavoitteiden konkretisointia. *”Ne tavoitteet pitäis olla selkaisia, että niihin vois joskus päästäkin. Ne pitäis pilkkoo pieniin ossii, niin pienin askelin pitäis edetä sen perheen kanssa, ne on ussein liian laajoja ja siksi ne jää roikkumaan siihen.”* (PT3.)

Perhetyöntekijät kokivat oppivansa tuntemaan perheenjäsenet toimimalla lähellä heidän arkeaan, joten työntekijöillä oli paljon arviointitietoa arjen sujumisesta pohdittaessa perhetyön jatkumisen tarpeellisuutta. Perhetyön vastaanottaminen on aina vapaaehtoista lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Mikäli perhe ei halua jatkaa perhetyössä sillä hetkellä, perheellä on tarvittaessa mahdollisuus tulla jonkin ajan kuluttua uudestaan perhetyön asiakkaaksi. Perheelle kuitenkin annetaan mahdollisuus kokeilla arjen kantavuutta, mikäli lapsen edun toteutumisen ei ole esteenä perhetyön lopettamiselle sillä hetkellä. Perhetyöntekijät arvioivat omasta näkökulmastaan perhetyön päättämisen mahdollisuutta sosiaalityön prosessissa suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Perhetyön päättämisen koettiin edellyttävän perheen arjen sujumista, ja siihen saatiin varmuus vain kokeilemalla perheen kykyä selviytyä itsenäisesti. *”Ne tavoitteet, mihin joskus päästään, niin sitä vaan pitäis kokeilla, perheen siivet kantaa”* (PT3).

4.2.1.3 Ohjauksellisuus

Arjen rytmisyys

Perhetyöntekijöiden työskentelyn tavoitteena oli tukea vanhempia arjen perusasioissa, jotka mahdollistaisivat lasten turvallisen elämän. Perhetyöntekijät kuvasivat lapsen edun olevan kaiken työn lähtökohtana. Lapsen edun ja vanhemman edun nähtiin kuuluvan yhteen: se, mikä on vanhempien etu, on myös lapsen etu ja toisinpäin. Perhetyössä pyrittiin tekemään perheiden arjessa sellaisia muutoksia, jotka vaikuttaisivat positiivisesti lapsiin. Vanhemman ja lapsen suhteen toimivuutta pidettiin tärkeänä asiana lapsen näkökulmasta. Kaiken toiminnan lähtökohtana ajateltiin olevan lapsen etu, vaikka se vaatisi joissakin tilanteissa lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. *”Lapsen etu, että pitää saada*

sieltä kotoa, että silloin me pyritään siihen, että sijoitus tai huostaanotto eikä pyritä estämään, jos tilanne on niin paha” (PT1).

Perhetyön määräaikaisuuden vuoksi perhetyöntekijät joutuivat jatkuvasti arvioimaan perheiden tuen tarvetta siitä näkökulmasta, onko perhetyön jatkaminen tarpeellista. Perhetyöntekijöiden kokemusten mukaan perhetyön antama tuki voidaan lopettaa, kun perheen arkielämä toimii. Tällaisina asioina tuotiin esille selkeä vuorokausirytm, joka sisältää säännölliset ruoka- ja nukkumaanmenoajat. Lisäksi toimivaan arkielämään katsottiin kuuluvan siisteys, ruoka, koulunkäynti, läksyt ja vuorovaikutus perheenjäsenten kanssa. Lapsilla odotettiin olevan puhtaat vaatteet ja säähän sopiva vaatetus. *”Se että talous ois kunnossa ja koti pysyy suht siistinä ja lapsilla on vaatetta ja ruokaa”* (PT3). Työntekijät pitivät myös tärkeänä, että lapsella on kotona oma fyysinen paikka, esimerkiksi nukkumapaikka, sekä psyykinen tila eli mahdollisuus olla lapsi oman kehitysvaiheensa mukaisesti.

Arjen toivottiin olevan riittävän hyvää lapselle, jolloin vanhemmat voisivat tuntea iloa lapsistaan. Samoin toivottiin vanhempien kykenevän antamaan lapsilleen turvaa mutta myös lämpöä. Perhetyöntekijöiden kokemusten mukaan riittävän hyvä arki ei kuitenkaan ole sama kuin työntekijän arki hänen omassa kodissaan. *”Kuitenki sitä lämpöä ois vanhemmilla lapsille, että ne ossais antaa lämpöä. Ja sitten vaikka nyt vähän boheemimmin asutaan, että saa kyllä olla aika boheemia.”* (PT8.)

Perhetyöntekijöiden tekemään ohjaustyöhön liittyi muutostyö. Koska lastensuojelun perhetyön lähtökohtana on lastensuojelullinen tarve, tämän koettiin edellyttävän perheen tilanteessa jotakin muutosta. Perhetyöntekijät kokivat, että he joutuvat tavallaan ”markkinoimaan” oman työnsä tarkoituksen perheille. Muutostyön käynnistymisen kuvailtiin olevan hidasta silloin, kun vanhemmat kokivat perhetyön pakolliseksi. Etenkin perhetyön aloitusvaiheessa vanhemmilla oli saattanut olla suuri vastustus ja perhetyöntekijä oli joutunut perustelemaan työskentelynsä tarkoitusta. Vanhemmille koettiin tärkeäksi saada tunne, että perhetyöntekijät eivät ole osoittamassa vanhempien heikkouksia vaan auttamassa. *”En oo tullu osoittaa niitä sun huonoja tai näitä, en oo tullu kahtoo virheitä”* (PT2). Muutosten ohjaamisen todettiin olevan mahdollista, kun vanhemmat olivat siihen valmiita ja motivoituneet. Muutostyön ohjaaminen vaati aikaa, jotta perhe ennättäisi olla mukana muutostyössä. Muutostyössä edettiin aina perheen ehdoilla sen mukaan, miten perhe oli valmis ottamaan vastaan muutosehdotuksia. *”Kaikilta ei voi vaatia niinku suuria muutoksia, että jos siellä ei toimi, niin mennään pienin askelin”* (PT3).

Perhetyöntekijöiden mukaan joissakin perheissä huostaanoton mahdollisuus toimi vanhemmalle motivoivana tekijänä sitoutua muutostyöhön, mutta toisten perheiden tapauksessa huostaanoton mahdollisuus ei ollut vaikuttanut sitoutumiseen. Vielä luottamuksen syntymisen jälkeenkin perhetyöntekijät kokivat tunnustelevansa jatkuvasti, millaisia asioita he voivat ottaa esille missäkin vaiheessa. Avun vastaanottaminen oli aina vanhempien vastuulla ja vapaaehtoista. Perhetyöntekijät kokivat, ettei vanhempien kärsimystä tarvitse turhaan lisätä perhetyöllä, jos vanhemmat eivät olleet valmiita vastaanottamaan sitä.

Tällöin työntekijät joutuvat miettimään perheenjäsenille muita tukimahdollisuuksia. Perhetyöntekijöiden mielestä muutostyöstä oli eniten hyötyä, jos perhetyö oli aloitettu lasten ollessa alle kouluikäisiä. Perheen toimintatapojen muuttaminen oli haasteellista, jos lapset olivat jo nuoruusiässä.

Perhetyöntekijät kokivat, että muutostyö vaati perhetyöntekijöiltä aikaa etenkin niissä perheissä, joissa lastensuojelun asiakkuus oli jatkunut ylisukupolisesti. Perheiden kokemus osattomuudesta yhteiskuntaan saattoi olla hyvinkin pitkäaikaista. *”Jos on ylisukupolvoista lastensuojelun huolta ja ne ennakkoluulot ja he kokevat olevan niin erillisiä ja yhteiskunnan ulkopuolella, semmoset vanhemmat, jotka eivät ole osallisia yhteiskunnan toiminnassa, niin on jotenki vaikea murtaa sitä oikeasti; mä oisin sun kanssa”* (PT2).

Perhetyöllä oli tuettu myös kehitysvammaisten ja laaja-alaisista oppimisvaikeuksista kärsivien vanhempien vanhemmuutta. Tällöin perhetyön koettiin olleen pitkäjänteistä työskentelyä, keskustelua, myönteisen palautteen antamista ja hyvin konkreettista arjen toimintojen ohjaamista ja yhdessä tekemistä. Myös lasten kouluvalmiuksien tukeminen korostui tällaisissa perheissä. Eräs perhetyöntekijä toi esille, että vammaisen vanhempi haastaa työntekijänkin pohtimaan omaa käyttäytymistä ja sitä, miten olla kunnioittava ja tasavertainen aikuinen. Perhetyöntekijät kokivat, että perhetyön yhteiskunnallisessa keskustelussa pitäisi olla nykyistä enemmän esillä myös vammaisten vanhempien kanssa tehtävä perhetyö.

Yhdessä tekeminen

Perhetyöntekijöiden mukaan kaikessa perhetyön toiminnassa pyrittiin välttämään puolesta tekemistä. Ohjauksen toteuttamisessa tuotiin selkeästi esille se, että käytettiin toiminnallisia työmenetelmiä eli työntekijät tekivät yhdessä arkielämän asioita lasten ja vanhempien kanssa. Tekemisen yhteydessä oli usein luontevaa aloittaa keskustelu. *”Yhessä kyllä voidaan tehdä sitten ja se onkin sitten monesti hyvä avaus keskusteluun”* (PT1).

Perhetyöntekijät omalla toiminnallaan mallinsivat toimintaa ja tarvittaessa puuttuivat lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen. Ohjauksessa korostuivat kuuntelu ja keskustelu. *”Osassa vaan keskustelua, osassa pesen pyykkiä, hoijan lapset kouluun, ja sitte sitä ulkoilua, oikeastaan tekemisen kautta... se on toiminnallista, hyvin laidasta laitaa”* (PT6). Perhetyöntekijät käyttivät muutoksen ohjauksessa kysymyksiä, joilla autetaan perheenjäseniä miettimään eri näkökulmia: *”Ookko sää aatellut, että voit aatella eri lailla, voisko asioita tehdä eri lailla? Se pitää esittää: ootko miettiny?”* (PT3.)

Työntekijät painottivat ohjauksessa positiivisen palautteen tärkeyttä. Positiivinen palaute kohdistettiin vanhempien ja lapsen välisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen ja jokaisesta lapsesta ja vanhemmasta pyrittiin löytämään vahvuudet. *”Kaiken myönteisen löytämisen, kaikkea semmosta positiivista, jota löytää”* (PT8). Ohjauksessa käytettiin tarvittaessa suoraa ohjausta ja tuotiin selkeästi esille vanhemman tai lapsen oman toiminnan yhteys lastensuojeluun.

”Sitten vaihtoehdot laitetaan tiskiinkin: jos ei avohuolto auta, niin sitten pittää mennä huostaanottoon. Jos ei vanhemmat sitoudu tähän, niin sitte se ei toimi ja sitte on nämä vaihtoehdot. Jos sinä et nyt ala käydä koulua ja näitä poissaoloja tulee lisää, niin sinä meet sitten perhekotiin. Sinä käyt kotikoulua siellä.” (PT5.)

Perhetyöntekijät toivat esille lastensuojelun asiakkuuteen usein liittyvän häpeän tunteen ja sen ymmärtämisen osana omaa ohjaustoimintaa. Perhetyöntekijät kokivat tehtäväkseen vanhemman arvostuksen vahvistamisen silloinkin, kun kukaan muu ei heitä enää arvostanut tai kunnioitanut.

”Silloin kun kukaan muu ei enää heihin luota, se on mennyt niin pitkälle ja silloin kun kukaan muu ei enää kunnioita ja arvosta heitä, niin myö ollaan niitä, ja monesti, jos lähetään jotakin asiaa hoitamaan, mä koen, että me lähetään perheen kanssa, taistelu, näytetään kaikille, että jos vaikka sen näköinen, että on ollut raskasta, eikä oo jaksanu itsestään huolehtia, niin milloin on se ensimmäinen kerta ja lähen sinun kanssa käymään hoitaa tää asia, mennään vaikka viemässä autolla joku lomake johonkin ja mennään takaisin kottiin. Meidän mielestä hyvin simppele homma, mutta se on heille tosi suuri ponnistus ja että pitääkö puhua jonkun kanssa, ja se häpeä on kanssa siinä, ja tuntuu jotenkin, että oon heidän kanssa.” (PT2.)

4.2.1.4 Ammatillinen vastuu

Ammattitaidon ylläpitäminen

Ammatilliseen vastuuseen voidaan katsoa kuuluvan jatkuva oman ammattitaidon kehittäminen ja omien osaamistarpeiden tunnistaminen. Perhetyöntekijät kokivatkin tärkeäksi täydennyskoulutuksen, jota he olivat voineet hankkia työnsä tueksi. Haastatteluajankohtana lisäkoulutustarpeet kohdentuivat eri alueille perhetyöntekijän aiemman osaamisen mukaan. Täydennyskoulutustarpeina nousivat esille tiedon tarpeet seuraavista aiheista: kriisitilanteessa toimiminen, korvaushoito, psykiatriset sairaudet, vieraasta kulttuurista tulevien perheiden tavat, lapsen kehitys ja perhedynamiikka. Haastatteluissa tulivat esille perhetyön mahdollisuudet ennaltaehkäistä huoltajuuskiistoja, ja siksi koulutusta toivottiin myös sovittelutoimintaan.

Osa perhetyöntekijöistä toivoi psykiatrasta osaamista hallitsevien työntekijöiden kotikäyntejä sellaisissa perheissä, joissa oli mielenterveys- ja päihdeongelmia. Työntekijät arvioivat saaneensa itselleen mielenterveys- ja päihdetyön täydennyskoulutusta, mutta psykiatrisen osaamisen koulutuksen saaneelta työntekijältä he voisivat saada tukea omalle työlleen ja perheen tilanteen arvioinnille. Siksi perhetyön tiimiin saatu psykiatrinen osaaminen koettiin tärkeäksi lisäksi perhetyön tehtäväalueen asiantuntijuuden vahvistamisessa.

Perhetyöntekijöiden mielestä oli tärkeää, että he osasivat näyttää perheelle oman puutteellisuutensa ja epätäydellisyytensä, koska perheiltäkään ei odotettu täydellisyyttä. Kaikki perhetyöntekijät pohtivat ammatillista toimintaansa sen pohjalta, miten he itse kokisivat vieraan henkilön omassa kodissaan. Osa työntekijöistä toi esille perhetyössä läsnä olevan vallan, joka liittyy perhetyöntekijän työhön sanomisena, tekemisenä tai sanomatta ja tekemättä jättämisenä.

Perhetyöntekijät kokivat perhetyön monipuoliseksi, vaihtelevaksi ja mieluisaksi työksi arvaamattomista, muuttuvista ja jännitteisistäkin tilanteista huo-

limatta. Työntekijät kertoivat, että he saavat tehdä työtä omalla persoonallaan, muovata työnkuvansa haluamallaan tavalla sekä käyttää ammatillista osaamistaan. Perhetyössä koettiin olevan riittävästi haastetta ja työparin käyttömahdollisuutta pidettiin tärkeänä. Perhetyöntekijöillä oli mahdollisuus käyttää tarvittaessa työparia, mutta käytännössä se ei aina ole ollut mahdollista. *”Varmaan enemmänki vois olla, mutta kyllä me tiimissä on puhuttu, että kyllä me saahaan aina kun sitä tarvii tai se riippuu toisen kalenterista, se on kuitenkin kahen ihmisen kalenterit, plus perheen menot, niin on se aika”* (PT3). Vaikka työparityöskentely koettiin oman työskentelyn kannalta tärkeäksi turvallisuudenkin kannalta, pohdittiin asiaa myös perheen näkökulmasta, sillä perheen tulisi näin luoda luottamusuhdetta useaan työntekijään. *”Mutta toisaalta minä joskus aatellu, että kun menee ihan yksin, niin tavallaan se perhe ottaa paremmin, ku se, että mennee kaksi – se on vaan minun tunne, ettei ole liian suuri määrä niitä vieraita perheessä”* (PT8).

Ammatillisen osaamisen arviointi

Perhetyöntekijät pitivät työssään tärkeänä oman ammatillisen osaamisen tunnistamista ja rajallisuutta. Heidän mukaansa perhetyöntekijältä vaadittiin jatkuvaa kuuntelemista ja perhetilanteen arviointia, riittäisikö perhetyö vai pitäisikö vanhempia ohjata ottamaan yhteyttä muihin auttajatahoihin. *”Se pittää ite, jos näyttää, että semmosia tehtäviä, vettää raja siihen, tää ei kuulu mulle. Meidän työ on kuitenkin sitäki, että ohjataan niitten oikeiden palveluiden piiriin – –.”* (PT3.) Perhetyöntekijät toivat esille, että heidän velvollisuutenaan on tarvittaessa opastaa ja ohjata asiakkaita käyttämään eri palveluita. Niinpä perheenjäseniä ohjattiin tarvittaessa oikeiden palvelujen piiriin, kuten terapiapalveluihin. *”Pyritään ehtimään muita palveluita, jos sellaista ollaan vailla, mutta ei pelkästään lastenhoitoa, ei pelkkää siivousta”* (PT1).

Perhetyöntekijät kokivat velvollisuudekseen ottaa puheeksi perheen sisällä myös vaikeita lastensuojelullisia asioita. Vaikeiden asioiden esille ottaminen vaati usein perhetyöntekijältä suunnittelua, missä vaiheessa ja miten hän ottaisi asian esille. Myös lastensuojelullisen huolen vieminen yhteistyössä vanhempien kanssa sosiaalityöntekijän tietoon katsottiin velvollisuudeksi. Perhetyöntekijät olivat voineet ottaa esille vanhempien kanssa myös sellaisia ongelmia, joita vanhemmat eivät välttämättä olleet kertoneet. Tällaisina mainittiin esimerkiksi ohjaus velkaneuvojan palveluihin, jotta vanhemmat saisivat tukea taloudellisen tilanteensa selvittämiseksi. Samoin vanhemmille oli kerrottu kodin tilojen kunnostukseen saatavista tukimuodoista. Työntekijät kokivat velvollisuudekseen myös puolustaa perheitä verkostopalavereissa, mikäli perheellä arveltiin olevan mahdollisuuksia toimia vanhempina.

Perhetyöntekijät kokivat kotikäynneillä tekemiensä havaintojen ja saamiensa tietojen kirjaamisen tärkeäksi osaksi työtään. Kirjatessaan he joutuvat miettimään tarkkaan, millaisilla sanoilla kuvaavat perheiden tilannetta, jotta teksti ei loukkaisi perheenjäseniä. Työntekijät toivat esille, että heidän tulee aina kyetä perustelemaan esittämänsä asiat vanhemmille, sillä työntekijöiden ammatillinen toiminta ei voi olla mielivaltaista. Työntekijät toivat esille omaa ammatillista toimintaansa koskevan rajallisuuden perheiden auttamisessa. Perhetyön-

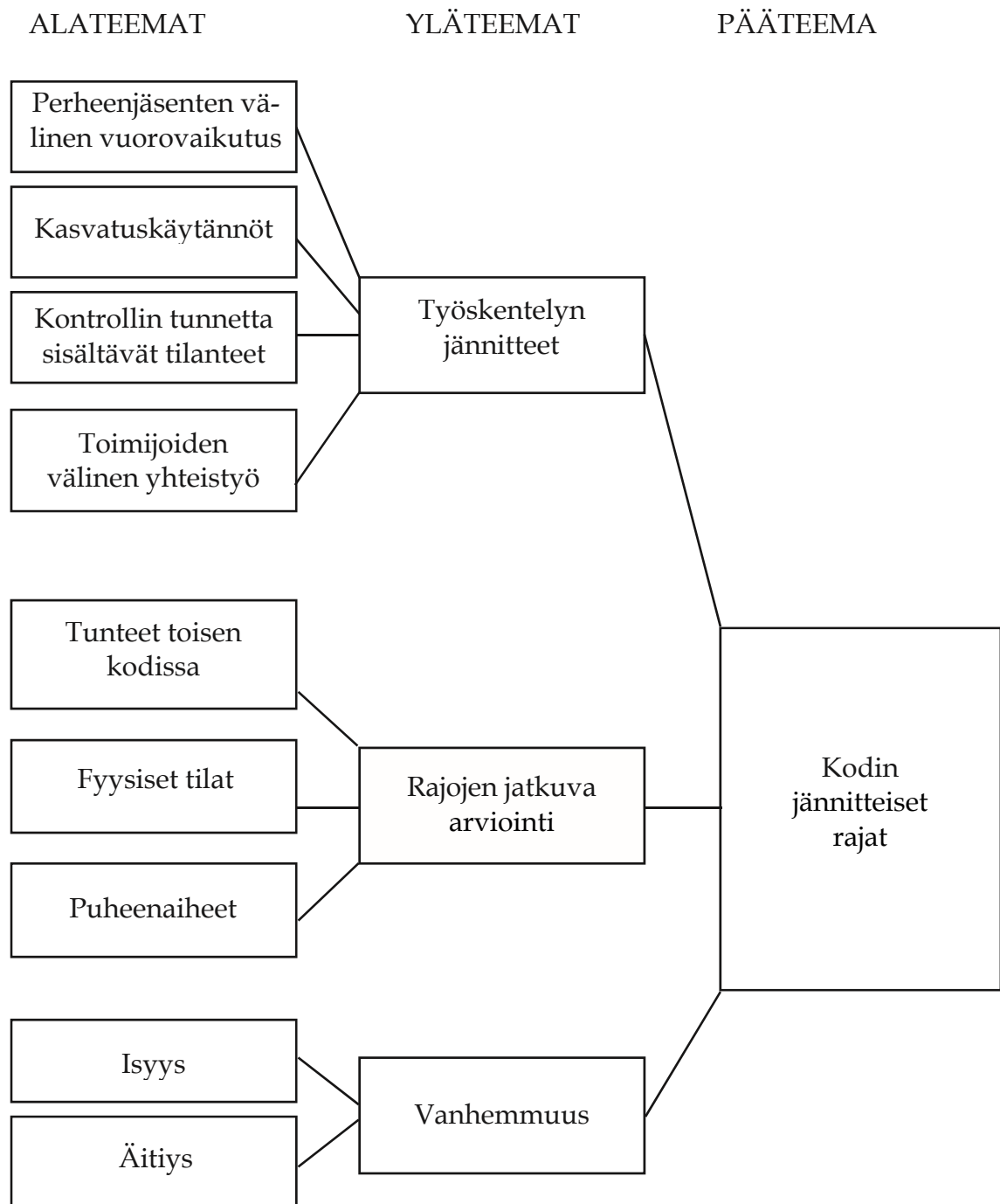
tekijöistä oli tärkeää tunnistaa omaa rajallisuutensa ja hyväksyä se, että luottamuksellista vuorovaikutusta ei välttämättä muodostu kaikkien vanhempien kanssa. Työntekijät pitivät tärkeänä sen hyväksymistä, että kaikkia perheitä ei voi auttaa saavuttamaan asetettuja tavoitteita. Perheiden koettiin olevan itse vastuussa omasta elämästään, ja työntekijän tuli ymmärtää, ettei hän voi pelastaa perheitä. *"Se on kuitenkin heidän omaa elämää, me ollaan vaan auttamassa, jos apua ei voi ottaa vastaan ja ei kykene, niin sille ei voi mittään"* (PT3). Myös kasvatustavustaan lapsista ajateltiin olevan vanhemmilla, vaikka perhetyöntekijä voi opastaa kasvatustyössä. *"Minä kyllä sanoin, että en minä teidän lapsia kasvata, kyllä te kasvatatte aivan itse"* (PT8).

Perhetyöntekijät eivät kokeneet tarkoituksenmukaiseksi, että työntekijät ovat perheiden tavoitettavissa koko ajan, esimerkiksi iltaisin ja viikonloppuisin. Vanhemmille oli kuitenkin neuvottu, mihin muihin auttajatahoihin he voivat ottaa yhteyttä äkillisissä tilanteissa perhetyöntekijöiden virka-ajan ulkopuolella. *"Me on ohjeistettu soittamaan sosiaalipäivystykseen, jos tulee jotaki (virka-ajan ulkopuolella)"* (PT5).

Osa perhetyöntekijöistä koki olleensa tärkeä aikuiskontakti etenkin perheen äideille. Tällöin perhetyöntekijä joutui erottamaan ammatillista työrooliaan ja vapaa-aikaansa. Varsinkin pienillä paikkakunnilla tätä pidettiin haasteena, kun esimerkiksi työntekijän lapset ja perhetyön asiakkaina olevien lasten vanhemmat kävivät samoissa harrastuksissa. Ammatilliseen osaamiseen liittyi perhetyöntekijöiden vastauksissa jyrkän rajan vetäminen oman elämäntilanteen ja perheen elämän välille, varsinkin jos työntekijän omassa elämäntilanteessa on rankkoja vaikeuksia. Rajan vetämisellä perhetyöntekijä pyrkii välttämään sekoittamasta omia vaikeuksiaan ja perheen ongelmia. Perhetyöntekijät kokivat työskentelevänsä lähellä perheiden arkea, mutta he eivät voineet mennä liian syvälle perheen elämän ongelmiin.

4.2.2 Kodin jännitteiset rajat

Laadin perhetyöntekijöiden kodin tilaa koskevien kokemusten pohjalta kymmenen alateemaa: perheenjäsenten välinen vuorovaikutus, kasvatuskäytännöt, kontrollin tunnetta sisältävät tilanteet, toimijoiden välinen yhteistyö, tunteet toisen kodissa, fyysiset tilat, puheenaiheet, isyys sekä äitiys. Näistä muodostin kolme yläteemaa: työskentelyn jännitteet, rajojen jatkuva arviointi ja vanhemuus. Pääteemalle annoin nimen kodin jännitteiset rajat (kuvio 8).

KUVIO 8 Kodin jännitteiset rajat perhetyöntekijöiden kokemana

4.2.2.1 Työskentelyn jännitteet

Perheenjäsenten välinen vuorovaikutus

Perhetyöntekijät pitivät tärkeänä vanhempien keskinäisen suhteen toimivuutta, koska se vaikuttaa lapsiin. He kokivat työssään haasteelliseksi ottaa keskusteluun vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Tällaisina tuotiin esille esimerkiksi toisten epätasa-arvoinen kohtelu. Toisinaan työntekijöiden kotikäyntien aikana

saattoi ilmetä perheenjäsenten välisiä ristiriitatilanteita. Tällöin perhetyöntekijä joutui selvittämään tilannetta mahdollisimman tasapuolisesti, jotta kotikäynnillä päästiin työskentelemään perhetyön tavoitteita edistäen. Perhetyöntekijät kokivat työskentelyssään vaikeiksi myös sellaiset tilanteet, jos vanhemmilla ei ollut yhteistä näkemystä perhetyön tarkoituksesta. Toisinaan saattoi olla, että toinen vanhemmista oli ollut halukas saamaan apua, mutta toinen ei ollut kokenut apua tarpeelliseksi. *”Vaikka perheen sisällä yksi haluaisi hirveesti puhua ja toinen on sitten tosi vihainen, että siitä ei saa puhua”* (PT2).

Perhetyössä tuetaan ja ohjataan lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Perhetyöntekijät pohtivat omia mahdollisuuksiaan kehittää lapsen ja vanhemman välistä kommunikointitapaa. Useinhan kommunikointitavat olivat muotoutuneet usean vuoden aikana. *”Miten puhutaan, mitä lapselle voi sanoa ja voiko sitä koko ajan käskyttää ja komentaa – – oon miettiny, että jos tää on aina ollut 10 vuotta, niin voiko se muuttua, ja sitten taas pohtinut asiaa jonkun aikaa”* (PT7). Työskentelyä vaikeutti myös se, jos perhetyöntekijä oli vastentahtoisesti jouduttu ottamaan kotiin, vaikka avoimuuden perhetyö onkin vapaaehtoista. Tällöin vanhemmilla saattoi olla taustalla huostaanoton pelko eikä vanhempi antanut lapselle lupaa työskennellä perhetyöntekijän kanssa.

”Perhe on ottanut perhetyön vastaan ja aloitetaan ja ok, mutta vanhempi ei anna lupaa toimia perhetyöntekijän kanssa, on semmonen epäsuora, passiivinen vastarinta. Siellä on jotakin vanhemmalla, joku asia takana, esimerkiksi joku käsittelemätön trauma tai jokin perheessä tapahtunut juttu, joka sitten on perheessä aukaisematta ja käsittelemättä.” (PT2.)

Kasvatuskäytännöt

Perhetyöntekijät tukevat vanhempia kotikasvatuksessa, mutta perhetyöntekijöiden mukaan työhön tuovat haasteellisuutta työntekijöiden ja vanhempien erilaiset näkemykset kasvatuksen tavoitteista ja menetelmistä käytännön arjessa. *”Perhe elää omalla tavallaan ja perheen ihanne on tietty ja itellä on päinvastainen”* (PT1). Työntekijät kokivat vaikeiksi sellaiset tilanteet, kun vanhemmilla oli keskenään isoja ristiriitoja lastensa kasvatuksessa. Puuttuminen lapsen ja vanhemman välisiin käytöstapoihin vaati työntekijöiltä tilanneherkkyyttä asian esille ottamisessa. Lasten kohtelua lapsen kehitystason vaatimalla tavalla pidettiin tärkeänä lapsen edun toteutumiseksi. Perhetyöntekijöiden näkemykset lasten tarpeista tavata kavereitaan ja liikkua kodin ulkopuolella saattoivat olla erilaisia vanhempien näkemysten kanssa. *”Toinen vanhempi haluaa pitää lapset oikein lähellä, pois pahasta maailmasta, että miten sitten siinä kannustaa, että kyllä se on lapsenkin etu, kun saa kavereita”* (PT1). Mikäli vanhemmat halusivat perhetyöntekijän työskentelevän pelkästään kotona lapsen kanssa, työntekijät kunnioittivat vanhemman toiveita.

Lasten kasvatuksessa rajojen asettamisen opettaminen koettiin vaikeaksi sellaisissa tilanteissa, kun vanhemman omat voimavarat olivat vähäisiä esimerkiksi masentuneisuuden vuoksi. Vanhemmalla tiedettiin olevan kykyjä asettaa rajoja, mutta senhetkinen elämäntilanne ei mahdollistanut niiden toteuttamista.

Toisaalta vanhemmalla itsellään oli saattanut olla ankara lapsuus, eikä vanhempi sen vuoksi halunnut laittaa rajoja omalle lapselle. Käytännön työtilanteissa haasteena oli lasten välinen väkivaltainen käyttäytyminen ja näihin tilanteisiin puuttuminen. Perheen toimintatapojen muuttamisen murrosikäisten lasten tapauksessa todettiin olevan vaikeaa, jopa mahdotonta. *"Kun oli murkkuikäiset, melkein täysi-ikäiset, niin hyvin vaikea sitten enää muuttaa perheen toimintatapoja"* (PT1).

Perhetyöntekijöistä oli haasteellista työskennellä monilapsisissa perheissä, koska lapsille pitäisi pystyä antamaan yksilöllistä aikaa. Samoin vanhempien kanssa keskustelu ei välttämättä onnistu lasten läsnä ollessa. Nuorten kanssa työskennellessään työntekijä joutuu tekemään eettistä pohdintaa oikeutuksestaan sanoa omia mielipiteitään nuorten kysymyksiin. *"Tosi paljon on saanu tehä sellaista eettistä pohdintaa, joutuu tekemään päivittäin, voinko mä sanoa tuolle nuorelle, vaikka että miten kannattais tehä, se on mun näkemys vaan"* (PT7). Perheen uskonnon kunnioitus on tärkeää perhetyössä, ja uskonnon koettiin herättävänkin työntekijän pohtimaan omaa toimintaansa. *"Tuo uskonnollisuus semmonen, että siihen liittyy niin paljon, mitä ei ite ees tiijä eikä hoksaa ajatella"* (PT7).

Kontrollin tunnetta sisältävät tilanteet

Perhetyöntekijöiden mukaan perhetyön etenemiselle tuo jännitteitä, jos vanhemmat kokevat perhetyön kontrolliksi. Tällöin vanhemmat saattavat yrittää liikaa ja pyrkivät olemaan viranomaiselle riittävän hyvä vanhempi. Avoimuus perhetyöntekijöiden ja vanhempien välille ei pääse tuolloin syntymään. Myös epävarmoin vanhempiin voi olla haasteellista luoda aluksi luottamussuhdetta, koska vanhemmat itsekkin tiedostavat, etteivät selviä tilanteesta ilman apua. Perhetyöntekijöiden käsitysten mukaan sellaiset tilanteet koettiin myös uhkaaviksi, joihin liittyi kontrollin käyttöä. Päihteiden ja huumeiden käytön epäily puheeksi ottaminen saattoi johtaa arvaamattomaan käyttäytymiseen ja aiheuttaa työntekijälle vaaratilanteita. *"Uhkaavia tilanteita esimerkiksi jokin kyseenalainen päihteiden käyttö, jota meidän tulee kontrolloida ja tietenkin raportoida ja viedä sitten etteenpäin ja kertoa, onko havaittu jotakin"* (PT1).

Työskentelyä saattoi varjostaa se, että vanhemmat olivat olleet tavallaan pakotettuja ottamaan lastensuojelun työntekijä kotiinsa. Tällöin passiivinen vastarinta saattoi heijastua myös lapsiin, jos heille ei annettu lupaa toimia perhetyöntekijän kanssa. Yleensä vanhempien senhetkiseen elämäntilanteeseen liittyvä jaksamattomuus ja pelko lasten huostaanotosta olivat läsnä perhetyössä. Perhetyöntekijät kokivat joutuvansa miettimään lapsen edun ja vanhemman edun välistä suhdetta. Vanhemman psyykkinen sairaus saattaa estää lasta olemasta lapsi, ja lapsen kasvu ja kehitys hidastuvat lapsen joutuessa huolehtimaan vanhemmastaan. *"Jos vanhemman psyykkistä sairautta pidetään ja lapsi ei saa olla lapsena. Väärin lasta kohtaan. Tai vanhempi tosi tiukasti kiinni ja lapsi tiukasti kiinni. On vääristynyt käsitys rooleista. Vanhemmasta joutuu huolehtimaan."* (PT2.)

Perhetyöntekijät kokivat, että niin vanhemmat kuin muutkin toimijat kohdistivat heidän työhönsä etenkin perhetyön aloitusvaiheessa isoja ja ristiriitaisiakin odotuksia. Toisinaan työntekijöillä oli ollut tunne, että heillä odotettiin

olevan kyky poistaa nopeasti perheen ongelmat. Toisaalta työntekijään lastensuojelun toimijana liitettiin pelkoa. *”Joissakin perheessä tosiaan ajatellaan, että me vaan tullaan ja sitten helepottaa, jotkut oottaa kauhulla, että mä teen vain lastensuojeluilmoituksia”* (PT5). Perhetyöntekijöiden mukaan heidän odotettiin antavan vastaavanlaista konkreettista apua kotitöissä kuin vanhemmat olivat saaneet kotipalvelun kautta, esimerkiksi siivoamista tai astioiden pesua.

Eri toimijoiden välinen yhteistyö

Perhetyöntekijöiden työskentelyyn kotona liittyy yhteistyö muiden perhettä tukevien toimijatahojen kanssa. Perhetyöntekijät kokivat välttämättömäksi tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa perheiden kokonaistilanteiden auttamisessa. Myös lasten ja nuorten lisääntyneen moniongelmaisuuuden ajateltiin vaativan yhteyden pitämistä eri verkostoihin. *”Nyt toki on parempaan suuntaan menossa, on niin moniongelmaisia lapset ja nuoret, on pakkokin ruveta tekemään sitä yhteistyötä”* (PT3).

Moniammatillinen työskentely koettiin pääsääntöisesti toimivaksi, joskin osan mielestä haasteena oli eri toimijatahojen liittoutuminen. Tämän estämiseksi toivottiin, että yhteistyötä kehittämällä asiantuntijatoimijoiden välille saataisiin luotua entistä enemmän luottamusta. *”Eri toimijoiden välillä pitäis olla se luottamus, ettei niinku liittouduta toisia vastaan, sillä sitäkin minun mielestä tapahtuu”* (PT2). Joidenkin perhetyöntekijöiden mielestä yhteistyön esteenä oli se, että osa yhteistyötoimijoista vetoaa vaitiolovelvollisuuteen. *”Monesti vedotaan vaitiolovelvollisuuteen, ei tehä yhteistyötä”* (PT3).

Perhetyön sopimuksessa oli määritelty ne yhteistyötahot, joihin perhe antoi luvan olla yhteydessä. Yhteistyön eri toimijoiden kanssa koettiin kehittyneen viime aikoina ja sitä kehitetään edelleen. Yhteistyössä pidettiin tärkeänä työntekijän omaa aktiivisuutta ottaa yhteyttä perheiden kanssa työskenteleviin eri toimijoihin. *”Hyvin on päässyt yhteistyöporukoihin, ku on ollut ite aika aktiivisena sitten palaverissa ja soitellu yhteistyötahoille ja sosiaalityöntekijöiden kanssa pystyy avoimesti puhumaan”* (PT7). Myös perheet itse saattoivat kertoa perhetyöntekijöille käynneistään muissa auttajapalveluissa.

Perhetyöntekijät toivoivat tiedonsiirtoa nykyistä enemmän eri viranomaisien kesken, jotta perheitä pystyttäisiin auttamaan samansuuntaisesti. Perhetyöntekijät kokivat, että perhetyön tarkoituksesta ja sisällöistä ei välttämättä ole riittävästi tietoa eri toimijoilla. Heidän käsitystensä mukaan perhetyölle saatettiin asettaa suuria odotuksia perheiden ongelmien ratkaisemisesta. *”Kyllä niitä (ristiriitoja) on paljon organisaatioiden toimivuudesta ja kuinka tuota tunnetaan toisen toimintatapoja”* (PT1).

4.2.2.2 Rajojen jatkuva arviointi

Tunteet toisen kodissa

Toisen kotiin meneminen oli usealla työntekijällä herättänyt monenlaisia tuntemuksia, koska kotia pidettiin intiiminä alueena. Eräs työntekijä kuvasi: *”Niin lähellä työskennellään, että se on niinku, se herättää monenlaisia tuntemuksia, se on sillä lailla aika intiimiä kuitenkin”* (PT7). Kotiin menemiseen oli perhetyöntekijöillä saattanut liittyä myös ulkopuolisuuden tunteita, sillä kotia pidettiin perheen omana turvapaikkana. Perhetyöntekijät toivat esille kokeneensa haasteelliseksi mennä vieraasta kulttuurista tulleiden asiakasperheiden koteihin perheiden erilaisten tapojen vuoksi. Työskentelyä näissä kodeissa kuitenkin kuvattiin opettavaiseksi kokemukseksi.

Toisten kodeissa työskentely vaatii henkistä vahvuutta. Työntekijä joutuu tukemaan perheenjäseniä heidän kokemissaan tunnetiloissa. Siksi perhetyöntekijät toivat esille, että perhetyöhön liittyvä tunneulottuvuus pitäisi nähdä työhyvinvointiasiana. *”Nähtäis työhyvinvointiasiana, että meiltä vaaditaan siinä perheessä sitä vahvuutta, niin paljon ihmisenä, niin miten se sitten otetaan huomioon työntekijän kanssa työyhteisössä, että tiedostetaanko sitä. Se on aivan eri asia tehdä siellä asiakkaan kotona kuin toimistossa.”* (PT2.)

Osa perhetyöntekijöistä oli kokenut myös pelon tunteita muutaman keran työvuosiensa aikana menessään toisen kotiin, koska perhetilanteita ei ollut pystynyt aina ennakoimaan. Yleensä sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat tekevät yhdessä lastensuojelutarpeen selvityksen, jolloin arvioitiin työparin käytön tarvetta. *”Kyllähän se on varmaan sen turvallisuuden kannalta ja nyt kun alkaa olla vielä enemmän häiriöitä, huumeita, on hyvä olla kaks”* (PT8). Työssä koettiin olleen vähän uhkaavia tilanteita. Uhkaavat tilanteet olivat liittyneet lähinnä päihteiden käytöstä johtuneeseen arvaamattomaan käyttäytymiseen. Vaaratilanteita koettiin olleen harvoin. Perhetyöntekijöillä oli joitakin sovittuja yhteisiä toimintatapoja turvallisuuden mahdollistamiseksi. Näitä joutui kuitenkin soveltamaan tapauskohtaisesti.

Perhe-elämän muuttuvat tilanteet vaativat työntekijöiltä tilanneherkkyyttä ja kykyä sopeutua. Kotiympäristöä pidettiin luonnollisena paikkana nähdä perheiden arkielämää, ja kotona mahdollistuu myös tilannekohtainen ohjaus. Perhetyöntekijät kokivat pystyvänsä huomaamaan ja ohjaamaan välittömästi esimerkiksi vuorovaikutustilanteita perheiden kodeissa, vaikkakin päihteiden käytön ja mielenterveysvaikeuksien aiheuttamia tilanteita luonnehdittiin haasteellisiksi.

Perhetyöntekijät toivat esille, että perheenjäsenet saivat itse määritellä yksityisyytensä rajoja omassa kodissa, koska työntekijä menee vieraana toisen turvapaikkaan. Lastensuojelun työntekijän menemisen kotiin koettiin olevan jo itsessään iso puuttuminen toisen elämään ja siksi työskentelyn lähtökohtana pidettiin asiakkaan asettamien rajojen kunnioittamista. *”Se on niin suuri puuttuminen, kun lastensuojelutyöntekijä tulee kotiin, niin ilman muuta heillä pitää olla se, mihin he laittavat rajansa”* (PT2).

Yksityisyyden rajat vaihtelivat perheissä. Joissakin perheissä työntekijät oli otettu erittäin avoimesti vastaan, eikä havaittavissa ollut rajojen asettamista. Joissakin perheissä vanhempien kanssa oli keskusteltu, millaisissa asioissa olisi hyvä asettaakin rajoja perheen omista asioista. Osassa perheistä puolestaan rajat olivat tiukat. Siksi jotkut perhetyöntekijät toivat esille, että he selkiinnyttävät rajoja kysymällä perheenjäseniltä, millaisia asioita hän voi puhua ja mihin voi koskea kotona. *"Ja sitäki on perheen kanssa mietitty ensimmäisellä käynnillä ja jos joku soittaa, niin vastaanko puhelimeen"* (PT2).

Työntekijät kertoivat pohtivansa myös omaa yksityisyyttään. Se nousi esille työntekijöiden tarpeena säilyttää oma yksityisyys. He joutuivat jatkuvasti arvioimaan, millaisia asioita kertovat itsestään vastatessaan henkilökohtaista elämää koskeviin kysymyksiin. Perhetyön lähtökohtina mainittiin perheiden kunnioitus, luottamuksen saaminen ja mahdollisuus säilyttää yksityisyys. Työntekijöiden käsityksissä oli eroja siinä, kuinka paljon he kertoivat henkilökohtaisesta elämästä: *"Toki henkilökohtaisia asioita ei ikinä kuuna päivänä puhuta niinku työntekijän puolelta"* (PT4), mutta toisaalta *"Mä oon aatellu sen sillä lailla, että minun pitää jottain itsestä antaa, ei paljon, mutta en mä oo vaan semmone, miten sen sanois – – hirveen etäinen, ei se työ toimi, jos on kylmä ja etäinen"* (PT6).

Yksityisyyteen liitettiin myös vaitiolovelvollisuuden tuomat rajat. *"Mitä siellä perheessä tapahtuu, mitä siellä on, ne ei kuulu julkisesti toreilla poristavaksi"* (PT4). Perheiden lastensuojelun asiakkuuden salassa pitämisen koettiin vaativan jatkuvaa oman toiminnan tarkkailua, arviointia ja myös ennakointia. Pienellä paikkakunnalla perhetyöntekijöiden kotikäynnit tiettyihin koteihin saatavat näkyä asuinalueiden muille asukkaille, vaikka työntekijä ei kerro käyntipaikkojaan.

Fyysiset tilat

Perhetyöntekijöiden käsitysten mukaan kotona työskentely vaatii hienotunteisuutta, kun mennään toisen kodin fyysisiin tiloihin. Työntekijät toivat esille työskentelevänsä pääsääntöisesti keittiössä, olohuoneessa ja lastenhuoneissa. Kodin tiloissa työskentely mukautettiin perheenjäsenten toivomusten mukaan. *"No, nyt yhdessä perheessä sanottiin, että siellä on elikoita niin paljon, että sinne ei saa mennä"* (PT8). Makuuhuone koettiin perheen omaksi paikaksi, johon perhetyöntekijät eivät mene, ellei perheenjäsen ole pyytännyt sinne. *"Yksityisin on se vanhempien makuuhuone"* (PT2). Jos asiakasperheen asunto oli pieni, perhetyöntekijät kertoivat työskentelevänsä kaikissa asunnon tiloissa. Muita yksityisyyteen liittyviä tiloja oli perhetyöntekijöiden mukaan esimerkiksi jääkaappi. *"Minusta tuntuu, että jääkaappi on sellanen hyvin yksityinen tila, mihin ei sais niinku mennä, musta ainaki itsestä tuntuu, että se kertoo perheestä aika paljon"* (PT3).

Puheenaiheet

Perhetyöntekijät kokivat, että perheenjäsenten oli haasteellista keskustella sellaisista asioista, joihin oli liittynyt häpeän tunnetta. Tällaisina mainittiin päihenteidenkäyttö, mielenterveyteen liittyvät asiat ja psyykkiset sairaudet. Myöskään

raha-asioita ja taloudellisia vaikeuksia perheenjäsenet eivät yleensä olleet halunneet ottaa keskusteluun. Taloudellisen tilanteen heikkous oli saattanut tulla yllättäen esille perhetyöntekijöille. *”Joskus saattaa olla jokin taloudellinen tilanne, josta ei niinku haluaisi, että yhtään puhutaan”* (PT7). Perhetyöntekijät kunnioittivat perheenjäsenien mahdollisuutta rajata keskusteluun otettavia asioita. Alkoholi ja päihteet kuitenkin koettiin asioiksi, jotka lastensuojelun työntekijän on velvollisuus ottaa esille. *”Toki alkoholi ja päihteet ovat omalla tavallaan joissakin perheissä pahasti esillä, niin kyllä minä oon aika rohkeesti niitäkin, mutta minä en pidä niitä yksityisasiana”* (PT4).

Perhetyöntekijät kokivat, että osassa perheistä keskusteltiin työntekijän kanssa hyvinkin vakavista, esimerkiksi omaan lapsuuteen liittyvistä asioista. Joissakin perheissä taas pidettiin tiukka raja eikä perhetyöntekijöille haluttu kertoa mitään ylimääräistä itsestä. Huostaanoton pelko saattoi vaikuttaa asioiden valikoivaan kerrontaan, ja myös lapset valikoivat keskustelunaiheita. *”Joissaki koetetaan vähän peitellä ja lapsille, että näistä ei saa puhua perhetyöntekijälle, niillä sitten peleko, jos ne asiat paljastuu, sitten otetaan huostaan tai muuta”* (PT7).

4.2.2.3 Vanhemmuus

Isyys

Perhetyön kahden vanhemman asiakasperheissä isät olivat yleensä olleet päivisin töissä, joten työntekijöiden työ kodeissa oli painottunut äitien ja lasten kanssa työskentelyyn. Työntekijöiden käsitykset isien mahdollisuudesta osallistua perhetyöhön vaihtelivat. Osa perhetyöntekijöistä koki, että isillä oli ollut mahdollisuus osallistua perhetyön toteuttamiseen, ja osa koki isien olevan takalalla. *”En mää oo kokenu ite sillai ongelmaks, kyllä on pystyny kaikkien kanssa toimimaan”* (PT3). *”Kyllä ne vetäytyy sillä lailla taka-alalle kaikissa perheissä itse asiassa missä mä oon ollu”* (PT7). Isien osallistumisen mahdollisuuksiin vaikuttaa kodin ulkopuolella tapahtuva työskentely. Perhetyön prosessiin liittyvät palaverit oli kuitenkin pyritty järjestämään aikataulullisesti siten, että myös isät olivat päässeet osallistumaan.

Työntekijät pitivät miespuolista työntekijää tärkeänä lasten kehityksen kannalta etenkin yksinhuoltajaperheissä. Murrosikää lähestyvien nuorten poikien tapauksessa miespuolinen työntekijä koettiin tärkeäksi, koska pojat eivät välttämättä lähde harrastuksiin naispuolisen työntekijän kanssa. *”Se on nuorten poikien kohdalla, jotka alkavat olla murrosiässä, nehän ei sitten lähe uimaan eikä halua lähteä kuntosalille, siinä se on tullut esille se sukupuoli”* (PT5).

Äitiys

Naistyöntekijät kokivat omasta sukupuolesta olevan hyötyä perhetyöntekijänä, koska suurin osa pystyi hyödyntämään kokemustaan omasta äitiydestään. *”Miehet ottaa varmasti mieluummin mieheltä juttuja ku naiselta kun taas naiset mieluummin ottaa ohjeita ihan molemmilta sukupuolilta”* (PT4). Naistyöntekijät arvioivat, että he pystyivät omalla toiminnallaan mallintamaan, vaikka ei suoraan sanoisi asioita.

Myös kodinhoitotehtävien ohjaaminen koettiin naisena luontevaksi työskentelytavaksi. *"Naisena se kodinhoidollinen puoli on valmiiksi hanskassa"* (PT5). Omasta sukupuolesta koettiin olevan hyötyä myös tyttöjen kanssa työskentelyssä ja keskusteluissa naiseuteen liittyvistä kysymyksistä. *"Tietysti tyttöjen kanssa, se on etu, että jos äidillä esimerkiksi psyykkistä sairautta, siinäkin pystyy sitä naiseutta tuomaan"* (PT2).

Naisperhetyöntekijät kokivat, että he naisina pystyivät tarvittaessa sanoittamaan naispuolison sanomaa miehelle. He toivat kuitenkin esille, että tilanteissa tulee aina toimia tasapuolisesti molempia puolisoita kohtaan. Osa naisperhetyöntekijöistä koki, että he naistyöntekijänä saattaisivat kokea turvattomuutta yksityiskodeissa, mikäli tulisi väkivaltatilanne.

4.3 Yhteenveto kokemuksille annetuista merkityksistä

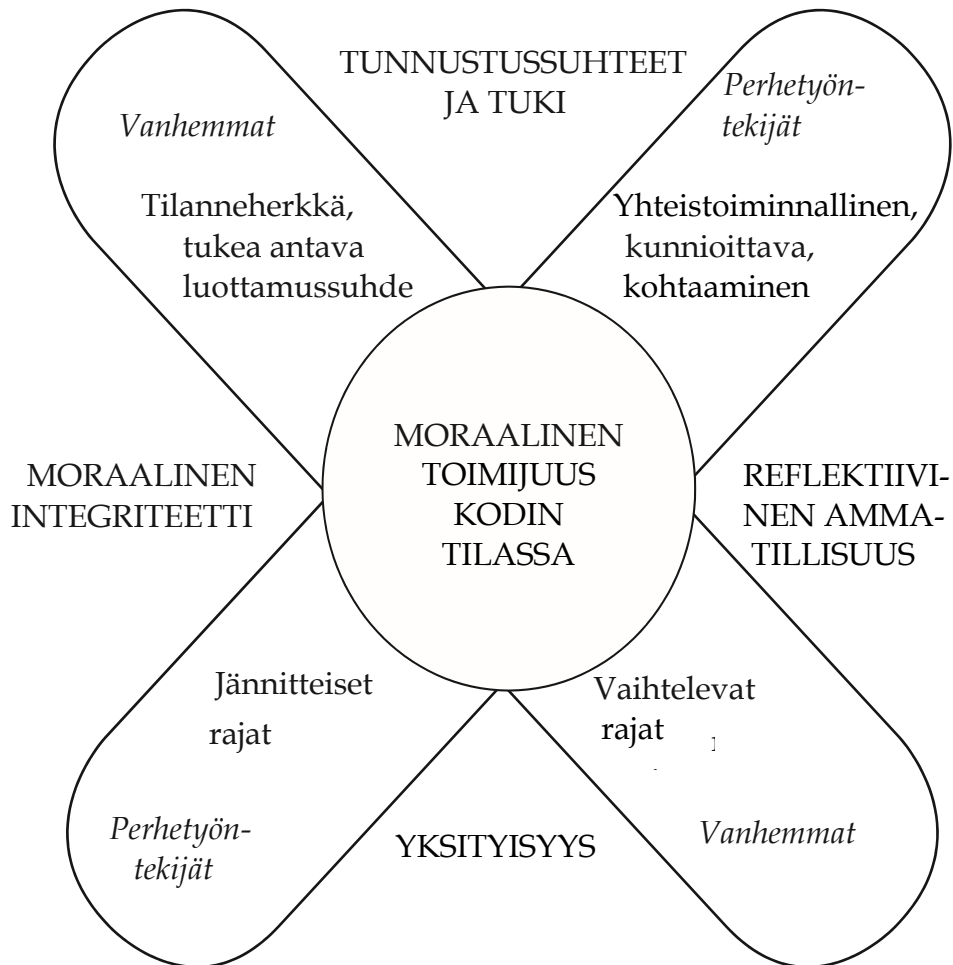
Vanhempien ja perhetyöntekijöiden perhetyölle ja kodille antamat merkitykset olivat paljolti yhteneväisiä. Vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksissa korostui kohtaamiseen liittyvä kunnioitus ja luottamuksen syntymisen tärkeys perhetyön toteuttamisessa. Perhetyössä nousivat keskeisiksi tavoitteellinen yhteissuunnittelu ja arvioiva työskentelytapa. Kotona tehtävässä perhetyössä vuorovaikutussuhteisiin sisältyi toimijoiden erilaisia näkökulmia, jotka vaativat työntekijöiltä sensitiivistä työskentelytapaa. Ohjauksellinen työ pohjautui yhdessä tehtävään työskentelyyn, jossa otettiin huomioon vanhempien voimavarat. Vanhemmat arvostivat mahdollisuuttaan vaikuttaa saamaansa apuun kotikäynneillä. Osa vanhemmista olisi toivonut saavansa konkreettista apua enemmän juuri silloin, kun he olivat olleet väsyneimmillään.

Muodostamieni teemojen sisällöllisen tarkastelun pohjalta vanhempien ja perhetyöntekijöiden kokemuksissa oli tulkittavissa eroja perhetyön sisältöjen ja kotiin liittyvien yksityisyyden kokemusten osalta. Vanhempien ja perhetyöntekijöiden vastausten ero perhetyön sisällöistä keskusteltaessa liittyi palvelujärjestelmään ohjaamiseen. Perhetyöntekijät olivat välittäneet vanhemmille tietoa erilaisista palveluista ja lasten harrastus- ja koulutusmahdollisuuksista. Vanhemmat olivat kokeneet tällaisen tiedon hyödylliseksi, ja he olivat olleet kiitollisia saamastaan tiedosta. He kuitenkin ajattelivat työntekijöiden tehneen tuolloin enemmän kuin perhetyöntekijöiden varsinaisiin työtehtäviin kuuluisi.

Verrattaessa yksityisyyden rajoja oli havaittavissa ero puheenaideiden ja kodin fyysisten tilojen käytön avoimuudessa. Kokemustensa mukaan vanhemmat voivat puhua kaikista asioista perhetyöntekijöiden kanssa. Äidit toivat esille, että ainoastaan terveyteensä liittyvistä asioista he eivät välttämättä puhu miestyöntekijöille. Perhetyöntekijät puolestaan kokivat, että vanhemmat eivät tuoneet esille perheen rahatalouteen liittyviä huolia. Vanhemmat esittivät heidän kotinsa kaikkien fyysisten tilojen olevan avoimia perhetyöntekijöille. Työntekijät pohtivat kuitenkin hyvin tarkkaan työskentelyalueitaan kodeissa, sillä perheen kodin tilojen yksityisyys koettiin tärkeäksi.

5 MERKITYKSELLISTEN KOKEMUSTEN TEOREETTINEN TARKASTELU

Syvemmän hermeneuttisesti teoreettista ymmärrystä vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityksellisistä kokemuksista (luku 4) kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten pohjalta. Tarkastelin ja vertailin sisällöllisesti vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityksellisistä kokemuksista muodostamiini pääteemoja: tilanneherkkä, tukea antava vuorovaikutussuhde (vanhemmat) ja yhteistoiminnallinen, kunnioittava kohtaaminen (perhetyöntekijät). Kirjallisuuden lukemisen avulla pyrin löytämään teoreettista ymmärrystä muodostamiini pääteemoihin moraalisen toimijuuden näkökulmasta. Molempia pääteemoja yhdistävä piirre oli toiminnan vuorovaikutussuhteeseen liittyvä kohtaamisen ulottuvuus sekä tuki. Kirjallisuuden lukemisen ja ajatteluprosessini pohjalta nimesin teoreettisesti nämä kaksi pääteemaa yhteisesti termillä *tunnustussuhteet ja tuki* (ks. Honneth 2005; Laitinen 2003; Taylor 1994). Tarkasteltuani teemoja (ala-, ylä- ja pääteema) uudelleen sisällöllisesti erotin vuorovaikutussuhteita kuvaavista merkityksistä toimijalle annetut merkitykset. Nimesin toimijaan liitetyt merkitykset *reflektiiviseksi ammatillisuudeksi* (esim. Schön 1983; Archer 1995). Kotia kuvaavat pääteemat – kodin vaihtelevat rajat (vanhemmat) ja kodin jännitteiset rajat (perhetyöntekijät) – nimesin teoreettisesti *moraaliseksi integriteetiksi ja yksityisyydeksi*. Kirjallisuuden pohjalta tulkitsin kotia kuvaavissa pääteemoissa: kodin vaihtelevat rajat (vanhemmat) ja kodin jännitteiset rajat (perhetyöntekijät) käyttäytymiseen ja toimintaan liittyen rajojen kuvaavan *yksityisyyttä* (Altman 1976; Westin 1967). Toiminnassa suhteisiin liittyvien rajojen tulkitsin teoreettisesti liittyvän *moraaliseen integriteettiin*. Moraalinen integriteetti mahdollistaa ihmiselle toimia oikeaksi näkemänsä puolesta. (Vrt. Altman & Chemers 1984; Manning 1994.) Kuviossa 9 esitän teoreettisen merkityskokonaisuuden kodin kontekstissa tehtävästä perhetyöstä moraalisen toimijuuden kehikossa.

KUVIO 9 Vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityskokonaisuuksien tulkinta moraalisen toimijuuden kontekstissa

Tarkastelen teoreettisesti muodostamiani teemoja sen mukaan, millaista moraalista vuorovaikutussuhdetta ne ilmaisevat (esim. Buber 1993, viitattu Värri 2000, 68–86; Honneth 2001; 2005; Hankamäki 2003, 166–191) ja millaista moraalista toimijaa ne kuvastavat (esim. Schön 1983; 1987; Manning 1994). Käsitteitä kodista moraalisen toimijuuden tilana tarkastelen yksityisyyden ja moraalisen integriteetin kautta (vrt. Westin 1967; Altman 1976; Altman & Chemers 1984; Manning 1994). Tutkimani ilmiön ymmärtämiseksi tuon näkyviin tekstissäni vanhempien ja perhetyöntekijöiden positiot niissä kohden, missä ilmiön ymmärtämiseksi arvioin olevan tärkeää erottaa ammatillisen työntekijän tai asiakkaan positiot.

5.1 Tunnustussuhteet ja tuki

Vanhempien ja perhetyöntekijöiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyi kodin, perheiden tilanteen (Rauhala 2005, 33), arvojen ja yksityisyyden kunnioituksen vaatimus. Työntekijöillä kunnioittamisen velvoitteen koettiin tulevan pelkästään jo siitäkin, että vanhemmat avaavat työntekijälle ovet kodin tilaansa. Myös ihmisyyden itsessään koettiin edellyttävän kunnioittamista (ks. Kant, Sensenin mukaan 2011, 95). Perhetyössä ei ollut julkilausuttuja normatiivisia odotuksia oman elämäntavan pohjalta perheenjäsenten elämäntapaa tai kodin olosuhteita kohtaan. Vanhempia pidettiin autonomisina toimijoina, joilla oli lupa elää erilaista arkea, vaikka se ei vastannut työntekijöiden käsitystä hyvästä elämäntavasta ja kodista. Suhteisiin voi tulkita liittyneen Kantin filosofinen ajattelu rationaalisesta yksilöstä, joka pystyy tekemään päätöksiä ja toimimaan omien valintojen mukaan (vrt. Banks 2012, 43). Työntekijät joutuivat kuitenkin arvioimaan tilanteita vanhemman itsemääräämisoikeuden ja lapsen turvallisuuden toteutumisen välillä.

Perhetyössä sosiaalityön tehtävänä on edistää kaikkien perheenjäsenten hyvinvointia ja utilitaristisessa seurausetiikassa (ks. luku 2.1) perhetyön toimijoiden tekoja arvioidaan niiden tuottaman hyödyn näkökulmasta. Lastensuojelun instituution tehtävänä on mahdollistaa lapsen hyvinvoinnin toteutuminen silloinkin, kun perheenjäsenten yksilölliset elämäntavan valinnat eivät sitä tue. Tällöin lastensuojelun viranomaisen velvollisuutena on arvottaa jollakin tavalla perheelle soveltuvia elämäntapoja lapsen näkökulmasta. Ammatillisessa työssä perheen arkielämään liitettiin moraalisisia arvostuksina lapsen turvallisuuden tunne ja lapsen fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tarpeista huolehtiminen. Haasteellisuutta tilanteisiin toi monilapsisissa perheissä lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen. Perhetyössä lapset tuotiin esille yksilöllisinä toimijoina osana perhesysteemiä. Käytännön arkitilanteet eivät kuitenkaan aina mahdollistaneet lapsille yksilöllisen ajan antamista.

5.1.1 Arvostava vuorovaikutus

Vanhemmat odottivat, että perhetyön vuorovaikutussuhteisissa heidät kohdattaisiin tasavertaisesti ihmisinä eikä työntekijä asettumisi hierarkkiseen valtasemaan. Hoivaetiikkaa tutkinut Manning (1994) kuvaa moraalista toimijuutta viitaten ajatuksiin jokaisen ihmisen erityisyydestä. Suhteisiin liittyy velvoitteita, ja jokaisella ihmisellä on yksilöllinen arvo. Ihmisen arvon tunnustaminen edellyttää jokaisen kohtelemista erityisenä. Tutkimuksessani työntekijän sitoutuminen ihmisyyttä hyväksyvään vuorovaikutussuhteeseen oli korostunut perheen kriisitilanteissa, kuten vanhemman sairastuttua psyykkisesti. Läheisverkoston ihmisten oli vaikea ymmärtää psyykkisen sairauden tuomia muutoksia vanhemman jaksamiseen, mikä oli etäännyttänyt läheiset apua tarvitsevan perheen arjesta. Tällaisissa tilanteissa perheen läheisverkoston suhteiden ohentumisen vuoksi lastensuojelun instituution ammatillisten työntekijöiden antama tuki oli ollut tärkeä. Vanhemman heikkoutta hyväksyvä, tunteita ymmärtävä ja auttava

vuorovaikutussuhde oli koettu voimaannuttavaksi. Tällöin vanhemmalta ei ollut vaadittu enempää kuin hänellä oli ollut voimavaroja sillä hetkellä. Vanhemmalle oli ollut lupa puhua kaikista asioista myös tunteen tasolla (ks. Hume 2004). Tällaisen auttavan vuorovaikutussuhteen voi tulkita sisältäneen terapeutisen suhteen piirteitä korostaessaan hyväksyttävyyttä ja tunteiden käsittelyä.

Hyvään kohtaamiseen liittyi vanhempien lupa kokea väsymystä ilman syyllistymistä elämäntilanteestaan. Vanhemmat odottivat, että työntekijät pystyisivät näkemään vanhemman voimavarat ja antamaan vastuuta voimavarojen mukaisesti. Tulkintani mukaan vanhemmat myös toivoivat, että työntekijät osaisivat kohdata heitä kehollisena, tajunnallisena, situaationaalisen¹³ ja tuntevina toimijoina (ks. Rauhala 2005, 34–38, luku 2.2). Myös Honneth (2005, 121–130) tunnustussuhdeteoriassaan (luku 2.1) painottaa tunteiden tärkeyttä. Hän esittää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden pohjautuvan tasavertaiseen kunnioitettavaan subjektien väliseen kohtaamiseen, jossa moraaliset tunteet ja toisten arvostaminen ovat läsnä. Intersubjektiivinen, jokaisen ihmisen oikeuksia kunnioittava kohtelu lisää itsearvostusta.

Aikaisempien tutkimusten mukaan hyvää auttamissuhdetta kuvaavat lemminpuolinen kunnioitus, hyväksyntä, luottamus, lämpö, ymmärtäminen ja yhteistyö (Lambert & Ogles 2004). Tällaisia piirteitä pidetään myös lastensuojelun auttamissuhteissa tärkeinä (ks. Drake 1994; Dore 1996; Littell 2001; Lee & Ayón 2004). Tutkimuksessani vuorovaikutussuhteisiin liittyi samansuuntaisia merkityksiä kuin aiemmissa tutkimuksissa esille tuodut piirteet. Tutkimukseni pohjalta voidaan ajatella, että vanhemman ja työntekijän vuorovaikutussuhteessa ilmenevä vastavuoroinen kunnioittaminen on yksityiskodissa tehtävän perhetyön toteuttamisen edellytys. Tutkimuksessani tuli esille, että ymmärtävissä suhteissa tunne konkreettisesta avusta luo luottamusta.

Vanhempien odotukset työntekijöitä kohtaan liittyivät vuorovaikutussuhteissa tapahtuvan kunnioituksen lisäksi kunnioitukseen kodin fyysisiä tiloja kohtaan. Siten vanhemman koti yksityisyyden alueena ei ole irrallaan vuorovaikutussuhteista. Kodin fyysisiin tiloihin liittyvien puutteiden esiin nostaminen koettiin arvosteluksi varsinkin silloin kun vuorovaikutussuhteissa vanhemman ja työntekijän välille ei ollut vielä syntynyt luottamuksen tunnetta. Siksi kotona työskentely vaatii työntekijältä kunnioittavan sensitiivisen etiikan periaatteita eli herkkyyttä tunnistaa toiminnan moraalista taustaa ja erottaa se moralisoinnista (ks. Laitinen & Väyrynen 2011, 184). Perhetyössä moraalisten ratkaisujen ja kannanottojen tekemistä voi helpottaa ammatillisen työntekijän kyky hahmottaa perhetyön prosessin kokonaisuus. Tällöin suunnitelmallinen työskentely moraalisia kannanottojakin vaativissa muuttuvissa ja odottamattomissa tilanteissa voi estää moralisointia. Perhetyöntekijöiltä vaaditaan arvo-prosessin tunnistamista, määrittämistä ja näkyväksi tekemistä perhetyön prosessissa. Työntekijän tulee tiedostaa arvoja ja soveltaa niitä herkissä ja haastavissa asiakasprosesseissa. Tämä vaatii häneltä jatkuvaa reflektointia ja uudelleen tulkintaa, moniäänisyyden ja -kulttuurisuuden tiedostamista ja huomioi-

¹³ Situaatio eli elämäntilanne on se osa maailmaa, johon yksilö joutuu suhteeseen (Rauhala 2005, 41–47).

mista (ks. myös Banks 2012, 207–209). Yhdistän sensitiiviseen etiikkaan kielen ja viestintätavan tärkeyden, sillä perhetyöntekijät joutuivat pohtimaan omien sanojensa vaikutusta ja myös sanojen valtaa. Työntekijät eivät halunneet olla moralisoimassa perheen elämää, mutta se vaati heiltä herkkyyttä sanojen valinnassa. Etenkin eri kulttuureista tulevien perheenjäsenten kanssa työskentely oli haastanut työntekijöitä kriittiseen oman arvomaailman reflektointiin.

Vuorovaikutussuhteisiin sisältyvän kunnioituksen rinnalla luottamuksen tunteen syntymisen oli koettu olleen onnistuneen perhetyön edellytys. Sosiaalityön ammattieettisissä periaatteissa luottamuksellisuus on keskeinen periaate (NASW 1999; Talentia 2017). Carole Smith (2001) pitää luottamuksen syntymistä tärkeänä osana sosiaalityötä. Vuorovaikutussuhteisiin liittyvään luottamukseen kiinnitetään hänen mielestään kuitenkin liian vähän huomiota. Moraalinen toimijuus ja luottamus ovat toisistaan riippuvaisia moraalisisessa sosiaalityössä (ks. myös Gray 1995). Tutkimuksessani luottamuksen kehittymiseen liittyi vanhemmilla ja perhetyöntekijöillä aikaulottuvuus ja suhteiden jatkuvuus. Luottamuksen tunne saattoi syntyä nopeastikin, mutta yleensä se oli vaatinut aikaa. Luottamuksen syntymisen koettiin vaativan työntekijän ja perheenjäsenten avointa keskustelua. Luottamuksen ajateltiin myös edellyttävän suhteiden jatkuvuutta. Ammatillisessa työssä luottamuksen rakentuminen mahdollisti kotona tehtävää muutostyötä. Perheenjäsenten kanssa pystyttiin käsittelemään vaikeita asioita ja tekemään muutostyötä, mikäli oli syntynyt luottamussuhde. Vanhempien ajatteluprosessien muutokseen tarvittavaa aikaa kunnioitettiin, mutta ajan antamisessa arvioitiin tilanteita lapsen edun toteutumisen näkökulmasta.

Perhetyöstä saadut myönteiset kokemukset olivat vähentäneet vanhempien perhetyön prosessin alkuvaiheessa kokemia pelon ja kontrolloiduksi tulemisen tunteita. Smith (2001) näkee moraalisesti hyvän luottamussuhteen vaativan, että jokainen osallistuja tietää toisen syyt ylläpitää suhteita, ja tämä vahvistaa enemmän kuin heikentää luottamusta motiiveihin. Jos suhteessa toinen luottaa pakottavaan voimaan ja toinen luottamukseen, se heikentää luottamussuhteen kehittymistä. Tutkimuksessani perhetyön aloitusvaiheessa koetut kielteiset tunteet ovat voineet liittyä vanhemmilla siihen, että heistä on ollut pakko ottaa vastaan lastensuojelun apua. Tällaisissa tilanteissa luottamussuhteen ylläpitämistä voi edistää vanhempien tietoisuus lastensuojelun huolenpitoa ja rakkautta sisältävistä motiiveista auttaa vanhempia. Tutkimusten mukaan palveluiden käyttäjät kokevat pettymyksen luottaessaan työntekijöihin, jotka eivät vastaa heidän heikkoon puoleensa (Smith 2001). Haavoittuvissa elämäntilanteissa olevat perheenjäsenet tarvitsevat työntekijän hyväksyntää inhimillisenä ihmisenä heikkouksineen. Tutkimuksessani etenkin äidit odottivat ymmärrystä väsymistään kohtaan.

Lastensuojelun tehtäväalueella työntekijöiden on moraalisisina toimijoina kyettävä luomaan luottamusta myös lastensuojelun järjestelmän ja vanhemman välille. Seligmanin (1997, 14, 29–30) mukaan abstraktit järjestelmät eivät voi toimia eikä niillä ole moraalista toimijaa. Moraali on järjestelmien ulkopuolinen asia, sillä esimerkiksi päätökset käytännössä ovat riippuvaisia moraalisisesta

toimijasta. Luottamusta ei voi vaatia tai pakottaa, sillä se riippuu vapaaehtoisesta vastavuoroisuudesta vuorovaikutussuhteissa. Tutkimuksessani aloittamisvaiheessa asiakassuhteen luottamuksen rakentumiseksi yhtenä keinona käytettiin yhteiskunnallista lainsäädäntöön kirjattua sopimusta vaitiolovelvollisuudesta. Perhetyön aloittamisvaiheessa työntekijät korostivat perheenjäsenille olevansa vaitiolovelvollisia perheen asioista. Tarvittavan tiedon välittämisestä eteenpäin sovittiin perheenjäsenten kanssa. Toisaalta työntekijöiden toiminnassa ammatilliseen työhön liittyvä velvollisuusetiikka edellytti, että tietoa lapsen hyvän elämän riskitekijöistä välitetään eteenpäin muille toimijoille.

Smith (2001) esittää, että monet lastensuojelun intervention kohteena olevat vanhemmat ja lapset ovat kokeneet toistuvia pettymyksiä ja siksi heillä on vaikeuksia rakentaa luottamussuhdetta. Tämän vuoksi sosiaalityö ei pysty lyhyillä interventioilla korjaamaan vuosia kestänyttä perusluottamuksen menetystä. Työntekijä voi vaihtoehtoisesti keskittyä antamaan laillisia palveluja, jolloin sosiaaliset suhteet perustuvat hallinnollisiin oikeuksiin ja sopimuksiin. Sopimuksilla ja velvoitteilla säädellyt sosiaaliset suhteet eivät kuitenkaan voimaannuta, jos ei ole luottamusta. Tämä oli näkyvässä tutkimuksessani, sillä perhetyön yhteisesti asetettuja tavoitteita ei koettu saavutettavan ilman luottamusta. Siksi on tärkeää sovittaa yhteen lastensuojelun työtä ohjaava lainsäädäntö ja asiakkaan eettinen kohtaaminen, jotta asiakkaille voi rakentua luottamus lastensuojelujärjestelmää kohtaan sekä mikrotason vuorovaikutussuhteissa.

Lähestyn luottamusta dialogin kautta. Jukka Hankamäki (2003, 40–74; ks. myös Värri 2000, 68–100) käsittelee teoksessaan fenomenologisen perinteen edustajan filosofi Martin Buberin (1878–1965) käsityksiä toiseudesta. Hankamäen tulkinnan mukaan Buberin etiikan perusta on dialogissa, kohtaamisessa. Buber esitti, ettei ole olemassa sellaista yleispätevää etiikkaa, joka pystyisi antamaan ikuisesti pätevät moraalinormit ilman normien tulkintayhteyttä. Maailmassa hyvä ja oikea ei voi tapahtua ilman ihmisten välistä luottamusta ja vastuunkantoa. Buberin filosofiassa todellisuus käsitetään monistisesti, mutta maailma on ihmiselle ”kaksitahoinen”¹⁴. Buber kuvaa näitä kahta olemuspuolta käsitteillä ”Minä–Sinä” (Ich–Du) ja ”Minä–Se” (Ich–Es), jotka viittaavat suhteisiin. Ihmisellä on kahdenlainen suhde maailmaan. (Ks. myös Fife 2015.) Yksilönä olemme Minä–Se-suhteessa maailmaan, ja tämä suhde on Minän käsitteellisesti rajaama. Ihmisten maailmansuhde ei voi kuitenkaan perustua monologiseen Minä–Se-suhteeseen, koska siinä ei tapahdu maailman ja toisen ihmisen kohtaamista.

Perhetyön ammatilliseen toimintaan Buberin filosofinen ajattelu antaa ymmärrystä ihmisten välisestä kohtaamisesta. Vanhempien ja perhetyöntekijöiden kohtaaminen voi olla molemminpuolista ja välitöntä vain silloin, kun he eivät ennakolta kategorisoi toisiaan omien toiveidensa ja tarkoituksiensa mukaisiksi. Vanhempien ja työntekijöiden dialogisuus vaatii, että tunnustetaan heidän välillään ero ja erillisyytensä ja heidän tulee asettua suhteeseen omista lähtökohdistaan. Siksi ammatillisen työntekijän näkökulman ja asiakkaiden näkökulmien lähtökohtien julkilausuminen vaatii dialogisuutta perhetyön prosessis-

¹⁴ Saks. zweifältig

sa. Persoonien välille katsotaan muodostuvan välitulaksi nimetty yhteinen kohtaamisen alue, johon on pääsy vain Minällä ja Sinällä. Tutkimuksessani vanhemmat ja perhetyöntekijät ovat toimijoita, joille toistensa kunnioittava kohtaaminen välitulassa luo edellytykset dialogisuuden syntymiselle. Donald Beryn (1985, 40–68) mukaan Buber esitti ammatillisiin auttamissuhteisiin liittyvän normatiivisia tekijöitä. Auttajalla on tietoa päämäärästä ja tavoitteesta, mutta kohtaamistilanteissa tulisi autettava hyväksyä persoonana suhteessa omaan elämäntilanteeseensa. Työntekijän ulkokohtainen, direktiivinen vanhempien ohjaaminen perhetyössä ei välttämättä mahdollista muutoksen syntymistä. Tutkimuksessani ulkoapäin tapahtuva neuvominen oli herättänyt vanhemmissa vastustusta muutokseen. Hyvään työntekijään liitettiinkin kyky ohjata avointen kysymysten avulla asiakasta huomaamaan uusia näkökulmia haasteellisessa elämäntilanteessa sekä kyky antaa toivoa tulevaisuuteen.

Kotikäynneillä annetussa ja saadussa tuessa yhdistyivät yhteistoiminnassa tehdyt konkreettiset perheen arkeen liittyvät työtehtävät sekä vanhemmille ja lapsille annettu sosiaalinen ja emotionaalinen tuki (ks. DePanfilis 1996; Eckenrode & Hamilton 2000).¹⁵ Stan Houston ja Pat Dolan (2008) näkevät sosiaalisen tuen teoriassa ja Honnethin tunnustusteoriassa olevan yhteneviä piirteitä. Huolenpito ja sensitiivisyys vuorovaikutussuhteissa toisen tarpeille mahdollistavat itseluottamuksen ja resilienssin kehittymisen. Honneth pitää yksilön positiivisia yhteyksiä yhteisöihin keskeisenä yksilön itsearvostukselle. Tutkimuksessani vanhemmuuden vahvistamiseen tarvittava tuki korostui varsinkin silloin, kun oma lähiverkosto ei ollut pystynyt tukemaan perhettä. Sosiaalityön yksi tehtävä on sosiaalisten verkostojen luominen ja asiakkaan tukeminen verkostoissa (ks. Särkelä 2001, 50–51; Folkheraiter 2004, 163–226). Yhteenkuuluvuus verkostoihin voi mahdollistaa solidaarisuuden tunteet. Honneth esitti solidaarisuuden tunteen tulevan vastavuoroisesta tunnustamisesta sosiaalisissa verkostoissa (Yar 2003). Perheitä tukevat yhteisölliset toimintamuodot ovat keskeisiä solidaarisuuden edistäjiä. Ne rakentavat myös sosiaalista pääomaa. (Jack 2006.) Honnethin (2005) mukaan yhteisöissä olevat myönteiset yhteydet ovat keskeisiä ihmisen itsearvostuksen tunteelle. Tutkimukseni pohjalta jää pohdituttamaan vastuukysymys: ketkä ja miten edistetään solidaarisuutta vahvistavien yhteyksien rakentumista perheiden lähiympäristöön, jos sairauden vuoksi perheillä on pääasiassa viranomaisverkostot tukemaan ilman lähiverkostoja.

5.1.2 Yhteisymmärrys perhetyöstä

Aloitusvaihetta voidaan pitää kriittisenä kohtana perhetyön etenemiselle ja vanhempien sitoutumiselle perhetyön prosessiin. Vanhempien sitoutumista tuettiin antamalla tarvittaessa vanhemmille lisätietoa lastensuojelun tarkoituksesta ja perusteluista kotona vielä perhetyön konkreettisessa aloitusvaiheessa. Perhetyön yhteisen tavoitteen ja yhteissuunnittelun mahdollistaa dialoginen vuorovaikutussuhde, johon sisältyy kunnioitusta ja luottamusta. Vanhemmat ja

¹⁵ Tuki voidaan jakaa neljään osaan: 1) konkreettinen tuki, 2) emotionaalinen tuki, 3) neuvontatuki ja 4) arvostustuki (esteem support).

perhetyöntekijät kokivat, että yhteisen näkemyksen luominen perhetyön tarkoituksesta ja konkreettisista tavoitteista oli perusta tavoitteiden saavuttamisen jatkuvalla arvioinnille. Sosiaalityöntekijän läsnäoloa pidettiin tärkeänä perhetyön prosessin tapaamisissa. Ilmari Rostila ja Mikko Mäntysaari (1997, 5) tuovat esille, että tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä edellyttää ongelmien täsmentämistä sekä konkreettisten työskentelyolosuhteiden ja niissä tapahtuvien muutosten suunnitelmallista seuraamista.

Tutkimuksessani yhteissuunnittelun tärkeyden voi tulkita ilmentävän käsitystä ihmisestä intentionaalisenä, rationaalisenä toimijana. Schützin (1976) näkemysten pohjalta Kuusela (1996, 131) kuvaa sosiaalisille suhteille olevan tunnusomaista, että ne syntyvät yhteisessä kommunikatiivisessa yhteisössä. Yksilöt toimivat yhdessä toistensa kanssa, ja sosiaalisuus syntyy toisiin kohdistuvissa kommunikatiivisissa teoissa. Puhdasta me-suhteen muotoa edustaa yksilöiden kommunikaatio. Sosiaalisessa toiminnassa yksilöillä on intentionaalinen orientaatio toisia subjekteja kohtaan tietoisien suunnitelmien pohjalta. Perhetyön suunnitelmien voidaan nähdä suuntaavan vanhempien ja viranomaisien yhteistä tavoitetietoista toimintaa.

Virallisen ja epävirallisen toiminnan jännite näkyi vanhempien suhtautumisessa yhteisiin suunnittelu- ja arviointipalavereihin. Eri viranomaistoimijoiden tuomat erilaiset näkemykset perhetilanteesta koettiin hyödyllisiksi. Toisaalta suuret viranomaisverkostopalaverit saattoivat estää vanhemman osallisuutta keskusteluihin. Myös paikalla oli merkitystä, sillä sosiaalityöntekijöitä pidettiin virallisten suhteiden paikkoina. Tulkiten hyödyllisiksi koettujen palaverien olevan esimerkki kommunikatiivisesta toiminnasta (ks. Weber 1978, 27–28; Habermas 1987, 120, 127), jossa perhetyöntekijät, sosiaalityöntekijät ja vanhemmat etsivät yhteisymmärrystä keskinäisessä toiminnassaan. Kommunikatiivisuudessa tarvitaan myös kieltä kommunikaatiokeinona, joka palvelee toimijoiden molemminpuolista ymmärrystä. Vanhemmat toivoivatkin, että yhteistapaamisissa käytettäisiin epävirallista kieltä.

Tutkimukseni antaa samansuuntaista näkemystä vanhempien ja työntekijöiden välisen suunnittelun tärkeydestä asiakasprosessin alkuvaiheessa kuin Johanna Hietamäen (2015) väitöskirjassa saadut tulokset. Hietämäki on tarkastellut väitöskirjassaan lastensuojelun alkuarviointia vanhempien näkökulmasta. Hänen tulostensa mukaan tärkeimmät tekijät alkuarvioinnissa vaikuttavuuden kannalta olivat hyvän asiakassuhteen muodostaminen (asiakassuhdeorientaatio) ja asiakkaan voimavarojen tarkastelu (voimavaraorientaatio).

Hyvässä perhetyössä perhetyöntekijät pitivät tärkeänä konkreettisia tavoitteita, joiden saavuttamisen jälkeen oli mahdollista arvioida perhetyön päättämistä. Perhetyön päättämisen vaiheessa voidaan pitää yhtenä jännitteenä vanhemman ja lapsen edun näkökulmia ja niiden yhteensovittamista. Työntekijät joutuvat käyttämään moraalista harkintaa perhetyön lopettamispäätöksessä seurausten näkökulmista. Seurausetiikan pohjalta perhetyön päättäminen on oikea teko, jos se tuottaa hyvinvointia kaikille perheenjäsenille (ks. luku 2.1). Ongelmallisena kuitenkin on, että kaikki oikeat ja hyvältä tuntuvat teot eivät tarkoita seurausten hyvyttä. Perhetyön päättämisen vaiheen tehtyä arviointivai-

hetta eri työntekijöiden ja perheenjäsenten kesken voidaan pitää moraalisesti yhteisenä sopimuksena tilanteesta ja aina ei pysty ennakoimaan tulevaisuutta ja perheen voimavarojen riittävyttä. Perheellä on kuitenkin aina mahdollista hakea uudestaan tukea. Perhetyön päättäminen vaatii aina arviointitietoa perhetilanteesta lapsen edun toteutumisen näkökulmasta.

5.1.3 Voimavaraistava ohjaus

Perhetyötä kuvattiin ohjaukselliseksi muutostyöksi, jossa ammatilliset työntekijät pyrkivät tekemään lapsen turvallista kasvu ympäristöä mahdollistavia muutoksia. Perhetyön ohjaussuhteissa ovat läsnä vanhempien ja työntekijöiden arvot ja käsitykset hyvästä elämästä. Kanadalaisen Vance Peavyn (2004) mukaan ohjauksessa ei voida lähteä liikkeelle siitä, että on olemassa vain yksi oikea, objektiivinen todellisuus. Toisaalta on varottava relativismia ja pyrittävä löytämään yhteisiä kriteerejä ”parempien” ja ”huonompien” todellisuuksien erottamiseen. Ihmisillä on erilaisia käsityksiä todellisuudesta. Kehittämässään sosiodynaamisessa ohjausteoriassa Peavy (2004) korostaa ajattelutavan muutoksen johtavan myös käyttäytymisen muutokseen. Peavyn ajattelun pohjalta näen, että perhetyössä kohtaavat ammatillisten työntekijöiden, vanhempien ja lasten todellisuudet, joista yhteisymmärryksessä pyritään rakentamaan lapsen etua tukevaa todellisuutta. Tutkimuksessani perhetyöntekijöiden ohjaustyössään käyttämien kysymysten tavoitteena oli tukea perheenjäseniä heidän oman käyttäytymisensä reflektoinnissa. Perhetyöntekijät pohtivat työssään paljon lapsen etua, ja ohjauksen kerrottiin lähtevän lapsen edusta. Tällä tavoin työntekijät arvottivat työssään todellisuuksia lapsen näkökulmasta, joka on sovitettava yhteen vanhempien todellisuuksien kanssa.

Tilannekohtaisessa ohjauksessa työntekijät keskittyvät ohjattavan jokapäiväisiin kokemuksiin hänen ekologisessa ympäristössään, mikä vaatii työntekijältä herkkyyttä ohjattavan elämän kontekstille ja perhekulttuurille. Ohjauksessa vanhemmat ja perhetyöntekijät vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kautta konstruoivat yhdessä sosiaalista todellisuutta. Velvollisuuseettisestä näkökulmasta tarkasteltuna tutkimuksessani työntekijät pitivät vanhempaa hoivan antajana, joka kantaa ensisijaisen vastuu seuraavasta sukupolvesta. Niinpä työntekijät eivät tehneet asioita vanhempien puolesta vaan vanhemmille annettiin vastuuta vanhempien voimavarojen mukaisesti. Vastuuttamista kuvastaa hoi-vaeettinen lähestyminen, jossa huomioidaan vanhempien tunteet ja jaksaminen. Työntekijältä vaaditaan kuitenkin sensitiivisyyttä tunnistaa vastuuttamisen ja vanhemman voimavarojen tasapainoa.

Vanhemmuuden identiteetti välittyi siinä, että vanhemmat puhuivat paljon lapsistaan ja heidän yksilöllistä tarpeista. Vanhemmat pohtivat puheessaan yllättävän paljon perhetyön hyötyjä nimenomaan lastensa näkökulmista. Lasten yksilöllisen avun saamisen tärkeys oli korostunut silloin, kun vanhempien voimavarat ja aika eivät olleet riittäneet tukemaan jokaisen lapsen kehitystä erikseen varsinkin monilapsisissa perheissä. Houston (2016) pohtii artikkelissaan vanhemmuuden identiteetin kehittämistä sosiaalityössä Honnethin (esim. 2005) ajatusten pohjalta. Hänestä vanhemmuuden identiteetin kehittymisessä on tär-

keää oppia näkemään lapsen kehityksessä muutakin kuin fyysiset tarpeet ja materiaaliset resurssit. Lapsen sisäinen emotionaalinen maailma ja vuorovaikutussuhteet ovat lapsen identiteetin kehittymisen kannalta keskeisiä. Siksi lasta tulisi auttaa näkemään vahvuuksiaan ja myös lasten oikeuksia. Perhetyössä perhetyöntekijöiltä vaaditaan sensitiivisyyttä huomata esimerkiksi häpeän tunteet, jos lapsi ei ole saanut empatian kehittymiseen tarvittavaa tunnustamista vuorovaikutussuhteissaan. Vanhemmuuden identiteettiä perhetyössä oli tuettu esimerkiksi mahdollistamalla vanhemmille yksilöllistä aikaa lapsilleen. Perheen sisäisen toimivuuden kehittymistä työntekijät olivat tukeneet osallistamalla lapsia ottamaan vastuuta perheen yhteisistä tehtävistä.

Perhetyön prosessi oli auttanut äitejä vahvistamaan omaa naisidentiteettiään. Tämä ilmeni siten, että vanhempi oli saanut perhetyöntekijän kannustuksesta rohkeutta hakeutua koulutukseen ja sen jälkeen hänellä oli ollut mahdollisuus työllistyä kodin ulkopuolelle. Moraalisessa toimijuudessa identiteetin kehittyminen on keskeistä (Manning 1994). Honneth (2001; 2005) samoin kuin filosofi Hegel (1770–1831), filosofi Mead (1863–1931) ja myöhemmin kommunitaristit sekä monet feministit painottivat sosiaalisten suhteiden merkitystä persoonan identiteetin kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Identiteetin muodostuminen riippuu itseluottamuksen, itsekunnioituksen ja itsearvostuksen kehittämisestä. Nämä voidaan saavuttaa ainoastaan intersubjektiivisyydessä saamalla toiselta tunnustusta. Toisten antama tunnustus on tärkeää, koska sen pohjalta muodostamme käsityksen siitä, keitä me olemme ja miksi voimme tulla. Vanhemman identiteetin kehittämisessä työntekijöiden taito luoda vuorovaikutussuhteessa toivoa tulevaisuuteen vahvistaa rohkeutta ajatella tulevaisuutta sekä tehdä myös muutoksia oman kasvuprosessin pohjalta elämässään kuten äidit olivat tehneet. Myös Taylor (1994) määrittelee Honnethin tavoin identiteetin muotoutuvan tunnustuksen kautta. Ihmisen ymmärrys itsestään – kuka hän on ja millaisia piirteitä hänellä on – syntyy vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tunnustamisen tärkeys on siinä, miten toiset näkevät meidät, ja sen kautta rakennamme ymmärrystä itsestämme. Jos tunnustus on negatiivista, luotettavuus ja itsearvostus tulevat tyhjiksi. Tutkimuksessani vanhemmat eivät odottaneet ohjaussuhteilta normatiivisia ohjeistuksia tai sääntöjä vaan omaa ajattelua aktiivisia kysymyksiä.

5.2 Reflektiivinen ammatillisuus

Moraalisten päätelmien tekeminen on mahdollista ihmiselle reflektiivisyyden vuoksi (mm. Sanghera 2009). Reflektiivisyyttä voidaan pitää yhtenä keskeisenä työmenetelmänä sosiaalityössä sekä perhetyössä. Reflektiivisen ammatillisuuden idea juontuu Donald D. Schönin (1983) tieteelliseen toimintaan. Synnöve Karvinen (1999, 17) on määritellyt sosiaalityössä reflektiivisyyden olevan valmiutta kehittää työtä sekä tiedostaa ja arvioida työssä ammatillisia ja henkilökohtaisia lähtökohtiaan. Perhetyöntekijät arvioivat oman toimintansa vaikutuksia vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen edistämiseen. Perhetyönte-

kijät arvioivat myös omia ammatillisia rajojaan ja velvollisuuksiaan suhteessa avoimuuden lastensuojelun perhetyölle asetettuihin tavoitteisiin. Oman ammattitaidon ja ammatillisen osaamisen rajojen tunnistaminen moniammatillisessa työskentelyssä koettiin tärkeäksi. Jatkuvan ammatillisuuden pohdinnan voi tulkita antavan mahdollisuuksia kehittää perhetyön toteuttamisen olosuhteita eettiseltä pohjalta. Toisen kodissa tapahtuvaan työskentelyyn ei ole tilanteiden ennakoimattomuuden (esim. Ferguson 2011, 47) vuoksi valmiita ohjeita, joten perhetyöntekijä joutuu jatkuvasti määrittämään omaa ammatillista ja institutionaalista suhdettaan ja paikkaansa perheenjäseniin.

Perhetyöntekijät arvostivat jatkuvaa ammattitaitonsa kehittämistä, jotta ammattitaito vastaisi moninaisten perheiden muuttuviin tarpeisiin. Reflektiivinen ammattikäytäntö on yksi tapa kehittää professionaalista hyvää (virtue) ominaisuutta (Webb 2010). Houston ja Dolan (2008) esittävät, että ”hyvän kehittäminen” tunnustamisen kautta mahdollistaa sisäisen tietoisuuden tunteista, haluista, valinnoista, käsityksistä, odotuksista ja asenteista. Tällöin sosiaalinen tuki ei ole vain ulkoista vaan intentionaalista toimintaa, johon liittyvät merkitys ja suhteet. Perhetyöntekijät pitivät tärkeänä ammatillisena taitona näyttää perheelle oma puutteellisuus ja epätäydellisyys toimijana, koska perheiltäkään ei odoteta täydellisyyttä. Työntekijät pyrkivät tavoittamaan vanhempien kokemusmaailmaa pohtimalla, miten he itse kokisivat vieraan henkilön omassa kodissaan (vrt. Kant 2009).

Perheen hyvän elämän edistäminen vaati työntekijöiltä jatkuvaa kuuntelemista ja arviointia perhetilanteesta: riittäisikö perhetyö vai pitäisikö vanhempia ohjata ottamaan yhteyttä muihin auttajatahoihin? Ammatilliseen vastuuseen koettiin kuuluvan velvollisuus tarvittaessa opastaa ja ohjata asiakkaita käyttämään eri palveluita, vaikka vanhemmat eivät kokeneet sitä perhetyön ensisijaiseksi tehtäväksi. Tämä saattaa johtua siitä, että perhetyöhön liitetään vielä kodinhoidollisen tuen perinne ja toisaalta vanhempien välitön tuen tarve väsyneessä elämäntilanteessa kohdistuu jokapäiväisiin arkitoimintoihin.

Perhetyössä työntekijöiden käyttämää palveluohjauksellista työotetta voi tulkita perheenjäsenten kansalaisuutta ja siihen liittyvien oikeuksien aktivoinniksi, mikä on yksi sosiaalityön hyvinvointipoliittinen tehtävä (ks. Marshall 1950; Honneth 2005). Ferguson (2011, 187–188) kuvaa palveluohjauksellisen (case management) työotteen yleistyneen brittiläiseen sosiaalityöhön 2000-luvulla. Ferguson pitää eri organisaatioiden välisen yhteistyön koordinoimista eri systeemien välillä perusteltuna, mutta työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutuksen liittyvien tunteiden merkityksiä ei myöskään saa vähätellä. Lastensuojelussa asiakkaiden informoinnin ja ohjauksen eri palvelumuotoihin voidaan nähdä auttavan perheenjäseniä kiinnittymään lähiyhteisöihinsä. Palveluohjauksellisen työote edellyttää työntekijöiltä palvelujärjestelmien tuntemista, mutta myös nykytilanteen arviointia, tulevaisuuden ennakoimista sekä erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen näkemistä. Honnethin (2005) ajatuksiin pohjautuen lastensuojelun perhetyön tehtävänä sosiaalityön asiakkuusprosessissa on turvata vanhempien ja lasten taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (TSS-oikeudet) ohjaamalla perheenjäseniä heidän tarvitsemiinsa palveluihin. Akti-

voinnissa voidaan nähdä olevan kyse myös kansalaisuuteen kuuluvista oikeuksista, kuten Honneth (2005) on tuonut esille tunnustuksen teoriassaan (vrt. Marshall 1950). Honnethin (2005) mukaan yhteiskunnallista instituutiota arvioidaan sen perusteella, kuinka hyvin tunnustaminen tai sen kieltäminen niissä toteutuu. Myös lastensuojelun instituutioon kohdistuva arviointi perustuu tunnustamisen toteutumiseen.

Tutkimuksessani vanhemmat kuvasivat ”hyvää perhetyötä” perhetyöntekijöiden toiminnan sekä luonteenpiirteiden avulla, joita korostetaan hyveetiikassa (MacIntyre 1999). Hyvään perhetyöntekijään liitettiin taito työskennellä lasten kanssa, kyky tarttua kotitöihin tilanteen vaatimalla tavalla sekä taito keskustella asioista kuten kaverin kanssa keskustellaan. Hyvää perhetyöntekijää kuvattiin joustavaksi ja luotettavaksi. Työntekijän odotettiin olevan kärsivällinen ja ymmärtävä kotilanteita kohtaan ilman vanhempien syyllistämistä heidän väsymisestään. Hyvä työntekijä osaa ohjata vanhempia avoimilla kysymyksillä. Vanhemmat odottivat hyvältä perhetyöntekijältä myös kykyä ottaa kriittinen palaute vastaan ja taitoa käyttää saatu palaute oman ammatillisen kehittymisensä tueksi.

Smith (2001) on korostanut palveluiden käyttäjien mahdollisuutta kokea luottamusta, ja heillä tulee olla tunne siitä, että he voivat vapaasti kertoa totuudenmukaista palautetta. Tämä tuli esille myös tutkimukseeni osallistuneiden vanhempien aineistossa. Vanhempi oli ymmärtänyt työntekijän toiminnan hyvän tarkoituksen vasta myöhemmin. Siksi vanhemmat pitivät tärkeänä, että epäselvyyksiä aiheuttaneista asioista keskustellaan ja annetaan palautetta tasavertaisessa suhteessa. Nigel Parton ja Patric O’Byrne (2000) kirjoittavat, että tärkeitä sosiaalityöntekijän ominaisuuksia ovat lämpö, hyväksyttävyyys, ymmärrys, aitous, pätevyys ja kyky antaa jotakin itsestään. Tutkimuksessani vanhemmat eivät odottaneet perhetyöntekijöiltä kodinhoitotaitoja. Sen sijaan vanhemmat korostivat vuorovaikutuksen luomista sekä kykyä nähdä kotikäynneillä välitön avun tarve ja ymmärtää perhetilanne. Työntekijöihin kohdistui myös odotuksia tuoda itsestä jotakin esille ammatillisen roolin lisäksi.

Eileen Monro (2001, 31) viittaa artikkelissaan Butlerin ja Williamsonin (1994) tutkimuksiin lasten odotuksista työntekijää kohtaan. Tutkimusten mukaan lapset ja nuoret olivat kuvanneet tyytyväisyyttä sellaisiin työntekijöihin, joilla ammattirooliin liittyy henkilökohtaisia ominaisuuksia. Lisäksi tällaiset työntekijät pystyvät ylläpitämään suhteita, joissa on vastaanottavaisuutta ja kunnioitusta. Karin Winter (2009) on tutkinut 4–7-vuotiaiden lasten ja sosiaalityöntekijöiden välistä suhdetta ja todennut, että hyvä vuorovaikutussuhde lapsiin voi muodostua huolimatta rakenteellisista jännitteistä. Tärkeää on työntekijän sitoutuminen, responsiivisuus, vastuullisuus, sitkeys ja positiivisuus. Tutkimuksessani vanhemmilla oli samantyyppisiä odotuksia kunnioittamisesta sekä ammattirooliin liittyvien henkilökohtaisten piirteiden yhdistämisestä.

5.3 Moraalinen integriteetti

Manning (1994) esittää, että moraalisisessa toiminnassa hyvällä moraalisisella toimijalla on moraalinen integriteetti henkilökohtaisen integriteetin lisäksi. Tällöin toimijan toiminta on yhdenmukainen omia arvoja koskevien sopimusten kanssa. Tutkimusten (Hurst, Hull, DuVal & Danis 2005) mukaan työntekijöiden moraalinen integriteetti auttaa selviytymään eettisesti vaikeissa arkipäivän tilanteissa. Moraaliset konfliktitilanteet ymmärretään usein kielteisesti, mutta ne voivat myös antaa mahdollisuuden arvioida oman toiminnan ”hyvyyttä” ja siten vahvistaa moraalista integriteettiä. Perhetyön tavoitteena on mielestäni vahvistaa vanhempien moraalista integriteettiä, johon liittyvät vanhempien arvot. Mikäli ulkoapäin annetut ohjeistukset ovat ristiriidassa vanhempien arvostusten kanssa, se saattaa heikentää vanhempien moraalisen integriteetin kehittymistä.

Tulkitsin tutkimuksessani työskentelyn jännitteiden kuvaavan moraalisen toiminnan arkielämän dilemmoja. Arkielämän moraaliset dilemmat ovat moraalisia päätöksentekotilanteita, joita ihmiset kertovat itse kokeneensa – tässä tutkimuksessa vanhemmat ja perhetyöntekijät (esim. Wark & Krebs 1996; 2000). Perhetyöntekijöiden kokemat jännitteet liittyivät kasvatuskäytäntöihin, perheen sisäisten vuorovaikutussuhteiden ohjaamiseen ja yhteistyöverkoston eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Vanhemmilla jännitteet liittyivät tunteeseen, että he ovat kontrollin alaisena. Sarah Banks (2012, 19, 206) määrittelee sosiaalityössä eettiseksi dilemmaksi tilanteen, jossa työntekijän on tehtävä vaikeita valintoja, mutta ei ole selvää, mikä olisi oikea toimintatapa. Tutkimuksessani perhetyöntekijöiden ammatilliseen vastuuseen liittyi heidän itsensä asettama vaatimus reflektoida omaa arvomaailmaa, ihmiskäsitystä ja elämäntapaa sekä erottaa ne selkeästi vanhempien käsityksistä. Reflektoinnin tärkeys korostui työntekijöiden pohtiessa oikeutustaan puuttua perheenjäsenten välisiin epätasa-arvoa sisältäviin vuorovaikutussuhteisiin. Tällaisessa ristiriitatilanteessa työntekijä oli joutunut pohtimaan, minkälainen toiminta on oikein ja väärin.

Kirjallisuudessa eettisiä dilemmoja on luokiteltu eri tavoin (Myyry & Helkama 2007). Esimerkiksi Gillian Wark ja Dennis Krebs (1996) ovat luokitelleet arkielämässä esiintyvät eettiset dilemmat filosofisiin (esim. sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus), antisosiaalisiin (reagoiminen rikkomuksiin ja houkutuksiin), prososiaalisiin (esim. reagoiminen toisten ristiriitaisiin odotuksiin sekä toisten tarpeisiin, mm. lojaalisuusristiriidat) sekä sosiaalisen paineen dilemmoihin (esim. koettu sosiaalinen paine toimia vastoin omia arvoja). Tutkimusten mukaan (Wark & Krebs 1996; 2000) naiset tuovat miehiä enemmän esille prososiaalisia dilemmoja, jollaisia ovat toisten tarpeisiin ja hyvinvointiin suuntautuneet sekä ristiriitaisia vaatimuksia sisältävät ongelmatilanteet. Miehet puolestaan tuovat naisia enemmän esille antisosiaalisia dilemmoja, joihin liittyvät moraalissäännöt ja oikeudenmukaisuusperiaatteen rikkominen. Tutkimuksessani perhetyöntekijöiden dilemmat liittyivät pääsääntöisesti filosofisiin kysymyksiin, jotka koskivat vuorovaikutukseen liittyviä arvoja ja vanhempien toteuttamaa

kasvatustyötä. Jännitteitä aiheuttavat hoivaetiikan suhteisiin liittyvät moraaliset kysymykset, kuten lasten kohtelu.

5.3.1 Jännitteiset suhteet

Perhetyön kasvatuskäytännöissä kotikasvatuksen arjen tukeminen on keskeistä. Kasvatuksen määrätietoisuuteen liittyi vanhemmilla lapsensa hyvinvoinnin turvaaminen huomioimalla lapsen yksilölliset tarpeet. Työntekijät liittyivät kasvatustuun vanhemmuuteen, mutta ammatillinen työntekijä joutui arvioimaan jatkuvasti perhetilannetta lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Jännitteitä koettiin syntyvän arvoihin perustuvista erilaisista kasvatuskäytännöistä. Tällaiset tilanteet vaativat työntekijöiltä reflektiivistä kykyä pohtia oman toimintansa ja sanomisensa vaikutuksia vanhempien toimintaan. Kasvatuksen näkemyseroja oli ollut lasten sosiaalisuuden arvostuksessa. Työntekijöiden painottamat kodin ulkopuoliset lasten vertaissuhteet saattoivat olla ristiriidassa vanhempien toiveiden kanssa työskennellä lapsen kanssa kodin sisällä. Tutkimusten (mm. Dryfoos & Quinn 2005; Dolan & McGrath 2006) mukaan lasten ja perheiden sosiaaliset verkostot ovat enimmäkseen kotona, kouluissa, työssä ja erilaisissa yhteisöissä sekä vapaa-ajan toiminnoissa. Lapsille ovat tärkeitä kodin lisäksi myös kaverisuhteet. Perhetyöntekijät joutuivat tasapainottelemaan vanhempien toiveiden ja lapsen kasvua ja kehitystä tukevien toimintojen välillä.

Perhetyöntekijöiden jatkuva arviointi oikeasta ja väärästä toisen kodissa sisältää moraalista huolta lapsen hyvästä elämästä. Lapsen turvallisen arjen ja samanaikaisesti vanhemman voimavarojen riittävyyden arviointi vaati työntekijöiltä jatkuvaa moraalista päättelyä lapsen ja vanhemman edun toteuttamisen välillä. Marie Connolly ja Tony Ward (2008) puhuvat ammattilaisten velvollisuudesta toimia niin, että asiakkaan perusihmisoikeuksia autonomiaan ja hyvinvointiin kunnioitetaan niin kauan kuin ei vahingoiteta toisen ihmisoikeuksia. Ihmisoikeuksiin kuuluu ajatus yksilöstä moraalisen toimijana, joka kykenee asettamaan itse henkilökohtaiset tavoitteensa ja käsityksensä ”hyvästä elämästä” ja toteuttamaan sitä jokapäiväisessä elämässä. Perhetyöntekijät joutuvat arvioimaan tilanteita postmodernille aikakaudelle tunnusomaisten perheiden yksilöllisten arvovalintojen sekä ammattieettisten periaatteiden tuomien velvoitteiden välillä (vrt. Hämäläinen 2007, 424).

Systemiteoreettisen lähestymistavan mukaan tarkasteltuna perhetyöntekijä tulee osaksi perhedynamiikkaa ollessaan kotikäynneillä. Perheenjäsenten väliset suhteet ja kommunikaatiotavat sisältävät kunkin perhekulttuurin omia käyttäytymisen tapoja. Jännite normi- ja seurauseettisen ajattelun välillä näkyi siinä, että työntekijät pohtivat oikeuttaan ja toisaalta velvollisuuttaan puuttua esimerkiksi arvoja sisältäviin perheenjäsenten välisiin kommunikaatiotapoihin. Parisuhteissa ilmenevä epätasa-arvoinen kohtelu vaati perhetyöntekijöiden mielestä heiltä puolueetonta suhtautumista vanhempiin. Soile Juujärvi, Liisa Myyry ja Kaija Pessa (2007, 21–24) puhuvat eettisen herkkyyden tärkeydestä ammatillisessa työssä. Eettisen herkkyyden edellytyksenä on empatiataito ja kyky tunnistaa ihmisten erityispiirteet ja oikeudet sekä ratkaisuvaihtoehtojen vaikutukset toisten hyvinvointiin. Tärkeänä osana eettiseen herkkyyteen kuu-

luu omien tunteiden ja asenteiden tunnistaminen sekä kyky itsereflektointiin. Perhetyöntekijöillä eettiseen herkkyyteen liittyi oman kommunikointitavan arviointi. Näkemyseroja sisältävissä käytännön perhetilanteissa tavoitteena oli ollut löytää vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa yhteinen, puolueeton ja kaikille osapuolille sopiva ratkaisu. Työntekijät kyseenalaistivat omia vaikutusmahdollisuuksiaan kehittää lapsen ja vanhemman välistä kommunikointitapaa. Kommunikaatiotavathan olivat yleensä muotoutuneet useiden vuosien ajan. Leino-Kilpi ja Välimäki (2009) tuovat esille, että eettisessä ongelmassa ongelmaisuus on juuri siinä, ettei tarjolla ole tavallisesti yhtä oikeaa tyydyttävää ratkaisua vaan kilpailevia mahdollisuuksia, joissa kussakin on omat heikkoutensa. Tällöin ratkaisut ovat aina epätäydellisiä, eivätkä ne poista kokonaan ongelmaa.

Perhetyön prosessin aloittamisvaiheessa jännite vapauden ja kontrollin tunteiden välillä aiheutti vanhemmille ulkopuolisia paineita olla riittävän hyvä vanhempi viranomaiselle. Harry Fergusonin (2009) mukaan sosiaalityössä on ymmärrettävää aluksi asiakkaiden kielteinen suhtautuminen lastensuojeluun, koska tilanteessa ovat läsnä monenlaiset tunteet: haavoittuvuus, tarpeet, riippuvuus, valta ja kontrolli. Myös häpeä liittyy usein lastensuojeluun, koska kyseessä on vanhemmuus. Trevor Spratt on kollegoineen (esim. Spratt & Devaney 2009; Hayes & Spratt 2009) tehnyt useita tutkimuksia, joissa on todettu sosiaalityöntekijöiden joutuvan jatkuvasti kohtaamaan ristiriitoja, miten annetaan huolenpitoa ja kontrollia sekä perheiden tukea ja lapsen tukea. Heidän tutkimuksensa osoittavat myös huolenpidon antamisen vaikeuden kontrollin yhteydessä sellaisissa tilanteissa, joissa paineita aiheuttaa media, julkisuus tai johto.

Tutkimuksessani perhetyöntekijöiden kotikäynteihin yhdistyi vanhemmilta turvan tunteen saaminen, vaikka perhetyön aloittamiseen oli liittynyt vanhemmilla myös kontrolloiduksi tulemisen tunne. Siten kontrollin ja turvallisuuden tunteet olivat samanaikaisesti läsnä kohtaamistilanteissa. Tutkimusten mukaan turvallisuutta pidetään keskeisenä inhimillisenä ja sosiaalisena arvona. Yksilöllä turvallisuus ilmenee sisäisenä tasapainona, ja ryhmien tasolla se on esimerkiksi perheen turvallisuutta. (Esim. Suhonen 1988, 14.) Oikeus turvallisuuteen on myös moderni ihmisoikeus, sillä turvallisuusoikeuksiin kuuluu oikeus ihmisarvoiseen elämään. Turvallisuuteen liittyy läheisesti uhka, joka liitetään yleensä epämääräisenä pidettyyn tulevaisuuteen. (Niemelä & Lahikainen 2000, 22–23.)

Tutkimuksessani vanhempien turvattomuuden tunnetta on voinut aiheuttaa näköalattomuus omasta tulevaisuudesta. Sakari Kainulainen (2000) kirjoittaa, että lapsiperheisiin liittyvä turvattomuus on seurausta sairauden pelosta, taloushuolista ja vanhemmuuden taakasta. Vanhemmat kokevat huolta siitä, onnistuvatko he täyttämään vanhemmuuteen liittyvät taloudelliset ja huolenpidon velvoitteet. Huoli omien lasten elämästä ja tulevaisuudesta painottuu 35–64-vuotiaiden ikäryhmiin, joista noin puolet kokee turvattomuutta sosiaaliluokasta riippumatta. Inger Kraav ja Anja Riitta Lahikainen (2000, 114–115) näkevät perhesuhteiden olevan sekä turvallisuusresursseja että turvattomuuden aiheuttajia. Perhe on tiheän vuorovaikutuksen yhteisö, josta yleistävä puhuminen

on kyseenalaistavaa. Nykyaikainen perhe on sosiaalisena yksikkönä niin monimutkainen ja monista ristiriitaisista tekijöistä riippuva ilmiö, että se ei voi toimia täysin oireettomasti. Riitta Vornanen (2006, 138) kirjoittaa turvattomuuden olevan paradoksaalinen ilmiö; turvallisuuteen liittyy aina mahdollisuus turvattomuuteen. Ne samat tekijät, jotka luovat turvallisuutta, voivat aiheuttaa myös turvattomuutta. Tutkimuksessani vanhempien, mutta myös perhetyöntekijöiden turvallisuuden ja turvattomuuden paradoksaalisuus liittyi kotiin. Koti koettiin turvan paikaksi, mutta kotona elämiseen ja siellä työskentelyyn liittyi ajoittain myös turvattomuuden tunnetta.

5.3.2 Jännitteet monitoimijaisessa yhteistyössä

Kodeissa tehtävässä perhetyössä ilmeni eri toimijatahojen väliseen yhteistyöhön liittyviä jännitteitä. Tämä konkretisoitui työntekijöille tiedonkulun vähäisyytenä, mikä esti yhteisten tavoitteiden asettamista ja työskentelyn etenemistä tavoitesuuntaisesti monialaisten toimijoiden kanssa. Viranomaisten vaitiolovelvollisuuden koettiin osaltaan hidastavan yhteistyötä. Tietoa välittyi työntekijöiden käyttöön ajoittain myös vanhempien kertomusten kautta huolimatta virallisesta tiedonkulusta. Monitoimijaisen yhteistyön toimivuuden edellytyksenä mainittiin työntekijän oma-aloitteisuus ottaa yhteyttä. Yhteistyön yhtenä esteenä saattoi olla perhetyön tehtäväalueen sisällöllinen tuntemattomuus joissakin yhteistyötahoissa. Yhteistyön haasteet ovat tulleet esille myös Ritva Kuorilehdon väitöskirjassa (2014), jossa hän tutki sosiaali- ja terveystoimen moniasiantuntijaista perhetyötä. Hänen tutkimuksensa tulosten pohjalta moniasiantuntijaista perhetyötä estävät työntekijöiden vaihtuvuus, erilaiset näkemykset asiakaslähtöisyydestä sekä yhteistyökumppaneiden vuorovaikutusongelmat. Salasapitovelvollisuus ei ollut kuitenkaan este. Karin Filanderin (1997) mukaan moniammatillisessa työskentelyssä on kyse moraalisesta toiminnasta. Keskusteluissa on kuitenkin ollut vähän esillä verkostoperustaisen yhteistyön etiikka. Profioiden ja eri työtehtäväalueiden ylittäminen tarkoittaa työnjaollisen järjestelmän ja ammatillis-eettisen koodiston yhteensovittamista, ja tuolloin myös ammattieettiset kysymykset kohtaavat.

5.3.3 Sukupuoli-identiteetti

Perhetyöntekijöiden sukupuoleen suhtautumisessa vanhemmilla oli vaihtelua, tarkastelivatko he asiaa itsensä vai lasten kautta. Sukupuoli nähtiin toisaalta naiseuden ja hoivan yhteenliittymänä (esim. Anttonen & Zechner 2009, 27), mutta toisaalta sukupuoli määrittyi moninaisena subjektina (vrt. Keskinen 2004, 31). Tarkoitan toimijan moninaisuudella tässä yhteydessä sitä, että perheelle sopivaa perhetyöntekijää ei määrittänyt sukupuoli vaan työntekijän kyky vastata perheenjäsenten avun tarpeisiin. Perhetyö määrittyi ensisijaisesti naisten tehtäväalueeksi isien kokemusten pohjalta. Taustalla vaikuttanevat perhetyöhön liittyvät kulttuuriset käsitykset, koska isät eivät välttämättä olleet miettineet miesten mahdollisuutta toimia perhetyöntekijöinä. Lapsilähtöinen vanhemmuuden identiteetti välittyi siten, että isät ja äidit arvioivat poikien kehityksen

tukemisen näkökulmasta miesperhetyöntekijän olevan tärkeä, vaikka vanhempi itse ei haluaisikaan ensisijaisesti miesperhetyöntekijää. Niissä perheissä, joiden kodissa oli käynyt miespuolinen työntekijä, vanhemmat pohtivat työntekijän persoonan olevan tärkeämpi kuin pelkästään sukupuoli.

Eettisiä hoivateorioita on kritisoitu siitä, että naiseus määrittyy hoivan kautta. Päivi Petrelius (2004, 72) puhuu naistapaisista hoivaeettisistä lähestymistavoista tarkastellessaan eettisiä hoivateorioita ja sukupuoliteorioita. Tällainen lähestymistapa pystyy laajentamaan käsityksiä perhetyöhön liitettävästä sukupuolesta. Tällöin perhetyötä voidaan lähestyä naistapaisena hoivaeettisenä työnä, johon myönnetään kuuluvan sukupuolittuneita ajattelu- ja toimintatapoja. Tutkimuksessani naistyöntekijöillä ammatilliseen identiteettiin liittyi äitiys. Äitiydestä koettiin olevan hyötyä äitien kanssa työskentelyssä, koska äitiys oli yhdistävä kokemus. Naistyöntekijät liittivät naiseuteen kodinhoitotehtävät, joiden arvioitiin olevan luontevia naistyöntekijöille. Työntekijän naiseudesta katsottiin olevan hyötyä tyttöjen sukupuoli-identiteetin kehittymisessä. Työntekijät pitivät tärkeänä miespuolista työntekijää lasten kannalta etenkin äitien yksinhuoltajaperheissä. Murrosikä lähestyvien poikien kanssa miespuolinen työntekijä koettiin hyödylliseksi, koska pojat eivät välttämättä lähde harrastuksiin naispuolisen työntekijän kanssa. Naistyöntekijät näkivät sukupuolestaan olevan hyötyä myös parisuhteiden kommunikaation ristiriitatilanteissa. Naistyöntekijänä pystyi viestittämään äidin näkökulmaa, vaikka tilanteessa toimii molempia osapuolia kunnioittaen ja kohdellen tasavertaisesti.

Molempien vanhempien osallisuutta perhetyöhön tuettiin järjestämällä perhetyön suunnittelu- ja arviointipalaverien ajankohdat siten, että isä ja äiti olivat pystyneet osallistumaan niihin. Leena Autonen-Vaaraniemi (2004) pohtii, että kodin ja miesten yhteyden näkymättömyys heijastuu asiakastyöhön. Tutkimusten mukaan kotia on pidetty sukupuolittuneena tilana (esim. Johansson & Saarikangas 2009, 12). Siksi olisi tärkeää, että myös lastensuojelun ammatillisessa työssä miehet nähtäisiin kodin ja arkielämän voimavaroina. Perhetyössä isien osallistaminen on haasteellista, jos isä on kodin ulkopuolisessa työssä.

5.4 Yksityisyyden rajat

Yksityisyyden teoreettisen jäsenyyksen pohjalta voidaan tulkita, että perhetyössä vanhempien ja työntekijöiden välisiin suhteisiin liittyvät rajat sisältävät jännitteitä subjektivismiin ja objektivismiin välillä (ks. luku 2.3.1, taulukko 1). Vanhemmilla oli mahdollisuus määrittää ja myös kontrolloida omia yksityisyyden rajojaan (subjektivismi, Westin 1967; Fried 1984; Solove 2002), sillä vanhemmat pystyivät esimerkiksi vaikuttamaan kotikäyntien ajankohtiin. Myös yhteiskunnassa turvataan lainsäädännöllä kaikille perhe-elämän yksityisyys, sillä yksityisyyttä moraalisen arvona pidetään tärkeänä (objektivismi, Schoeman 1992). Kodin ajateltiin moraalisen toimijuuden tilana olevan perheenjäsenten fyysinen paikka, jota työntekijän ulkopuolisena henkilönä tuli kunnioittaa (esim. Edney & Buda 1976; Trierweiler 1978). Ensimmäisiin kotikäynteihin liittyi vanhemmil-

la ja perhetyöntekijöillä ristiriitaisia tunteita. Vanhempien tunteita kuvasi turvallisuuden tunne, mutta samalla pelko kontrolloiduksi tulemisesta. Työntekijöillä uusiin perheisiin menemiseen liittyi jännittämisen tunne. Ulkopuolisen työntekijän meneminen vanhempien yksityisyyden alueelle on voinut aiheuttaa vapauden menettämisen tunnetta (esim. Kukathas 2008), ja vanhemmat ovat voineet kokea menettäneensä mahdollisuuden kontrolloida omaa tilaansa.

Yksityisyyden rajojen voi nähdä liittyvän fyysiseen, psyykkiseen, tiedolliseen ja sosiaaliseen yksityisyyteen (ks. esim. Westin 1967; Altman 1976; Leino-Kilpi ym. 2001), kuten aiemmin totesin kirjallisuuskatsauksessa (luku 2.3.1). Kodin fyysiseen tilaan liittyi perhetyöntekijöillä kunnioitus, sillä he pitivät kotia perheiden henkilökohtaisena tilana ja turvapaikkana. Vanhemmilla katsottiin olevan oikeus asettaa fyysisiä yksityisyyden rajojaan, koska avoimuuden lastensuojelun perhetyön vastaanottaminen on vapaaehtoista. Kodin tilojen käyttöön liittyvät yksityisyyden rajat vaihtelivat. Perhetyöntekijät kontrolloivat toimintaansa etsimällä sopivia rajoja omalle fyysiselle työskentelyalueelle toisen kodissa. Vanhemmat näkivät kaikkien fyysisten tilojen olevan avoimia työntekijöille. Tosin tiloihin voi tulkita liittyneen kulttuurisia näkymättömiä rajoja. Tämä ilmeni siten, että vanhemmat toivat esille makuuhuoneen olevan yleisesti suomalaisessa kulttuurissa yksityinen paikka (ks. esim. Johansson & Saarikangas 2009, 10–11), vaikka he itse eivät kokeneet rajaavansa sinne työntekijöiden menemistä.

Yksityisyyden psykologinen ulottuvuus mahdollistaa yksilölle kyvyn kontrolloida kognitiivisia ja tunneärsykeitä, muodostaa arvoja sekä päättää, kenen kanssa ja missä olosuhteissa jakaa ajatuksiaan tai paljastaa henkilökohtaista tietoa (Burgoon 1982). Tällöin yksityisyyttä pidetään lähinnä tarpeena tai oikeutena. Tutkimukseeni osallistuneiden työntekijöiden rajojen asettaminen nähtiin heidän oikeutenaan. Henkilökohtainen tila viittaa näkymättömään tilaan henkilön kehon ympärillä, ja se erottaa henkilön muista henkilöistä. Se on tavallaan suojaraja (esim. Altman 1976; Meisenhelmer 1982). Perhetyöntekijät toivat esille, että he joutuvat pohtimaan omassa toiminnassaan paljonkin henkilökohtaista tilaa (suojarajaa), koska he tekevät työtään hyvin lähellä perheenjäseniä. Henkilökohtaisen tilan rajaamiseksi työntekijät olivat miettineet omia toimintaperiaatteitaan, miten he toimivat eri tilanteissa. He joutuivat jatkuvasti arvioimaan, millaisia asioita kertovat itsestään vastatessaan henkilökohtaista elämää koskeviin kysymyksiin.

Tiedollinen yksityisyys turvaa yksilölle oikeuden päättää, milloin ja missä laajuudessa hän kertoo itseään koskevaa informaatiota toiselle henkilölle tai organisaatiolle (Westin 1967). Perhetyöntekijät kunnioittivat perheenjäsenien autonomiaa antamalla perheenjäsenien valita, millaisista asioista he puhuivat (esim. Solove 2002). Vanhemmilla ei kuitenkaan nähty olevan oikeutta täydelliseen perhettä koskevan tiedon kontrollointiin lastensuojelun asiakkuuden vuoksi. Ammatilliseen toimintaan liittyvä velvollisuuseettinen periaate velvoitti ottamaan esille puhumalla vanhempien kanssa myös sellaiset asiat, jotka estivät lapsen edun toteutumista. Tällaisina asioina nostettiin esille alkoholin ja päihdeiden käyttö. Tällöin kuitenkin työntekijät miettivät tarkkaan viestintätapaa,

jolla he ottaisivat asian esille. He kokivat, että vanhemmat pyrkivät kontrolloimaan henkilökohtaista tietoa häpeän tunnetta sisältävistä asioista, kuten talousvaikeuksista. Taloudellisen tilanteen heikkous oli saattanut tulla esille yllättäen perhetyöntekijöille. Henkilökohtaisen tiedon kontrollin koettiin vaihtelevan paljonkin eri perheissä. Joissakin perheissä perheenjäsenet keskustelivat työntekijän kanssa hyvinkin vakavista myös omaan lapsuuteen liittyvistä asioista. Osassa perheistä taas pidettiin tiukka raja henkilökohtaisten asioiden kertomisessa. Tiedon kontrollointiin on saattanut vaikuttaa huostaanoton pelko, sillä myös lapset saattoivat kontrolloida tietoa. Vanhemmat puolestaan kokivat olevansa avoimia puhumaan kaikista asioista, eivätkä he kokeneet kontrolloivansa perhetilanteeseensa liittyvää tietoa. Vanhemmat toivat esille, että he itse ovat voineet vaikuttaa siihen, millaisista asioista he haluavat puhua. Westin (1967, 35, 41) on kuvannut, että yksityisyyden tehtävänä on muun muassa antaa mahdollisuus ilmaista tunteita sekä mahdollisuus rajoitettuun ja suojeltuun kommunikaatioon.

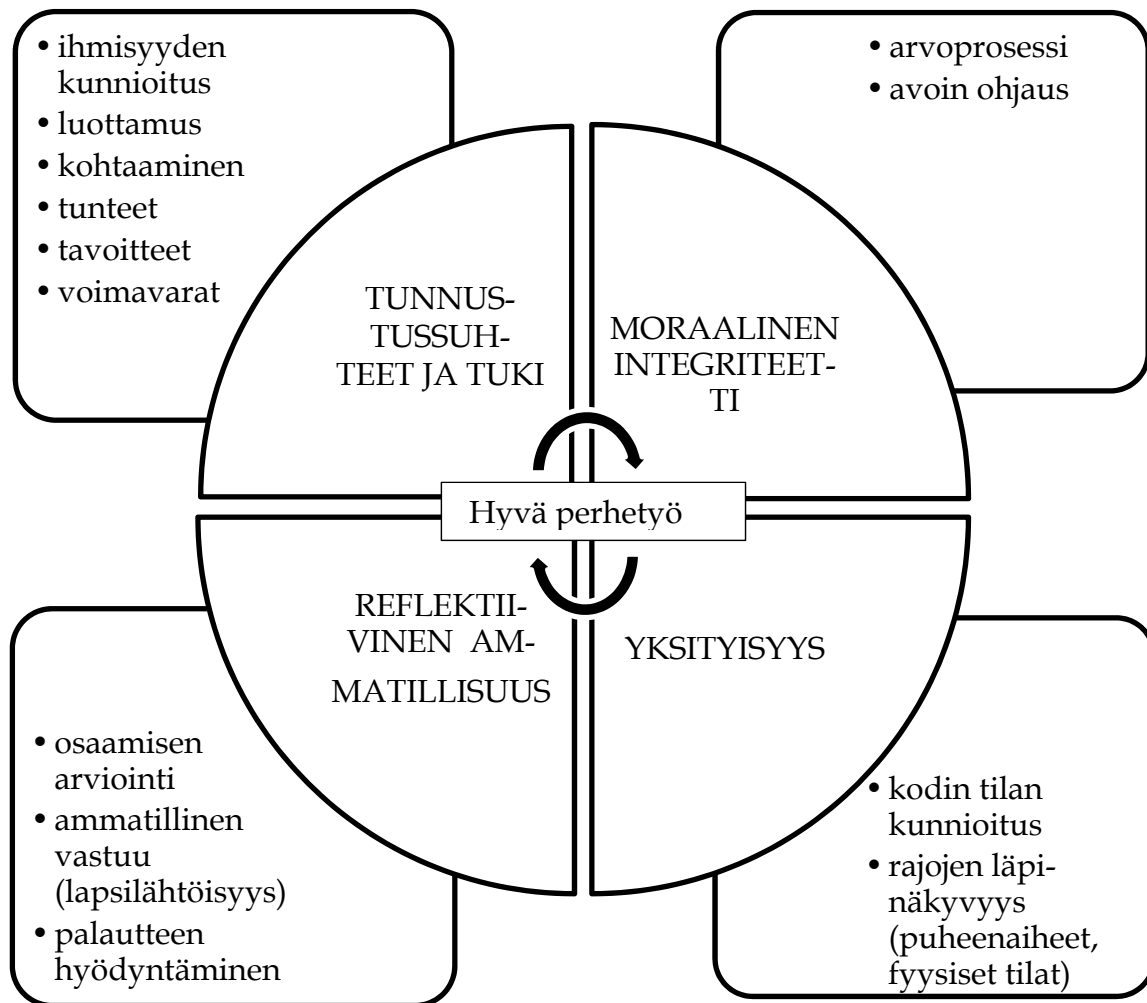
Sandra Petronio (2010) on tarkastellut perheen sisäistä ja ulkoista tiedon yksityisyyttä CPM-teorian avulla (Communication Privacy Management). Teoriassa keskeistä on lähestyä yksityisyyttä kommunikatiivisen vuorovaikutuksen kautta. Petronio (2010) käsityksen mukaan perheet joutuvat määrittelemään yksityisyyttään käsittelevän tiedon rajoja sekä perheenjäsenille että ulkopuolisille toimijoille. Tiedon avoimuus ja piilossa pidettävä tieto aiheuttavat jännitteitä perheenjäsenille myös kodin sisällä. CPM-teorian lähtökohtina on, että yksilöt eli perheenjäsenet kokevat olevansa heitä koskevan tiedon omistajia. Täten heillä on myös valta kontrolloida itseään koskevaa tietoa. Perheenjäsenet kehittävät säännöt, milloin, miten ja keiden kanssa he jakavat yksityisyyttä koskevaa tietoa. Säännöissä on kulttuurien välisiä eroja. Tutkimusten mukaan myös miesten ja naisten välillä on eroja yksityisyyden rajojen käytössä. Naiset kertovat asioita sellaisille henkilöille, jotka he kokevat luotettaviksi, hyväksi kuuntelijoiksi, sydämellisiksi ja myös omista asioista avautuviksi henkilöiksi. Miehet puolestaan pitävät tärkeänä, että tilanne on sopiva yksityisyyttä koskevan asian puhumiseen. (Petronio & Martin 1986; Petronio, Martin & Littlefield 1984). Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kokivat saaneensa puhua kaikista heille tärkeistä asioista, mikä osoittaa, että vanhemmat itse määrittelevät kommunikaationsa rajat ja heille sopivat puheenaiheet. Perheen sisällä oli voinut olla sääntöjä siitä, millaisista asioista on lupa puhua työntekijän kanssa toisen vanhemman puolesta.

Tutkimukseni rajojen voi tulkita sisältävän myös sosiaalisen yksityisyyden rajoja. Sosiaalinen yksityisyys sisältää yksilön kyvyn kontrolloida sosiaalisia kontakteja, ja sillä on voimakas kulttuurinen merkitys (Westin 1967, 31; Altman 1976; Altman & Chemers 1984, 99–100). Lastensuojelun asiakkuudessa ammatilliset sosiaaliset kontaktit tulevat toisaalta vapaaehtoisesti, mutta toisaalta niihin voi liittyä asiakkailla pakon tunnetta. Osa vanhemmista olikin kokenut helpotusta mutta myös haikeutta perhetyön päättymisen jälkeen. Judee Burgoon (1982) on liittänyt sosiaalisen yksityisyyden kontrolliin. Kontrollin tehtävänä on säädellä vuorovaikutuksen osallistujat, vuorovaikutuksen useus, vuorovaiku-

tuksen pituus ja vuorovaikutuksen sisältö. Yksilöllä on mahdollisuus kontrolloida omaa vuorovaikutustaan toisten kanssa. Vanhempien aineistossa toisaalta tuen saamisen ja toisaalta sosiaalisen yksityisyyden säilyttämisen voi tulkita olevan keskenään ristiriidassa.

Yksityisyyden rajoille annettujen merkitysten vaihtelut vahvistivat käsitystäni siitä, että yksityisyys on subjektiivinen kokemus. Toisaalta yksityisen ja julkisen rajaa voisi kuvata amebamaiseksi, sillä se määrittyy kunkin perheen ja työntekijän suhteessa. Rajoihin liittyy myös julkilausamattomia rajoja ja tunnus-telua. Julkista ja yksityistä ei tule pitää vastakkaisina asioina, vaan ne liittyvät toisiinsa. Julkista toimintaa ei voi ymmärtää ilman yksityisyyden ymmärtämistä. Mielenkiintoinen näkökulma yksityisyyden kokemukseen on kodin tila. Työntekijän fyysinen tuleminen kulttuurisesti yksityisyyden tilana pidettyyn kotiin voi tunnetasolla merkitä vanhemmalle, että hän on tehnyt oman yksityisyytensä avoimeksi ja näin työntekijä pystyy näkemään perheen elämään kuuluvat ongelmat.

Yhteenvedona esitän kuviossa 10 vanhempien ja perhetyöntekijöiden merkityskokonaisuuksien sekä teoriakirjallisuuden pohjalta hyvän perhetyön tunnuspiirteitä. Pelkistetty kuvio on oma tulkintani vanhempien ja perhetyöntekijöiden antamista merkityksistä sisältäen myös vanhempien ja työntekijöiden odotuksia hyvälle perhetyölle. Kaikki haastatteluun osallistuneet vanhemmat halusivat sanoa haastattelun lopuksi, että he ovat saaneet hyvää perhetyötä. Tutkimustehtäväni mukaisesti en ole arvioinut tunnuspiirteiden toteutumista perhetyön käytännössä vaan tulkinnut perhetyölle annettuja merkityksiä.

KUVIO 10 Hyvän perhetyön tunnuspiirteet

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelua

Tutkimustehtävänäni oli kuvata vanhempien ja perhetyöntekijöiden perhetyölle ja kodille antamia merkityksiä sekä tulkita annettuja merkityksiä moraalisen toimijuuden kontekstissa. Tarkoituksena oli syventää ymmärrystä yksityiskodeissa tehtävästä perhetyöstä moraalisisista näkökulmista. Tutkimusaineistoni pohjautuu kahdeksan vanhemman ja kahdeksan perhetyöntekijän haastatteluaineistoon. Lastensuojelun ammatillisen perhetyön tavoitteena yhteiskunnassamme on edistää lapsen hyvinvointia. Lapsen hyvinvointi perhetyön päämääränä voidaan ymmärtää moraalifilosofisesti lapsen hyvänä elämä. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, millainen perhetyö mahdollistaa lapsen hyvän elämän. Vanhemmat ovat keskeisiä toimijoita hoivan antajina kodeissa. Lastensuojelun perhetyö kotikasvatuksen tukena on yksi yhteiskunnallinen resurssi lapsen hyvän elämän toteuttamisessa.

Tutkimuksessani vanhempien ja perhetyöntekijöiden antamat merkitykset perhetyölle ja kodille olivat hyvin samansuuntaisia. Eroja oli yksityisyyden rajojen kokemuksissa sekä perhetyön sisältöihin liittyvissä odotuksissa. Tarkastelen tuloksiani sen pohjalta, miten ymmärrys yksityisyyden alueella tehdystä lastensuojelun perhetyöstä on syventynyt moraalisen toimijuuden näkökulmasta. Tuon esille myös institutionaalisessa lastensuojelun perhetyössä nähtävissä olevia ideologisia periaatteita. Lisäksi esitän tutkimustulosteni pohjalta ajatuksiani perhetyön ammattikäytännöissä tärkeinä pidettävistä asioista myös jatko-tutkimusten näkökulmasta.

Vanhempien ja perhetyöntekijöiden vuorovaikutussuhteille antamiin merkityksiin liittyi odotuksia yhteisymmärrykseen pohjautuvista tavoitteista. Huolenpidon etiikkaan perustuvassa huolenpitosuhteessa perhetyön sosiaalisessa käytännössä ovat aina läsnä arvoihin pohjautuvat tavoitteet (vrt. Ruddick 1983; Tronto 1994). Tutkimustulosteni pohjalta lastensuojelun perhetyö institutionaalisenä ammatillisena työnä välittää vanhemmille osallistamisen ja vas-

tuuttamisen kulttuuria mahdollistamalla perhejäsenten osallistumista heitä koskevien tavoitteiden suunnitteluun ja arviointiin. Sitoutuminen yhteisiin tavoitteisiin edellyttää toiseuden kohtaamista ja myös ymmärrettävää yhteistä kieltä, jotta vanhemmilla ja työntekijöillä syntyisi yhteisymmärrystä arvoihin perustuvista tavoitteista (vrt. esim. Habermas 1987). Yhteistyössä asetettujen tavoitteiden tärkeys on ollut esillä myös kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Healy 1998; Hall & Slembrook 2001). Perhetyöntekijöillä on lapsen edun toteuttamisen näkökulmasta ammatillisia tavoitteita, ja vanhemmilla on omiin elämäntilanteisiin pohjautuvia tavoitteita. Tärkeä kysymys on, miten eri toimijat muodostavat yhteisen ymmärryksen tavoitteista. Kommunikatiivisessa toiminnassa toimijoiden odotetaan sovittavan yhteen päämäärät lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi. Tällöin keskeinen kysymys normatiivisessa etiikassa on se, mikä on yhteinen näkemys hyvästä ja kuinka kunka pitäisi toimia ollakseen moraalinen. Kaikki keinot hyvinvoinnin edistämiseksi eivät välttämättä ole moraalisesti kestäviä. Käytännön perhetyössä tämä edellyttää keskustelua teosta ja toiminnasta ja niiden mahdollisista seurauksista. Moraalisen toiminnan perustaksi tarvitaan sopimuksia eri toimijoiden välillä. Lastensuojelussa esimerkiksi lainsäädäntö edustaa tietynlaista moraalista sopimusta. Perhetyön haasteena on kuitenkin, miten toimintaa ohjaavat sopimukset ja ohjeistukset rakentuvat osaksi rationaalisen ja tuntevan moraalisen toimijan integriteettiä. Tähän liittyy kysymys myös perhetyössä käytettävistä moraalista toimijuutta edistävistä työorientaatioista sekä työmenetelmistä.

Tavoitteet sisältävät aina arvopäämääriä, joihin ankkuroituu käsitys lapsen hyvästä elämästä. Perimmältään on kyse lapsesta ihmisenä ja hyvän lapsuuden reunaehdoista. Tavoitetietoiseen työskentelyyn sitoutuminen vaatii konkreettisten tavoitteiden asettelua, mikä mahdollistaa vanhemmille dokumentoidun arviointitiedon saamisen perhetilanteen muutoksesta. Myös lapsivaikutusten arvioinnilla perhetyön prosessin edetessä voidaan vahvistaa lapsen oikeuksia. Painotettaessa perhetyössä yhteisymmärrykseen pohjautuvia tavoitteita haasteeksi tulevat eri kulttuureja edustavat perheet. Ulkokohtaisilla normeilla voidaan ohjata ulkoapäin velvollisuuksia ja pakkoja. Muutostyö kuitenkin vaatii moraaliselta toimijalta sisäistä sitoutumista itselle hyväksyttäviin arvoihin sisältäviin päämääriin. Tällöin lapsikäsitteiden ja lasten oikeuksien tulee ohjata yhteistä tavoitteen asettelua. Eri kulttuureista tulevien perheiden kanssa työskennellessä haasteena voivat olla erilaiset käsitykset moraaliperiaatteista, sillä moraalikäsitykset ovat sidoksissa aikakauteen sekä yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Perhetyön aloitusvaiheessa on tärkeää luoda vanhemmille mahdollisuuksia keskustella sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden kanssa interventioon liittyvistä erilaisista tunteista. Perhetyön moraalisisessa toiminnassa ei riitä, että pitää vanhempaa pelkästään rationaalisena ja itsemäärättävänä toimijana. Kansainvälisten tutkimusten (esim. Tangney, Stuewig & Mashek 2007) mukaan lastensuojeluun kohdistuvat ennakkoluulot ja esimerkiksi häpeän tunteet vaikuttavat moraalisisessa toiminnassa. Vanhempien kokemuksissa kontrolloiduksi tulemisen tunne voi liittyä häpeän tunteeseen, mikä aiheuttaa vanhemmassa arvot-

tomuuden ja voimattomuuden tunteita mutta myös toisten tai itsensä syytelyä kielteisistä tapahtumista. Tämä voi ilmetä katkeruutena ja vihamielisyytenä toisia ja myös työntekijöitä kohtaan (ks. Tangney & Dearing 2004, 3). Sosiaalityön asiakasprosessin alkuvaiheessa inhimillinen, hyväksyvä ilmapiiri mahdollistaa oikeanlaisen tuen vastaanottamisen, ja näin saadaan vahvistettua vanhemmilla poikkeavuuden identiteettien sijasta vahvuuden identiteettejä ja tuetaan heidän toimimistaan käytännössä vanhempina. Ihmisyuden arvostaminen voi näkyä esimerkiksi ajan antamisena vanhemmille. Lenora Marcellus (2005) onkin korostanut ajan tärkeyttä hoitoalan vuorovaikutussuhteissa. Perhetyön perhekohtaisessa ajankäyttösuunnitelmassa onkin tärkeää huomioida kotikäynteihin varattavan ajan jakaantuminen perhetyön prosessin eri vaiheissa ja painottaa ajan antamisen tärkeyttä alkuvaiheessa.

Vanhempien tunteisiin liittyi ristiriitaisesti turvallisuuden ja turvattomuuden tunteita. Perheiden elämäntilanteiden muutoskohdat ja kriisitilanteet väsymisineen ja sairauksineen aiheuttavat turvattomuuden tunnetta. Perhetyö yhteiskunnan resurssina voi olla lisäämässä perheissä ihmisoikeuksien arvonakin pidettyä turvallisuuden tunnetta (ks. Yhdistyneet kansakunnat 10.12.1948). Jos tunnustussuhteissa saa kokea hyväksyntää inhimillisenä ja heikkonakin persoonana, voi tuntea selviytyvänsä tilanteesta. Ulkopuoliset työntekijät koetaan turvan antajiksi, vaikka avun vastaanottamiseen liittyisi ristiriitaisiakin tunteita. Sosiaalityön perhetyö voi olla yhteiskunnallinen turva-resurssi kaikkein epävarmimmissa elämäntilanteissa.

Ajan antaminen myös luottamuksen rakentumiselle lisää turvallisuuden tunnetta. Muun muassa Howe (1998, ks. luku 2.2) uskoo suhddepohjaisen käytännön auttavan asiakkaan hyvinvoinnin tunnetta ja vähentävän pelkoa ja huolta. Myös Schofield (1998, ks. luku 2.2.) painottaa työntekijän kykyä nähdä yhtä aikaa kognitiivinen, emotionaalinen ja käytännön näkökulma asiakkaan elämässä, mikä luo turvallisuuden tunnetta asiakkaalle. Hyvässä perhetyössä työntekijät pystyvät luomaan vuorovaikutussuhteiden kautta asiakkaille luottamusta yhteiskunnallista järjestelmää kohtaan.

Perhetyö yhteiskunnallisena identiteettityönä näkyi äitien arvojen selkiintymisessä ja sen pohjalta oman elämän muutosten tekemisessä. Vahvistunut moraalinen integriteetti oli antanut äideille mahdollisuuden toteuttaa itseään myös kodin ulkopuolella (vrt. Manning 1994). Siten yhteiskunnassamme voimakkaastikin korostettu kansalaisten osallisuus korostui myös perhetyön ammattikäytännöissä. Sosiaalityön yhtenä tehtävänä on pidetty kansalaisten aktiivointia. Aktiivoinnissa pyritään saamaan yksilö aktivoitumaan eli yritetään herättää hänessä jonkinlainen oman toimijuuden vahvistumisen tai voimaantumisen kipinä. Tämä vaatii työntekijöiltä positiivista, luottamusta herättävää työotetta ja kannustusta, joita myös vanhemmat pitivät hyvän ohjauksen tunnuspiirteinä. Liian pitkälle menevä sanktiointi voi olla esteenä haavoittuvissa olosuhteissa olevien perhejäsenten mahdollisuudelle tehdä muutostyötä. Aktiivoinnissa pitäisikin kiinnittää huomiota yksilön vahvuuksiin ongelmien sijaan ja ottaa huomioon yksilöllinen työ- ja toimintakyky, mutta myös ympäröivät rakenteelliset edellytykset. Aktiivoinnissa voidaan ajatella olevan kyse myös

kansalaisuuteen kuuluvista oikeuksista (ks. vrt. Marshall 1950; Honneth 1996). Perhetyössä palveluohjauksen näkökulma on laajentunut sosiaali- ja terveyspalveluista myös esimerkiksi kulttuuri-, asumis- ja koulutuspalveluihin, mikä tukee vanhempien perusoikeutta toimia osana yhteisöään aktiivisena kansalaisena. Perhetyön identiteettityön piirre näkyi myös lapsen sukupuoli-identiteettiä vahvistavissa perhetyön odotuksissa. Sukupuoli-identiteetin katsottiin jakautuvan dikotomisesti tyttöihin ja poikiin. Perherakenteiden ja sukupuolen moninaistuminen vaatii työntekijöiltä perheeseen liitettyjen kulttuuristen käsitysten yhä uudelleen tarkastelua ja oman toiminnan ja ennakkokäsitysten reflektointia.

Perhetyössä työntekijöiden moraalisenä velvollisuutena on puuttua lapsen edun toteutumista estäviin tekijöihin. Työntekijät käyttävät moraalista harkintaa ennakoidessaan oman toimintansa vaikutusta perheen kokonaistilanteeseen silloin kun vanhempien ja työntekijöiden käsitykset lapsen hyvinvoinnista eroavat. Työntekijät joutuivat arvioimaan, millaisia seurauksia puuttumisella tai puuttumattomuudella on lapsen kasvulle. Institutionaalinen lastensuojelutyö on lainsäädännöllä ohjeistettua, mutta perhetyössä kotikasvatuksesta nousevat eettiset ja moraaliset kysymykset ovat aikaan ja paikkaan sidottuja sekä jatkuvasti muuttuvia. Yhteiskunnan arvot korostavat ihmisen mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja yksilöllisiä intressejään, mikä näkyy kotikasvatuksen arvoppluralismina (ks. Hämäläinen 2007, 434–435). Tämä vaatii perhetyöntekijältä kykyä ratkoa nopeasti perhetilanteita ammattietäikkänsä arvojen pohjalta kunnioittaen samalla vanhempien arvoja. Arvojen moninaisuuteen noissa tilanteissa vaikuttavat myös työntekijän kasvatuksessaan saamat arvot. Monia arvoja sisältävissä tilanteissa joudutaan myös tiedostamaan vallankäytön läsnäolo.

Perhetyössä on tärkeää vahvistaa ja kehittää sellaisia eettisesti kestäviä työmenetelmiä, jotka mahdollistavat eri perheenjäsenten osallistumisen perhetyöhön. Perhetyössä kotikasvatuksen tukemisessa voidaan ajatella olevan kyse tietyllä tavalla tajuntaan vaikuttamisesta ja merkityssuhteiden muodostamisesta omaan vanhemmuuteen (Rauhala 2005, 34–38) sekä moraaliseen ajatteluun. Tajuntaan vaikuttamisen menetelmänä avoimet kysymykset tiukan paternalistisen ja direktiivisen ohjaamisen sijasta olivat ohjanneet vanhempia huomaamaan erilaisia näkökulmia elämäntilanteeseensa ja saamaan toivoa ja uskoa tulevaisuuteen. Tulevaisuusorientoitunut ohjauksellinen työ menneisyyden painottamisen sijasta luo luottamusta omaan selviytymiseen senhetkisestä elämäntilanteesta eteenpäin.

Tutkimuksessani perhetyöntekijöiden reflektiiviseen ammatillisuuteen liittyy työhyvinvointi. Toisen yksityisyyden alueelle meneminen, ennakoimattomat perhetilanteet ja tunteita herättävät tilanteet olivat yhteydessä työssäjaksamiseen. Sosiaalityön suhddepohjainen käytäntö vaatii työntekijöiltä taitoa kehittää ja ylläpitää professionaalisia suhteita ainutlaatuisissa ja haastavissa tilanteissa. Siksi käytännön työntekijän tulee arvioida uudelleen käytännön toimintansa malleja sekä tiedon lähteitä sosiaalityön ja sosiaalialan työn monimutkaisuudessa ympäristössä ja epävarmuudessa (ks. Lishman 1998; Parton 1996). Tutkimusten mukaan moraaliset ristiriitatilanteet koetaan kuormittaviksi (esim. Llo-

yd, King & Chenoweth 2002; McAuliffe 2005). Sen vuoksi työparityöskentely ja työnohjaus ovat työntekijän henkisen työhyvinvoinnin kannalta välttämättömiä myös perhetyössä. Perhetyöntekijöiden moraalinen integriteetti voi vahvistua pohdittaessa moraalisia kysymyksiä esimerkiksi työparin kanssa. Toimiva tiimityö voi olla yksi keino työssä jaksamiseen, kuten tutkimukseeni osallistuneet perhetyöntekijät toivat esille. Myös sosiaalityöntekijöiltä saatu tuki koettiin tärkeäksi.

Perhetyöntekijät työskentelevät paljolti yksin muuttuvissa perhetilanteissa, joten heille olisi tärkeää varmistaa mahdollisuus reaaliaikaiseen ammatilliseen vertaistukeen. Pienillä paikkakunnilla alueelliset perhetyöntekijätapaamiset voivat tarjota mahdollisuuden vertaistukeen. Pidän tärkeänä, että jokaisella perhetyöntekijällä olisi nimetty työntekijä, jonka kanssa hän voi jakaa henkistä työn kuormittavuutta virallisesti järjestetyn työnohjauksen ohella. Työntekijän jaksamisen tukemisen voidaan ajatella olevan myös työnantajan moraalinen vastuu. Myös tutkimustieto kodin yksityisyyden rajoilla työskentelystä auttaisi löytämään perhetyöntekijöiden työhön liittyviä mahdollisia kuormitustekijöitä työhyvinvoinnin näkökulmasta.

Kootusti totean, että kirjallisuuden pohjalta luomani esiyymmärrys sai vahvistusta kohtaamisen tärkeydestä ja tilannekohtaisesta moraalista harkinnasta muuttuvissa perhetilanteissa. Esiyymmärryksen pohjalta olin arvioinut työntekijän luonteenpiirteiden olevan keskeisiä perhetyössä, mutta tutkimuksen edessä ymmärsin yhä paremmin, miten kunnioitus ja tuki kietoutuvat yhteen vuorovaikutussuhteissa. Perhetyössä vanhempien fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen tuen saaminen sekä luottamuksellinen ja kunnioittava kohtaaminen punoutuvat toisiinsa, ja niiden läsnäolo on välttämätöntä. Luottamuksellinen ja kunnioittava suhde yksinään ei riitä, ellei työntekijä pysty antamaan vanhemmalle tunnetta autetuksi tulemisesta. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on ollut esillä kunnioituksen vaje monilla eri tahoilla. Lastensuojelun perhetyö yksityiskodeissa voi parhaimmillaan myötävaikuttaa yhteiskunnassamme kunnioituksen eetokseen tukemalla asiakkaiden itsekunnioitusta.

Arvosidonnainen määrätietoinen toiminta edellyttää ihmisyyden kunnioittamista mikrotason asiakassuhteessa. Vanhempien taito pohtia asioita lastensa kannalta oli yllättävän vahvaa. Myös perhetyöntekijän ominaisuutena vanhemmat arvostivat taitoa työskennellä lasten kanssa. Perhetyön toteuttamisesta välittyy oikeusperustainen etiikka, jossa korostuu perheenjäsenten mahdollisuus elää omalla tavalla kodeissaan. Vanhempien oikeuksia rajoittavat kuitenkin lapsen oikeudet, joita perhetyöntekijät kuvaavat lapsen edun toteutumiseksi. Perhetyössä keskeisinä toimijoina ovatkin myös lapset, jotka muodostavat ihmissuhteita työntekijöihin. Siksi lasten näkyväksi tekeminen ja lasten äänen kuuleminen olisi perusteltua. Lapsilähtöisten ja lapsia osallistavien työmenetelmien tutkiminen ja edelleen kehittäminen ovat tärkeitä näkökulmia myös suomalaisessa lastensuojelun perhetyössä.

Kulttuurissamme kotikasvatusta on pidetty perheen sisäisenä asiana, joten kasvatustilanteisiin ja parisuhteisiin liittyvät arvot sekä käyttäytymisen ohjaaminen kodin tiloissa vaativat perhetyöntekijöiltä moraalista harkintaa. Ammat-

tietiikan periaatteista etenkin vuorovaikutussuhteisiin liittyvä oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu on sellainen arvo, joka halutaan nostaa keskusteluun perheenjäsenten kanssa. Perhetyössä autonomista vanhemmuutta tuettiin antamalla kasvatusvastuu vanhemmille. Perhetyöntekijät voivat olla keskusteluapuna ja mallintamassa kasvatustilanteita, mutta vanhemmat ovat ensisijaisia kasvattajia. Tunnustussuhteissa tapahtuva kunnioittaminen tarkoittaa, että vanhempia kohdellaan vastuullisina toimijoina ja hoivan antajina. Arvioin vanhempien kuitenkin tarvitsevan tukea ja keskustelua myös kotikasvatuksen arvoista ja lapsen kohtaamisesta moniarvoisessa yhteiskunnassamme.

Tutkimukseeni osallistuneet perhetyöntekijät kokivat, että yhteistyötahot odottivat epärealistisesti perhetyön ratkaisevan perheen kaikki ongelmat. Tähän vaikutti perhetyön sisällön tuntemattomuus monissa yhteistyötahoissa, kuten aiemmin toin esille (ks. luku 5.3.2). Siksi yhteistyön kehittäminen eri toimijoiden kanssa on tärkeää, jotta perheet voivat saada tavoitesuuntaisesti tukea elämäntilanteeseensa ja perheiden elinolosuhteita voidaan tarvittaessa muuttaa. Myös valtakunnallisesti on tärkeää tehdä perhetyön sisältöä näkyväksi, jotta perhetyöhön kohdistuvat odotukset olisivat realistisia ja perhetyön eri toimijoiden osaamista vaativat työtehtävät jäsenyisivät osana perhepalveluiden järjestelmää.

Kodin koettiin olevan sellainen tila, jossa työntekijä näkee perheenjäsenten arkea aidoimmillaan ja hän pystyy parhaiten tukemaan perhettä. Kotona työntekijä tekee työtä emotionaalisesti, kehollisesti ja tajunnallisesti lähellä perheenjäseniä. Sosiaalityön ja paikan yhteyttä korostava Ferguson (2011, 207) puhuu intiimistä käytännöstä (intimate practice), ja hän arvioi, että lastensuojelun tavoitteita ei pystytä saavuttamaan pelkästään toimistossa tapahtuvalla työskentelyllä, vaan kotioloissa tapahtuva työskentely on välttämätöntä. Ihmisten auttaminen heidän elinympäristössään vahvistaa Mary Richmondin sosiaalityön perinnettä (luku 1.2). Perheen intiimisuhteita lähellä tapahtuva työskentely ja siihen liittyvä työntekijän emotionaalinen kuormitus on myös yksi näkökulma, joka antaa perusteluita aiemmin esille nostamalleni työntekijän tarvitsemalle tuelle.

Yksityisyyteen liittyvän kontrollin ja tuen samanaikaisuus (esim. Thomson 1975; 1992; Inness 1992, 3–14) ilmeni pelkona ja samalla helpotuksena siitä, että tukea saa. Lastensuojelun asiakkuudessa yksityisyys on yhteiskunnan suojaamaa (esim. perustuslaki 1999) ja myös subjektiivista, minkä vuoksi yksilö voi määrittää yksityisyyttään (vrt. esim. Westin 1967; Fried 1984; Solove 2002). Vanhempien ja perhetyöntekijöiden yksityisyyden rajat määrittyivät ammattikäytäntöjen kautta tilannekohtaisesti työntekijöiden pohiessa työssään näitä rajoja. Yksityisyyden voi kuvata RACL:n teorian (ks. luku 2.3.1, taulukko 1) pohjalta olleen perhetyössä prosessimaista, ja työntekijöiden toiminta säätelä yksityisyyden alueita sekä mahdollisti vanhemmille yksityisyyden säilyttämisen. Mielenkiintoinen kysymys onkin yksityisyyden rajojen yhteys tunnustussuhteisiin: jos ylitetään subjektiivisen kokemuksen yksityisyyden rajat, voiko seurauksena olla kunnioituksen ja luottamuksen saavuttamattomuus vai luottamuksen menettäminen työntekijään? Yksityisyyden rajojen määrittely tunnustussuhteissa vaatii sensitiivisyyttä työn-

tekijöiltä. Tunnustussuhteissa työntekijän jännitteenä on toisaalta välittämisen tunteen luominen, mutta toisaalta ammatillisen suhteen säilyttäminen. Vanhemmat odottavat suhteelta kaverillisia piirteitä ja työntekijältä kykyä kertoa jotakin itsestään.

Tutkimustulokseni vahvistavat kulttuurimme käsitystä kodista yksityistilana, johon liittyy vahva kunnioitus perheen elämäntapaa kohtaan. Pohdin, voisiko kulttuurimme kuuluva hienotunteisuuden vaatimus joissakin tilanteissa olla työskentelyn esteenä. Lapsen edun toteutumisen kannalta tärkeitä asioita voi jäädä huomaamatta tai ottamatta esille. Toisaalta kodin tilan rajoihin ammatillisessa työssä tuo jännitteitä avohuollon palvelun vapaaehtoisuus, sillä myös kodin tiloihin työntekijä on otettu vastaan vapaaehtoisesti. Ongelmien varhainen tunnistaminen ja tukeminen ovat kuitenkin tärkeitä kodin tilassa, jotta perheenjäsenet pystyisivät saamaan apua riittävän varhaisessa vaiheessa. Perheen ulkopuolelta tulevien henkilöiden, kuten tutkimuksessani perhetyöntekijöiden, odotetaan sopeutuvan myös yksityisyyttä koskeviin sääntöihin (ks. Petronio 2010). Tärkeää on keskustella yksityisyyden säännöistä. Perheen yksityisyyden rajat ulkopuolisiin ovat tärkeitä, koska ne auttavat perheenjäseniä kokeilemaan sosiaalisia normeja, antavat liikkumavapautta oppia uusia normeja sekä suojaavat ulkopuoliselta maailmalta (Berardo 1989). Yksityisyyden rajat auttavat perheen toimivuuden kehittymisessä ja ylläpitävät perheen integriteettiä. Yksityisyyden tematiikkaa on tutkittu teoreettisesti vähän Suomessa. Yksityisyys on kulttuurisidonnainen ilmiö, joten monikulttuuristuvassa perhetyössä yksityisyyden rajat ovat mielenkiintoinen lähestymistapa myös tutkimuksen näkökulmasta.

Sosiaalityön tehtävänä on edistää asiakkaiden elinolosuhteita siten, että ihmiset voisivat kehittyä ja kasvaa omista lähtökohdistaan. Moraalisen toimijuuden näkökulmasta perhetyön tulisi kyetä tukemaan kotona perheenjäsenien yksilöllistä identiteetin kehittymistä. Tämä vaatii vuorovaikutussuhteissa toisen kunnioittamista ja sitä, että on nähtävä toisen hyveet ja hyvyys toisen elämässä. Kotona tulisi kyetä luomaan sellainen tila, jossa perheenjäsenet kokevat itsensä yksilöiksi mutta myös tunteviksi rationaalisiksi toimijoiksi. Moraalisen toimijan tulisi luottaa omiin moraalisiin arvioihinsa. Ihminen tarvitsee sosiaalisia suhteita kehittyäkseen moraalisisissa arvioinneissa. Sosiaalialan ammatilliset työntekijät voivat olla peilinä omien kotikasvatusta koskevien moraalisten päätelmien tekemisessä. Moraalisen toimijan tulee myös ymmärtää olevansa vastuussa. (MacIntyre 1999.) Yhteiskunnassamme kotikasvatusta pidetään vanhempien vastuualueena. Ammatillisen työntekijän tuleminen kotiin voi tuntua epäonnistumiselta omassa äitiydessä ja isyydessä. Perhetyön haasteena on tukea reflektiivistä vanhemmuutta, niin että vanhempi pystyisi löytämään omaa vanhemmuuttaan. Yhteiskunnassa vanhemmuuteen kohdistuu sosiaalisia odotuksia ja paineita, joten oman moraalisen vanhemmuuden vahvistuminen ristiriitaisten odotusten paineissa on iso haaste.

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotetta soveltaen lähdin syventämään esiymmärrystäni kodin kontekstissa tehtävästä lastensuojelun avohuollon perhetyöstä moraalisesta näkökulmasta. Tutkimusmatkani vanhempien ja per-

hetyöntekijöiden kanssa on vahvistanut käsitystäni perhetyön vaativuudesta: perhetyöntekijät työskentelevät kunnioittavasti lapsen etua toteuttaen toisen yksityisyyden alueella. Perhetyössä on kehitetty ja käytetään erilaisia arkityössä toimivia työmenetelmiä (esim. Fågel, Jonsson, Korvela & Kupiainen 2011), mutta tutkimustulosteni mukaan keskeisenä työmenetelmänä voidaan tulkita olevan toista kunnioittava kohtaaminen ja luottamus. Työntekijän työskentely moraalisisissa suhteissa vaatii jatkuvaa oman toiminnan arviointia ja eettistä sensitiivisyyttä tilanteissa. Jokaisen perheen arki on muotoutunut erilaiseksi tapoineen ja tottumuksineen. Siksi tärkeintä perhetyössä on kunnioittaa perheiden omaa tapaa kokea arkeaan (ks. Felski 2000, luku 1.2), eivätkä perhetyöntekijät kokeneet oikeudekseen määrittää ”oikeaa” arkea.

Työntekijällä on oltava valmiudet moraaliseen järkeilyyn ja kyky toimia tilannekohtaisesti perheiden ennakoimattomissakin elämäntilanteissa. Kasvatustilanteisiin liittyy työntekijöiden ja vanhempien erilaisia arvonäkemyksiä, mikä vuoksi työntekijän on reflektoitava omaa toimintaansa ja arvomaailmaansa. Tutkimusaineiston pohjalta jäin pohtimaan mahdollisuutta tuoda avoimesti esille perhetyön sisällön suunnittelussa sosiaalialan arvoja, kuten ihmisten väliin suhteisiin liittyvää tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. Yksityisyyden kokemukset ovat subjektiivisia vanhemmilla ja työntekijöillä. Siksi myös yksityisyyden rajoista keskusteleminen voi luoda turvaa. Tutkimustulosteni perusteella totean, että kotikontekstissa tapahtuvaa lastensuojelun perhetyötä voidaan kuvata käsitteellä monimuotoisuus, diversiteetti. Jokaisella perheellä on erilainen elämäntilanne, ja kodeissa on erilaiset toimintatavat sekä arvot. Tämän vuoksi yleisiä ihmisoikeuksia toteuttava työntekijä joutuu soveltamaan moraalialia jokaisen perhekulttuurin kontekstissa. Clarkin (2006) mukaan työntekijä onkin kontekstisensitiivisen moraalin toteuttaja (luku 1.2). Käsitykseni perhetyössä olevien monentasoisten suhteiden läsnäolosta on vahvistunut. Näihin suhteisiin liittyy arvoperustaisia käytännön tilanteita, joissa työntekijä joutuu arvioimaan omaa oikeuttaan puuttua, sillä lainsäädännön normina ”lapsen etu” ei anna vastausta. Lastensuojelu on kuitenkin viranomaistyötä, jossa joudutaan puuttumaan tilanteisiin lapsen edun näkökulmasta. Siksi olisi tärkeää keskustella siitä, millaista moraalista ideologiaa ammatillisessa perhetyössä välitetään koteihin.

Sosiaalialan normatiivisen perustan haasteena on moniarvoisuus, ja arvot voivat olla ristiriidassa keskenään. Sen vuoksi sosiaalialan käytännön työssä joudutaan keskustelemaan arvoperustasta ja priorisoimaan asioita (Niemi 2008). Perhetyössä haasteeksi tulee, miten vanhempia tuetaan toimimaan reflektiivisesti omassa kasvatustyössään. Onko kuitenkin niin, että kotikasvatuksen ongelmat liittyvät yhteiskuntamme haasteisiin? Siten vanhemmuus ei suinkaan ole yksilön haaste vaan laajemmin yhteiskunnallinen kysymys. Onhan meillä myös sanonta: perhe on pienois-yhteiskunta, jossa sosialisointia kautta kasvaa kansalaiseksi. Perheen ja vanhemmuuden haasteet tulisi nähdä yhteiskunnallisina kysymyksinä. Perhetyössä tarvitaan myös edelleen tutkimusta ja reflektiivistä työtä normatiivisen perustan läpinäkyväksi tekemisessä.

Onko yhteiskunnassamme sellainen moraalinen toimintatapa, joka tukisi myös kotikasvatuksen kysymyksiä, vai jätetäänkö vanhemmat ratkaisemaan yksin kotikasvatuksen tilanteita samalla, kun lapset voivat saada ristiriitaiset mallit muualta elinympäristössään? Lapset ja vanhemmat elävät monenlaisissa ja monentasoisissa suhteissa, joten myös sosiaalialan ammattilaisten pitäisi tehdä työtä monella tasolla (esim. ekososiaalinen työ, yhteisösosiaalityö). Haavoituvissa olosuhteissa elävät perheet tarvitsevat varhaisessa vaiheessa tukea, johon myös uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 18. §) vastaa mahdollistamalla perhetyön saamisen ilman lastensuojelun asiakkuutta. Riittävän ajoissa saatu tuki voi ennaltaehkäistä perheen jaksamiseen liittyviä arjen haasteita. Sote- ja maakuntauudistuksen tavoitteena on, että perheet saisivat avun varhaisessa vaiheessa ja että palveluketjut olisivat aukottomia. Suomen hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE, 2016–2018) -kärkihankkeessa kehitetään palvelujärjestelmäämme vastaamaan lapsiperheiden tuen tarvetta (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2016). Samoin lastensuojelun perhekuntoutuksessa kehitetään lapsen toimijuutta vahvistavia työskentelymalleja. Kehittämistyössä olisi tärkeää pitää esillä myös eettisiä kysymyksiä. Sosiaalialan työhön liittyviä eettisiä ongelmia voitaisiin ratkaista yhdessä käytännön työntekijöiden, kouluttajien, tutkijoiden sekä eetikkojen kanssa (ks. Niemi 2008). Filosofisten kysymysten tulisi linkittyä arkityöhön, eikä ammattietiikka saisi jäädä ohjeistusten varaan. Suomessa sosiaalialan, sosiaalihuollon ja sosiaalityön eettisiin kysymyksiin suuntautuvaa tutkimusta tarvitaan jatkossa.

6.2 Eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset kuuluvat aina tutkimuksen tekemiseen. Tutkimuksen eettisyys lastensuojelun alueella liittyy sensitiivisyyteen. Raymond Lee (1993, 6–7) kuvaa sensitiivistä tutkimusta sellaiseksi tutkimukseksi, johon sisältyy uhkaa osallistuvien yksityisyydelle. Tutkimuksen sensitiivisyys liittyy myös poikkeavuuden tai sosiaalisen kontrollin tutkimukseen, jossa tietoa voidaan käyttää leimaamiseen tai syyllistämiseen. Pidän tärkeänä eettisten kysymysten pohdintaa jo tutkimukseni aiheen valinnan vuoksi, koska lastensuojelun perhetyö ja koti liittyvät perheen sisäisiin suhteisiin ja perheen yksityisyyden alueelle (ks. Ritala-Koskinen 2001, 78; Gabb 2010). Tutkimukseni kohdejoukkoon kuuluu lastensuojelun asiakkaina olevia tai olleita henkilöitä. Useinhan lastensuojelun asiakkuuteen liittyy häpeän ja kontrolloiduksi tulemisen tunteita. Myös minä tutkijana saatan aiheuttaa vanhemmille kontrolloiduksi tulemisen tunteen. Lisäksi olen tutkijana toisen yksityisyyden alueella mennessäni toisten koteihin.

Tarkastelen sensitiivisyyttä sensitiivisen aiheen, kohderyhmän ja sensitiivisen tutkimuksen näkökulmista (ks. Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 15). Tutkimukseni kohderyhmänä vanhempia voidaan pitää sensitiivisenä kohderyhmänä, koska heillä vanhemmuuden toimijuus on ollut kaventuneena jossakin elämänvaiheessa. Vanhemmille avun pyytäminen lastensuojelun palveluista on voinut olla arka asia. Mietin ennen haastattelujen tekemistä, että van-

hemmille saattaisi olla vaikeaa puhua perhetyöstä, koska se liittyy vanhemmuuden arviointiin. Vanhemmuuteen on liitetty usein väsyminen, joka voi olla ristiriidassa tehokkuutta korostavan yhteiskunnan odotusten kanssa. (Ks. Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 114; Berg 2008, 105.) Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kertoivat haastatteluissa avoimesti perhetyön aloitusvaiheen väsymisestään sekä elämäntilanteen eri vaiheista ja niiden haasteellisuudesta. Tähän saattoi vaikuttaa se, että tutkimukseeni valikoituneilla vanhemmilla perhetyö oli jatkunut usean kuukauden ajan ja osalla perhetyö oli jo päättynyt. Tiedostin, että haastatteluni on voinut herättää vanhemmissa muistoja ja tunteita aiemmista vaikeista elämäntilanteista haastattelun jälkeen. Vanhemmilla on ollut tarvittaessa mahdollisuus puhua haastattelusta jälkeensä perhetyöntekijöiden kanssa. Tätä mahdollisuutta olisin voinut tuoda selkeästi esille vanhemmille. Vanhemmilla oli yhteystietoni käytettävissään yhteydenottolomakkeessa, mikäli heillä olisi ollut tarvetta keskustella haastattelusta myöhemmin.

Tutkimuksen paikalla on esitetty olevan yhteyttä vuorovaikutukseen ja luottamuksen syntymiseen (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 117). Pysin mahdollistamaan haastateltaville turvallisuuden tunteen antamalla heidän valita itselleen sopivimman haastattelupaikan. Osalle vanhemmista oma koti oli luontevin haastattelupaikka. Toisaalta tutkijana minun tuli ymmärtää, että kotiin saattaa vanhemmilla liittyä ikäviä muistoja ja haastattelu voi herättää muistoja vaikeista elämäntapahtumista (ks. Smart 2011). Viranomaisten tiloissa vanhemmille ei välttämättä nouse samalla tavoin tunteita kuin kodissa. Toisen kotiin meneminen vaati minulta herkkyyttä kunnioittaa perheen yksityisyyttä ja kodin ympäristöä. Noudatin tarkasti vanhempien antamaa haastattelu-aikaa ja tein haastattelun vanhempien valitsemassa huoneessa. Myös perhetyöntekijät valitsivat itselleen sopivimman haastattelupaikan. Haastattelin kaikki työntekijät heidän työorganisaationsa työtiloissa.

Etiikan perinteinen määritelmä on tehdä hyvää ja vähentää haittaa (esim. Alasuutari 2004; Bryman 2012, 135–136). Sosiaalityön alueella tehtävää laadullista tutkimusta määrittää kaikkia tieteenaloja koskeva tutkimuksen etiikka.¹⁶ Christians Clifford (2000) ja Norman Denzin (2001) esittävät, että sosiaalityön eettisten kysymysten pohdinnoissa tulisi lisäksi nähdä sosiaalityön ja myös tutkimuksen yhteys feministiseen kommunitaristiseen filosofiaan. Yhteisöllä on yhteiset moraaliset arvot, ja ne myös ohjaavat tutkimuksen tekemistä. Moraaliset arvot liittyvät huolenpitoon, lähiyhteisöihin, ystävällisyyteen ja moraaliseen hyvään. Siksi tutkimusetiikka on aina kontekstuaalista eivätkä eettiset velvoitteet ole pelkästään tutkijana minun yksilöllisiä ohjeitani, vaan toimintani koskee myös yhteisöjä. Tavoitteenani oli kohdata haastateltavani heidän omissa yhteisöissään tasavertaisesti asettumatta hierarkkiseen asemaan.

Tarkastelen tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä hyödynnäen Einat Peledin ja Ronit Leichtenrittin (2002) esille nostamia näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen etiikasta ja ottaen huomioon sosiaalityön arvot. Ymmärsin tutkimuksen tekemisen ja siihen liittyvät asiat tutkijan ja tutkittavien välise-

¹⁶ Ks. mm. ISCU International Council for Science <https://www.icsu.org/what-we-do/freedoms-and-responsibilities-of-scientists> [viitattu 20.7.2017].

nä suhteena ja vuorovaikutuksena (esim. Lincoln 1995). Tutkimukseni haastattelutilanteessa pyrin antamaan osallistujille voimaannuttavan kokemuksen mahdollistamalla heille omien kokemusten kertomisen. Muun muassa Brian Smith (1999) kirjoittaa, että tutkimukseen osallistujille haastattelulla voi olla terapeutista hyötyä, koska he saavat muistella epämiellyttäviäkin tapahtumia. Myös Sally Hutchinson, Margaret Wilson ja Holly Skodol Wilson (1994) ovat huomanneet laadullisella haastattelulla olevan voimaannuttava vaikutus. Tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kertoivat yllättävän avoimesti omia elämänvaiheitaan ja niihin liittyneitä vaikeuksia. Välillä minun oli haasteellista pitää keskustelua tutkimukseni tavoitteiden suuntaisena (ks. Orb, Eisenhauer & Wynaden 2000). Etäyhteydellä tehdyissä vanhempien haastatteluissa koin vaikeaksi näköyhteyden puuttumisen, kuten luvussa 3.4.3 olen tuonut esille. Vanhempien parihaastattelussa vanhemmat välillä pohtivat yhdessä perheen elämäntilanteita ja perhetyöntekijältä saatua tukea. Haastattelutilanteessa pidin tärkeänä, että molemmat vanhemmat voivat tasavertaisesti tuoda omia kokemuksiaan esille. Haastattelun jälkeen annoin kaikille haastatteluun osallistuneille vanhemmille ja perhetyöntekijöille kiitokseksi heidän antamastaan ajasta symbolisen osallistumislahjan (vrt. Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 161).

Ihanteellisessa tutkimuksessa osallistujat saavat hyötyä tutkimukseen osallistumisesta ja tutkimuksen julkaisusta (Massat & Lundy 1997). Tutkimukseen osallistuneet perhetyöntekijät pitivät tärkeänä perhetyön tutkimista, koska perhetyö on vielä osittain tuntematonta tehtäväaluetta ulkopuolisille henkilöille. Samoin vanhemmat kertoivat, että he halusivat tutkimukseen osallistumalla rohkaista perheitä hakemaan apua riittävän ajoissa.

Osallistujien kunnioittava kohtelu on tärkeää, ja osallistujien on saatava tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, prosessista ja tuloksista, jotta he voivat valita, osallistuvatko vai eivät (esim. Thompson 1992; Massat & Lundy 1997). Haastattelujeni alussa kerroin kaikille haastateltaville tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista sekä pyysin kirjallisesti luvan tutkimukseen osallistumisesta ja haastattelujen nauhoittamisesta. Haastattelujen aikana pyrin kuuntelemaan aktiivisesti ja ohjaamaan keskustelua tarkentavilla kysymyksillä tutkimustehtävieni suuntaisesti. Tutkimuksen etiikassa keskeisiä ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti (Eskola & Suoranta 1999, 57; Bryman 2012, 142–143). Huomioin luottamuksellisuuden varmistamalla, ettei kenenkään osallistujan subjektiivinen identiteetti tullut esille tutkimusprosessin aikana tai jälkeen. Anonymiteetin varmistin huolehtimalla siitä, että tutkimukseen osallistuneet pysyvät nimettöminä ulkopuolisille.

Eettisenä periaatteena oli myös pyrkimys autonomisuuden kunnioittamiseen. Tähän pyrin sillä, että annoin tietoa tutkimuksesta, että haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja että heillä oli mahdollisuus kieltäytyä tutkimuksesta milloin vain. Tutkijan tulisi minimoida tutkittaville tuleva haitta ja kertoa myös osallistujille mahdollisista haitoista (Gondolf 2001; Bryman 2012, 135–136). En kertonut tutkittavilleni tutkimuksen haitoista erikseen, koska olin korostanut osallistujille heidän vapaaehtoisuuttaan tutkimukseen osallistumisessa. Tiedostin kuitenkin, että haastattelutilanne voi herättää haas-

tateltavassa erilaisia tunteita. Siksi olin varannut itselleni aikaa keskustella vanhempien kanssa haastattelun nauhoituksen jälkeenkin, mikäli vanhempi tai vanhemmat halusivat tuoda esille vielä joitakin asioita ja tuntemuksiaan.

Kvalitatiiviseen tutkimukseen osallistujat ovat alttiita yksityisyyden menettämislle, tunnistettavuudelle tai väärintulkinnalle. Haastattelemieni vanhempien sitaateissa olen merkinnyt osallistujan tunnistamattomuuden suojaamiseksi pelkät numero- ja sukupuolikoodit. Tällä tavoin pyrin suojaamaan haastatteluun osallistuneiden yksityisyyttä. (Esim. Eskola & Suoranta 1999, 57; Orb, Eisenhaue & Wynaden 2000; Alasuutari 2004, 20.) Perhetyöntekijöiden haastattelusitaateissa en ole erottanut sukupuolta suojatakseni eri sukupuolten tunnistettavuutta. Perustelen valintaani sillä, että yksityiskodeissa tehtävässä lastensuojelun perhetyössä työskentelevien miestyöntekijöiden lukumäärä aineistossani ja valtakunnallisestikin on pieni. Tutkimuksessani en myöskään tuo esille peruspalvelukuntayhtymän nimeä.

Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseksi tutkimukseni haastateltavien osallistuminen oli vapaaehtoista. Kaikki tutkimukseen osallistuneet työntekijät kertoivat pitävänsä haastattelua tärkeänä, jotta heidän työnsä tulisi näkyväksi. Jokainen allekirjoitti tutkimusluvan ja haastattelun nauhoittamisluvan. Peled ja Leichtenritt (2002) tuovat esille, että tutkimukseen osallistuneilla saattaa olla yhteisöstä tuleva paine osallistua tutkimukseen, mutta kukaan haastateltavistani ei tuonut esille puheessaan tällaista näkökulmaa.

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat valikoituivat perhetyöntekijöiden kautta. Perhetyöntekijät tunsivat perheet kaikista parhaiten, joten työntekijät pystyivät antamaan tutkimuksen tiedotteen ja suostumuslomakkeen sellaisille perheille, joilla he arvioivat olevan voimavaroja osallistua tutkimukseen. Eettisesti ei ollut perusteltua aiheuttaa perheille ylimääräistä painetta haastatteluun osallistumisesta. Tutkimuslomakkeen saaneet vanhemmat pystyivät itse palauttamaan vapaaehtoisesti minulle suostumuslomakkeen tai ottamaan yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse. He allekirjoittivat myös kirjallisen suostumuslomakkeen haastattelun alussa. Tutkimuseettisesti tarkasteltuna olisin voinut molempien ryhmien kanssa korostaa haastattelun alussa, että haastateltavalla oli halutessaan mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen.

Tutkimuksen eri tahoilla voi olla erilaisia, jopa ristiriitaisia intressejä. Pirkko-Liisa Rauhalan ja Elina Virokankaan (2011, 239–240) mukaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietinnössä (2009) annettuja tutkimuseettisiä periaatteita joutuu pohtimaan sosiaalityön asiakkaiden, sosiaalialan eri työntekijöiden ja muiden toimijoiden näkökulmista. Sosiaalipalveluissa on yleensä myös muita osallisia, kuten perheenjäseniä ja ystäviä, jotka on huomioitava myös tutkimuseetiikan toteuttamisessa. Tutkimuksessani ennakoin vanhempien haastattelutilanteita varmistamalla vanhemman mahdollisuuden olla haastattelutilassa ilman lapsia. Ajattelin etukäteen, että vanhemmilla voisi nousta haastattelutilanteessa lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä tunteita, joita lapset eivät pystyisi käsittelemään. Tällä tavoin pyrin välttämään lapsille aiheutuvaa mahdollista haittaa.

Tutkimusaiheen sensitiivisyys vaikutti siihen, että tein vanhemmille yksilöhaastattelut. Tällä tavoin vanhemmilla oli mahdollisuus kertoa yksilöllisesti omaan perheeseen ja kotiin liittyviä asioita. Myös perhetyöntekijöillä yksilöhaastattelut mahdollistivat sen, että he saivat kertoa oman ammatillisuuden pohjalta kokemuksiaan ilman ryhmän asettamia odotuksia. Tutkimusetiikkaan liittyy tieteellinen käytäntö, ja tutkijana olen vastuussa tutkimukseni rehellisyydestä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 151). Tutkimusraportissa olen pyrkinyt viittaamaan ymmärrykseni ja tulkintani mukaisesti tarkasti lähteissä oleviin ajatuksiin. Olen noudattanut raportoinnissa tieteellisen kirjoittamisen periaatteita oman osaamiseni pohjalta. Haastateltavilta saatuja tietoja käytin vain itse tutkijana tässä tutkimuksessa pyytämäni luvan mukaisesti. Litteroituihin teksteihin en ole lisännyt haastateltavien yksilöityjä tunnistetietoja. Kirjallisen ja nauhoitetun aineiston hävitän tutkimuksen hyväksymisen jälkeen. (Esim. Kuula 2006.)

Tutkimuksen etiikassa haluan tuoda esille väitöskirjatyöskentelyni ymmärtämisen oppimisprosessina. Väitöskirja on oppimisprosessini konkreetti tulos, jonka taustalla on tietojen, taitojen ja asenteiden oppimista sekä itsekasvua. Väitöskirjatyöskentely antaa tutkimukselliset valmiudet. Eettisesti on tärkeää ymmärtää, että tutkijan taitojeni kehittyminen vaatii kuitenkin tutkimuksen tekemistä, johon väitöskirjatyöskentely on antanut perusvalmiudet.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu on keskeinen osa tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin tarkasteluun ei ole yksiselitteisiä ohjeita. Lawrence Leung (2015) esittää artikkelissaan, että kirjallisuuden pohjalta on erotettavissa kaksi koulukuntaa: Mary Dixon-Woods, Rachel Shaw, Sneha Agarwal ja Jonathan Smith (2004) korostavat tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa metodologiaa ja Yvonna Lincoln, Susan Lynham ja Egon Guba (2011, 97–128) tulosten tulkinnan täsmällisyyttä. Leungin (2015) mukaan metodologiaa ja tulkintaa ei voi kuitenkaan erottaa toisistaan. Hänen ajattelunsa pohjalta jokaista tutkimukseni vaihetta voidaan pitää validina, jos olen kuvannut ne näkyvästi ja systemaattisesti. Validiteetti kertoo, missä määrin tutkimustulokseni vastaavat tutkimaani ilmiötä (esim. Bryman 2012, 171–172).

Laadullisessa tutkimuksessani kohteena on ollut intersubjektiivinen todellisuus, jota olen tutkinut haastattelututkimuksella. Haastattelua pidetään dialogisena vuorovaikutussuhteena, jossa maailma muotoutuu vanhempien ja perhetyöntekijöiden sekä tutkijan yhteisestä toiminnasta ja sen merkityksestä. Hankin tutkimusaineistoni kielelliseen vuorovaikutukseen pohjautuvalla haastattelulla ja siksi perehdyin tutkimusprosessin aikana kielen merkitykseen tiedon muodostuksessa (esim. van Dijk 2011; Bryman 2012, 528–530). Aineistolähtöisessä tutkimuksessa luotettavuus korostuu tutkimusprosessin aikana eli tutkimusaineiston hankinnassa, analyysin vaiheissa ja raportoinnissa. Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, ja siksi

minun tulee arvioida luotettavuutta koko tutkimusprosessin ajan (Eskola & Suoranta 1999, 211).

Laadullisen tutkimuksen kirjallisuudessa esitetään toisinaan validiteetin ja reliabiliteetin hylkäämistä tai korvaamista tarkasteltaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 161). Lucy Yardley (2000) esittää laadulliselle tutkimukselle validiteetin ja reliabiliteetin sijasta neljää kriteeriä: sensitiivisyys kontekstille¹⁷, sitoumukset ja kurinalaisuus¹⁸, läpinäkyvyys ja koossapysyvyys¹⁹ sekä vaikutus ja merkitys²⁰. Nostan näiden kriteerien pohjalta keskeisiä asioita. Etenkin laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää nähdä tutkittavat *ilmiöt kontekstissaan*. Teoreettisessa esiymmärrystäni syventävässä kirjallisuuskatsauksessa olen tuonut esille erilaisia näkökulmia sensitiivisen lastensuojelun tutkimusalueen perhetyöstä ja kodin yksityisyydestä. Perehtymällä kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin ennen empiiristä tiedonkeruuta sain teoreettista ymmärrystä moraalialia sisältävistä perhetyön suhteista kodin kontekstissa. Tiedonkeruuta eivät kuitenkaan ohjanneet tietyt teoriat, jotta pystyin olemaan avoin empiirisen aineistoni tulkinnalle ilman tarkkaan rajattuja teoreettisia käsitteitä. Jatkoin perehtymistä lastensuojelua, perhetyötä, moraalialia, kotia ja yksityisyyttä koskevaan kirjallisuuteen ja tutkimukseen koko tutkimusprosessin ajan syventääkseni ymmärrystä tutkimuksen kontekstista. Laadullisessa tutkimuksessa kieli, sosiaalinen vuorovaikutus ja kulttuuri ovat keskeisiä. Siksi on tärkeää, että näen yksityiskodissa tapahtuvan perhetyön sosiokulttuuristen tekijöiden yhteyden ilmiön ymmärtämiseen sekä kielen merkityksen tutkimuksen tekemisessä. Pohdin tässä vaiheessa, että olisin voinut rajata teoreettisia lähestymiskulmiani nykyistä selkeämmin tiettyihin teorioihin tutkimi ilmiön näkökulmasta.

Sitoutuminen tarkoittaa aihepiiriin sitoutumista, metodien käytön osaamisen kehittymistä ja syventymistä aineistoon (Yardley 2000). Tutkimuksen aihepiiriin perehtyminen oli alkanut minulla ennen tutkimukseni aloittamista kouluttajan näkökulmasta sekä käytännön työskentelystä perheiden kanssa. Tutkimus on antanut minulle mahdollisuuden tarkastella ilmiöitä teoreettisesti, mutta minun on myös pitänyt tunnistaa omat subjektiiviset käsitykseni ja sulkeistaa niitä. Pyrkimykseni ymmärtää kirjallisuuden ja tekemiäni haastattelujen tekstejä on ollut projektiivista, heijastavaa. Alkumerkitykset ovat muotoutuneet lukiessani tekstejä, ja tähän prosessiin ovat vaikuttaneet omasta kulttuurisesta elämänhistoriastani nousevat odotukset. Olen joutunut pohtimaan oman sukupuoleni yhteyttä tulkitessani nais- ja miespuolisten haastateltavien tekstejä. Olen työstänyt esioletuksiani yhä uudelleen lukiessani tekstejä, etsiessäni merkityksiä sekä pyrkiessäni ymmärtämään, mistä teksteissä on kyse. Olen heijastanut kirjallisuuden ja haastattelutekstien merkityksen kokonaisuutena tekstien alkumerkitysten pohjalta. Tiedostan kuitenkin, ettei täydellistä oman näkemyksen sulkeistamista ja toisen kokemuksen ymmärtämistä voi saavuttaa, koska

17 sensitivity to context

18 commitment and rigour

19 transparency and coherence

20 impact and importance

elämme subjektiivisessa maailmassa. Ihmisten subjektiivinen maailma kohdataan ja koetaan aina uudelleen, ja toisen kokemuksen ymmärtäminen vaatii aktiivista intersubjektiivisuutta (ks. Niikko 2003, 40–41). Perehdyin tutkimusmetodeihin mahdollisimman monipuolisesti. Etenkin tieteenfilosofiset opinnot vaativat minulta syventämistä, ja olen pyrkinyt kuvaamaan raportissa selkeästi tieteenfilosofiset lähtökohtani.

Kurinalaisuus edellytti aineiston riittävää hankintaa, monipuolista käsitteilyä ja analyysin loppuun saattamista. Käytin paljon aikaa perehtyessäni analyysin teoriakirjallisuuteen ja analyysin tekemiseen. Siitä huolimatta mietin, olisiko haastatteluaineistosta pystynyt löytämään vieläkin enemmän erilaisia moraalisia vivahteita tekemällä aineistolle lisäksymyksiä.

Tutkimuksen *läpinäkyvyys ja koossapysyvyys* tarkoittavat selkeyttä ja vakuuttavuutta. Tutkimukseni läpinäkyvyyttä olen edistänyt kirjaamalla analyysiprosessini etenemisen mahdollisimman tarkkaan hyödyntäen teemanalyysin vaiheita. Tavoitteenani on ollut antaa lukijalle mahdollisimman tarkka kuva oman ajatteluprosessini etenemisestä, siihen liittyvistä teknisistä ratkaisuksista ja toistettavuuden kannalta tärkeistä luokittelu- ja tulkintasäännöistä (Mäkelä 1990, 53). Analyysin eri vaiheita olisin voinut kirjoittaa näkyviin nykyistä tarkemmin, sillä laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää tehdä näkyväksi tutkijan päättelyprosessia. Tutkimuksessa tutkijana olen ollut teoreettisesti liittyneenä samaan prosessiin kuin haastattelemani henkilöt. Tiedonkeruu- ja analysointitapoja ei ole voinut erottaa täysin toisistaan, sillä myös materiaalin työstämisen vaihe on ollut vuorovaikutusta tutkittavien kokemusmaailman kanssa. Laadullinen tutkimus nähdäänkin oppimisprosessiksi, eli myös minä olen tutkijana ollut etsimässä ja oppimassa tutkittavasta ilmiöstä: kuinka toiset kokevat ja ymmärtävät kiinnostavan ilmiön.

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää myös tutkimustulosten *hyödyllisyys* (Kvale 1994; Sandberg 1997) ja niiden *merkittävyys* kohderyhmälle. Laadullisesta tutkimuksesta pitäisi olla myös hyötyä muillekin kuin tutkijalle. Tutkimukseni raportissa olen nostanut esille näkökulmia kotiympäristössä toteutettavasta perhetyöstä, ja saatua tietoa voi hyödyntää käytännön perhetyön ja ammatillisen koulutuksen sisältöjen kehittämisessä. Lisäksi olen pohtinut haastattelun merkitystä tutkimukseen osallistuneille vanhemmille ja perhetyöntekijöille. Aineistoa voidaan arvioida riittävyiden ja analyysin kattavuuden näkökulmista. Eskola ja Suoranta (1999, 216) esittävät, että aineiston riittävyttä voidaan arvioida saturaation avulla. Saturaation soveltuvuutta voidaan käyttää aineiston koon perusteluna, mikäli aineistoa kuvataan yhteneväisyyden piirteiden kautta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 100, 102). Tutkimuksessani harkinnanvaraisen näytteen avulla saatu aineisto oli homogeeninen, ja analyysissä painottui yhteneväisyyksien tarkastelu. Perhetyöntekijöiden melko samanlainen koulutustausta sekä vanhempien valikoituminen perhetyöntekijöiden kautta tutkimukseen ovat saattaneet vaikuttaa aineiston homogeenisuuteen. Aineiston riittävyiden katson olevan tarkoituksenmukainen tutkimustehtävääni asettamieni kriteerien pohjalta (ks. luku 3.4.2 ja 3.4.3). Eroja vanhempien kokemuksissa saattaisi ilmetä, mikäli tutkittaisiin lastensuojelun aloitusvaiheessa olevia van-

hempia. Eettisesti ei ole kuitenkaan perusteltua tuottaa vanhemmille sosiaalisia odotuksia tutkimukseen osallistumisesta siinä vaiheessa, kun perheellä on vaikea elämäntilanne. Aineistossa oli havaittavissa, että vanhemmat pystyivät arvioimaan perhetyön antamaa apua heidän vaikeassa elämäntilanteessaan perhetyön päättymisen jälkeen.

Validiteetin yhteydessä voidaan puhua Margaret LeCompren ja Judith Goetzin (1982) jaottelun mukaan sisäisestä ja ulkoisesta validiteetista. Eskola ja Suoranta (1999, 214) määrittelevät sisäisen validiteetin tarkoittavan teoreettis-filosofisten lähtökohtien, käsitteellisten määritteiden ja menetelmällisten ratkaisujen loogisuutta. Ulkoinen validiteetti puolestaan tarkoittaa tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. (Ks. myös Bryman 2012, 390.) Tutkimuksessani fenomenologisen tutkimuksen mukaisesti validiteetin tarkastelu kohdistuu siihen, miten tutkimustulokset vastaavat osallistuneiden kokemuksia perhetyöstä ja kodista. Tutkimuksessa en vastaa kysymykseen, miten tutkimustulokset vastaavat ilmiötä todellisuudessa. Tutkimuksessa tein itse kaikki haastattelut ja haastattelutilanteissa pyrin aktiivisesti kuulemaan kunkin haastateltavan kokemuksia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastattelija kuuntelee osallistujan omaa kerrontaa ja näkee haastateltavat autonomisina vapaaehtoisesti tutkimukseen osallistujina (esim. Fontana & Frey 1994; Eskola & Suoranta 1999, 86; Kuula 2006; Bryman 2012, 470). Tekeväni litterointi auttoi minua hahmottamaan aineistoa kokonaisuutena. Litteroinnissa pyrin tarkkuuteen, kuuntelin nauhat useaan kertaan ja korjasin tarvittaessa väärin kuulemiani sanoja. Tällä tavoin varmistin, että jatkotyöskentelyssä käyttämäni litteroidut tekstit vastasivat mahdollisimman tarkasti haastateltavien sanoja. Muodostin yksilöiden antamista merkityksistä teemoja käyttäen omaa tulkintaani. Tulkintavaiheessa liitin yksilön kokemukset ryhmätasolle. Tiedostan, että tulkinnallinen prosessi ei voi koskaan olla objektiivinen, vaan siihen on voinut vaikuttaa oma kokemukseni aineistosta (ks. Sandberg 1997; Svensson 1997). Kokonaisuutena arvioin, että muodostamani teemat sisältävät haastatteluihin osallistuneiden kokemukset.

Kvale (1994) esittää kommunikatiivisen ja pragmaattisen validiteetin, joita käytetään usein tutkimuksessa. Tulkinnassa ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa, vaan samaa aineistoa voidaan tulkita eri tavoin. Kommunikatiivisessa validiteetissa haastattelujen tulkinnat asetetaan eri yhteisöjen arvioitaviksi, jolloin tutkimuksen tekijällä tulisi olla kyky puolustaa tulkintaansa. (Kvale 1994.) Tutkimuksen tutkimusmenetelmien ja tulkintojen tulisi olla tutkijayhteisön hyväksymiä. Siksi validiteetin varmistamiseksi tärkeitä ovat esimerkiksi tutkijatapaamiset ja seminaariesitykset. Oman tutkimukseni työskentelyprosessin aikana olen perehtynyt eri tieteenalojen väitöskirjoihin ja niissä käytettyyn metodologiaan. Tutkimusprosessin edetessä hyödynsin ohjausseminaareissa saamaani palautetta. Palautetta tekstistäni hain tieteellisen kirjoittamisen kurssilla, mutta tutkimusprosessin aikana olisin voinut luetuttaa tekstejäni myös muilla ulkopuolisilla henkilöillä kuin tutkimukseni ohjaajilla.

Vaikka reliabiliteetin tarkastelua laadullisessa tutkimuksessa on kyseenalaistettu, sen käytöstä on esitetty myös perusteluja. Reliabiliteetilla laadullises-

sa tutkimuksessa tarkoitetaan tarkoituksenmukaisten metodologisten menetelmien käyttöä ja siten varmistetaan laatu ja johdonmukaisuus aineiston tulkinnaissa (esim. Kvale 1994; Bryman 2012, 169–170). Kvalitatiivisissa haastatteluihin pohjautuvissa tutkimuksissa käytetään kahta tapaa tarkistaa tutkijan vaikutusta tutkimustuloksiin: 1) kaksi tutkijaa itsenäisesti koodaa koko aineiston tai näytteen haastatteluista, ja he vertaavat muodostettuja kategorioita ja 2) tutkijat saavuttavat dialogisessa ja kriittisessä keskustelussa yhteisen näkemyksen (Kvale 1994). Osa tutkijoista painottaa kahden tutkijan koodaamisen vertailua (Prosser 1994; Marton 1995), mutta osa tutkijoista ei pidä sitä tarpeellisena. Laadullisessa tulkintaan pohjautuvassa tutkimuksessa on ongelmana se, mihin laajuuteen asti toiset tutkijat voivat tunnistaa teemoja eli rakenteellisia kuvauksia alkuperäisaineistosta. Tutkimuksessa voidaan käyttää rinnakkaisarvioitsijaa. Tällöin kuitenkin syntyy luotettavuuden arviointiongelma, mikäli tutkija aloittaa analyysin aineiston perusmateriaalista ja vertaisarvioitsija alkaa kategorioista ja yrittää laittaa jokaisen haastattelun oikeaan kategoriaan. (Niikko 2003, 39–40.) Osa tutkijoista on kyseenalaistanut sisäisen arvioinnin reliabiliteetin uskottavuuden, koska toiset tutkijat eivät välttämättä tunne aineistoa samalla tavalla kuin alkuperäinen tutkija. (Sandberg 1997.) Tutkimuksessa lähdetään siitä, että luokat ovat tutkijan konstruktioita. Siten aina on mahdollisuus, että toinen tutkija voi päätyä toisiin kategorioihin (Sandberg 1997). Roger Säljö (1997) selventää, ettei ole aiheellista vaatia alkuperäisen tutkijan löydösten toistettavuutta. Hän pohtii, onko ylipäätään mahdollista perustella kuvausluokkien validiteettia ja reliabiliteettia.

Oman aineistoni teemojen ja merkityskokonaisuuksien muodostamisessa minulla ei ole ollut mahdollisuutta käyttää rinnakkaisarvioitsijaa. Olen kuitenkin itse tehnyt luokittelun laatimieni tulkintasääntöjen pohjalta useaan kertaan. Tyypillinen vaihtoehto reliabiliteetin tarkasteluun on, että tutkija kirjoittaa raportissaan lukijalle mahdollisimman selvästi oman tulkintansa etenemisen ja antaa esimerkkejä (Kvale 1994; Sandberg 1997). Tutkimuksessani olen pyrkinyt kirjoittamaan näkyviin omaa tulkintaprosessiani mahdollisimman selkeästi, mutta olisin voinut kirjata nykyistä enemmän esille konkreettisia esimerkkejä analyysin etenemisvaiheessa tehdyistä ratkaisuksista. Olen käyttänyt haastateltavien alkuperäisiä sitaatteja, jotta lukija pystyy arvioimaan aineistosta tekemiäni tulkintoja.

Laadullinen tutkimukseni liittyi kiinteästi haastateltavien välittömään elämismaailmaan, ja siksi tein jatkuvasti omia muistiinpanoja tutkimuksen edetessä. Nuo muistiinpanot olivat avuksi kirjoittaessani raporttia. Varto (2005, 182–188) esittää, että tutkimuksen kulun kuvaus, käytetyt menetelmät ja tulkinnan perusteet on pystyttävä esittämään siten, että lukija ja toinen tutkija pystyy mahdollisimman aukottomasti seuraamaan tutkimusprosessin edetessä tehtyjä ratkaisuja ja periaatteita. Raportoinnissa olen esittänyt teoreettisia lähtökohtia tutkimalleni aiheelle. Sen tarkoituksena on ollut paljastaa omaa esiymmärrystäni aiheesta. Olen tuonut esille myös tutkimuskohteeseen liittyvää tulkintaani, joka on määrittänyt valitsemiani tutkimusmenetelmiä. Omien lähtökohtien kuvaus tutkimusaiheeseen on perusteltua, koska ne voivat vaikuttaa merkitysten

muodostumiseen. Raportissa olen kuvannut tarkasti tutkimukseen liittyvät ulkoiset tekijät eli tutkimuksen toteuttamiseen ja organisointiin liittyvät tekijät. Täten lukija voi arvioida tutkimustulosten luotettavuutta ja pätevyyttä tutkimuksen toteuttamisen kokonaiskontekstissa. (Kiviniemi 2015; Varto 2005.)

Tutkijan tulee kirjata näkyviin, jos omat ennakkokäsitykset ovat vaikuttaneet tutkimuksen tekemiseen. Laadullista tutkimusta tulisi arvioida kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163). Siksi arvioin tutkimuksen luotettavuutta tarkastelemalla tutkimuksen kokonaisuutta. Raportoinnissa olen pyrkinyt myös kuvaamaan virheitä ja siten pyrkinyt tekemään tutkimusprosessin jatkuvaa arviointia ja korjaamista. (Esim. Varto 2005, 184–185.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta pidän tärkeänä, että haastatteluun ovat osallistuneet sellaiset henkilöt, joilla on omakohtaista kokemusta perhetyöstä. Käytin tutkimuksessani teemahaastattelua. Minulla oli väljät teemat haastattelua varten. Haastattelutilanteessa pyrin rohkaisemaan haastateltavaa kertomaan monipuolisesti perhetyöstä ja kodista. (Barnard, McCoster & Gerber 1999.) Valitsemani yksilöllinen haastattelu perhetyöntekijöille soveltui tutkimukseeni, sillä siten jokainen pystyi kertomaan henkilökohtaisen kokemuksensa. Olin kiinnostunut nimenomaan jokaisen omasta kokemuksesta. Samoin olin kiinnostunut vanhempien yksilöllisistä kokemuksista. Vanhempien haastattelussa kahdessa oli mukana yhtä aikaa äiti ja isä. Näissä molemmissa perheissä perhetyö oli jo päättynyt, ja haastattelutilanteissa vanhemmat kävivät myös keskenään vuoropuhelua perhetyön vaikutuksesta heidän elämäntilanteeseensa. Vanhemmat osallistuivat tasavertaisesti haastatteluun. Haastattelutilanteet pyrin tekemään haastateltaville mahdollisimman luontevaksi osaksi heidän arkeaan sopimalla heille soveltuvat aikataulut ja vanhemmille sopivimmat haastatteluun osallistumistavat. Koin itselleni luontevaksi aineiston keräämisen lähihaastatteluna kuten olen arvioinut luvussa 3.4.3. Aineistoa kertyi Skype- ja puhelinhaastatteluissa vähemmän kuin lähihaastatteluissa. En osannut välttämättä antaa haastateltavalle tarpeeksi miettimisaikaa. Haastateltavan perhetilanne on myös voinut vaikuttaa keskittymiseen, jos kotona oli ollut muita perheenjäseniä haastattelun aikana.

Tutkimuksen kulun kuvauksessa pääpaino on saavutetuilla tuloksilla ja niiden selkeysasteella. Siksi raportoinnissa olen pyrkinyt tuomaan esille eri vaiheet, joissa saavutin tuloksia, ja olen kuvannut kokonaisuuden, joka kullakin tasolla oli nähtävissä. (Ks. Varto 2005, 182–183.) Tutkijana minulta odotetaan kykyä osoittaa, että noudatin tutkimuksen kulussa ja tekemissäni yleistyksissä tieteelle asetettuja vaatimuksia. Olen pyrkinyt liittämään muodostamani teemat toimijoiden elämismaailmaan, jossa ne ovat saaneet merkityksen. Laadullinen tutkimus on aina yleisyysasteestaan riippumatta rajallinen yritys ymmärtää ihmisen kokemista ja siitä syntyneitä merkityksiä. Ankara tiede vaatii rajat, jotta ihmisten maailma pysyy elettävänä ja keskinäinen ymmärtämys paranee. (Varto 2005, 29, 182.) Olen tutkijana pyrkinyt kuvaamaan raportissa niitä rajoja, joissa tutkimustuloksiani voi pitää pätevinä. Tutkimustulokset pohjautuvat harkinnanvaraisen näytteen pohjalta tehtyihin tulkintoihin. Aineistossa painottuu

määrällisesti perhetyöntekijöiden aineisto. Raportoinnissa olen lähtenyt asiakaslähtöisesti kuvaamalla aluksi vanhempien aineiston. Teoreettisen kirjallisuuskatsauksen ja empiiristen tulosten pohjalta voi tehdä joitakin johtopäätöksiä inhimillisestä vuorovaikutuksesta ja ihmisyyden yksityisyydestä. Lisäksi tulee muistaa, että tulokseni ovat sidoksissa tähän yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan sekä omiin tulkintoihini.

LÄHTEET

- Airaksinen, Timo. 1993. *Moraalifilosofia*. Helsinki: WSOY.
- Alasuutari, Pertti. 2004. "Yhteiskuntatutkimuksen etiikka." Teoksessa *Tutkimusmenetelmien pyörteissä*, toimittaneet Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin, 15–28. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasuutari, Pertti. 2007. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alatalo, Maija, Kari Lappi ja Päivi Petrelius. 2017. "Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista yhteistä perhetyötä." *Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 17/2017*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Alhanen, Kai. 2007. *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Altman, Irwin. 1976. "Privacy: A Conceptual Analysis." *Environment and Behavior* 8 (1), 7–29.
- Altman, Irwin ja Martin M. Chemers. 1984. *Culture and Environment*. New York: Cambridge University Press.
- Anderson, Kim. 1998. "A Canadian child welfare agency for urban natives: The clients speak." *Child Welfare*, 77 (4), 441–460.
- Anttila, Pirkko. 1996. *Tutkimisen taito ja tiedon hankinta*. Helsinki: Akatiimi.
- Anttonen, Anneli ja Minna Zechner. 2009. "Tutkimuksen lähestymistapoja hoi-vaan." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toimittaneet Anneli Anttonen, Heli Valokivi ja Minna Zechner, 16–53. Tampere: Vastapaino.
- Archer, Margaret S. 1995. *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Aristoteles. 2005. *Nikomakhoksen etiikka VII*. Suomentanut Simo Knuuttila. Tam- pere: Tammer-Paino.
- Arnold, Stephen ja Eileen Fischer. 1994. "Hermeneutics and Consumer Re- search." *Journal of Consumer Research* 21 (1), 55–70.
- Ashworth, Peter ja Ursula Lucas. 1998. "What is the "World" of Phenomenog- raphy?" *Scandinavian Journal of Educational Research* 42 (4), 416–431.
- Attride-Stirling, Jennifer. 2001. "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research." *Qualitative Research* 1 (3), 385–405.
- Autonen-Vaaranieniemi, Leena. 2008. "Kodin tila, valta ja miesten käytännöt." Te- oksessa *Perhesuhteet puntarissa*, toimittaneet Eila Sevón ja Marianne Notko, 188–205. Tampere: Vastapaino.
- Baier, Annette C. 1994. *Moral Prejudices: Essays on Ethics*. Cambridge, MA: Har- vard University Press.
- Baillie, James. 2000. *Routledge Philosophy GuideBook to Hume on Morality*. London & New York: Routledge.
- Balaban, Oded. 1990. "Praxis and Poesis in Aristotle's Practical Philosophy." *The Journal of Value Inquiry* 24 (3), 185–198.

- Banks, Sarah. 2008. "Critical Commentary: Social Work Ethics." *British Journal of Social Work* 38 (6), 1238–1249.
- Banks, Sarah. 2012. *Ethics and Values in Social Work*. London: Palgrave-Macmillan.
- Banks, Sarah ja Robin Williams. 2005. "Accounting for Ethical Difficulties in Social Welfare Work: Issues, Problems and Dilemmas." *British Journal Social Work* 35 (7), 1005–1022.
- Barber, Michael D. 2004. *The Participating Citizen: A Bibliography of Alfred Schutz*. New York: State University of New York Press.
- Barnard, Alan, Heather McCoster ja Rod Gerber. 1999. "Phenomenography: A Qualitative Research Approach for Exploring Understanding in Health Care." *Qualitative Health Research* 9 (2), 212–267.
- Barret, Michele ja McIntosh, Mary. 1982. *The Anti-Social Family*. London: Verso.
- Barsky, Allan Edward. 2010. *Ethics and Values in Social Work: An Integrated Approach for a Comprehensive Curriculum*. Oxford: University Press.
- Benn, Stanley I. 1988. *A Theory of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berardo, Felix M. 1989. "Scientific Norms and Research Publication: Issues and Professional Ethics." *Sociological Inquiry* 59 (3), 249–266.
- Berg, Kristiina. 2008. "Äitiys kulttuurisina odotuksina." *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008*. Helsinki: Väestöliitto.
- Bernard, Harvey R. 2000. *Social research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Berry, Donald L. 1985. *MUTUALITY. The Vision of Martin Buber*. New York: State University of New York Press.
- Bharucha, Ashok J., Alex John London, David Barnard, Howard Wactlar, Mary Amanda Dew ja Charles F. Reynolds III. 2006. "Ethical Considerations in the Conduct of Electronic Surveillance Research." *Journal of Law, Medicine and Ethics* 34 (3), 611–619.
- Blustein, Jeffrey. 1992. *Care and Commitment Taking the Personal Point of View*. Oxford: University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Kääntänyt Richard Nice. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bowden, John. 2005. "Reflections on the Phenomenographic Team Research Process." Teoksessa *Doing Developmental Phenomenography*, toimittaneet John A. Bowden ja Pam Green, 11–31. Melbourne: RMIT University Press.
- Boyatzis, Richard E. 1998. *Transforming Qualitative Information Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Braun, Virginia ja Victoria Clarke. 2006. "Using thematic analysis in psychology." *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.
- Bryant, Donna, Claudia Lyons ja Barbara H. Wasik. 1991. "Ethical Issues Involved in Home Visiting." *Topics in Early Childhood Special Education*, 10 (4), 92–104.
- Bryman, Alan. 2012. *Social research methods*. Oxford: University Press.
- Burden, Barbara. 1998. "Privacy or Help? The Use of Curtain Positioning Strategies within the Maternity Ward Environment as a Means of Achieving

- and Maintaining Privacy, or as a Form of Signaling to Peers and Professionals in an Attempt to Seek Information and Support." *Journal of Advanced Nursing* 27 (1), 15–23.
- Burgoon, Judee K. 1982. "Privacy and Communication." *Annals of the International Communication Association* 6 (1), 206–249.
- Burk, Dan L. 2005. "Privacy and Property in the Global Datasphere." *Minnesota Legal Studies Research Paper*: no. 05-17. Saatavissa: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=716862. Viitattu 1.1.2018.
- Calder, Martin C. ja Julie Archer. 2015. *Risk in Child Protection: Assessment Challenges and Frameworks for Practice*. UK: Jessica Kingsley.
- Campbell, Elizabeth. 2003. *The Ethical Teacher*. Maidenhead, UK: Open University Press/McGraw-Hill.
- Casterlé, Bernadette D. 2015. "Realising Skilled Companionship in Nursing: A Utopian Idea or Difficult Challenge?" *Journal of Clinical Nursing* 24 (21–22), 3327–3335.
- Cavanagh, Stephen. 1997. "Content Analysis. Concepts, Methods and Applications." *Nurse Researcher* 4 (3), 5–16.
- Clapton, Gary, Vivienne Cree ja Mark Smith. 2013. "Moral Panics, Claims-Making and Child Protection in UK." *British Journal of Social Work* 43 (4), 803–812.
- Clark, Chris. 2006. "Moral Character in Social Work." *British Journal of Social Work* 36 (1), 75–89.
- Clarke, Roger. 2006. "What's Privacy." Saatavissa osoitteessa: <http://www.rogerclarke.com/DV/Privacy.html>. Viitattu 26.5.2018.
- Clarke, Victoria ja Virginia Braun. 2006. "Using Thematic Analysis in Psychology." *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.
- Clarke, Victoria ja Virginia Braun. 2013. "Teaching Thematic Analysis: Overcoming Challenges and Developing Strategies for Effective Learning." *The Psychologist* 26 (2), 120–123.
- Clifford, G. Christians. 2000. "Ethics and Politics in Qualitative Research." Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna. S. Lincoln, 133–135. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cohen, Stanley. 2002. *Folk Devils and Moral Panics*. New York, NY: Routledge.
- Colaizzi, Paul F. 1978. "Psychological Research as the Phenomenologist Views It." Teoksessa *Phenomenological Alternatives for Psychology*, toimittanut Ronald S. Valle ja Mark King, 48–71. New York: Oxford University Press.
- Collingridge, Mike, Seumas Miller ja Wendy Bowles. 2001. "Privacy and Confidentiality in Social Work." *Australian Social Work* 54 (2), 3–13.
- Congress, Elaine ja Donna McAuliffe. 1999. "Social Work Ethics: Professional Codes in Australia and the United States." *International Social Work* 49 (2), 151–164.
- Connolly, Marie ja Tony Ward. 2008. "Navigating Human Rights Across the Life Course." *Child & Family Social Work* 13 (3), 348–356.

- Cooper, Andrew. 2005. "Surface and Depth in the Victoria Climbié Inquiry Report." *Child and Family Social Work* 10 (1), 1-9.
- Corby, Brian, Malcolm Millar ja Lee Young. 1996. "Parental participation in child protection work: Rethinking the rhetoric." *British Journal of Social Work*, 26 (4), 475-492.
- Crotty Michael. 1998. *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*. St Leonards: Allen and Unwin.
- Curry, Michael. 1999. "Hereness and the Normativity of Place." *Teoksessa Geography and Ethics: Journeys in a Moral Terrain*, toimittaneet James D. Proctor ja David M. Smith, 95-105. London: Routledge.
- Damm, Lisa. 2010. "Emotions and moral agency." *Philosophical Explorations* 13 (3), 275-292.
- Denzin, Norman K. 2001. "Social Work in the Seventh Moment." *Qualitative Social Work Research and Practice* 1 (1), 25-38.
- Denzin, Norman K. ja Yvonna S. Lincoln. 1994. "Introduction. Entering the Field of Qualitative Research". *Teoksessa Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln, 1-17. Thousand Oaks, CA: Sage.
- DePanfilis, Diane. 1996. "Social Isolation of Neglectful Families: a Review of Social Support Assessment and Intervention Models." *Child Maltreatment* 1 (1), 35-52.
- Deranty, Jean-Philippe. 2013. "Marx, Honneth and the Tasks of a Contemporary Critical Theory." *Ethical Theory and Moral Practice* 16 (4), 745-758.
- van Dijk, Teun A. 2011. "Discourse Studies and Hermeneutics." *Discourse Studies* 13 (5), 609-621.
- Dixon-Woods, Mary, Rachel Shaw, Sneha Agarwal ja Jonathan, A. Smith. 2004. "The Problem of Appraising Qualitative Research." *Quality & Safety in Health Care* 13 (3), 223-225.
- Dolan, Pat ja Brian McGrath. 2006. "Enhancing Support for Young People in Need: Reflections on Informal and Formal Sources of Help." *Teoksessa Family Support as Reflective Practice*, toimittaneet Pat Dolan, John Canavan ja John Pinkerton, 149-164. London: Jessica Kingsley.
- Dore, Martha Morrison. 1996. "Preserving Families at Risk of Child Abuse and Neglect: The Role of the Helping Alliance." *Child Abuse & Neglect* 20 (4), 349-361.
- Drake, Brett. 1994. "Relationship Competencies in Child Welfare Services." *Social Work* 39 (5), 595-602.
- Dryfoos, Joy G. ja Jane Quinn. 2005. "Looking for the Future." *Teoksessa Community Schools in Action: Lessons from a Decade of Practice*, toimittaneet Joy G. Dryfoos, Jane Quinn ja Carol Barkin, 259-264. Oxford: Oxford University Press.
- Dumbrill, Gary C. 2006. "Parental Experience of child protection intervention: A qualitative study." *Child Abuse & Neglect*, 30 (1), 27-37.
- Durkheim, Emile. 2004. *Readings from Emile Durkheim*. Toimittanut Kenneth Thompson. London: Routledge.

- Eckenrode, John ja Stephen Hamilton. 2000. "One-to-one Support Interventions." Teoksessa *Social Support Measurement and Interventions: A Guide for Health and Social Scientists*, toimittaneet Sheldon Cohen, Lynn G. Underwood ja Benjamin H. Gottlieb, 246–277. New York: Oxford University Press.
- Edney, Julian J. ja Michael A. Buda. 1976. "Distinguishing Territoriality and Privacy: Two Studies." *Human Ecology* 4 (4), 283–296.
- Eisenberg, Nancy. 2000. "Emotion, regulation and moral development." *Annual Review of Psychology* 51 (1), 665–697.
- Elder-Vass, Dave. 2010. *The Causal Power of Social Structures: Emergence, Structure and Agency*. Cambridge: University Press.
- Elo, Satu ja Helvi Kyngäs. 2008. "The Qualitative Content Analysis Process." *Journal of Advanced Nursing* 62 (1), 107–115.
- Entwistle, Noel. 1997. "Introduction: Phenomenography in Higher Education." *Higher Education Research & Development* 16 (2), 127–134.
- Eskola, Jari. 2001. "Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toimittaneet Juhani Aaltola ja Raine Valli, 133–157. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, Jari ja Juha Suoranta. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, Anneli, Tuula Heiskanen ja Kaija Collin. 2011. "Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys." Teoksessa *Valta ja toimijuus*, toimittaneet Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen ja Kaija Collin, 11–32. Vantaa: Hansaprint.
- Fagerström, Katarina. 2016. *Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelussa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 42/2016. Helsinki. Verkkojulkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>. Viitattu 6.3.2018.
- Faulconer, James E. ja Richard N. Williams. 1985. "Temporality in Human Action: An Alternative to Positivism and Historicism." *American Psychologist* 40 (11), 1179–1188.
- Felski, Rita. 2000. *Doing Time. Feminist Theory and Postmodern Culture*. New York: New York University Press.
- Ferguson, Harry. 2009. "Performing Child Protection: Home Visiting, Movement and the Struggle to Reach the Abused Child." *Child & Family Social Work* 14 (4), 471–480.
- Ferguson, Harry. 2011. *Child Protection Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ferguson, Harry. 2016. "What social workers do in performing child protection work: evidence from research into face-to-face practice." *Child & Family Social Work*, 21 (3), 283–294.
- Ferguson, Harry. 2017. "How Children Become Invisible in Child Protection Work: Findings from Research into Day-to-Day Social Work Practice." *British Journal of Social Work*, 47 (4), 1007–1023.

- Fife, Stephen T. 2015. "Martin Buber's Philosophy of Dialogue and Implications for Qualitative Family Research." *Journal of Family Theory & Review* 7 (3), 208–224.
- Filander, Karin. 1997. "Kehittäjät tulevaisuuden verkostoasiantuntijoina." Teoksessa *Muuttuva asiantuntijuus*, toimittaneet Juhani Kirjonen, Pirkko Remes ja Anneli Eteläpelto, 136–148. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Fink, Janet. 2004. "Care: Meanings, Identities and Morality." Teoksessa *Care: Personal Lives and Social Policy*, toimittanut Janet Fink, 145–158. Bristol: Policy Press.
- Finlay, Linda, 2013. "Unfolding the Phenomenological Research Process Iterative Stages of "Seeing Afresh"." *Journal of Humanistic Psychology* 53 (2), 172–201.
- Fjetland, Kirsten J. ja Gunn Elisabeth Søreide. 2010. "Ethical Dilemmas: A Resource in Public Health Nurses' Everyday Work?" *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 24 (1), 75–83.
- Fleck-Henderson, Ann. 1991. "Moral Reasoning in Social Work Practice." *Social Service Review* 65 (2), 185–202.
- Flick, Uwe. 2014. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.
- Folkheraite, Fabio. 2004. "Relational Social Work. Toward Networking and Societal Practices." Kääntänyt Adrian Beiton. London: Jessica Kingsley.
- Fontana, Andrea ja James H. Frey. 1994. "Interviewing: The Art of Science." Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln, 361–376. Thousand Oaks: Sage.
- Forsberg, Hannele. 1998. *Perheen ja lapsen tähden: Etnografia kahdesta asiantuntijakulttuurista*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Forsberg, Hannele. 2003. "Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä." Teoksessa *Perhe murroksessa. Kriittisen tutkimuksen jäljillä*, toimittaneet Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin, 7–15. Helsinki: Gaudeamus.
- Forsberg, Hannele. 2012. "Johdatus kirjan käsittemään." Teoksessa *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily*, toimittaneet Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaraniemi, 7–19. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen. 2006. "Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä." Teoksessa *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*, toimittaneet Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen, 5–18. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Freeman, M. 2008. "Hermeneutics." Teoksessa *The SAGE Encyclopaedia of Qualitative Research Methods*, toimittanut Lisa M. Given, 385–388. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fried, Charles. 1984. "Privacy." Teoksessa *Philosophical Dimensions of Privacy*, toimittanut Ferdinand David Schoeman, 203–222. New York: Cambridge University Press.
- Frith, Hannah ja Kate Gleeson. 2004. "Clothing and Embodiment: Men Managing Body Image and Appearance." *Psychology of Men & Masculinity* 5 (1), 40–48.

- Fuchs, Christian. 2011. "Towards an Alternative Concept of Privacy." *Journal of Information, Communication and Ethics in Society* 9 (4), 220–237.
- Fågel, Stina, Mona Jonsson, Pirjo Korvela ja Antero Kupiainen. 2011. *Arki hal- tuun – sekvenssimenetelmä perhetyöhön*. Helsinki: Väestöliitto.
- Gabb, Jacqui, 2010. "Home truths: ethical issues in family research." *Qualitative Research*, 10 (4), 461-478.
- Gadamer, Hans-Georg. 1976. "Philosophical Hermeneutics." Kääntänyt ja toi- mittanut David E. Linge. Los Angeles, CA: University of California Press.
- Gambrill, Eileen. 2006. *Social Work Practice: A Critical Thinker's Guide*. Oxford: Oxford University Press.
- Garrett, Paul Michael. 2010. "Recognizing the Limitations of the Political Theo- ry of Recognition: Axel Honneth, Nancy Fraser and Social Work." *British Journal of Social Work* 40 (5), 1517–1533.
- Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity.
- Gilligan, Carol. 1982. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Devel- opment*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giorgi, Amedeo. 1997. "The Theory, Practice and Evaluation of the Phenomeno- logical Method as an Qualitative Research." *Journal of Phenomenological Psychology* 28 (2), 236–260.
- Giorgi, Amedeo. 2005. "The Phenomenological Movement and Research in the Human Sciences." *Nursing Science Quarterly* 18 (1), 75–82.
- Giorgi, Amedeo. 2012. "The Descriptive Phenomenological Psychological Method." *Journal of Phenomenological Psychology* 43 (1), 3–12.
- Gomby, Deanne S., Patti L. Culross ja Richard E. Behrman. 1999. "Home Visit- ing: Recent Program Evaluations: Analysis and Recommendations." *The Future of Children* 9 (1), 4–26.
- Gondolf, Edward. 2001. "Limitation of Experimental Evaluations of Batterer Programs." *Trauma, Violence, and Abuse* 2 (1), 79–88.
- Goodpaster, Kenneth E. 1983. "The Concept of Corporate Responsibility." *Jour- nal of Business Ethics* 2 (1), 1–22.
- Gray, Mel. 1995. "The Ethical Implications of Current Theoretical Developments in Social Work." *British Journal of Social Work* 25 (1), 55–70.
- Groeben, Norbet ja Ruth Rustemeyer. 1994. "On the Integration of Quantitative and Qualitative Methodological Paradigms." Teoksessa *Trends and Perspec- tives in Empirical Social Research*, toimittaneet Ingwer Borg ja Peter Mohler, 308–326. Berlin: De Gruyter.
- Habermas, Jürgen. 1987. *The Theory of Communicative Action. Lifeworld and Sys- tem: A Critique of Functional Reason*. Kääntänyt Thomas McCarthy. Bos- ton: Beacon Press.
- Haidt, Jonathan. 2001. "Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuition- ist Approach to Moral Judgment." *Psychological Review* 108 (4), 814–834.
- Hall, Christopher ja Stef Slembrook. 2001. "Parent Participation in Social Work Meetings: The Case of Child Protection Conferences." *European Journal of Social Work* 4 (2), 143–160.
- Hallamaa, Jaana. 2017. *Yhdessä toimimisen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

- Hamington, Maurice. 2008. "Resources for Feminist Care Ethics in Merleau-Ponty's Phenomenology of the Body." Teoksessa *Intertwinings. Interdisciplinary encounters of with Merleau-Ponty*, toimittanut Geil Weiss, 203–219. New York: State University of New York Press.
- Hankamäki, Jukka. 2003. *Dialoginen filosofia: Teoria, metodi ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Harrikari, Timo. 2008. "Riskillä merkityt: Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa." *Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja* 87. Helsinki: Hakapaino.
- Harva, Urpo. 1980. *Moraalin ongelmia*. Keuruu: Otava.
- Hasenfeld, Yeheskel. 2000. "Organizational Forms as Moral Practices. The Case of Welfare Departments." *Social Service Review* 74 (3), 329–351.
- Haverinen, Liisa. 1996. *Arjen hallinta kotitalouden toiminnan tavoitteena: Kotitalouden toiminnan filosofista ja teoreettista tarkastelua*. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Hayes, David ja Trevor Spratt. 2009. "Child Welfare Interventions: Patterns of Social Work Practice." *Journal of Social Work* 39 (8), 1575–1597.
- Hayes, Nicky. 1997. "Theory-led Thematic Analysis: Social Identification in Small Companies." Teoksessa *Doing Qualitative Analysis in Psychology*, toimittanut Nicky Hayes, 93–115. Hove, UK: Psychology Press.
- Healy, Karen. 1998. "Participation in Child Protection." *British Journal of Social Work* 28 (6), 897–914.
- Heidegger, Martin. 1996. *Being and Time: A Translation of Sein and Zeit*. Kääntänyt Joan Stambaugh. Albany: State University of New York Press.
- Heikkinen, Hannu. 2001. "Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*, toimittaneet Juhani Aaltola ja Raine Valli, 170–185. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heino, Tarja, Kristiina Berg ja Johanna Hurtig. 2000. *Perhetyön ilo ja hämmennys: Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. 14/2000.
- Helavirta, Susanna. 2011. "Home, Children and Moral Standpoints: A Case Study of Child Clients of Child Welfare." *Qualitative Social Work* 10 (4), 434–450.
- Henricson, Maria, Kerstin Segersten, Anna-Leena Berglund ja Sylvia Määttä. 2009. "Enjoying Tactile Touch and Gaining Hope when Being Cared for in Intensive Care – A Phenomenological Hermeneutical Study." *Intensive and Critical Care Nursing* 25 (6), 323–331.
- Hietamäki, Johanna. 2015. "Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta." *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 529.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme. 2004. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hollis, Martin ja David Howe. 1987. "Moral Risks in Social Work." *Journal of Applied Philosophy* 4 (2), 123–133.

- Holloway, Immy ja Les Todres. 2003. "The Status of Method: Flexibility, Consistency and Coherence." *Qualitative Research* 3 (3), 345–357.
- Honig, Bonnie. 1994. "Difference, Dilemmas and the Politics of Home." *Social Research* 61 (3), 563–597.
- Honkakoski, Arja. 2005. "Sosiaaliohjauksen käsite – jäännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä?" *Janus* 2, 211–217.
- Honneth, Alex. 2001. "Recognition and Redistribution? Chancing Perspectives on the Moral Order of Society." *Theory, Culture & Society* 18 (2–3), 43–55.
- Honneth, Alex. 2005. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Kääntänyt Joel Anderson. Cambridge: Polity Press.
- Houston, Stan. 2016. "Empowering the "Shamed" Self." *Recognition and Critical Social Work* 16 (1), 3–21.
- Houston, Stan ja Pat Dolan. 2008. "Conceptualizing Child and Family Support: The Contribution of Honneth's Critical Theory of Recognition." *Children in Society* 22 (6), 458–469.
- Howe, David. 1994. "Modernity, Postmodernity and Social Work." *British Journal of Social Work* 24 (5), 513–532.
- Howe, David. 1998. "Relationship-based Thinking and Practice in Social Work." *Journal of Social Work Practice* 12 (1), 45–56.
- Hugman, Richard. 2010. *Understanding International Social Work. A Critical Analysis*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Hume, David. 2004. "Hume's Moral Philosophy." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Saatavissa osoitteessa: <https://plato.stanford.edu/entries/hume-moral/>. Viitattu 4.3.2018.
- Hunter, Mary ja Richard M. Grinnell Jr. 1978. "A Privacy Issues Scale for Social Workers." *Journal of Psychology* 100 (1), 67–69.
- Hurst, Samia A., Sara Hull, Gordon DuVal ja Marion Danis. 2005. "How Physicians Face Ethical Difficulties: A Qualitative Analysis." *Journal of Medical Ethics* 31 (1), 7–14.
- Hurtig, Johanna. 2003. *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun työn käytännöissä*. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hutchinson, Sally A., Margaret E. Wilson ja Holly Skodol Wilson. 1994. "Benefits of Participating in Research Interviews." *Journal of Nursing Scholarship* 26 (2), 161–164.
- Huusko, Mira ja Susanna Paloniemi. 2006. "Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä." *Kasvatus* 2, 162–173.
- Hämäläinen, Juha. 1992. *Kotikasvatuksen pedagogisen tukemisen idea lastensuojelussa: Sen sosiaalieettiset lähtökohdat ja asema Suomen lastensuojelun historiassa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 3.
- Hämäläinen, Juha. 2006. "Vanhemmuuden tukeminen lastensuojelun periaatteena 2000-luvulla." Teoksessa *Hyönteistö ja turvallisuus 2000-luvulla*, toimittaneet Juha Hämäläinen, Riitta Vornanen ja Juhani Laurinkari, 161–201. Kuopio: Kuopion yliopisto.

- Hämäläinen, Juha. 2007. *Lastensuojelun kehityslinjoja: Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta*. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hämäläinen, Juha. 2011. "Perheintervention oikeutus." Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toimittaneet Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin, 47–65. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hämäläinen, Juha ja Pauli Niemelä. 1993. *Sosiaalialan etiikka*. Helsinki: WSOY.
- Ikäheimo, Heikki. 2008. "Sosiaalisuus ja epäsosiaalisuus sosiaalityössä." Teoksessa *Sosiaalialan normatiivinen perusta*, toimittaneet Petteri Niemi ja Tuija Kotiranta, 13–33. Tampere: Palmenia.
- Inness, Julie. 1992. *Privacy, Intimacy, and Isolation*. New York: Oxford University Press.
- International Council for Science. Saatavissa osoitteessa:
<https://www.icsu.org/what-we-do/freedoms-and-responsibilities-of-scientists>. Viitattu 20.7.2017.
- Jack, Gordon. 2006. "The Area and Community Component of Children's Well-being." *Children & Society* 20 (5), 334–347.
- Johansson, Hanna ja Kirsi Saarikangas. 2009. "Introduction: Ambivalent Home." Teoksessa *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, Belonging*, toimittaneet Hanna Johansson ja Kirsi Saarikangas, 9–35. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Jokinen, Arja. 2016. "Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde." Teoksessa *Vastavuoroinen sosiaalityö*, toimittaneet Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä, 138–147. Helsinki: Gaudeamus.
- Jolanki, Outi ja Sanna Karhunen. 2010. "Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittaneet Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 395–410. Tampere: Vastapaino.
- Judén-Tupakka, Soila. 2008. "Askelia fenomenologiseen analyysiin: Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa." Teoksessa *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*, toimittaneet Eila Syrjäläinen, Ari Eronen ja Veli-Matti Värri, 62–90. Tampere: University Press.
- Juhila, Kirsi. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Julkunen, Raija. 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Juntunen, Matti. 1986. *Edmund Husserlin filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juntunen, Matti ja Lauri Mehtonen. 1977. *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Helsinki: Gummerus.
- Juujärvi, Soile, Liisa Myyry ja Kaija Pessa. 2007. *Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa*. Helsinki: Tammi.
- Järvinen-Tassopoulos, Jaana. 2010. "Vieraanvarainen koti." Teoksessa *Kotia paikantamassa*, toimittaneet Anni Vilkkö, Asko Suikkanen ja Johanna Järvinen-Tassopoulos, 309–325. Tampere: Juvenes Print.

- Kafle, Narayan Prasad. 2011. "Hermeneutic Phenomenological Research Method Simplified." *An Interdisciplinary Journal* 5 (1), 181–200.
- Kaikko, Kirsi. 2004. *Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit*. Akateeminen lisensiaattityö. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kainulainen, Sakari. 2000. "Sosiaalinen turvallisuus ja yhteiskunnan rakenne." Teoksessa *Inhimillinen turvallisuus*, toimittaneet Pauli Niemelä ja Anja Riitta Lahikainen, 287–304. Tampere: Vastapaino.
- Kakkori, Leena. 2016. *Hermeneutiikka ja fenomenologia: Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen sisäinen problematiikka*. Saatavissa osoitteessa: http://www.academia.edu/3184453/Hermeneutiikka_ja_fenomenologia_hermeneuttis-fenomenologisen_tutkimusotteen_sis%C3%A4isest%C3%A4_problematiikasta. Viitattu 6.8.2017.
- Kakkori, Leena ja Rauno Huttunen. 2011. *Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus*. Saatavilla osoitteessa: <http://docplayer.fi/8028070-Fenomenologia-hermeneutiikka-ja-fenomenografinen-tutkimus.html>. Viitattu 31.7.2016.
- Kallinen, Kati, Henna Pirskanen ja Susanna Rautio. 2015. *Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet*. Tallinna: United Press Global.
- Kananoja, Aulikki. 2004. "Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä: Artikkelikokoelma." *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia* 2004:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Kant, Immanuel. 2009. *The Critique of Practical Reason*. Kääntänyt Thomas Kingsmill Abbott. New York: Dover Publications.
- Kapp, Stephen A. ja Rebecca H. Vella. 2000. "Measuring consumer satisfaction in family preservation services: Identifying instrument domains." *Journal of Family Strengths*, 4 (2), 19-37.
- Karvinen, Synnöve. 1999. "Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä." Teoksessa *Monisärmäinen sosiaalityö*, toimittaneet Riitta Granfelt, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies ja Anneli Pohjola, 15–51. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Kass, Leon R. 1990. "Practicing Ethic: Where's the Action?" *The Hastings Center Report* 20 (1), 5–12.
- Kelle, Udo. 2007. "The Development of Categories: Different Approaches in Grounded Theory." Teoksessa *The SAGE Handbook of Grounded Theory*, toimittaneet Antony Bryant ja Kathy Charmaz, 191–213. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kemp, Peter. 2012. "Foundation of Ethics Considered through the Ethics in the Century of Ricouer." Teoksessa *Paul Ricouer: Honoring and Continuing the Work*, toimittanut Erfangi Farhang, 217–229. Plymouth: Lexington Books.
- Keskinen, Suvi. 2004. "Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa." Teoksessa *Sukupuoli ja sosiaalityö*, toimittaneet Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist ja Päivi Petrelius, 19–45. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Kinnunen, Merja ja Päivi Korvajärvi. 1996. "Johdanto: Naiset ja miehet työelämässä." Teoksessa: *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*, toimittaneet Merja Kinnunen ja Päivi Korvajärvi, 9–19. Jyväskylä: Gummerus.
- Kiviniemi, Kari. 2015. "Laadullinen tutkimus." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*, toimittaneet Juhani Aaltola ja Raine Valli, 68–84. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koch, Tina. 1995. "Interpretive Approaches in Nursing Research: The Influence of Husserl and Heidegger." *Journal of Advanced Nursing* 21 (5), 827–836.
- Kohlberg, Lawrence. 1984. *The Psychology of Moral Development*. New York: Harper & Row.
- Kolehmainen, Jani. 2004. "Osallistuva isä – muuttunut mies?" Teoksessa *Isäkirja: Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*, toimittaneet Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen, 89–108. Tampere: Vastapaino.
- Korkiakangas, Mirja. 2005. *Perheen voimavaroja etsimässä: Tapaustutkimus asiakaslähtöisistä työorientaatioista lastensuojelun perhetyössä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Koskinen, Lennart. 1995. *Mikä on oikein – Etiikan käsikirja*. Porvoo: WSOY.
- Kostiainen, Tuula. 2011. "Eettinen arviointi ja toimijuus asiakastyön kehittämässä." *Talentia-lehti*. 2011, 35–38.
- Kraav, Inger ja Anja Riitta Lahikainen. 2000. "Perheen turva ja turvattomuus." Teoksessa *Inhimillinen turvallisuus*, toimittaneet Pauli Niemelä ja Anja Riitta Lahikainen, 91–117. Tampere: Vastapaino.
- Kukathas, Chandran. 2002. "Equality and Diversity." *Politics, Philosophy and Economics* 1 (2), 185–212.
- Kukathas, Chandran. 2008. "Cultural Privacy." *Monist* 91 (1), 68–80.
- Kuorilehto, Ritva. 2014. "Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä: Monitahoarviointi Q-metodologialla." *D Medica* 1239. Acta Universitat Ouluensis.
- Kuronen, Marjo. 2001. "Motherhood in Family Context: Comparing Professional Practices in Maternity and Child Health Care in Finland and Scotland." *Yearbook of Population Research in Finland XXXVII*, 5–22. Helsinki: The Population Research Institute.
- Kuronen, Marjo, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist ja Päivi Petrelius. 2004. "Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö." Teoksessa *Sukupuoli ja sosiaalityö*, toimittaneet Marja Kuronen, Leo Nyqvist ja Päivi Petrelius, 5–18. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuula, Arja. 2006. "Yksityisyyden suoja tutkimuksessa". Teoksessa Jaana Halmamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali. *Etiikkaa ihmistieteille*, 124–140. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusela, Pekka. 1996. *Yhteiskuntateoria, sosiaalinen toiminta ja sosiaalityöt: Tutkimus sosiaalisen toiminnan teorian nykytilasta ja kehityksestä 1900-luvulla*. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Kuusela, Pekka. 2011. "Sosiaalityöt, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria." Teoksessa *Sosiaalisen toiminnan perusta*, 51–71. Helsinki: Gaudeamus.

- Kvale, Steinar. 1994. "Validation as Communication and Action: On the Social Construction of Validity." *American Educational Research Association Conference New Orleans*: April 4–8, 1994. Saatavissa osoitteessa: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED371020.pdf>. Viitattu 9.7.2017.
- Kvale, Steinar ja Svend Brinkmann. 2009. *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Laine, Timo. 2001. "Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*, toimittanut Timo Laine, 26–43. Jyväskylä.
- Laitinen, Arto. 2003. "Strong Evaluation Without Sources on Charles Taylor's Philosophical Anthropology and Cultural Moral Realism." *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 224. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Laitinen, Arto. 2008. "Jozeph Raz ja hyvinvoinnin ulottuvuudet." Teoksessa *Sosiaalialan normatiivinen perusta*, toimittaneet Petteri Niemi ja Tuija Kotiranta, 34–70. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.
- Laitinen, Merja ja Sanna Väyrynen. 2011. "Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa." Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toimittaneet Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin, 163–187. Jyväskylä: PS-kustannus.
- L 1304/2014. Laki lastensuojelulain muuttamisesta.
- L 272/2005. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista.
- L 812/2001. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.
- L 417/2007. Lastensuojelulaki.
- L 731/1999. Perustuslaki.
- L 710/1982. Sosiaalihuoltolaki.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.
- Lambert, Michael J. ja Benjamin M. Ogles. 2004. "The Efficacy and Effectiveness of Psychotherapy." Teoksessa *Bergin and Garfield's Handbook of Psychotherapy and Behavior Change*, toimittanut Michael J. Lambert, 139–193. New York: Wiley.
- Launonen, Leevi. 2000. *Eettinen kasvatustajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1960-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Laverty, Susann M. 2003. "Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations." *International Journal of Qualitative Methods* 2 (3), 21–35.
- LeCompre, Margaret D. ja Judith P. Goetz. 1982. "Problems of Reliability and Validity in Ethnography Research." *Review of Educational Research* 52 (1), 31–60.
- Lee, Ceryl D. ja Cecilia Ayón. 2004. "Is the Client-Worker Relationship Associated with Better Outcomes in Mandated Child Abuse Cases?" *Research on Social Work Practice* 14 (5), 351–357.
- Lee, Raymond, M. 1993. *Doing Research on Sensitive Topics*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Lefebvre, Henri. 1991. *Critique of Everyday Life*. London: Verso.
- Leininger, Madeleine M. 1988. "The Phenomenon of Importance, Research Questions and Theoretical Considerations." Teoksessa *Caring: An essential Human Need*, toimittanut Madeleine Leininger, 3–15. Detroit: Wayne State University Press.
- Leino-Kilpi, Helena ja Maritta Välimäki. 2009. *Etiikka Hoitotyössä*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Leino-Kilpi, Helena, Maritta Välimäki, Theo Dassen, Maria Gasull, Chryssola Lemonidou, P. Anne Scott ja Marianne Arndt. 2001. "Privacy – A Review of the Literature." *International Journal of Nursing Studies* 38 (6), 663–671.
- Leppihalme, Elina. 2010. "Kodin odotuksia lukemassa." Teoksessa *Kotia paikantamassa*, toimittaneet Anni Vilkkö, Asko Suikkanen ja Johanna Järvinen-Tassopoulos, 81–101. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Leung, Lawrence. 2015. "Validity, Reliability, and Generalizability in Qualitative Research." *Journal of Family Medicine and Primary Care* 4 (3), 324–327.
- Lincoln, Yvonna S. 1995. "Emerging Criteria for Quality in Qualitative and Interpretive Research." *Qualitative Inquiry* 1 (3), 275–289.
- Lincoln, Yvonna S., Susan A. Lynham ja Egon G. Guba. 2011. "Competing Paradigms in Qualitative Research." Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln, 97–128. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lishman, Joyce. 1998. "Personal and Professional Development." Teoksessa *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*, toimittaneet Robert Adams, Lena Dominelli ja Malcolm Payne, 89–103. Basingstoke: Macmillan.
- Littell, Julia H. 2001. "Client Participation and Outcome of Intensive Family Preservation Services." *Social Work Research* 25 (2), 103–113.
- Lloyd, Chris, Robert King ja Lesley Chenoweth. 2002. "Social work, Stress and Burnout." *Journal of Mental Health* 11 (3), 255–265.
- Lopez, Kay A. ja Danny G. Willis. 2004. "Descriptive Versus Interpretive Phenomenology: Their Contributions to Nursing Knowledge." *Qualitative Health Research* 14 (5), 726–735.
- Lämsä, Riikka. 2013. "Potilaskertomus: Etnografia potiluuudesta sairaalaosaston käytännöissä." *Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia* 99. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- MacCormick, Neil. 1974. "Privacy: A Problem of Definition?" *British Journal of Law and Society* 1 (1), 75–78.
- MacIntyre, Alasdair. 1999. "Social Structures and their Threats to Moral Agency." *Philosophy* 74 (3), 311–329.
- Mallett, Shelley. 2004. "Understanding Home: A Critical Review of the Literature." *The Sociological Review* 52 (1), 62–89.
- van Manen, Max. 1996. "Phenomenological Pedagogy and the Question of Meaning." Teoksessa *Phenomenology and Educational Discourse*, toimittanut Donald Vandenberg, 39–64. Saatavissa osoitteessa: <http://www.maxvanmanen.com/OQWVZ/files/2011/04/1996-Phen-Ped-and-the-Question-of-Meaning.pdf>. Viitattu 28.6.2017.

- van Manen, Max. 2007. "Phenomenology of Practice." *Phenomenology & Practice* 1 (1), 11–30.
- van Manen, Max. 2014. *Phenomenology of Practice: Meaning-Giving Methods in Phenomenological Research and Writing*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Manning, Rita. 1994. "Toward a Thick Theory of Moral Agency." *Social Theory & Practice* 20 (2), 203–220.
- Manning, Susan S. 1997. "The Social Worker Moral Citizen: Ethics in Action." *Social Work* 42 (3), 223–230.
- Marcellus, Lenora. 2005. "The Ethics of Relation: Public Health Nurses and Child Protection Clients." *Journal of Advanced Nursing* 51 (4), 414–420.
- Margulis, Stephen. 2003. "Privacy as a Social Issue and Behavioural Concept." *Journal of Social Issues* 59 (2), 243–261.
- Marshall, Thomas Humphrey. 1950. "Citizenship and Social Class." Teoksessa *The Welfare State Reader*, toimittaneet Christopher Pierson ja Francis G. Castles, 30–39. Cambridge: Polity Press.
- Martin-Matthews, Anne. 2007. "Situating 'Home' at the Nexus of the Public and Private Spheres. Ageing, Gender and Home Support Work in Canada." *Current Sociology* 55 (2), 229–249.
- Marton, Ference. 1981. "Phenomenography: Describing Conceptions of the World Around us." *Instructional Science* 10 (2), 177–200.
- Marton, Ference. 1995. "Congnosco Ergo Sum: Reflections on Reflections." *Nordisk Pedagogik* 15 (3), 165–180.
- Mason, Jennifer. 2002. *Qualitative Researching*. London: Sage.
- Massat, Carol Rippey ja Marta Lundy. 1997. "Empowering Research Participants." *Affilia* 12 (1), 33–56.
- McAuliffe, Donna. 2005. "Ethical Decision-making." Teoksessa *Ethics and Value in Social Perspectives Work*, toimittaneet Mel Gray ja Stephen A. Webb, 41–50. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McBeath, Graham ja Stephen A. Webb. 2002. "Virtue Ethics and Social Work: Being Lucky, Realistic, and not Doing Ones Duty." *British Journal of Social Work* 32 (8), 1015–1036.
- McCloskey, H. J. 1980. "Privacy and the Right to Privacy." *Philosophy* 55 (211), 17–38.
- Meisenhelmer, Janice Bell. 1982. "Boundaries of Personal Space". *Journal of Nursing Scholarship* 14 (1), 16–19.
- Meyers, Diana, T. 1993. "Moral Reflection: Beyond Impartial Reason." *Hypatia* 8 (3), 21–47.
- Miles, Matthew B. ja A. Michael Huberman. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. London: Sage.
- Miller, Daniel. 2001. "Behind Closed Doors". Toimittanut Daniel Miller. *Home Possessions. Material Culture behind Closed Doors*, 1–19. Oxford: Berg.
- Milligan, Christine. 2003. "Location or Dis-location? Towards a Conceptualization of People and Place in the Care-Giving Experience." *Social & Cultural Geography* 4 (4), 455–470.

- Monro, Eileen. 2001. "Empowering Looked-after Children". *Child and Family Social Work* 6 (2), 129–137.
- Moor, James H. 1990. "The Ethics of Privacy Protection." *Library Trends* 39 (1–2), 69–82.
- Morse, Janice M. 1994. "Designing Funded Qualitative Research." Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln, 220–235. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Myllärniemi, Annina. 2007. "Lastensuojelun avoimuuden perhetyö ammattikäytäntönä: Jäsennyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa." *Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja* 2007.
- Myyry, Liisa ja Klaus Helkama. 2007. "Socio-Cognitive Conflict, Emotions and Complexity of Thought in Real-Life Morality." *Scandinavian Journal of Psychology* 48 (3), 247–259.
- Mäkelä, Klaus. 1990. "Kvalitatiivisen aineiston analyysin arviointiperusteet." Teoksessa *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*, toimittanut Klaus Mäkelä, 42–59. Helsinki: Painokaari.
- Mäkinen, Päivi, Eija Raatikainen, Anne Rahikka ja Tuula Saarnio. 2009. *Ammattina sosionomi*. Helsinki: WSOYpro.
- Mäntysaari, Mikko. 2016. "Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristöinä." Teoksessa *Vastavuoroinen sosiaalityö*, toimittaneet Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä, 75–96. Helsinki: Gaudeamus.
- National Association of Social Work. 1999. *Code of Ethics*. Washington, DC: NASW.
- Niemelä, Pauli. 2011. "Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana." Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toimittaneet Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin, 13–43. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, Pauli ja Anja-Riitta Lahikainen. 2000. *Inhimillinen turoallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Niemi, Petteri. 2008. "Priorisoinnin eettisestä perustasta sosiaalialalla." Teoksessa *Sosiaalialan normatiivinen perusta*, toimittaneet Petteri Niemi ja Tuija Kotiranta, 100–145. Helsinki: Palmenia.
- Niikko, Anneli. 2003. "Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa." *Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* n:o 85. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Nikander, Pirjo. 2010a. "Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittaneet Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 242–268. Tampere: Vastapaino.
- Nikander, Pirjo. 2010b. "Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittaneet Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 432–445. Tampere: Vastapaino.
- Nissenbaum, Helen. 2010. *Privacy in Context*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Noddings, Nel. 1984. *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley, CA: University of California Press.

- Noddings, Nel. 2002. *Starting at Home. Caring and Social Policy*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Noddings, Nel. 2013. *Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Nummenmaa, Anna Raija ja Päivi-Katriina Korhonen. 2000. "Sukupuolisensitiivinen ohjaus." Teoksessa *Ohjaus ammattina ja tieteenalana: Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus*, toimittaneet Jussi Onnismaa, Heikki Pasanen ja Timo Spanger, 70–82. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nyqvist, Leo. 2001. "Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos: Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä." *Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu* 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Närhi, Kati ja Aila-Leena Matthies. 2001. "What is the ecological (self-)consciousness of social work?" Teoksessa *The eco-social social work*, toimittaneet Aila-Leena Matthies, Kati Närhi ja Dave Ward, 16–53. Jyväskylä: SoPhi.
- Opetusministeriö. 2007. "Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta." *Opetusministeriön työryhmä muistioita ja selvityksiä* 2007:43.
- Orb, Angelica, Laurel Eisenhauer ja Dianne Wynaden. 2000. "Ethics in Qualitative Research." *Journal of Nursing Scholarship* 33 (1), 93–96.
- Orme, Joan. 2002. "Social Work: Gender, Care and Justice." *British Journal of Social Work* 32 (6), 799–814.
- Parent, William A. 1983. "A New Definition of Privacy for the Law." *Law and Philosophy* 2 (3), 305–338.
- Parton, Nigel. 1981. "Child Abuse, Social Anxiety and Welfare". *British Journal of Social Work* 11 (1), 391–414.
- Parton, Nigel. 1994. "Problematics of government, (Post)modernity and Social Work." *British Journal of Social Work* 24 (1), 9–32.
- Parton, Nigel. 1996. "Social Theory, Social Change and Social Work. An Introduction." Teoksessa *Social Theory, Social Change and Social Work*, toimittanut Nigel Parton, 4–18. London: Routledge.
- Parton, Nigel ja Patric O'Byrne. 2000. "What Do We Mean by Constructive Social Work?" *Critical Social Work* 1 (2). Saatavissa osoitteessa: <http://www1.uwindsor.ca/criticalsocialwork/what-do-we-mean-by-constructive-social-work>. Viitattu 11.3.2018.
- Pawar, Manohar ja Bill Anscombe. 2015. *Reflective Social Work Practice: Thinking, Doing and Being*. Port Melbourne: Cambridge University Press.
- Payne, Malcolm. 1999. "The Moral Bases of Social Work." *European Journal of Social Work* 2 (3), 247–258.
- Peavy, R. Vance. 2004. "Sosiodynaaminen näkökulma ja ohjauksen käytäntö". Kääntänyt Petri Auvinen. Teoksessa *Ohjaus ammattina ja tieteenalana osa 3: Ohjauksen välineet*, toimittaneet Jussi Onnismaa, Heikki Pasanen ja Timo Spanger, 16–47. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Peled, Einat ja Ronit Leichtentritt. 2002. "The Ethics of Qualitative Social Work Research." *Qualitative Social Work* 1 (2), 145–169.

- Perttula, Juha. 2005. "Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria." Teoksessa *Kokemuksen tutkimus: merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*, toimittaneet Juha Perttula ja Timo Latomaa, 115–162. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Perttula, Juha. 2007. "Kokemus objektiivinen, metodi subjektiivinen: Ajatuksia kokemuksen tutkimisen logiikasta." *Talentia-lehti*. 2007, 19–23.
- Peräkylä, Anssi. 1997. "Reliability and Validity in Research Based on Tapes and Transcripts." Teoksessa *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*, toimittanut David Silverman, 171–190. London: SAGE.
- Peter, Elizabeth. 2002. "The History of Nursing in the Home: Revealing the Significance of Place in the Expression of Moral Agency." *Nursing Inquiry* 9 (2), 63–72.
- Petherbridge, Danielle. 2013. *The Critical Theory of Axel Honneth*. Plymouth: Lexington Books.
- Petrelus, Päivi. 2004. "Naistapaiset hoiva- ja lähestymistavat sosiaalisuudessa." Teoksessa *Sukupuoli ja sosiaalisuus*, toimittaneet Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist ja Päivi Petrelus, 47–75. Juva: WS Bookwell Oy.
- Petronio, Sandra. 2010. "Communication Privacy Management Theory: What Do We Know About Family Privacy Regulation?" *Journal of Family Theory Review* 2 (3), 175–196.
- Petronio, Sandra ja Judith N. Martin. 1986. "Ramifications of Revealing Private Information: A Gender Gap." *Journal of Clinical Psychology* 42 (3), 499–506.
- Petronio, Sandra, Judith Martin ja Robert Littlefield. 1984. "Prerequisite Conditions For Self-Disglosing: A Gender Issue." *Communications Monographs* 51 (3), 268–273.
- von der Pfordten, Dietmar. 2012. "Five Elements of Normative Ethics: A General Theory of Normative Individualism." *Ethics Theory and Moral Practice* 15 (4), 449–471.
- Pietarinen, Juhani ja Poutanen, Seppo. 1998. *Etiikan teorioita*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietkiewicz, Igor ja Jonathan Alan Smith. 2014. "A Practical Guide to Using Interpretative Phenomenological Analysis in Qualitative Research Psychology." *Psychological Journal* 20 (1), 7–14.
- Platt, Dendy. 2001. "Refocusing children's services: Evaluation of an initial assessment process." *Child and Family Social Work*, 6 (2), 139–148.
- Poland, Blake, D. 1995. "Transcription Quality as an Aspect of Rigor in Qualitative Research." *Qualitative Inquiry* 13, 290–310.
- Posio, Sirpa. 2008. *Yksityisyyden suoja sosiaalihuollossa*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Prosser, Michael. 1994. "A Phenomenographic Study of Students' Intuitive and Conceptual Understanding of Certain Electrical Phenomena." *Instructional Science* 22 (3), 189–205.
- Puka, Bill. 1990. "The Liberation of Caring: A Different Voice For Gilligan's 'Different Voice'." *Hypatia* 5 (1), 58–82.

- Pölkki, Pirjo, Riitta Vornanen ja Riina Colliander. 2016. "Critical factors of intensive family-work connective with positive outcomes for child welfare clients." *Journal of European of Social Work* 19 (3-4), 500-518.
- Pösö, Tarja. 2007. "Lastensuojelun puuttuva tieto." Teoksessa *Perhetyön tieto*, toimittaneet Jaana Vuori ja Ritva Nätkin, 65-82. Tampere: Vastapaino.
- Pösö, Tarja. 2008. "Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit." Teoksessa *Perhesuhteet puntarissa*, toimittaneet Eija Sevón ja Marianne Notko, 93-107. Helsinki: Gaudeamus.
- Pösö, Tarja, Marit, Skivenes ja Anne-Dorthe, Hestbæk. 2014. "Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach?" *European Journal of Social Work Volume*, 17 (4), 475-490.
- Rachels, James. 1984. "Why Privacy is Important." Teoksessa *Philosophical Dimensions of Privacy*, toimittanut Ferdinand David Schoeman, 290-299. New York, NY: Cambridge University Press.
- Raitakari, Suvi ja Kirsi Juhila. 2011. "Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveyskuntoutus." Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toimittaneet Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin, 189-214. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rauhala, Lauri. 2005. *Ihmiskäsitys Ihmistyössä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, Pirkko-Liisa. 1991. "Sosiaalialan kehittäminen: Tutkimus sosiaalialan työn yhteiskunnallisista ehdoista ja työn sisällöstä." *Työelämän tutkimuskeskuksen julkaisuja, Sarja T 10/1991*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rauhala, Pirkko-Liisa ja Elina Virokannas. 2011. "Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo." Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*, toimittaneet Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin, 235-240. Juva: PS-Kustannus.
- Raz, Joseph. 2004. "The Role of Well-Being." *Philosophical Perspectives* 18 (1): 269-294.
- Reijonen, Mikko. 2005. "Mitä työtä se perhetyö oikein on? – ammattina perhetyöntekijä." Teoksessa *Voimaa perhetyöhön: Arjen tuki ja ammatilliset verkostot*, toimittanut Mikko Reijonen, 7-15. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Rest, James R., Darcia Narvaez, Muriel J. Bebeau ja Stephen J. Thoma. 1999. *Postconventional Moral Thinking: A Neo-Kohlbergian Approach*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rhodes, Margaret L. 1986. *Ethical Dilemmas in Social Work Practice*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Richmond, Mary Ellen. 1922. *What is Social Case Work? An Introductory Description*. New York, NY: Russell Sage Foundation. Saatavissa osoitteessa: <https://archive.org/details/whatisocialcase00richuoft>. Viitattu 14.4.2018.
- Ricoeur, Paul. 1991. "Narrative identity." *Philosophy Today* 35 (1), 73-81.
- Riley, Alexander T. 2015. *The Social Thought of Émile Durkheim*. Los Angeles, CA: Sage.
- Ritala-Koskinen, Aino. 2001. "MIKÄ ON LAPSEN PERHE? – Tulkintoja lapsen uusperhesuhteista." *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001*. Väes-

- töntutkimuslaitos, Väestöliitto. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityö.
- Ritchie, Jane, Jane Lewis ja Gillian Elam. 2003. "Designing and Selecting Samples." Teoksessa *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*, toimittaneet Jane Ritchie ja Jane Lewis, 77–88. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rooney, Ronald. 1993. "Strategies for Working with Involuntary Clients." *Social Service Review* 67 (3), 491–493.
- Rostila, Ilmari ja Mikko Mäntysaari. 1997. "Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä." *Stakesin raportteja* 212. Saatavissa osoitteessa: <https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/76623/ssd.pdf?sequence=1>. Viitattu 25.7.2017.
- Roulston, Kathryn. 2001. "Data Analysis and 'Theorizing as Ideology'." *Qualitative Research* 1 (3), 279–302.
- Rozin, Paul, Laura Lowery, Sumio Imada ja Jonathan Haidt. 1999. "The CAD Triad Hypothesis: A Mapping Between Three Moral Emotions (Contempt, Anger, Disgust) and Three Moral Codes (Community, Autonomy, Divinity)." *Journal of Personality and Social Psychology* 76 (4), 574–586.
- Ruch, Gillian. 2005. "Relationship-Based Practice and Reflective Practice: Holistic Approaches to Contemporary Child Care Social Work." *Child and Family Social Work* 10, 111–123.
- Ruch, Gillian. 2007. "Reflective Practice in Contemporary Child-care Social Work: The Role of Containment." *British Journal of Social Work*, 37 (4), 659 – 680.
- Ruddick, Sara. 1983. "Maternal Thinking." Teoksessa *Mothering: Essays in Feminist Theory*, toimittanut Joyce Trebilcock, 213–230. Totowa, NJ: Rowman & Allanheld.
- Ryan, Gery W. ja H. Russell Bernard. 2003. "Techniques to Identify Themes." *Field Methods* 15 (1), 85–109.
- Räsänen, Pekka, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin. 2005. "Johdanto. Tutkimusmenetelmien pyörteissä." Teoksessa *Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*, toimittaneet Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin, 9–12. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rönkkö, Leena & Rytkönen, Timo. 2010. *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: WSOYpro.
- Sack, Robert. 1993. "The Power of Place and Space." *Geographical Review* 83 (3), 326–329.
- Sandberg, Jörgen. 1997. "Are Phenomenographic Results Reliable?" *Higher Education and Development* 16 (2), 203–212.
- Sandelowski, Margarete. 2010. "What's in a Name? Qualitative Description Revisited." *Research in Nursing & Health* 33 (1), 77–84.
- Sandelowski, Margarete ja Jennifer Leeman. 2012. "Writing Usable Qualitative Health Research Findings." *Qualitative Health Research* 22 (10), 1404–1413.

- Sanghera, Balihar. 2009. "Reflexivity, Class and Ethics: A Preliminary Analysis of Moral Judgement and Philanthropic Acts in the UK." *Boston University Sociology Departmental Research Seminar*. Saatavissa osoitteessa: <https://www.kent.ac.uk/sspsr/philanthropy/documents/sanghera-reflexivity-class-ethics.pdf>. Viitattu 1.1.2018.
- Sarvimäki, Pirjo ja Aki Siltaniemi. 2007. "Sosiaalityön ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus." *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu* 2007:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Satka, Mirja. 1994. "Sosiaalinen työ päättyneen kasvun hyvinvointivaltiossa." Teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaaliturvan historia*, toimittaneet Jouko Jaakkola, Panu Pulma ja Kyösti Urponen, 332–333. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Schoeman, Ferninand D. 1992. *Privacy and Social Freedom*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Schofield, Gillian. 1998. "Inner and Outer Worlds: A Psychosocial Framework for Child and Family Social Work." *Child & Family Social Work* 3 (1), 57–67.
- Schreier, Margit. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. London: Sage.
- Schuster, Eleanor A. 1976. "Privacy, the Patient and Hospitalisation." *Social Science and Medicine* 10 (5), 245–248.
- Schön, Donald. 1983. *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.
- Seligman, Adam B. 1997. *The Problem of Trust*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sensen, Oliver 2011. *Kant on Human Dignity*. Berlin: Hubert.
- Shapiro, Gilbert ja John Markoff. 1997. "A Matter of Definition." Teoksessa *Text Analysis for the Social Sciences*, toimittanut Carl W. Roberts, 9–31. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Shapiro, Stuart. 1998. "Places and Spaces: The Historical Interaction of Technology, Home and Privacy." *Information Society* 14 (4), 275–284.
- Shütz, Alfred. 2007. *Sosiaalisen mailman merkityksensä rakentuminen. Johdatus ymmärtävään sosiologiaan*. Kääntänyt Veikko Pietilä (alkuteos *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt: Eine Einleitung in die verstehende Soziologie*). Tampere: Vastapaino.
- Smart, Carol. 2011. "Families, Secrets and Memories." *Sociology* 45 (4), 539–553.
- Smiley, Marion. 1992. *Moral Responsibility and the Boundaries of Community*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Smith, Brian A. 1999. "Ethical and Methodological Benefits of Using a Reflexive Journal in Hermeneutic-Phenomenological Research." *Journal of Nursing Scholarship* 31 (4), 359–363.
- Smith, Carole. 2001. "Trust and Confidence: Possibilities for Social Work in 'High Modernity'." *British Journal of Social Work* 31 (2), 287–305.
- Smith, David M. 2007. "Moral Aspects of Place." *Planning Theory* 6 (1), 7–15.
- Smith, David Woodruff. 2007. *Husserl*. London: Routledge.
- Smith, Dorothy. 1987. *The Everyday Life as Problematic: A Feminist Sociology*. Milton Keynes: Open University Press.

- Solove, Daniel J. 2002. "Conceptualizing Privacy." *California Law Review* 90, 1087–2002.
- Solove, Daniel J. 2008. *Understanding Privacy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sormunen, Urho. 2011. *Hyvinvoinnin filosofia*. Helsinki: Books on Demand.
- Spratt, Trevor ja John Devaney. 2009. "Identifying Families with Multiple Problems: Perspectives of Practitioners and Managers in Three Nations." *Journal of Social Work* 39 (3), 418–434.
- Stakes. 2006. *Oikeus ja kohtuus. Arvioita ja ehdotuksia yksityisestä ja julkisesta hyvinvointivastuusta*. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki.
- Suhonen, Pertti. 1988. *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Svensson, Lennart. 1997. "Theoretical Foundations of Phenomenography." *Higher Education Research & Development* 16 (2), 159–171.
- Swift, Karen J. ja Marilyn Callahan. 2009. *At Risk: Social Justice in Child Welfare and Other Human Services*. Toronto: University of Toronto Press.
- Säljö, Roger. 1997. "Talk as Data and Practice: A Critical Look at Phenomenographic Inquiry and the Appeal to Experience." *Higher Education Research & Development* 16 (2), 173–190.
- Särkelä, Antti. 2001. *Välittäminen ammattina: Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Talentia. 2017. *Arki, arvot ja etiikka*. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset periaatteet. Joensuu: PunaMusta.
- Tamm, Maare. 1999. "What Does a Home Mean and When Does it Cease to Be a Home? Home as a Setting for Rehabilitation and Care." *Disability and Rehabilitation* 21 (2), 49–55.
- Tangney, June Price ja Ronda L. Dearing. 2004. *Shame and Guilt*. New York, NY: Guilford Press.
- Tangney, June Price, Jeff Stuewig ja Debra J. Mashek. 2007. "Moral Emotions and Moral Behavior." *Annual Review Psychology* 58 (1), 345–372.
- Tavani, Herman T. 2008. "Informational Privacy: Concepts, theories, and Controversies." Teoksessa *The Handbook of Information and Computer Ethics*, toimittaneet Kenneth Einar Himma ja Herman, 131–164. Hoboken, NJ: Wiley.
- Taylor, Charles. 1994. "The Politics of Recognition." Teoksessa *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, toimittanut Amy Gutmann, 25–73. Princeton: Princeton University Press.
- Tedre, Silva. 1999. "Hoivan sanattomat sopimukset: Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä." *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* n:o 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva. 2004. "Likainen työ ja virallinen hoiva." Teoksessa *Hyvinvointityön ammatit*, toimittaneet Lea Henrikson ja Sirpa Wrede, 63–81. Helsinki: Gaudeamus.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma*. Saatavissa osoitteessa: <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>. Viitattu 6.3.2018.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. "Lastensuojelu 2016." *Tilastoraportti* 43/2017. Helsinki: THL.
- Thompson, Craig J., William B. Locander ja Howard R. Pollio. 1994. "The Spoken and the Unspoken: A Hermeneutic Approach to Understanding the Cultural Viewpoints that Underlie Consumers' Expressed Meanings." *Journal of Consumer Research* 21 (3), 432–452.
- Thompson, Linda. 1992. "Feminist Methodology for Family Studies." *Journal of Marriage and the Family* 54 (1), 3–18.
- Thomson, Judith Jarvis. 1975. "The Right to Privacy." *Philosophy & Public Affairs* 4 (4), 295–314.
- Thorne, Sally E. 1991. "Methodological Orthodoxy in Qualitative Nursing Research: Analysis of the Issues." *Qualitative Health Research* 1 (2), 178–199.
- Trevithick, Pamela. 2003. "Effective Relationship-Based Practice: A Theoretical Exploration." *Journal of Social Work Practice* 17 (2), 163–176.
- Trierweiler, Rosemary. 1978. "Personal Space and its Effects on an Elderly Individual in a Long-Term Care Institution." *Journal of Gerontological Nursing* 4 (5), 21–23.
- Tronto, Joan. 1994. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York, NY: Routledge.
- Trotter, Chris. 2006. *Working with Involuntary Clients: A Guide to Practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tucker, Aviezer. 1994. "In Search of Home." *Journal of Applied Philosophy* 11 (2), 181–187.
- Tuckett, Anthony G. 2005. "Applying Thematic Analysis Theory to Practice: A Researcher's Experience." *Contemporary Nurse* 19 (1–2), 75–87.
- Tuedio, James. 2009. "Ambiguities in the Locus of Home." Teoksessa *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, Belonging*, toimittaneet Hanna Johansson ja Kirsi Saarikangas, 284–310. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turiel, Elliot. 2002. *The Culture of Morality: Social Development, Context, and Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turney, Daniella. 2012. "A Relationship-based Approach to Engaging Involuntary Clients: The Contribution of Recognition Theory." *Child & Family Social Work* 17 (2), 149–159.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.
Viitattu 1.1.2018.
- Twigg, Julia. 2000. "Carework as a Form of Bodywork." *Ageing & Society* 20 (4), 389–411.
- Tynjälä, Päivi, Hannu Heikkinen ja Rauno Huttunen. 2005. "Konstruktivistinen oppimiskäsitys oppimisen ohjaamisen perustana." Teoksessa *Konstruktivistinen*

- vismi ja realismi*, toimittaneet Pekka Kalli ja Anita Malinen, 20–48. Vantaa: Dark.
- Tännsjö, Torbjörn. 2013. *Understanding Ethics*. Edinburg: Edinburg University press.
- Uljens, Michael. 1996. "On the Philosophical Foundations of Phenomenography." Teoksessa *Reflection on Phenomenography. Toward Methodology?* toimittaneet Dallalba Gloria ja Bjørn Hasselgren, 103–128. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Vaismoradi, Mojtaba, Hannele Turunen ja Terese Bondas. 2013. "Content Analysis and Thematic Analysis: Implications for Conducting a Qualitative Descriptive Study." *Nursing & Health Sciences* 15 (3), 398–405.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2016. "Työnjaon kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollossa." *Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset* 1/2016. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Wark, Gillian ja Dennis L. Krebs. 1996. "Gender and Dilemma Differences in Real-Life Moral Judgement." *Developmental Psychology* 32 (2), 220–230.
- Wark, Gillian ja Dennis Krebs. 2000. "The Construction of Moral Dilemmas in Everyday Life." *Journal of Moral Education* 29 (1–2), 5–21.
- Varto, Juha. 2005. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Elan Vital.
- Wasik, Barbara Hanna ja Donna M. Bryant. 2001. *Home Visiting: Procedures for Helping Families*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Webb, Stephen, A. 2010. "(Re)Assembling the Left: The Politics of Redistribution and Recognition in Social Work." *British Journal of Social Work* 40 (8), 2364–2379.
- Weber, Max. 1978. *Economy and Society. An outline of interpretative sociology*. Toimittaneet Guenther Ruth ja Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Venkula, Jaana. 1993. *Tiede, etiikka, viisaus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Werner, Carol M., Irwin Altman ja Diana Oxley. 1985. "Temporal Aspects of Homes." Teoksessa *Home Environments*, toimittaneet Irwin Altman ja Carol M. Werner, 1–32. New York, NY: Plenum Press.
- Westin, Alan F. 1967. *Privacy and Freedom*. New York: Ig Publishing.
- Westin, Alan F. 2003. "Social and Political Dimensions of Privacy." *Journal of Social Issues* 59 (2), 431–453.
- Vilkko, Anni. 2010. "Koti vanhetessa." Teoksessa *Kotia paikantamassa*, toimittaneet Anni Vilkko, Asko Suikkanen ja Johanna Järvinen-Tassopoulos, 213–236. Tampere: Junes Print.
- Willing, Carla. 1999. "Beyond Appearances: A Critical Realist Approach to Social Constructionism." Teoksessa *Social Constructionist Psychology: A Critical Analysis of Theory and Practice*, toimittaneet David. J. Nightingale ja John Cromby, 37–51. Buckingham: Open University Press.
- Winter, Karin. 2009. "Relationships Matter: The Problems and Prospects for Social Workers' Relationships with Young Children in Care." *Child & Family Social Work* 14 (4), 450–460.

- Woogara, Jay. 2001. "Human Rights and Patients' Privacy in UK Hospitals." *Nursing Ethics* 8 (3), 234–246.
- Vornanen, Riitta. 2006. "Perhe – turvattomuutta vai turvaa?" Teoksessa *Puhumattomat paikat perheessä: Puheenvuoroja perheestä*, toimittaneet Liisa Hokkanen ja Maritta Sauvola, 119–141. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Vuori, Jaana. 1989. "Perheen käsitteellistäminen." *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 2 (2), 28–36.
- Vuori, Jaana. 2001. *Äidit, isät ja ammattilaiset: Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asi-antuntijoiden kirjoituksissa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Värri, Veli-Matti. 2000. *Hyvä kasvatusta: Kasvatusta hyödyksi*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.
- Yar, Majid. 2003. "Honneth and Communitarians: Towards a Recognitive Critical Theory of Community." *Res Publica* 9 (2), 101–125.
- Yardley, Lucy. 2000. "Dilemmas of Qualitative Health Research." *Psychology and Health* 15 (2), 215–228.
- Yelloly, Margaret ja Mary Henkel. 1995. "Introduction." Teoksessa *Learning and Teaching in Social Work: Towards Reflective Practice*, toimittaneet Margaret Yelloly ja Mary Henkel, 3–14. London: Jessica Kingsley.
- Yhdistyneet kansakunnat. 1989. *Yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989*. Saatavilla osoitteessa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>. Viitattu 22.1.2018.
- Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous. *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. 10.12.1948, 217 A (III)*. Saatavissa osoitteessa: https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/05/YK_Ihmisoikeuksien-julistus.pdf. Viitattu 6.3.2018.
- Åkerlind, Gerlese S. 2005. "Learning about Phenomenography: Interviewing, Data Analysis and the Qualitative Research Paradigm." Teoksessa *Doing Developmental Phenomenography*, toimittaneet John Bowden ja Pam Green, 63–73. Melbourne: RMIT University Press.

LIITTEET**LIITE 1. HAASTATTELULOMAKE/PERHETYÖNTEKIJÄT****1 TAUSTATIEDOT**

- koulutus, työkokemuksen pituus perhetyössä

2 PERHETYÖ KOTONA

- mitä on perhetyö toisen kodissa?

3 KOTI TYÖPAIKKANA

- miten koet kodin työskentely ympäristönä?

4 YKSITYISYYS

- mitä Sinun mielestäsi on yksityisyys?
- miten yksityisyys toteutuu käytännössä kotikäynneillä? esimerkkejä
- tilat
- puheenaiheet

5 HAASTEELLISET TILANTEET KOTONA

- millaiset tilanteet koet hankalina perhetyössä työskennellessäsi toisen kotona? esimerkkejä
- miten olet ratkaissut tilanteet käytännössä?

6 HYVÄ PERHETYÖ

- mitä Sinun mielestäsi on hyvä perhetyö?

7 MUUTA

- mitä muuta haluaisit sanoa?

LIITE 2. KIRJALLINEN SUOSTUMUS HAASTATTELUUN JA SEN NAUHOITTAMISEEN

Jyväskylän yliopisto/sosiaalityö

SUOSTUMUS

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään tutkimuksen tarkoitukseen.

Minulle on kerrottu:

- tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet
- tutkimuksen etiikan velvoitteet liittyen tutkimusaineistoon:
minulle on selvitetty, että esiintulevia tietojani käsitellään luottamuksellisesti eikä henkilöllisyyteni tule esille.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen missä vaiheessa tahansa.

Annan suostumukseni tutkimuksen tekemiseen ja haastattelujen nauhoittamiseen.

Aika ja paikka

Allekirjoitus

tutkimukseen osallistuja

tutkimuksen tekijä

LIITE 3. HAASTATTELULOMAKE/VANHEMMAT

1 TAUSTATIEDOT

- perhetyön kesto (kuinka kauan saanut perhetyötä)

2 PERHETYÖ

- mitä on perhetyö?
- miten perhetyö on auttanut Sinua?

3 KOTI

- miten koet työntekijän työskentelyn kotona?

4 YKSITYISYYS

- miten koet oman yksityisyyden?
- tilat
- puheenaiheet

5 HAASTEELLISET TILANTEET KOTONA

- millaiset tilanteet koet vaikeimpina, kun perhetyöntekijä työskentely kotona? esimerkkejä

6 HYVÄ PERHETYÖ

- mitä Sinun mielestäsi on hyvä perhetyö?

7 MUUTA

- mitä muuta haluaisit sanoa?

